

ΤΟ ΛΙΓΝΙΤΩΡΥΧΕΙΟ ΑΛΙΒΕΡΙΟΥ

Ο ΑΤΜΟΗΛΕΚΤΡΙΚΟΣ ΣΤΑΘΜΟΣ, ΚΑΙ Η ΕΚΒΙΟΜΗΧΑΝΙΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΤΟΥ ΑΛΙΒΕΡΙΟΥ(1917-1967)

**Διπλωματική εργασία του μεταπτυχιακού
φοιτητή ΝΕΑΚΗ Δ.ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ**

Πάντειο Πανεπιστήμιο

Τμήμα: Πολιτική Επιστήμη και Ιστορία
Κατεύθυνση: Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία
ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ-καθηγητής ΚΑΛΑΦΑΤΗΣ
ΘΑΝΑΣΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	4
-----------------------	---

Α ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΜΕΤΑΛΛΕΥΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΛΙΓΝΙΤΗ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ

1. Από τις απαρχές της μεταλλευτικής δραστηριότητας λιγνίτη μέχρι το τέλος του μεσοπολέμου.....	9
2. Ανώνυμος εταιρεία ανθρακωρυχείων Αλιβερίου(εταιρεία Αλιβερίου) 1917-1940.....	19
3. Η επίσκεψη του Ε.Βενιζέλου στα λιγνιτωρυχεία Αλιβερίου το 1929.....	26
4. Οι συνθήκες ζωής και εργασίας των λιγνιτωρύχων	
i. Οι λιγνιτωρύχοι Αλιβερίου στην εποχή του Μεσοπολέμου.....	28
ii. Η απεργία του 1933 στο λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου.....	30

Β ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΤΑ ΛΙΓΝΙΤΩΡΥΧΕΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΜΦΥΛΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

1. Τα λιγνιτωρυχεία 1941-1944.....	34
2. Το λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου 1941-1945.....	36
3. Συνθήκες εργασίας και πολιτικής οργάνωσης των λιγνιτωρύχων την περίοδο της κατοχής.....	38
4. Σαμποτάζ στο λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου κατά την γερμανική κατοχή-31/7/1944.....	41
5. Σαμποτάζ στο λιγνιτωρυχείο Κύμης-Μάιος 1944.....	42
6. Λιγνιτωρυχεία Αλιβερίου 1946-1949.....	43

Γ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΑΠΟ ΤΗΝ Α.Ε. ΑΝΘΡΑΚΩΡΥΧΕΙΩΝ ΑΛΙΒΕΡΙΟΥ ΣΤΗ ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΗΛΕΚΤΡΙΣΜΟΥ (Δ.Ε.Η.)

1. Αποτίμηση της αξίας του λιγνιτωρυχείου, του μετοχικού κεφαλαίου και αναγκαστική απαλλοτρίωση.....	46
2. Οι εργαζόμενοι του λιγνιτωρυχείου.....	49

Δ ΚΕΦΑΛΑΙΟ**ΛΙΓΝΙΤΩΡΥΧΕΙΑ ΚΑΙ ΔΕΗ ΣΤΟ ΑΛΙΒΕΡΙ ΣΤΗΝ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ 1950-1967, ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΚΑΙ ΕΞΗΛΕΚΤΡΙΣΜΟΣ**

1.Λιγνιτωρυχείο και Ατμοηλεκτρικός σταθμός Αλιβερίου.....	51
2.Εργατικό δυναμικό.....	57
3.Η επιχείρηση την δεκαετία του 1960.....	62
4.Εργατικές σχέσεις.....	64

Ε ΚΕΦΑΛΑΙΟ**ΛΙΓΝΙΤΩΡΥΧΟΙ,ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ,ΕΡΓΑΤΙΚΑ ΑΤΥΧΗΜΑΤΑ 1953-1968**

1.Εργατικό ατύχημα, εργατικό δίκαιο.....	67
2.Κανόνες ασφαλείας, το βιβλίο του λιγνιτωρύχου.....	69
3.Διαλέξεις,ενημερωτικά φυλλάδια για την πρόληψη των ατυχημάτων.....	71
4.Αίτια και κατηγοριοποιήσεις ατυχημάτων (1954-1960)	
i.Περίοδος 1954-1959.....	75
ii.Περίοδος 1960.....	82
iii.Περίοδος 1960-1962.....	85
iv.Συγκριτικά στοιχεία της περιόδου 1961-1967 με το 1968.....	85
5.Καταγραφή εργατικών ατυχημάτων ΙΚΑ και Υπουργείου Εργασίας(1950-1959).....	86
6.Εκθέσεις ατυχημάτων από άλλες πηγές(1957-1968).....	88
7.Το ατύχημα του 1968 στο λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου.....	93
8.Η εντατικοποίηση της εργασίας-μια μη μετρήσιμη και αθέατη παράμετρος των εργατικών ατυχημάτων.....	95

ΣΤ ΚΕΦΑΛΑΙΟ**Ο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΕΚΒΙΟΜΗΧΑΝΙΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΤΟΥ ΑΛΙΒΕΡΙΟΥ(1900-1969)**

1.Η αγροτική κοινωνία της περιοχής του Αλιβερίου και η επαγγελματική διαστρωμάτωση(1900-1910).....	98
2.Δημογραφικές μεταβολές(1930-1952).....	102
3.Μεταναστευτική κίνηση και αστυφιλία(1910-1930).....	108
4.Το λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου και η εκβιομηχάνιση της περιοχής.....	111
5.Η κατάσταση των εργατών του λιγνιτωρυχείου.....	113
6.Ο εξηλεκτρισμός της χώρας.....	116

7. Η ελληνική κοινωνία μετά την κατοχή και τον εμφύλιο. Δεκαετία 1950,1960.....	121
8. Κοινωνική διαστρωμάτωση στο Αλιβέρι 1964-1969.....	127
9. Το βιομηχανικό τοπίο στο Αλιβέρι- λιγνιτωρυχείο, εργοστάσιο ΑΗΣ, εργατικές πολυκατοικίες.....	130
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	135
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ.....	149
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	262

1. ΑΠΟ ΤΗ ΣΕΙΡΑ ΓΡΑΜΜΑΤΟΣΗΜΩΝ ΤΩΝ ΕΛΤΑ

“Ο ΕΞΗΛΕΚΤΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ”

ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟ ΤΗΣ ΔΕΗ ΣΤΟΝ ΚΑΡΑΒΟ ΑΛΙΒΕΡΙΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σκοπός της έρευνας αυτής είναι η διερεύνηση της πορείας της μεταλλευτικής δραστηριότητας και συγκεκριμένα του λιγνίτη στην περιοχή του Αλιβερίου καθώς και η επισήμανση και ο προσδιορισμός που έχουν βαρύνει προς την συγκεκριμένη κατεύθυνση ώστε η συντελούμενη εκβιομηχάνιση να γίνεται με αργούς ρυθμούς στη μικρή αυτή κωμόπολη της Νότιας Εύβοιας. Παράλληλα και σε στενή συνάφεια με την μεταλλευτική δραστηριότητα διερευνώνται οι συνθήκες ζωής και εργασίας των πρώτων λιγνιτωρύχων από το 1917 έως το 1939 που αποτέλεσαν τον πυρήνα της εργατικής τάξης, καθώς και των λιγνιτωρύχων που εργάστηκαν με την δημιουργία του Ατμοηλεκτρικού σταθμού από τη ΔΕΗ, μετά το 1950. Επιπλέον σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να παρουσιάσει το μετασχηματισμό της κοινωνίας, με άξονα την δημογραφική εξέλιξη της κοινωνίας του Αλιβερίου, μέσα από τις γεννήσεις, τους θανάτους και τα επαγγέλματα των κατοίκων της πόλης και της ευρύτερης περιοχής. Στην παρούσα ερευνητική εργασία τέθηκε εξ αρχής το ζήτημα του συσχετισμού της τοπικής ιστορίας με την γενική ιστορία. Σε ποια σημεία η τοπική ιστορία που αφορά το λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου προεκτείνει και φωτίζει το γενικότερο θέμα της εκβιομηχάνισης μέσω των κοιτασμάτων λιγνίτη στη χώρα και σε ποια σημεία το γενικότερο θέμα δίνει τους άξονες της συγκεκριμένης εργασίας. Η εργασία κινείται από το ειδικό στο γενικό και αντίστροφα. Έτσι αρχικά παρουσιάζεται η μεταλλευτική δραστηριότητα λιγνίτη προπολεμικά και σε τοπικό αλλά και σε επίπεδο της χώρας. Τέλος, έμφαση δίνεται στην ανάδειξη του μετασχηματισμού της κοινωνίας από αγροτική σε βιομηχανική σε βάθος πενήκονταετίας με το λιγνιτωρυχείο και τον Ατμοηλεκτρικό σταθμό από το 1950 ως το 1969.

Προκειμένου να διερευνηθούν όλες οι πτυχές του θέματος και να ακολουθηθεί μια χρονική και νοηματική συνοχή κατά τις μεταβάσεις από την μια περίοδο στην άλλη, η εργασία διαρθρώνεται σε 6 ενότητες. Στο πρώτο κεφάλαιο, εξετάζονται οι απαρχές της μεταλλευτικής δραστηριότητας με σημείο αναφοράς την Ανώνυμη εταιρεία ανθρακωρυχείων από το 1917 ως τον μεσοπόλεμο, ενώ με αφορμή την επίσκεψη του Ε.Βενιζέλου στα λιγνιτωρυχεία της περιοχής το 1929 βλέπουμε την επίσημη κρατική πολιτική απέναντι στη βιομηχανία των μεταλλείων καθώς και την εργατική πολιτική του Ε.Βενιζέλου όπως είχε διαμορφωθεί στο παρελθόν. Παράλληλα, προσοχή δίνεται στις συνθήκες ζωής και εργασίας των πρώτων λιγνιτωρύχων στην περίοδο του Μεσοπολέμου.

Αν και το αντικείμενο έρευνας δεν έχει στοιχεία λαογραφικά και γεωλογικά θα ήταν κατά τη γνώμη μου παράλειψη να μην αναφερθεί το μυθολογικό πλαίσιο¹ που πλέχτηκε γύρω από το

¹ Στα χρόνια τα παλιά, λουπόν, λένε ότι, μια κατάρα ήταν...«Α, που να σε φάει η Λάμια του Μπρινιά...». Τι ήταν στ' αλήθεια η η «Λάμια του Μπρινιά...». Οι κάτοικοι πήγαιναν για ξύλα στο δάσος του Μπρινιά. Ενώ βάνιζαν αμέριμνοι, κάποιος εξαφανιζόταν αφήνοντας πίσω κάποια σκόνη ή καπνό. Η Λάμια του Μπρινιά ήταν τέρας φοβερό και τρομερό που στοίχειωνε μες στα μυαλά των απλών αυτών ανθρώπων. Το μοιραίο αυτό γεγονός, όμως, οφειλόταν στην αργή καύση του κάρβουνου κάτω από το έδαφος που δημιουργούσε υπόγεια κενά. Κάτω απ την περιοχή του δάσους υπήρχαν τα ανεξάντλητα στρώματα λιγνίτη. Σε κάποια σημεία τα στρώματα αυτά έφταναν μέχρι την επιφάνεια του εδάφους όπου έρχονταν σε επαφή με το οξυγόνο του αέρα και άρχιζαν να καίγονται από μόνα τους. Καιγόταν έτσι αργά αργά το στρώμα του

λιγνιτωρυχείο του Μπρινιά ή Πρινιά καθώς και η γεωλογική αποτύπωση του πλουτοπαραγωγικού πόρου της περιοχής².

Στο δεύτερο κεφάλαιο, παρακολουθούμε την λειτουργία του λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου κατά την δυσμενή περίοδο της Κατοχής αλλά και του Εμφυλίου πολέμου με βάση τις λίγες αλλά σημαντικές πληροφορίες από κείμενα της εποχής και την σύγχρονη εργογραφία. Στην ερευνητική εργασία αναζητούνται: οι όροι λειτουργίας των λιγνιτωρυχείων της Κύμης και του Αλιβερίου και η αντίσταση στους χώρους αυτούς με σημείο αναφοράς το λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου .

Το τρίτο κεφάλαιο αποτελείται από μια σύντομη περιγραφή της μετάβασης από την Ανώνυμη εταιρεία ανθρακωρυχείων Αλιβερίου στην λειτουργία των λιγνιτωρυχείων υπό το καθεστώς της ΔΕΗ κατά το 1951. Τα έγγραφα του ιστορικού αρχείου της ΔΕΗ στην Αθήνα καθώς και τα

λιγνίτη σε μεγάλο βάθος και μεταβαλλόταν σε απαλή στάχτη. Τα πεσμένα φύλλα των δέντρων του δάσους κάλυπταν τη στάχτη η οποία έτσι μεταβαλλόταν σε φοβερή παγίδα θανάτου για τους ανθρώπους που ερχόντουσαν στο δάσος. Η Λάμια του Μπρινιά δεν ήταν άλλη από τη στάχτη του λιγνίτη. Η στάχτη ήταν που κατάπινε τους άμοιρους αυτούς ανθρώπους. Στην περιοχή αυτή σήμερα βρίσκεται το Λιγνιτωρυχείο του Μπρινιά... Την παλιά εποχή στη θέση Μπρινιά , ο λιγνίτης ήταν στην επιφάνεια και με την επαφή με το οξυγόνο της ατμόσφαιρας αναφλεγόταν και ανακλούσε λάμπεις τη νύχτα και ο κόσμος την ονόμασε η Λάμια του Μπρινιά. Ας σημειωθεί ότι τα κοιτάσματα λιγνίτη στην Ελλάδα ήταν γνωστά από την αρχαιότητα .Ο Πausanias τον 2ο μ.Χ αιώνα αναφέρει, ότι κοντά σε μια πηγή στο Αλφειό ποταμό που διασχίζει τη λεκάνη «ανέθρωςκεν πυρ», γεγονός που μάλλον οφειλόταν σε αυτανάφλεξη λιγνίτη, αλλά μόνον στην πρώτη δεκαετία του 20ου αιώνα άρχισε να γίνεται συστηματική εκμετάλλευση τους, ενώ παλαιότερα μόνον οι κάτοικοι των γύρω οικισμών έβγαζαν λιγνίτη από τα επιφανειακά κοιτάσματα και το χρησιμοποιούσαν για καύσιμη ύλη στα σπίτια τους

² Πριν από 25 εκατομμύρια χρόνια, μια μεγάλη λίμνη τουλάχιστον 200τ.χλμ. ξεκινούσε από το Αλιβέρι κι έφτανε στην Κύμη, ίσως και πιο πέρα βαθιά σήμερα στο Αιγαίο. Το κλίμα της εποχής πρέπει να ήταν θερμό, υγρό, υποτροπικό, με μέση ετήσια θερμοκρασία πάνω από 14ο C και κάτω από 18ο C και ετήσια βροχόπτωση περίπου 1500mm. Στα αβαθή αυτών των λιμνών αναπτύχθηκε , με την πάροδο χιλιάδων χρόνων μια πλούσια πανίδα και χλωρίδα. Ακόμα τα ποτάμια τροφοδοτούσαν τις λίμνες με φερτά υλικά και κορμούς δέντρων. Αργότερα τα φερτά ανόργανα υλικά σκέπασαν τη βιομάζα ενανθρακώνοντας την. Η απανθράκωση της βιομάζας δημιουργεί με την πάροδο εκατομμυρίων χρόνων διάφορες μορφές άνθρακα. Στην περίπτωση του Ελληνικού χώρου (ηλικία 20---30 εκ. χρόνια), η μορφή είναι ο γνωστός λιγνίτης με θερμιδική αξία 1000---4.000.Η γεωλογική κατασκευή της λιγνιτοφόρου λεκάνης του Αλιβερίου αποτελεί τον αδιάψευστο μάρτυρα των κοσμογονικών γεωλογικών ανακατατάξεων, που συντελέστηκαν στην περιοχή κατά την περίοδο της προϊστορίας.

Μια λεπτομερής έρευνα από τους Ε.Βενιτζέλο και Η.Ι.Γregor στο Αλιβέρι, ανακάλυψε ένα πλούσιο κόσμο φυτικών αλλά και ζωικών απολιθωμάτων στα πετρώματα του λιγνιτωρυχείου. Η λιγνιτοφόρα περιοχή αναπτύσσεται 3 χιλιόμετρα βόρεια του Αλιβερίου και καλύπτει τις κοινοτικές περιοχές των χωριών Αγίου Ιωάννη και Αγίου Λουκά. Η λεκάνη του εδάφους εκτείνεται σε 20-30 τετρ. χιλιόμετρα και περιβάλλεται από ασβεστολιθικά πετρώματα, ενώ οι λοφοσειρές στα ανατολικά είναι σχιστολιθικές. Οι λιγνίτες του Αλιβερίου είναι αυτόχθονες δηλ. σχηματίστηκαν επιτόπου από την πλούσια φυτική βλάστηση. Το κοίτασμα έχει πάχος κυμαινόμενο από 20 έως 50 μέτρα, ενώ λόγω της έντονης κλίσης του που φθάνει τις 55-60ο μοίρες το βάθος του φθάνει έως και τα 300μ. από την επιφάνεια του εδάφους. Από πετρογραφική άποψη, ο λιγνίτης του Αλιβερίου κατατάσσεται στην κατηγορία των ξυλωδών λιγνιτών, με κύρια πρώτη ύλη σχηματισμού την κωνοφόρα βλάστηση. Η θερμαντική του ικανότητα είναι 2.500 kcal/kg

αρχεία του λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου αποκαλύπτουν, μέσα από τις εκθέσεις επιτροπών που συγκρότησε το Υπουργείο Συντονισμού, τα υπομνήματα του μεγαλομετόχου Μαράκη Εμπειρικού, τις εκθέσεις του Δ.Σ της εταιρείας, όλο το παρασκήνιο της διαπραγμάτευσης, ρίχνοντας φως σε άγνωστες μέχρι σήμερα πτυχές στο νέο, υπό τον έλεγχο του Δημοσίου, ιδιοκτησιακό καθεστώς.

Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η πορεία των λιγνιτωρυχείων και η δημιουργία του πρώτου Ατμοηλεκτρικού σταθμού κατά την μεταπολεμική περίοδο με την σύσταση της ΔΕΗ. Το Ιστορικό αρχείο της ΔΕΗ, στις εκθέσεις απολογισμού και πεπραγμένων της πρώτης δεκαετίας 1954-1964 αλλά και στις ετήσιες εκθέσεις μέχρι το 1967, φωτίζει το σημαντικό έργο του ΑΗΣ Αλιβερίου για την εκβιομηχάνιση του λιγνίτη. Οι πρωτογενείς πηγές σε συνδυασμό με την βιβλιογραφία φέρνουν στο φως τις συνθήκες λειτουργίας τόσο του λιγνιτωρυχείου όσο και του ΑΗΣ ενώ παρέχουν ανάγλυφα και την εικόνα του εργατικού δυναμικού μέσα από μισθούς, αρμοδιότητες και συνδικαλιστικές ενέργειες.

Σε ξεχωριστό κεφάλαιο ,το πέμπτο, δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα στις συνθήκες εργασίας και τα εργατικά ατυχήματα κατά την περίοδο 1953-1968. Η εργασία στη συγκεκριμένη ενότητα, επιχειρεί να παρουσιάσει τις συνθήκες εργασίας προκειμένου να εξηγηθεί και το πλαίσιο των εργατικών ατυχημάτων αλλά παράλληλα να δώσει έμφαση και σ' όλη την μελέτη πάνω στο συγκεκριμένο θέμα καθώς οι δύσκολες συνθήκες εργασίας επέβαλαν την δημιουργία κανονισμών ασφαλείας, ενώ στην διεύθυνση του λιγνιτωρυχείου υπάγονται αρκετά παραδείγματα και εκθέσεις ατυχημάτων. Ταυτόχρονα γίνονται αναφορές στα αίτια των ατυχημάτων, τις συνέπειες τους και τα δικαιώματα των εργαζομένων .Ιδιαίτερη προσοχή δίνεται στο ατύχημα του 1968 που άφησε τον δικό του αντίκτυπο στην κοινωνία .Στη κατεύθυνση αυτή αποτελούν πολύτιμο αρχειακό υλικό οι στατιστικές της εταιρείας που καταγράφουν ατυχήματα , υπολογίζουν τη συχνότητα και σοβαρότητα τους με βάση έναν μαθηματικό τύπο, κατηγοριοποιούν τα αίτια των ατυχημάτων και τα σημεία του σώματος που επλήγησαν από ατυχήματα εντός του λιγνιτωρυχείου αλλά και στις εγκαταστάσεις της ΔΕΗ.

Στο 6^ο και τελευταίο κεφάλαιο, επιχειρείται η παρουσίαση του οικονομικού και κοινωνικού μετασχηματισμού του Αλιβερίου από μια αγροτική σε μια βιομηχανική περιοχή. Η παρουσία λιγνίτη αποδεικνύεται καθοριστικός παράγοντας και μέσω της συντελούμενης εκβιομηχάνισης αλλάζει τις δομές της περιοχής. Μέσα από πίνακες, γραφήματα βλέπουμε την εικόνα του Αλιβερίου από το 1900 ως το 1969 σε δημογραφικό επίπεδο ,την παρουσία του εργατικού δυναμικού ,την σημασία του εξηλεκτρισμού και το σύγχρονο βιομηχανικό τοπίο.

Εμφανίζεται όμως και ο πρώτος πυρήνας της εργατικής τάξης που αποτελείται από αγρότες, οι οποίοι επιδιώκουν να εξασφαλίσουν συνθήκες επιβίωσης στο λιγνιτωρυχείο, έστω με χαμηλά ημερομίσθια και σε άθλιες συνθήκες εργασίας, ενώ παράλληλα επιθυμούν να συμπληρώσουν τα λιγοστά εισοδήματα τους από τις γεωργικές εργασίες. Σταδιακά και ιδιαίτερα τη δεκαετία του '30 οι εργαζόμενοι που έχουν διπλή εργασιακή ιδιότητα(αγρότης-εργάτης) συνειδητοποιούν τα εργασιακά τους δικαιώματα στον χώρο του λιγνιτωρυχείου και διεκδικούν με δυναμικό τρόπο, το 1933, τα ημερομίσθια τους και επιζητούν καλύτερες συνθήκες εργασίας. Είναι η πρώτη οργανωμένη προσπάθεια διεκδίκησης του ,υπό σχηματισμό προλεταριάτου, της περιοχής. Η διπλή εργασιακή ιδιότητα θα συνοδέψει και πολλούς εργαζόμενους τα πρώτα χρόνια της δημιουργίας του ΑΗΣ και του εκσυγχρονισμένου πλέον λιγνιτωρυχείου.Πρωτογενείς πηγές και και μαρτυρίες μαζί με τις γενικότερες βιβλιογραφικές αναφορές στην εργατική τάξη του Μεσοπολέμου προβάλλουν την ζωή και τις συνθήκες εργασίας των πρώτων λιγνιτωρύχων .

Σε κάθε κεφάλαιο, γίνεται προσπάθεια να επισημανθούν από τη μία πλευρά τα τεκταινόμενα στην επιχείρηση και από την άλλη πλευρά οι συνθήκες εργασίας του εργατικού δυναμικού. Επιδίωξη ήταν να φανεί η εξελικτική πορεία της εξόρυξης λιγνίτη από τα προπολεμικά (1917-1949) στα μεταπολεμικά χρόνια (1950-1967) με την ίδρυση της ΔΕΗ καθώς και η κατάσταση των εργαζομένων λιγνιτωρύχων σε αυτή, τις ίδιες χρονικές περιόδους. Η σχέση εργοδοτών (ιδιώτες-κράτος) με τους εργαζόμενους, σε διαφορετικές ιστορικές περιόδους, φανερώνει αντιθέσεις και συγκρούσεις που προσδιορίζουν το κοινωνικό γίνεσθαι.

Η πρωτοτυπία της εργασίας βασίζεται στην αξιοποίηση ενός πρωτογενούς υλικού με κύριους άξονες όπως προαναφέρθηκε το ιστορικό αρχείο της Εθνικής Τράπεζας, το αρχείο της ΔΕΗ σε Αλιβέρι και Αθήνα. Το υλικό αυτό συνοδεύεται από μαρτυρίες και ντοκουμέντα των ανθρώπων που συνέβαλαν στην μεταβολή της πόλης με την ζωή και την εργασία τους στα λιγνιτωρυχεία. Πολύτιμη βοήθεια για την γενική αλλά και εξειδικευμένη εικόνα της εκβιομηχάνισης της πόλης παρέχει η βιβλιογραφία της εποχής.

Για την τεκμηρίωση και την ανάλυση της εργασίας, αξιοποιήθηκαν ποσοτικά στοιχεία όπως πίνακες, διαγράμματα, στατιστικές αλλά και ποιοτικά για να ερμηνευτούν οι κοινωνικές και οικονομικές εξελίξεις που προκαλούνται στην περιοχή από την παρουσία του λιγνίτη. Σημαντική βοήθεια στην επεξεργασία του 6^{ου} κεφαλαίου για τον μετασχηματισμό της κοινωνίας δόθηκε μέσα από την μελέτη και έρευνα των ληξιαρχικών πράξεων γεννήσεων και θανάτων από το αρχείο του Δήμου Αλιβερίου. Για την ποσοτική αλλά και ποιοτική προσέγγιση της εξέλιξης του πληθυσμού επιλέχθηκε η δημογραφία σε ερευνητικό πεδίο καθώς δίνει τη δυνατότητα για διερεύνηση των αλληλεπιδράσεων ανάμεσα στον πληθυσμό και το κοινωνικό και ευρύτερα οικολογικό πλαίσιο της ύπαρξής του. Η πολύτιμη έρευνα στο ιστορικό αρχείο της ΔΕΗ στην Αθήνα, στο ανεξερευνητο-ανέκδοτο αρχείο του λιγνιτωρυχείου στο Αλιβέρι και στο ιστορικό αρχείο της Εθνικής Τράπεζας, όπως έχει προναφερθεί, έδωσε σημαντικά αριθμητικά στοιχεία και ντοκουμέντα για την κάλυψη όλων των πλευρών της εκβιομηχάνισης στην περιοχή του Αλιβερίου.

Στα τρία παραρτήματα που ολοκληρώνουν την εργασία έχει επιλεγεί φωτογραφικό και αρχειακό υλικό που οπτικοποιεί τη μεταλλευτική δραστηριότητα στην πόλη του Αλιβερίου από τις απαρχές (1917), εκθέτοντας, όμως, κατά μείζονα λόγο φωτογραφικό και αρχειακό υλικό από την εποχή της ΔΕΗ (1950). Στο παράρτημα 1 (Α+Β) το πλούσιο φωτογραφικό αρχείο της ΔΕΗ και τα σκίτσα του Μεγαλίδη το 1960 μας δίνουν λεπτομέρειες της εξόρυξης και επεξεργασίας λιγνίτη τόσο στο λιγνιτωρυχείο όσο και στον ΑΗΣ Αλιβερίου. Οι συνθήκες εργασίας, η ζωή των λιγνιτωρύχων, έστω και σε εξωραϊσμένη μορφή, η εκβιομηχάνιση και ο εξηλεκτρισμός αποτυπώνονται στο φωτογραφικό φακό και στα εξαιρετικά σχέδια-σκίτσα του Μεγαλίδη. Το οπτικό υλικό συμπληρώνεται και από άλλες πηγές όπως φωτογραφικά αρχεία ιδιωτών, το φωτογραφικό αρχείο της κατασκευάστριας, της πρώτης μονάδας ΑΗΣ στον Κάραβο Αλιβερίου, εταιρείας Burns and Roe και άλλες πηγές. Στο παράρτημα 2 εκτίθενται επιλεγμένες αρχειακές πηγές που επισφράγισαν την πορεία της πόλης με τη λειτουργία του λιγνιτωρυχείου στην α (1917-1949) και την β περίοδο (1950-1967). Το ιστορικό αρχείο της ΔΕΗ, το αρχείο του λιγνιτωρυχείου στο Αλιβέρι και το ιστορικό αρχείο της Εθνικής Τράπεζας, από όπου επιλέγονται ενδεικτικά αρχειακά έγγραφα, αποτέλεσαν τη σημαντικότερη πρώτη ύλη στη μελέτη αυτή. Στο τελευταίο παράρτημα, παρατίθενται λέξεις σχετικά με το λιγνιτωρυχείο και τους εργαζόμενους.

Συμπερασματικά, η επαγγελματική διαστρωμάτωση προπολεμικά και μεταπολεμικά, οι πληθυσμιακές μεταβολές, οι κοινωνικές-οικονομικές μεταβολές που επιφέρει κατά κύριο λόγο η ίδρυση του ΑΗΣ Αλιβερίου και η αναβαθμισμένη λειτουργία του λιγνιτωρυχείου από τη

δεκαετία του 1950, καθώς και ο εξηλεκτρισμός της χώρας με αφετηρία την κωμόπολη του Αλιβερίου, αποτελούν τις συνιστώσες που μετασχηματίζουν την πόλη του Αλιβερίου σε βιομηχανική πόλη.

ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΜΕΤΑΛΛΕΥΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΛΙΓΝΙΤΗ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ

Α1. Από τις απαρχές της μεταλλευτικής δραστηριότητας λιγνίτη μέχρι το τέλος του μεσοπολέμου

Το ενδιαφέρον για τους ελληνικούς λιγνίτες και οι πρώτες μελέτες που έγιναν από ξένους στην Κύμη και σε διάφορες περιοχές της Πελοποννήσου ξεκίνησε το 1830, όταν πια συγκροτήθηκε το ελληνικό κράτος. Μάλιστα τα κοιτάσματα λιγνίτη στην Κύμη είχαν εντοπιστεί από τα χρόνια της βαυαρικής αντιβασιλείας και έγινε αντικείμενο μιας οργανωμένης και συνεχούς εκμετάλλευσης, σε μικρή κλίμακα όμως, υπό την εποπτεία του υπουργείου των Στρατιωτικών. Η πρώτη εκμετάλλευση λιγνιτωρυχείου έγινε στην Κύμη το 1844, όταν οι αρμόδιοι επιχείρησαν να χρησιμοποιήσουν τον λιγνίτη στους κλιβάνους του ναυστάθμου και στους λέβητες των πρώτων ατμόπλοιων που κατασκευάστηκαν³. Η παραγωγή όμως κάλυπτε μόνο ανάγκες του Δημοσίου, αφού οι προσπάθειες για εξαγωγή και χρησιμοποίηση της στα εμπορικά ατμόπλοια απέτυχαν λόγω του υψηλού κόστους και της χαμηλής θερμαντικής αξίας του λιγνίτη⁴.

Κάποια στοιχειώδης εκμετάλλευση του ορυκτού πλούτου στους λιγνίτες αρχίζει να φαίνεται στην Ελλάδα στα μέσα του 19^{ου} αιώνα⁵ και συγκεκριμένα στις περιοχές Αλιβερίου, Κύμης, Ωρωπού, Μεγάρων, Λοκρίδας και Φθιώτιδας. Ειδικότερα στην περιοχή του Αλιβερίου και της Κύμης δίνονται οι πρώτες άδειες εξόρυξης γύρω στα 1871, όταν παρουσιάστηκαν δυσχέρειες στην προμήθεια Ευρωπαϊκού κάρβουνου εξαιτίας του Γαλλο-Γερμανικού πολέμου. Η αυξημένη ζήτηση αλλά και η άνοδος των τιμών, παρότρυναν μερικούς ιδιώτες να ενδιαφερθούν για τις γνωστές-από χρόνια-στους κατοίκους της περιοχής, σποραδικές εμφανίσεις λιγνίτη. Η Ελληνική Μεταλλευτική Εταιρεία, δημιούργημα της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδας θα προχωρήσει στην Κύμη στις εξορυκτικές εργασίες με τη βοήθεια Άγγλων και Πρώσων ειδικών. Όταν διαπιστωθεί η ακαταλληλότητα του ελληνικού λιγνίτη για χρήση στη μεταλλουργία, το ενδιαφέρον για τα κοιτάσματα θα ατονίσει και τα ορυχεία Κύμης θα υπολειωθούν στα χέρια μιας σειράς ιδιοκτητών που διαδέχονται ο ένας τον άλλον. Την ίδια τύχη θα έχουν και τα κοιτάσματα του

³ Λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου, έντυπο ΔΕΗ, Λιγνιτική εκμετάλλευσις, Αθήνα 1955

⁴ Δημητρακόπουλος Οδυσσεύς, "Στροφή της κυβερνητικής πολιτικής προς την εσωτερική ανάπτυξη της χώρας", Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμος ΙΓ, Εκδοτική Αθηνών, σελ., 180-181

⁵ Κωφός Ευάγγελος, "Από το τέλος της Κρητικής Επανάστασης ως την προσάρτηση της Θεσσαλίας", Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμος ΙΓ, Εκδοτική Αθηνών, σελ. 312. Το 1867 με την ψήφιση του νόμου "περί μεταλλείων και ορυκτών" δόθηκε σημαντική ώθηση για έρευνα και εκμετάλλευση του ελληνικού υπεδάφους σε βαθμό μάλιστα να εξεγείρει την κερδοσκοπική τάση των πολιτών

Ωρωπού των οποίων την εκμετάλλευση είχε αναλάβει ο Φ.Σερπιέρης για τις ανάγκες της μεταλλουργίας⁶.

Το έτος 1873 παραχωρούνται οι πρώτες άδειες⁷ εξόρυξης σε ιδιώτες στο Αλιβέρι:

1^η παραχώρηση (Ο.Π.⁸ 122)

Στις 25/6/1873 σε Γ.Α.Χόρμοβα και Ανδρέα Ησαΐα παραχωρείται έκταση 7.644,820 στρεμμάτων. Πέρασε μια 25ετία χωρίς ιδιαίτερα αξιόλογα αποτελέσματα. Το 1896 ξεκινά μια πιο συστηματική προσπάθεια με ανόρυξη υπόγειων προσπελάσεων.

Με το 4/10/1896 ΒΔ παραχωρείται στους Γ.Α.Χόρμοβα(κτηματία), Παναγή Λεβέντη (γιατρό) και Ν. Βάμβα έκταση 6.598,814 στρεμμάτων. Το 1897 μια τρομακτική πλημμύρα κατάστρεψε όλες τις εγκαταστάσεις στην επιφάνεια και κατέκλυσε τα υπόγεια έργα.

2^η παραχώρηση

Με το ΒΔ 232/27/10 1901 στους Μηνά Κορωναίο και Α.Αγγελόπουλο έκταση 17.252,542 στρεμμάτων.

Σύμφωνα με το Βασιλικό διάταγμα του Γεωργίου του Α «*παραχωρείται εις τους κ.κ. Μηνάν Κορωναίον, και Άγγελο Αγγελόπουλο δικαίωμα διηνεκούς κυριότητας και μεταλλεύσεως μεταλλείου λιγνίτου, επί εκτάσεως γης στρεμμάτων 17.252 και 542 τ.μ. κείμενης εις την περιφέρειαν του Δήμου Ταμυνέων της επαρχίας Καρυστίας και εκούσης όρια:*

Ανατολικώς: λόφου Σκορδιλάκη και χωρίου Γαβαλά,

Δυτικώς: λόφου Μερνάι, λόφου Γυνναικάρι και λόφου Αμασσίας,

Αρκτικώς :χωρίου Γαβαλά λόφου Μερνάι ή Ηγρεμίνες και

Μεσημβρινώς :παραχώρησιν μεταλλείου Γ.Α.Χόρμοβα και Ανδρέα Ησαΐα...

Εν Αθήναις τη 26 Οκτωβρίν 1901»⁹

Παρόλο όμως που από το 1862 ως το 1882 δόθηκαν συνολικά παραχωρήσεις λιγνιτών σε έκταση 317.000 στρεμμάτων, η δραστηριότητα αυτή εξακολουθούσε να είναι υποτονική. Σύμφωνα με τον Χατζηιωσήφ¹⁰ η γεωγραφική θέση της Ελλάδας στο σταυροδρόμι των θαλάσσιων οδών από τον Ατλαντικό στη Μαύρη Θάλασσα και από την Εγγύς Ανατολή στη Δυτική Ευρώπη προσέλκυσε στα λιμάνια της Ερμούπολης στη Σύρο και αργότερα του Πειραιά σημαντικές ποσότητες γαιανθράκων σε χαμηλές τιμές, για τον εφοδιασμό των ατμοπλοίων των διεθνών γραμμών ως τις αρχές του 20ου αιώνα. Το χαμηλό κόστος του γαιάνθρακα για την κάλυψη των περιορισμένων αναγκών της εγχώριας βιομηχανίας δεν έθεσε θέμα για την εισαγωγή καύσιμης ύλης και, κατά συνέπεια δεν υπήρξε ποτέ πειστική ανάγκη για την εξεύρεση και την εκμετάλλευση εγχώριων κοιτασμάτων γαιανθράκων.

⁶ Χρήστος Χατζηιωσήφ, η γηραιά σελήνη, η βιομηχανία στην ελληνική οικονομία, 1830-1940, σελ 176-177

.Θεμέλιο 1993

⁷ Αρχείο Υποθηκοφυλακείου Αλιβερίου και αρχείο Γ.Κατσαμάγκου, Η μεταλλευτική ιστορία της Εύβοιας. Ιδιωτική έκδοση

⁸ Όρος παραχώρησης

⁹ Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, Βασιλικό διάταγμα 232/27/10, 1901

¹⁰ Χρήστος Χατζηιωσήφ, η γηραιά σελήνη, η βιομηχανία στην ελληνική οικονομία, 1830-1940, σελ 175.Θεμέλιο, Αθήνα 1993

Από τα τέλη του 19ου αιώνα έως τον Α Παγκόσμιο Πόλεμο, η ελληνική οικονομία δεν μπορούσε να ανταποκριθεί στην αξιοποίηση των ελληνικών πρώτων υλών κι έπρεπε να προσελκυσθεί το ξένο κεφάλαιο. Το 1895 ο πρόξενος της Ελλάδας στη Βόννη Ιωσήφ Τσουντας υπέβαλε στο ελληνικό Υπουργείο Εσωτερικών μελέτη για την πλινθοποίηση των λιγνιτών, για μεγαλύτερη απόδοση, όπως γινόταν τότε στις προηγμένες ευρωπαϊκές χώρες. Η ιδέα αυτή δεν είχε κάποια συνέχεια. Γράφτηκαν από ειδικούς, εκθέσεις και πραγματείες, που στάλθηκαν στο εξωτερικό, για να δείξουν στους Ευρωπαίους κεφαλαιούχους τον μεταλλευτικό πλούτο της χώρας (Α. Κορδέλλας 1902-Κ. Μητσόπουλος 1905¹¹), χωρίς όμως αποτέλεσμα. Αν και έγιναν πολλές προσπάθειες και τονίστηκε η σημασία που θα είχε η εγκατάσταση στη χώρα σιδηρομεταλλουργίας και η πλινθοποίηση του ελληνικού λιγνίτη, στα πρώτα 25 χρόνια του 20^{ου} αιώνα οι μεταλλευτικές επιχειρήσεις ασχολήθηκαν περισσότερο με την εξόρυξη και τη διάθεση φυσικών μεταλλευμάτων, παρά με την εκκαμίνευση και τον εμπλουτισμό τους.¹²

Μέχρι το 1914 η εκμετάλλευση του λιγνίτη δεν παίζει σπουδαίο ρόλο και οι ποσότητες που εξορύσσονται είναι μηδαμινές. Μετά το 1914 όμως, με την αύξηση των δυσχερειών για τη μεταφορά του γαιάνθρακα από το εξωτερικό¹³ και την άνοδο των τιμών, αλλά και τον αποκλεισμό της Ελλάδας το 1915 και την είσοδο της το 1917 στον Α Παγκόσμιο Πόλεμο δημιουργήθηκε επιτακτική ανάγκη χρησιμοποίησης εγχώριας καύσιμης ύλης. Έτσι από το 1914 παρατηρούμε συνεχή αύξηση της παραγωγής του λιγνίτη¹⁴.

Μέσα σε ένα εξαιρετικά σύντομο διάστημα, (1915-18) πραγματοποιούνται επενδύσεις σε δύο κατηγορίες επιχειρήσεων. Ο Χατζηιωσήφ στη μελέτη του *“η γηραιά σελήνη, η βιομηχανία στην*

¹¹ Η Ελληνική Μεταλλευτική Ιστορία, το σύγχρονο Ελληνικό κράτος 20ος-21ος αιώνας (αναδημοσίευση από την έκδοση Ο ελληνικός Ορυκτός πλούτος του ΣΜΕ). Απόδοση από τον Γ. Συντουκά, μηχανικό μεταλλείων, μεταλλουργό. (<http://www.mikrovalto.gr/>). Γίνονται αναφορές στον Α. Κορδελλά, Κ. Μητσόπουλο και Ι. Τσουντα. Ορυκτολόγος από τη Σμύρνη ο Α. Κορδελλάς είναι ο πρώτος που είχε διαγνώσει την οικονομική προοπτική που υπάρχει από την ανάτληση των σκουριών και την επεξεργασία των εκβολάδων στο Λαύριο. Στις 14 Οκτωβρίου 1863 ο Σερπιέρι, ως εκπρόσωπος των οίκων Bouguet et Serpieri και Roux de Fraissinet, καταθέτει επιστολή στο Υπουργείο Οικονομικών ζητώντας την έναρξη συζήτησης σχετικά με την παραχώρηση των αρχαίων σκουριών του Λαυρίου. Τελικά παραχωρήθηκε το δικαίωμα εξόρυξης σε έκταση 10.791 στρεμμάτων σε διάφορες θέσεις της περιοχής σε εταιρεία που είχε συστήσει ο Σερπιέρι με το όνομα Ιλαρίων Ρου και Σία (Hillarion Roux et Cie), στην οποία ο Α. Κορδελλάς τοποθετείται στη θέση του Μηχανικού της Παραγωγής. Να σημειωθεί ακόμη πως ο Κορδελλάς, κατά την περίοδο 1887-1891 διετέλεσε διευθυντής της Ελληνικής Εταιρείας Μεταλλουργείων Λαυρίου. Η ανάπτυξη που γνώρισε η περιοχή ήταν πολύ σημαντική. Είναι χαρακτηριστικό το απόσπασμα του Α. Κορδελλά, που γράφτηκε το 1901: “Η τέως και προ της ιδρύσεως των νεώτερων μεταλλευτικών και μεταλλουργικών έργων Λαυρεωτική, εις ην κατέφευγον άγρια ζώα ομού και λησταί, ο δε ναύτης μόνον υπό την βίαν των ανέμων προσωρμίζετο, μετεβλήθη εις πλούσιαν βιομηχανικήν κωμόπολιν, παρέχουσαν έντιμον βίον εις υπερδεκακισχιλίους ανθρώπους, και εις κέντρον εμπορικών. Ενώ δε έν έτει 1860, ότε το πρώτον επεσκέφθη τον λιμένα των Εργαστηρίων (το σημερινό Λαύριο), είδον εν αυτώ μίαν αλιευτικήν βάρκαν προσωρμισμένην, σήμεραν, μετά 40ετίαν, βλέπω προσωρμισμένα παντοδαπά ατμόπλοια πασών σχεδόν των ευρωπαϊκών εθνικοτήτων

¹² Νίκου Παντελάκη, Ο Εξηλεκτρισμός της Ελλάδας 1889-1956 σελ. 146, ΜΙΕΤ, Αθήνα 1991.

¹³ Χριστίνα Αγραντώνη, Βιομηχανία, Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα 1900-1922, οι απαρχές, Βιβλιόραμα σελ. 217. Τα αποθέματα γαιάνθρακα εξαντλήθηκαν με την απαγόρευση που επέβαλε η Αγγλία στις εξαγωγές της από την έναρξη του Α Παγκοσμίου Πολέμου. Οι εισαγωγές τους κατέρρευσαν και οι τιμές έφτασαν σε πρωτοφανή ύψη με αποτέλεσμα το δεύτερο εξάμηνο του 1915 η κατάσταση να επιδεινωθεί στην Ελλάδα ραγδαία.

¹⁴ Νίκου Παντελάκη, Ο Εξηλεκτρισμός της Ελλάδας (1889-1956) σελ. 146, ΜΙΕΤ, Αθήνα 1991.

ελληνική οικονομία, 1830-1940”¹⁵ καταγράφει ότι στην πρώτη κατηγορία ανήκουν οι βιομηχανίες που θέλουν να εξασφαλίσουν τον τακτικό τους ανεφοδιασμό σε καύσιμη ύλη και συχνά δραστηριοποιούνται σε πολύ μικρής κλίμακας εξορυκτικές δραστηριότητες, ενώ στη δεύτερη κατηγορία ανήκουν οι επιχειρήσεις που αποβλέπουν κατά κύριο λόγο στα κέρδη από την εξορυκτική δραστηριότητα. Το 1918 τρεις επιχειρήσεις στη δεύτερη κατηγορία ελέγχουν και τα μεγαλύτερα ορυχεία. Τα τρία ορυχεία που δουλεύουν την περίοδο αυτή με εντατικούς ρυθμούς φέρνουν στο φως της ημέρας το 65% του ελληνικού λιγνίτη. Τα ορυχεία αυτά είναι της Κύμης που παρήγαγε 88.000 τόνους λιγνίτη για λογαριασμό της Α.Εταιρίας Επιχειρήσεων εν Ελλάδι, το ορυχείο του Ωρωπού με 33.000 τόνους για την επιχείρηση Π.Δεπιάν και Ν.Ραφαήλ και η Α.Ε. Ανθρακωρυχείων Αλιβερίου, με 19.000 τόνους. Το υπόλοιπο 35% της συνολικής ποσότητας των 213.000 τόνων το μοιράζονται 47 ορυχεία.

Συγκεκριμένα το 1914 ο πρώτος παγκόσμιος πόλεμος που είχε σαν συνέπεια την έντονη έλλειψη καυσίμων-υγρών και στερεών- δημιούργησε τις προϋποθέσεις για την συστηματικότερη ανάπτυξη του ορυχείου στο Αλιβέρι, έτσι ώστε να καταλάβει την τρίτη θέση στην παραγωγή λιγνίτη μεταξύ 50 ορυχείων. Ιδιαίτερα το 1917 με τη σύσταση της Α.Ε Ανθρακωρυχείων η εκμετάλλευση ξεκινά ταυτόχρονα σε τρία τμήματα με εντατικό ρυθμό, αλλά χωρίς μέθοδο και προγραμματισμό. Αυτού του είδους η « αρπακτική» εκμετάλλευση, θα τραυματίσει σοβαρά το κοιτάσμα και θα επιφέρει πολλές ζημιές. Πυρκαγιές από «αυτανάφλεξη» θα καταστρέψουν το κοιτάσμα για πολλά χρόνια. Χαρακτηριστικό της καταστροφής του κοιτάσματος είναι το γεγονός οι 700.000 τόνοι που παράχθηκαν από το 1915 μέχρι το 1947 αντιστοιχούν σε 2.000.000 τόνους, αν υπολογιστούν οι ποσότητες που καταστράφηκαν από πυρκαγιές.¹⁶

Μετά τους Βαλκανικούς πολέμους και μέχρι το τέλος του Α΄ Παγκόσμιου πολέμου, το 1918, η παραγωγή μεταλλευμάτων πανελλαδικά άρχισε να δείχνει άνοδο και είχε φθάσει τους 420.744¹⁷ ΤΝ σε μεταλλεύματα σιδήρου, σιδηρομαγγανίου, μολύβδου, ψευδάργυρου, σιδηροπυρίτη, χαλκού, λευκολίθου, σμύριδας και λιγνίτη. Στον ίδιο χρόνο είχαν παραχθεί και 15.194 ΤΝ προϊόντων από εκκαμίνευση. Το 75% περίπου όλης αυτής της παραγωγής πουλήθηκε στο εξωτερικό, με συνάλλαγμα αξίας 26.044.822 δρχ. της εποχής εκείνης. Στις μεταλλευτικές επιχειρήσεις εργάζονταν τότε 9.202 εργάτες, από τους οποίους οι 4.424 δούλευαν σε υπόγειες εκμεταλλεύσεις και 4.778 σε επιφανειακές. Το μέσο μεροκάματο ήταν 6,12 δρχ.¹⁸

Μια σημαντική προσπάθεια αξιοποίησης λιγνιτικών κοιτασμάτων έγινε από την Ελληνική Ηλεκτρική Εταιρεία το 1918 με την εκμετάλλευση του λιγνίτη στους Ανδρονιάνους Κύμης. Ο βροχερός καιρός του 1918, όμως, εμπόδισε την εντατική και κανονική εκμετάλλευση του, και σχεδόν σταμάτησε όλες τις εργασίες στα ορυχεία των Ανδρονιάνων. Με το τέλος των βροχών, η εταιρεία ελπίζει ότι γρήγορα θα αυξηθεί η παραγωγή σε συνδυασμό με μια σιδηροδρομική

¹⁵ Χρήστος Χατζηιωσήφ, η γηραιά σελήνη, η βιομηχανία στην ελληνική οικονομία, 1830-1940, σελ 177-180.Θεμέλιο, Αθήνα 1993

¹⁶ Λιγνιτική εκμετάλλευσις, έντυπο ΔΕΗ, Λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου, σελ.30, Αθήνα, Αύγουστος 1955

¹⁷ Η Ελληνική Μεταλλευτική Ιστορία. Το σύγχρονο Ελληνικό κράτος-20ος αιώνας και 21ος αιώνας, Ο Ελληνικός Ορυκτός πλούτος, του ΣΜΕ. Απόδοση από τον Γ.Ι.Σιντουκά, Μηχανικό Μεταλλείων-Μεταλλουργό

¹⁸ Βλ παραπάνω σημ 17

γραμμή μήκους 10 χιλιομέτρων, που θα συνέδεε το ορυχείο με την Κύμη και θα βοηθούσε να φτάνει ο λιγνίτης στην κατανάλωση εύκολα. Επιπλέον η συμφωνία της Ελληνικής Ηλεκτρικής εταιρείας με την εταιρεία ανθρακωρυχείων Κύμης για την εκμετάλλευση των εισαγόμενων γαιανθράκων στην Ελλάδα και για την συγχώνευση των δύο εταιρειών, με αποτέλεσμα την ύπαρξη μιας εταιρείας από τις μεγαλύτερες στο είδος της, που θα προμήθευε κατά προτεραιότητα καύσιμη ύλη στην Ελληνική Ηλεκτρική Εταιρεία, δημιούργησε νέες προοπτικές. Στην πορεία όμως τα πράγματα δεν εξελίχθηκαν όπως είχαν προβλεφθεί λόγω της πτώσης των τιμών των γαιανθράκων και συνεπακόλουθα της ελάττωσης των τιμών του λιγνίτη μέχρι το σημείο να γίνει ασύμφορη η χρησιμοποίησή του. Επιπλέον το 1920 το υπουργείο αξίωσε από την εταιρεία να μη χρησιμοποιεί τους λιγνίτες στον κεντρικό ηλεκτρικό σταθμό και η Εταιρεία Εκμεταλλεύσεως Ελληνικών Ανθρακωρυχείων διέκοψε τη λειτουργία του Ανθρακωρυχείου Κύμης.¹⁹ Η ΕΗΕ, που είχε συμφέροντα στα λιγνιτωρυχεία, γονάτισε από την έλλειψη γαιανθράκων και δεν μπόρεσε να ορθοποδήσει μετά τον πόλεμο, ανοίγοντας το δρόμο για την εμφάνιση “της Power & Traction” το 1926.²⁰

ΠΙΝΑΚΑΣ 1- Παραγωγή λιγνίτη και αριθμός λιγνιτωρυχείων μεταξύ 1914 και 1918

ΕΤΟΣ	ΛΙΓΝΙΤΩΡΥΧΕΙΑ	ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΛΙΓΝΙΤΗ(TN)
1914	1	20.000
1915	4	
1916	15	117.000
1917	30	
1918	50	213.000

Η άνοδος στην παραγωγή λιγνίτη, με βάση τον πίνακα, είναι εμφανής το 1918, στο τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Αυξάνονται ο αριθμός λιγνιτωρυχείων σε 50 και συνεπακόλουθα και η παραγωγή λιγνίτη σε 213.000 τόνους. Πηγή : Εργασία, αρ. φ. 3, Αθήνα 25.1. 1930²¹

Παρά τις ευνοϊκές προϋποθέσεις που δημιουργούνται με την άφιξη των προσφύγων το 1922 και τη διεθνή ύφεση, η ελληνική βιομηχανία επηρεάζεται αρνητικά από τους μόνιμους ανασταλτικούς μηχανισμούς αναπτύξεως: την έλλειψη εγχώριων πηγών ενέργειας, τη στενότητα της εσωτερικής αγοράς, τη στενότητα κεφαλαίων και την ελλιπή τεχνική και οργανωτική κατάρτιση των απασχολούμενων στο βιομηχανικό κλάδο. Το πιο χαρακτηριστικό στοιχείο όμως της περιόδου 1919-1924 είναι η απουσία σοβαρών προσπαθειών να χρησιμοποιηθούν, έστω και

¹⁹ Νίκου Παντελάκη, Ο Εξηλεκτρισμός της Ελλάδας (1889-1956) ΣΕΛ.144-145, ΜΙΕΤ, Αθήνα 1991.

²⁰ Χριστίνα Αγραντώνη, Βιομηχανία, Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα 1900-1922, οι απαρχές, Βιβλιόγραμμα σελ.220. Η σύμβαση μεταξύ του Ελληνικού Δημοσίου και της “Power & Traction” το 1926 υπογράφηκε επί δικτατορίας Πάγκαλου με πολύ ευνοϊκούς όρους για τους ξένους. Όπως σημειώνει ο Μαρκεζίνης, “το μακρόν προνόμιον (60ετής) και άλλοι μονοπωλιακοί όροι ιδιαιτέρως επαχθείς προσέδωσαν στη σύμβαση εκείνην χαρακτήρα αποικιακόν”(Θ.Βερέμη, Οικονομία και Δικτατορία σελ.116)

²¹ Γ.Γιανουλόπουλου, Η Οικονομία από το 1919 έως το 1923, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος ΙΕ, Αθήνα 1978, Εκδοτική Αθηνών, σελ. 299.(Πηγή, Εργασία, αρ. φ. 3, Αθήνα 25.1. 1930, Societe des Nations, Questions Economiques et Financieres, Annuaire Statistique International, Γενεύη 1927 και Statesmans Year Book 1925.)

κατά ένα μέρος, οι συγκεκριμένες δυνατότητες ουσιαστικής αναπτύξεως της ελληνικής βιομηχανίας. Σύμφωνα με τον Γ.Γιανουλόπουλο *“η σχετική έλλειψη κεφαλαίων και πηγών ενέργειας, καθώς και η έλλειψη τεχνικής καταρτίσεως, υπήρξαν αποτελέσματα της κρατικής πολιτικής και όχι αίτια της”*. Το κράτος δεν ενίσχυσε τις επενδύσεις στο βιομηχανικό τομέα, ενώ η Εθνική Τράπεζα (όπως και οι άλλες τράπεζες και οι πιστωτές ιδιώτες) είχαν αποκλείσει σχεδόν τον τομέα αυτό από τον κύκλο της επιχειρηματικής τους δραστηριότητας. Το σκεπτικό της πολιτικής τους ήταν πως το εμπόριο (το εξωτερικό εμπόριο), πρόσφερε μεγαλύτερη κερδοφορία. Ενώ οι ελληνικές επιχειρήσεις είχαν σαν κύριο αντικείμενο τα είδη καταναλώσεως, οι ξένες επενδύσεις κυριαρχούσαν στον κλάδο των μεταλλείων. Η Ελλάδα περιοριζόταν στην εξαγωγή μεταλλευμάτων σε ακατέργαστη κυρίως μορφή (και ένα μικρό τμήμα της μετά από στοιχειώδη καθαρισμό) για να εισάγει από το εξωτερικό τα αντίστοιχα έτοιμα μέταλλα. Όσο για τον εγχώριο λιγνίτη, που η συστηματική του εκμετάλλευση θα μπορούσε να λύσει, ως ένα βαθμό, το ενεργειακό πρόβλημα της χώρας και να περιορίσει το μόνιμο έλλειμμα του εμπορικού της ισοζυγίου, η παραγωγή του που σημείωσε σημαντική άνοδο κατά τη διάρκεια του πολέμου, εμφανίζει συνεχή πτώση κατά τη διάρκεια της πρώτης μεταπολεμικής πενταετίας.²²

Η έλλειψη καταρτισμένου επιστημονικού δυναμικού που θα ασχολούνταν με τον τομέα της έρευνας ώστε να βρεθούν καινοτόμες λύσεις σε προηγμένες τεχνολογίες στην παραγωγική διαδικασία αποτέλεσε μια σημαντική αδυναμία της ελληνικής βιομηχανίας. Μία από τις ελάχιστες εξαιρέσεις αποτελεί η Α.Ε Χημικών Προϊόντων και Λιπασμάτων. Στην δεκαετία του 1920 η ΑΕΧΠΛ πραγματοποίησε έρευνες για τις δυνατότητες αξιοποίησης του εγχώριου λιγνίτη. Η ΑΕΧΠΛ διατηρούσε τρία δικά της λιγνιτωρυχεία, που είχε ανοίξει κατά τον πόλεμο, στο Μήλεσι Ωρωπού, στον Πασσά Κύμης και στην Κορώνη και εξακολουθούσε μεταπολεμικά να χρησιμοποιεί το λιγνίτη για την παραγωγή καυσαερίων για τις καμίνους και τους ψυκτικούς κλιβάνους του υαλουργείου στη Δραπετσώνα. Όμως τα σοβαρά τεχνικά προβλήματα που παρουσίαζε η επεξεργασία του λιγνίτη, τα οποία είχαν οδηγήσει στην εγκατάλειψη του από τις βιομηχανίες μετά τον πόλεμο, δεν είχαν λυθεί και το 1925 η εταιρεία ανέθεσε στον μηχανολόγο-«θερμολόγο» Γεώργιο Ζώτο μελέτη για τη βελτίωση του υαλουργείου, με ειδική έμφαση στο καύσιμο, διαθέτοντας του και *«μικρόν εργαστήριον καυσίμων»* μέσα στο εργοστάσιο. Ο Ζώτος ύστερα από πειράματα στο εργαστήριο της Δραπετσώνας κατέληξε να προτείνει ένα σύστημα εξευγενισμού του λιγνίτη. Η εταιρεία προχώρησε στη δημιουργία ειδικής εγκατάστασης στο Μήλεσι, ο δε Ζώτος ονόμασε το νέο *«πολύτιμον ελληνικόν καύσιμον» «κανελλίτη»*, προς τιμήν, φυσικά του ιδρυτή της εταιρείας Κανελλόπουλο. Το σύστημα όμως δεν λειτουργήσε και τελικά εγκαταλείφθηκε. Έτσι η πρώτη ελληνική απόπειρα παραγωγής νέου προϊόντος μετά από επιστημονική έρευνα μέσα στη βιομηχανία είχε άδοξο τέλος.²³

²² Γ.Γιανουλόπουλου, Η Οικονομία από το 1919 έως το 1923, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος ΙΕ, Αθήνα 1978, Εκδοτική Αθηνών, σελ. 299. (Πηγή, Εργασία, αρ. φ. 3, Αθήνα 25.1. 1930, Societe des Nations, Questions Economiques et Financieres, Annuaire Statistique International, Γενεύη 1927 και Statesmans Year Book 1925.)

²³ Γ.Γιανουλόπουλου, Η Οικονομία από το 1919 έως το 1923, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος ΙΕ, Αθήνα 1978, Εκδοτική Αθηνών, σελ. 299

ΠΙΝΑΚΑΣ 2-Η ελληνική λιγνιτοπαραγωγή 1915-1924 (σε χιλιάδες τόνους)

ΕΤΟΣ	ΠΑΡΑΓΩΓΗ(Τ Ν)
1915	39,7
1916	116,7
1917	157,9
1918	208,7
1919	182,0
1920	187,1
1921	169,0
1922	132,6
1923	118,9
1924	111,2

Μετά το 1918 η παραγωγή λιγνίτη παρουσιάζει, σύμφωνα με τον πίνακα κάθετη πτώση έως το 1924 που μειώνεται σχεδόν στο μισό σε σχέση με το 1918, στους 111,2 χιλιάδες τόνους Πηγή, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος ΙΕ, Αθήνα 1978, Εκδοτική Αθηνών ²⁴

Οι εταιρίες που δραστηριοποιήθηκαν στο τομέα του λιγνίτη δεν μπόρεσαν να αντισταθούν στον ανταγωνισμό του ξένου κάρβουνου, όταν μετά το τέλος του πολέμου επαναλήφθηκαν οι εισαγωγές. Από τα 50 ορυχεία του 1918, μένουν μόνο 18 το 1923 και 15 το 1929, η παραγωγή είναι μικρή σε σχέση με το 1918 (πίνακας 2 και 3). Να σημειωθεί ακόμη πως οι αποκλειστικά μεταλλευτικές επιχειρήσεις που εκμεταλλεύονται τα μεγαλύτερα λιγνιτωρυχεία, προσπαθούν να διατηρήσουν την ανταγωνιστικότητά τους με βελτιώσεις στα ορυχεία και τον εξευγενισμό των προϊόντων τους με την πλινθοποίηση ή με τη μετατροπή του λιγνίτη σε οπτάνθρακα με τη μέθοδο της απόσταξης, Ιδιαίτερα στο Αλιβέρι, η εταιρεία Α.Ε Ανθρακωρυχείων Αλιβερίου θα επιχειρήσει τη βιομηχανοποίηση του λιγνίτη, ελπίζοντας ότι θα εξασφαλίσει σημαντικό μέρος της αγοράς κάρβουνου για οικιακές χρήσεις και ίσως την πελατεία κάποιων βιομηχανιών.²⁵ Παρεμπιπτόντως να σημειωθεί πως το ενδιαφέρον για την εξόρυξη λιγνίτη την περίοδο 1914-1918 δεν αφορούσε μόνο επιχειρηματίες αλλά και ανθρώπους της διανοήσης. Ο Νίκος Καζαντζάκης περί το 1917 ήταν ιδιοκτήτης λιγνιτωρυχείου στην Στούπα Έξω Μάνης (Πράστοβα) όπου υπεύθυνος ήταν ο Γ.Ζορμπάς. Σε μια επιστολή του στον Γ.Ζορμπά στις 22 Μαΐου 1917 γράφει “*Περιμένω γράμμα σου να ιδώ πως πάει η εργασία. Η Κύμη ολόκληρη, το Αλιβέρι κ η Χασιά πουλήθηκαν στους Συμμάχους κι έτσι το κάρβουνο μας υψώνεται*”²⁶

²⁴ Γ.Γιανουλόπουλου, Η Οικονομία από το 1919 έως το 1923, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος ΙΕ, Αθήνα 1978, Εκδοτική Αθηνών, σελ. 299

²⁵ Χρήστος Χατζηιωσήφ, η γηραιά σελήνη, η βιομηχανία στην ελληνική οικονομία, 1830-1940, σελ 179-180.Θεμέλιο, Αθήνα 1993

²⁶ Περιοδικό Αδούλωτη Μάνη, τεύχος 14, Ιανουάριος-Μάρτιος 2013. Ο Γιάννης Γουδέλης στην επιθεώρηση πνευματικής καλλιέργειας “Καινούρια εποχή” στο τεύχος του 1981 αποκαλύπτει την επιστολή του Νίκου Καζαντζάκη προς τον Γ.Ζορμπά με αφορμή την επίσκεψη στη Μάνη του Άγγελου Σικελιανού. Στο κείμενο αυτό καταγράφονται λεπτομέρειες για το λιγνιτωρυχείο του Ν.Καζαντζάκη. Αναφέρεται πως “το μεταλλείο είχε κακό

ΠΙΝΑΚΑΣ 3-Παραγωγή λιγνίτη και αριθμός μεγάλων λιγνιτωρυχείων 1925-1929

ΕΤΟΣ	ΠΑΡΑΓΩΓΗ(TN)	ΛΙΓΝΙΤΩΡΥΧΕΙΑ
1925	142.078	17
1926	153.376	
1927	143.346	
1928	120.639	
1929	156.526	15

Πηγή ΥΠΕΘΟ, Η μεταλλευτική κίνηση της Ελλάδος κατά τα έτη 1925-1929²⁷ (Χρήστος Χατζηιωσήφ, η γηραιά σελήνη, η βιομηχανία στην ελληνική οικονομία , 1830-1940, σελ 180.Θεμέλιο, Αθήνα 1993)

Η διεθνής οικονομική κρίση του 1929 και οι συναλλαγματικές της επιπτώσεις πάνω στην ελληνική οικονομία και οι συνεχείς παραστάσεις των ιδιοκτητών των λιγνιτωρυχείων που “επέζησαν” φέρνουν καρπούς με την ψήφιση του νόμου 4834/1930 “περί προστασίας του λιγνίτου”, από την τελευταία κυβέρνηση Ελευθερίου Βενιζέλου, με αποτέλεσμα να θεσπίζονται τα επόμενα χρόνια μια σειρά από νομοθετήματα διοικητικού και φορολογικού χαρακτήρα, που αποβλέπουν στην ενίσχυση της παραγωγής λιγνίτη . Την περίοδο αυτή παρατηρείται μια μετατόπιση της εξορυκτικής δραστηριότητας από τα ορυχεία της Παλιάς Ελλάδας προς τη Μακεδονία. Στη βορειοδυτική Μακεδονία το Αγγλοελληνικό συνδικάτο Λιγνίτου που συγκροτείται το 1928 εκχωρεί τα δικαιώματα του στη Grecian Mining and Development Company, στην οποία συμμετέχουν η Barclays Bank και Έλληνες επιχειρηματίες του Λονδίνου. Η εταιρία εκμισθώνει την άνοιξη του 1931 τα ορυχεία Βεύης Αμύνταιου και αρχίζει εργαστηριακές δοκιμές στην Αγγλία για να εξετάσει τη δυνατότητα παρασκευής κωκ ή πετρελαίου από το λιγνίτη. Η προσπάθεια δεν ολοκληρώνεται διότι μια μεγάλη πυρκαγιά καταστρέφει το ορυχείο τον Ιούνιο του 1932.²⁸

Έντονη δραστηριότητα το 1932 έδειξαν τα λιγνιτωρυχεία στο Αλιβέρι, στο Μήλεσι στον Ωρωπό, στην Κορώνη, στην Κύμη, στο Παγγαίο και στις Σέρρες. Η παραγωγή τους τη χρονιά αυτή έφθασε στους 137.583 TN. Ο λιγνίτης χρησιμοποιούνταν τότε περισσότερο για καύσιμη ύλη τις θερμάστρες, στα αρτοποιεία και στα κεραμοποιεία και λιγότερο στα τότε θερμικά εργοστάσια παραγωγής ηλεκτρισμού. Να σημειώσουμε πως , σύμφωνα με την καταγραφή της

τέλος, μα και από την αρχή δεν πήγαινε καλά.. Δικαιολογούνται όμως οι απασχολημένοι σε αυτό και δεν επιστρατεύονταν... Ήταν στα μέσα του Πρώτου Παγκόσμιου Πολέμου... Μια μέρα εξαιτίας από ένα φορνέλο ξέσπασε ποταμός στη γαλαρία και την έκαμε βουλιασμένο. Είχε θύμα κι έναν εργάτη...Ο Καζαντζάκης κάθησε και έγραψε τα μοιρολόγια που λέγανε στο νεκρό”. Επίσης στο βιβλίο της Ελένης Καζαντζάκη “Νίκος Καζαντζάκης-ο ασυμβίβαστος -1983” που αναφέρεται στη βιογραφία του συγγραφέα διαβάζουμε “Το μεταλλείο πάει κατά διαβόλου. Ζορμπάς και Καζαντζάκης τα παρατούν, ο ένας φεύγει στη Χαλκιδική κι ύστερα στη Σερβία, ο άλλος στην Ελβετία”.

²⁷ Χρήστος Χατζηιωσήφ, η γηραιά σελήνη, η βιομηχανία στην ελληνική οικονομία , 1830-1940, σελ 180.Θεμέλιο, Αθήνα 1993.ΥΠΕΘΟ, Η μεταλλευτική κίνηση της Ελλάδος κατά τα έτη 1925-1929.

²⁸ Χρήστος Χατζηιωσήφ, η γηραιά σελήνη, η βιομηχανία στην ελληνική οικονομία , 1830-1940, σελ 191-194, Θεμέλιο, Αθήνα 1993

Ελληνικής Μεταλλευτικής ιστορίας, το 1932 η ισχύς εγκαταστάσεως και παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας ήταν 82.290 kw²⁹, που διαιρούνταν σε υδροηλεκτρικά εργοστάσια 6.600 kw (παραγωγής 10,5 εκατ. kwh) και σε θερμικά εργοστάσια 75.690 kw (παραγωγής 132,5 εκατ. kwh). Τα περισσότερα από τα θερμικά εργοστάσια κινούνταν με πετρέλαιο ή με άνθρακες από το εξωτερικό. Με την αποδέσμευση όμως της δραχμής από την αγγλική στερλίνα (1932), που επέφερε και την αύξηση της τιμής των αγγλικών ανθράκων, το θέμα του ελληνικού λιγνίτη τέθηκε επί τάπητος, με πολύ αισιοδοξία στην αρχή. Όμως παραμελήθηκε, λόγω αντιγνωμιών για την ποιότητά του, ίσως και λόγω ξένων συμφερόντων. Η Ελλάδα πλήρωνε τότε 1.500.000 δρχ. για τον αγγλικό άνθρακα.³⁰ Το ζήτημα του λιγνίτη στην Ελλάδα, όπως φαίνεται, ετίθετο σε προτεραιότητα μόνο σε περιόδους πολέμου ή διεθνούς οικονομικής κρίσης, χωρίς όμως συνέχεια.

Το θέμα του λιγνίτη θα ανακινηθεί ξανά επί δικτατορικού καθεστώτος του Ι. Μεταξά το 1937. Σύμφωνα με τον Χατζηιωσήφ³¹ η πρωτοβουλία ξεκινά από το υπουργείο Συγκοινωνιών και ο αρχικός στόχος είναι η εξασφάλιση λιγνίτη για την κίνηση των ΣΕΚ (Σιδηρόδρομοι Ελληνικού Κράτους). Μόνο εφόσον τα κοιτάσματα θα αποδεικνύονταν αρκετά πλούσια θα ετίθετο επί τάπητος το ενδεχόμενο κατασκευής θερμικών σταθμών παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος. Η έρευνα των αποθεμάτων λιγνίτη ανατίθεται στο Γερμανό καθηγητή Κέγκελ της Bergakademie του Φράιμπεργκ της Σαξωνίας και διαρκεί από το καλοκαίρι του 1937 ως τα τέλη του 1939. Παρόλο που η ελληνική κυβέρνηση δηλώνει την προτίμηση της για την περιοχή των παλιών ορυχείων στην Εύβοια(Αλιβέρι, Κύμη) και την Αττική, λύση για την οποία πιάζουν και οι ιδιοκτήτες αυτών των ορυχείων, ο Κέγκελ επιβάλλει τελικά την άποψη του ότι τα μεγαλύτερα κοιτάσματα βρίσκονται στην περιοχή της Πτολεμαΐδας και ότι θα μπορούσαν να τα εκμεταλλευτούν με επιφανειακή εξόρυξη. Τελικά ύστερα από πολλές επιφυλάξεις και δισταγμούς που εκφράζονται από ομάδες συμφερόντων της Αθήνας, οι οποίες ενδιαφέρονται για τα υπάρχοντα λιγνιτωρυχεία, η ελληνική κυβέρνηση παραχωρεί την εκμετάλλευση των κοιτασμάτων λιγνίτη αρχικά σε ελληνοαμερικανικό επιχειρηματικό όμιλο με στόχο οι ΣΕΚ να απορροφήσουν τα δύο τρίτα της παραγωγής μπρικετών λιγνίτη. Η προσπάθεια αποτυγχάνει και το 1940 ιδρύεται κρατική υπηρεσία λιγνιτικών έργων υπό την εποπτεία του υπουργείου Συγκοινωνιών, η οποία αναλαμβάνει την εκμετάλλευση των κοιτασμάτων για λογαριασμό του Δημοσίου. Στη νέα αυτή προσπάθεια συμμετέχει η Γερμανική βιομηχανία με την εταιρία Siemens-Halke που αναλαμβάνει ανάδοχος του έργου κατασκευής των εγκαταστάσεων. Η κατασκευή προχωρεί με αργούς ρυθμούς, η εταιρία δυσκολεύεται να παραδώσει το παραγγελθέν υλικό, γιατί η γερμανική βιομηχανία βρίσκεται ήδη σε εμπόλεμη κατάσταση.

²⁹ Βλέπε σημ.17

³⁰ Η Ελληνική Μεταλλευτική Ιστορία. Το σύγχρονο Ελληνικό κράτος-20ος αιώνας και 21ος αιώνας, Ο Ελληνικός Ορυκτός πλούτος, του ΣΜΕ. Απόδοση από τον Γ.Ι.Σιντουκά, Μηχανικό Μεταλλείων-Μεταλλουργό.

³¹ Χρήστος Χατζηιωσήφ, η γηραιά σελήνη, η βιομηχανία στην ελληνική οικονομία, 1830-1940, σελ 193-194, Θεμέλιο, Αθήνα 1993

Κατά τον Νίκο Παντελάκη,³² η παραγωγή του λιγνίτη στην Ελλάδα συναντούσε δυσκολίες που είχαν σχέση με την κατανάλωση, γιατί τα λιγνιτωρυχεία, μια και δεν είχαν εξασφαλισμένη τη διάθεση του προϊόντος, δεν προχωρούσαν στην αύξηση της παραγωγής τους, που θα μείωνε οπωσδήποτε το κόστος ανά τόνο. Ταυτόχρονα οι εταιρείες που εκμεταλλεύονταν τα ανθρακωρυχεία δεν προχωρούσαν στη συμπλήρωση των εγκαταστάσεων τους για τον εξευγενισμό του λιγνίτη με την πλινθοποίηση, την απόσταξη του κτλ., που θα καθιστούσε ευκολότερη τη χρήση του. Από την άλλη πλευρά, η κατανάλωση βρίσκοντας την τιμή του λιγνίτη λιγότερο συμφέρουσα από εκείνη του γαιάνθρακα δεν αποφάσιζε να αλλάξει τις εσχάρες των λεβήτων που χρειαζόνταν για την καύση του λιγνίτη.

Σύμφωνα με την Χριστίνα Αγριαντώνη η αναγκαστική αξιοποίηση των εγχώριων πόρων και η εξαντλητική χρησιμοποίηση των υπαρχόντων μηχανημάτων με προσαρμογή σε ευκαιριακές τεχνικές στη διάρκεια του Α Παγκοσμίου Πολέμου, μάλλον προκάλεσαν σπατάλες παρά εγκαινίασαν παραγωγικούς κλάδους με κάποια διάρκεια. Υποστηρίζει πως ο ευκαιριακός χαρακτήρας είναι ιδιαίτερα εμφανής με το λιγνίτη που απορρόφησε σημαντικούς πόρους (ιδρύθηκαν 5-6 νέες Α.Ε με τη συμμετοχή σημαντικών βιομηχάνων όπως ο Ν.Κανελλόπουλος και ο Ν.Βλαγκάλης) καθώς και με την εισροή νέων κεφαλαίων στη βιομηχανία από τον εφοπλιστικό και εμπορικό κόσμο, όπως ο Λ.Εμπειρικός³³. Να σημειώσουμε πως ο Ν.Βλαγκάλης είναι μέτοχος και μέλος του πρώτου Δ.Σ της Α.Ε Ανθρακωρυχείων Αλιβερίου που ιδρύθηκε το 1917 όπως και ο Λ.Εμπειρικός. Η εταιρεία αυτή αποτελεί μία από τις εξαιρέσεις, διότι είχε μια πορεία μέχρι το 1950, επεδίωξε τη βιομηχανοποίηση του προϊόντος αλλά τέθηκε σε εκκαθάριση το 1934 λόγω των οικονομικών δυσκολιών που αντιμετώπισε. Η πορεία της εταιρείας αναπτύσσεται εκτενώς στην επόμενη ενότητα.

Παρά τη διαπίστωση του Φ.Ζαίμη³⁴ πως η παραγωγή εγχώριων καύσιμων υλών παρουσίαζε σοβαρά πλεονεκτήματα, όπως ήταν η εξασφάλιση της πολεμικής και οικονομικής άμυνας της χώρας και σε περίπτωση πολέμου - από το 1916 μέχρι το τέλος του πολέμου η εγχώρια καύσιμη ύλη χρησιμοποιήθηκε μετά την επίταξη των λιγνιτωρυχείων από την Ανώτατη Διεύθυνση Μεταφορών για τις ανάγκες των σιδηροδρόμων, του στόλου κ.τ.λ. - αλλά και σε περίπτωση διεθνών ανωμαλιών που παρεμποδίζουν τον κανονικό και έγκαιρο ανεφοδιασμό της χώρας με την απαραίτητη εισαγόμενη καύσιμη ύλη, η προσπάθεια ήταν ελλιπής, χωρίς μακροπρόθεσμο σχεδιασμό με ευθύνη τόσο του κράτους όσο και των ιδιωτικών επιχειρηματικών συμφερόντων.

Οι επενδύσεις στο τομέα των εγχώριων πρώτων υλών και των ορυκτών πόρων την επομένη της Μικρασιατικής καταστροφής και της δεκαετούς εμπόλεμης κατάστασης ήταν αδύνατο να πραγματοποιηθούν από ελληνικά κεφάλαια που σπανίζουν. Η ελληνική οικονομία έχει να αντιμετωπίσει επείγουσες ανάγκες για την αποκατάσταση των προσφύγων. Οι ξένοι επενδυτές δεν ενδιαφέρονται να συμμετάσχουν σε έργα που απαιτείται διάθεση μεγάλης ποσότητας κεφαλαίων και αποδίδουν μακροχρόνια, ενώ επιβάλλουν την κατανάλωση καύσιμης ύλης που προέρχεται από τις χώρες τους, ώστε να ενισχύουν το εξαγωγικό εμπόριο των χωρών αυτών.

³² Νίκου Παντελάκη, Ο Εξηλεκτρισμός της Ελλάδας (1889-1956) ΣΕΛ.147-148, ΜΙΕΤ, Αθήνα 1991.

³³ Χριστίνα Αγριαντώνη, Βιομηχανία, Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα 1900-1922, οι απαρχές, Βιβλιόραμα σελ.220.

³⁴ Ζαίμης Φ., Η τεχνική μας συγκρότηση, το λιγνιτικό ζήτημα, Εργασία, αρ.φ.3, Αθήνα 25.1. 1930

Επιπλέον κατά τον Κ. Γουναράκη,³⁵ κανένας έμπειρος επιχειρηματίας τη δεκαετία του 1920 δεν διακινδύνευε τα κεφάλαια του σε ηλεκτρικές επιχειρήσεις, αφού αυτά θα έμπαιναν κάτω από τον έλεγχο της αρμόδιας κρατικής υπηρεσίας.

Να σημειώσουμε ακόμη πως σε όλη την περίοδο του μεσοπολέμου 1923-1938(στην Ελλάδα ο Μεσοπόλεμος ξεκινά ουσιαστικά μετά τη Μικρασιατική καταστροφή και την άφιξη των προσφύγων), η ελληνική βιομηχανία παρουσίασε εντυπωσιακούς ρυθμούς ανάπτυξης. Οι λόγοι που συνέβαλαν σε αυτό το αποτέλεσμα ήταν αφενός η μαζική άφιξη προσφύγων και αφετέρου η διεθνής ύφεση. *“Η διεθνής κρίση 1929-1932 επέδρασε σαν ένα σύστημα προστασίας πάνω στην ελληνική αγορά, γεγονός που όχι μόνο δεν ανέκοψε την προηγούμενη βιομηχανική ανάπτυξη, αλλά ήρθε να την βαθύνει και να την ολοκληρώσει. Η αξιοσημείωτη αυτή βιομηχανική ανάπτυξη κατά τα έτη 1923-1938 έφερε την Ελλάδα στην πρώτη θέση των βιομηχανικών επιδόσεων σε παγκόσμια κλίμακα (πλην της Ιαπωνίας και της ΕΣΣΔ)”*.³⁶

Παράλληλα είναι βέβαιο, όπως υποστηρίζει ο Κ. Βεργόπουλος, ότι αυτή η ανάπτυξη βασίστηκε κατά κύριο λόγο στην εκμετάλλευση των δυνατοτήτων της εγχώριας αγοράς. Με άλλα λόγια, η ελληνική βιομηχανία αναπτύχθηκε σαν μια προοδευτική *«υποκατάσταση των εισαγωγών»*. Αναπτύχθηκαν οι κλάδοι της ελαφριάς βιομηχανίας που ήταν συνδεδεμένοι με τις ανάγκες για άμεση κατανάλωση. Η ανάπτυξη της παραγωγής διαφαίνεται και από την εντυπωσιακή αύξηση στην παραγωγή και κατανάλωση της ηλεκτρικής ενέργειας: μεταξύ των ετών 1928-1938, η ποσότητα του παραγόμενου ηλεκτρικού ρεύματος πολλαπλασιάστηκε επί 4. Μεταξύ 1928 και 1935, η συνολική βιομηχανική παραγωγή αυξήθηκε κατά 68%, ενώ οι βιομηχανικές εξαγωγές μόνο κατά 16%³⁷. Το στοιχείο αυτό επιβεβαιώνει ότι το βασικό κίνητρο για την αύξηση της βιομηχανικής παραγωγής δεν ήταν η εξαγωγή, αλλά η εγχώρια αγορά. Ένας ακόμη παράγοντας που έπαιξε καθοριστικό ρόλο ήταν η προστατευτική- παρεμβατική πολιτική του κράτους κυρίως το 1931-1932. Τα μέτρα του 1931-32 με την υποτίμηση της δραχμής, τον πολλαπλασιασμό των δασμών και τον περιορισμό των εισαγωγών παρέδωσαν τον έλεγχο της εθνικής οικονομίας στα χέρια του κράτους. Η εξέλιξη αυτή μετά το 1932 επιβεβαίωσε ότι στην Ελλάδα ο κεντρικός άξονας του σχηματισμού της εγχώριας αγοράς και παραγωγής ήταν το κράτος. Η βιομηχανική ανάπτυξη στηριζόταν στο κράτος με αποτέλεσμα η εκβιομηχάνιση να παραμένει εξαρτημένη από αυτό και να περιφέρεται μόνιμα γύρω του.³⁸

A2. Ανώνυμος εταιρεία ανθρακωρυχείων Αλιβερίου (εταιρεία Αλιβερίου) 1917-1940

³⁵ Κ. Γουναράκης, Ελληνική Ηλεκτρική Οικονομία. Η Οικονομική έρευνα των μεγάλων τεχνικών ζητημάτων, Τεχνικό Επιμελητήριο, Αθήνα 1933, σελ. 372.

³⁶ Κ. Βεργόπουλου, Η Ελληνική Οικονομία από το 1926-1935. Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος ΙΕ, Αθήνα 1978, Εκδοτική Αθηνών, σελ. 339-340.

³⁷ Βλ Βεργόπουλος σημ. 34

³⁸ Βλ Βεργόπουλος σημ. 34,35

Την περίοδο του μεσοπολέμου τη χαρακτηρίζουν έντονες εσωτερικές πολιτικές αναστατώσεις, η παγκόσμια διεθνής κρίση 1929-1930, αλλά και συνθήκες με σταθερή Κυβέρνηση (1928-1932). Έγιναν τότε διάφορα αναπτυξιακά έργα υποδομής, που όμως ανέκοψαν και κατέστρεψαν σε μεγάλο βαθμό ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος και η τριπλή κατοχή. Κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου(1919-1939) η Ελλάδα παρόλες τις δυσμενείς συνθήκες, εισέρχεται στη φάση της καπιταλιστικής ανάπτυξης, η οποία διακρίνεται για την αλματώδη εκβιομηχάνιση. Εξαιτίας του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου(1914-1918) (πτώση διεθνούς εμπορίου) και τον αποκλεισμό που είχε επιβάλει η Αντάντ ως τον Ιούνιο του 1917 (έλλειψη σε καταναλώσιμα υλικά), οι εγχώριες παραγωγικές δυνάμεις αναγκάζονται να αναπληρώσουν αυτές, την έλλειψη προϊόντων που εισάγονταν από το εξωτερικό. Έτσι άρχισαν να αναπτύσσονται μικρές βιομηχανικές μονάδες, οι οποίες αξιοποιούν τις εγχώριες πρώτες ύλες. Οι ανώνυμες εταιρίες το 1917 είναι 19 και το 1926 αυξάνονται σε 109.³⁹ Άνοιξαν περίπου 15 λιγνιτωρυχεία σε όλη τη χώρα, που δεκαπλασίασαν την παραγωγή για να αντιμετωπισθεί το ενεργειακό πρόβλημα⁴⁰.

Ας σημειωθεί ότι τα κοιτάσματα λιγνίτη του Αλιβερίου ήταν γνωστά από την αρχαιότητα, αλλά μόνον στην πρώτη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα άρχισε να γίνεται συστηματική εκμετάλλευσή τους, ενώ παλαιότερα μόνον οι κάτοικοι των γύρω οικισμών έβγαζαν λιγνίτη από τα επιφανειακά κοιτάσματα και το χρησιμοποιούσαν για καύσιμη ύλη στα σπίτια τους.

Το 1917 ιδρύθηκε η Ανώνυμος Εταιρεία Ανθρακωρυχείων Αλιβερίου, γνωστή σαν «Εταιρεία Αλιβερίου», που άρχισε να εκμεταλλεύεται πιο συστηματικά τα κοιτάσματα της περιοχής. Το καταστατικό της *“εν Αθήναις Ανωνύμου Εταιρείας Ανθρακωρυχείων Αλιβερίου”*⁴¹ που περιλαμβάνει όλες τις μέχρι τέλους του 1920 εγκριθείσες τροποποιήσεις προβλέπει στο νομικής υφής κείμενο μεταξύ άλλων το αντικείμενο της εταιρείας που συνίσταται στα εξής

α. Να εκμεταλλεύεται παραχωρήσεις λιγνίτη στην περιφέρεια του Αλιβερίου αλλά και γενικότερα στην Ελλάδα και το εξωτερικό

β. Να εμπορεύεται τον *“εξορυττόμενον”* λιγνίτη είτε τοπικά είτε στον Πειραιά και σε οποιοδήποτε άλλο μέρος της Ελλάδας και του εξωτερικού είτε ως πρώτη ύλη, είτε μετασχηματισμένο σε άλλα είδη όπως σε ξυλάνθρακα ή πλίνθους (μπρικέτες) και με το δικαίωμα να ιδρύσει όποια βιομηχανία θεωρούσε σκόπιμη για την ευκολότερη και συμφερότερη κατανάλωση του λιγνίτη

γ. Να μεταφέρει λιγνίτη και άλλα εμπορεύματα καθώς και επιβάτες με ιστιοφόρα και ατμόπλοια τα οποία εάν κρίνει επωφελή για την επιχείρηση μπορεί να τα αγοράσει ή να συμμετέχει με τρίτους στην αγορά τους ή να τα ενοικιάσει

δ. Να εκμεταλλεύεται και οιαδήποτε άλλα μεταλλεία ή ορυχεία στην Ελλάδα και αλλού ή και να συμμετέχει σε εκμεταλλευτικές εργασίες που επιχειρούνται από τρίτους και τέλος

³⁹ Αθ. Βερέμη, Η Οικονομία από το 1923 έως το 1926. Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος ΙΕ, Αθήνα 1978, Εκδοτική Αθηνών, σελ. 303.

⁴⁰ Χριστίνα Αγραντώνη, Βιομηχανία, Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα 1900-1922, οι απαρχές, Βιβλιόραμα σελ. 218.

⁴¹ Ιστορικό αρχείο Εθνικής Τράπεζας, Α01, Σ40, Υ9, Φ56 φάκελος πληροφοριών Ανωνύμων Εταιρειών-Ανθρακωρυχεία Αλιβερίου, Καταστατικό της εν Αθήναις Ανωνύμου Εταιρείας Ανθρακωρυχείων Αλιβερίου

ε.Να προβαίνει σε οιαδήποτε άλλη επιχείρηση μεταλλευτική, βιομηχανική ή ναυτιλιακή η οποία θεωρούσε επωφελή το διοικητικό συμβούλιο ή και να συμμετέχει σε παρόμοιες επιχειρήσεις που επιχειρούνται από τρίτους.

2.Η μετοχή της Α.Ε. Ανθρακωρυχείων Αλιβερίου

Η διάρκεια της εταιρείας στο άρθρο 4 του πρώτου κεφαλαίου του καταστατικού ορίζεται σε τριάντα έτη, τα οποία αρχίζουν από τη δημοσίευση στην εφημερίδα της κυβερνήσεως του καταστατικού που εγκρίνεται με βασιλικό διάταγμα. Η εταιρία διοικείται από Δ.Συμβούλιο αποτελούμενο από πέντε έως έντεκα μέλη, εκλεγομένων για μία εξαετία από τη Γενική Συνέλευση των Μετόχων. Το πρώτο Διοικητικό Συμβούλιο το αποτελούν οι Νικ.Βλαγκάλης, Εμ. Ρως ,Ν. Αθανασιάδου, Ζαφ.Μάτσας, Π.Μάτσας, Α.Ταχμιντζής, Λ.Εμπειρικός, Μ.Εμπειρικός και ένατο μέλος που θα εκλεγεί από τους υπόλοιπους οκτώ, όποτε αυτοί κρίνουν χρήσιμη τη συμπλήρωση αυτής της θέσης. Διευθύνων σύμβουλος της εταιρίας ορίζεται για την πρώτη οκταετία ο μεγαλομέτοχος Παντελής Μάτσας.

Στα βάθη των ορυχείων του Μπρινιά από τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα ο λιγνίτης γίνεται αντικείμενο εκμετάλλευσης. Ο Μάτσας και ο Εμπειρικός επενδύουν στον λιγνίτη με προοπτική της εκβιομηχάνισης του. Η διάνοιξη των πηγαδιών, η έρευνα για το πάχος και το βάθος του λιγνίτη, η δημιουργία σιδηρογραμμών για τη μεταφορά του λιγνίτη με βαγόνια που τα τραβούσαν μουλάρια, θέτουν τις απαρχές της εκβιομηχάνισης. Τα μουλάρια σαν τον «Αντάρα» στο έργο "Ζερμινάλ",⁴² του Ζολά που γράφτηκε στα 1885 στο Παρίσι, έκαμαν διαδρομές

⁴² Εμίλ Ζολά , Ζερμινάλ,Ζαχαρόπουλος , "Ήταν ο « Αντάρας» , ο πρύτανης του ορυχείου, ένα άσπρο άλογο που βρισκόταν δέκα χρόνια στα βάθη της γαλαρίας. Εδώ και δέκα χρόνια, ζούσε σ' αυτή την τρύπα, πιάνοντας την ίδια γωνιά στο στάβλο, κάνοντας την ίδια δουλειά μέσα στις σκοτεινές γαλαρίες, χωρίς να έχει ξαναδεί το φως. Πολύ παχύ με γυαλιστερό τρίχωμα, με καλοκάγαθο ύφος, έμοιαζε σαν το σοφό του Κάτω κόσμου που αδιαφορούσε για τις δυστυχίες των όντων που ζούσαν κάτω απ' του ήλιου το φως. Άλλωστε, ζώντας μέσα στα σκοτάδια, είχε αποκτήσει μια καταπληκτική οξυδέρκεια. Ο δρόμος που έκανε καθημερινά, μέσα στις γαλαρίες, του ήταν πια τόσο οικείος, ώστε έσπρωχνε με το κεφάλι τις θύρες αερισμού και έσκυβε, για να μη σκοντάψει στα πολύ χαμηλά σημεία. Χωρίς αμφιβολία λογάριάζε και τις διαδρομές του γιατί όταν συμπλήρωνε το κανονισμένο δρομολόγιο, αρνιόταν να συνεχίσει. Απαιτούσε να το οδηγήσουν στο παχνί."

συμπεριφερόμενα μηχανιστικά στις διαθέσεις των ανθρώπων. Δεν γνωρίζουμε βέβαια αν και αυτά, όπως ο «Αντάρας» λογάριζαν τις διαδρομές τους και απαιτούσαν την ανάπαυση...

Το 1917, έτος ίδρυσης της Ανώνυμης Εταιρίας Ανθρακωρυχείων Αλιβερίου, η ελληνική παραγωγή λιγνίτη ανέρχεται στους 157.9 χιλιάδες τόνους και το 1918 φθάνει στις 208.7 χιλιάδες τόνους.⁴³ Το 1918 η παραγωγή λιγνίτη στο Αλιβέρι έφτασε τους 12.849 τόνους και αυξήθηκε το 1922 σε 23.300 και διατηρήθηκε στο ύψος αυτό μέχρι το 1928⁴⁴.

Το Δ.Σ της Ανωνύμου Εταιρείας Ανθρακωρυχείων Αλιβερίου παρουσιάζει το 1925 στη γενική συνέλευση μετόχων τα πεπραγμένα της εταιρείας και τον ισολογισμό για το έτος 1924.⁴⁵ Στην απολογιστική έκθεση εκτιμά, βάσει στοιχείων, πως η εκμετάλλευση λιγνίτη υπήρξε μέτρια. Αυτό αποδίδεται αφενός μεν στην αστάθεια των διακυμάνσεων του εξωτερικού συναλλάγματος και στην επιφυλακτικότητα των πελατών ως προς την αγορά λιγνίτη, αφετέρου δε στη σημαντική μείωση των τιμών των γαιανθράκων της Αγγλίας⁴⁶, καθώς και στη σημαντική αύξηση του τιμαριθμού στην Ελλάδα. Οι παράγοντες αυτοί επέφεραν την αύξηση της τιμής του κόστους του λιγνίτη αλλά και τη μείωση της τιμής πωλήσεως αυτού και τον περιορισμό της καταναλώσεως και της παραγωγής. Έτσι η παραγωγή που προέρχεται σχεδόν εξ ολοκλήρου από τις υπόγειες στοές έφθασε στους 24.000 τόνους, ενώ κατ εκτίμηση της εταιρείας θα μπορούσε να φτάσει σε ευνοϊκές συγκυρίες στους 35 ή 40.000 τόνους. Τα ακαθάριστα κέρδη της εταιρείας είναι 611.861 δραχμές. Η εταιρεία δεν δίνει, έστω μικρό μέρος, από τα κέρδη της στους μετόχους, διότι σύμφωνα με το έγγραφο απολογισμού της εταιρείας η κατάσταση επιδεινώθηκε λόγω του ναυαγίου του ατμοιστιοφόρου “Ασπασία” της εταιρείας και των αξιώσεων που εγείρει ο εν Πορτ-Σαϊδ οίκος με αποτέλεσμα την καταδίκη της εταιρείας προς πληρωμή στο συγκεκριμένο οίκο περίπου 1750 λιρών.

Το τίμημα της ανάπτυξης είναι βαρύ όχι μόνο για τους ανθρώπους αλλά και για τα ζώα. Ο «Αντάρας» του Ε.Ζολά(1840-1902), εθισμένος μηχανικά στις βιομηχανικές επιταγές του 19ου αιώνα, ίσως αποτελεί το σύμβολο ενός ρομαντικού κόσμου που εδώ και δεκαετίες έχει λησμονηθεί. Ο συγγραφέας, εκπρόσωπος στην τεχντροπία, ενός ακραιφνούς νατουραλισμού, φωτογραφικά αναπαριστά τις άθλιες συνθήκες ζωής των ανθρακωρύχων στο βιβλίο του “Ζεμινάλ”, που γράφτηκε στα 1885 στο Παρίσι, την περίοδο του Ναπολέοντα του Γ΄. Στο απόσπασμα δίνει μια βαθιά λυρική περιγραφή του άσπρου αλόγου που βρίσκεται στα βάθη της γαλαρίας, χωρίς το φως του ήλιου για μια δεκαετία, “θαμμένο-ζωντανό” στον Άδη με τις ελάχιστες μνήμες να φωτίζουν τη μελαγχολική του όψη.

⁴³ Γ.Γιανουλόπουλου, Η Οικονομία από το 1919 έως το 1923, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος ΙΕ, Αθήνα 1978, Εκδοτική Αθηνών, σελ. 299,

⁴⁴ Λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου, έντυπο ΔΕΗ, Λιγνιτική εκμετάλλευση, Αθήνα, Αύγουστος 1955

⁴⁵ Ιστορικό Αρχείο Εθνικής Τράπεζας, Έκθεση Πεπραγμένων-Απολογισμού-Ισολογισμού 1924 σελ. 66-67, Α01, Σ40, Υ9, Φ56, φάκελος πληροφοριών Ανωνύμων Εταιρειών, Ανθρακωρυχεία Αίβερίου

⁴⁶ Serge Berstein-Pierre Milza, Ιστορία της Ευρώπης, Η Ευρωπαϊκή Συμφωνία και η Ευρώπη των Εθνών, τόμος 2, 1815-1919, Αλεξάνδρεια σελ. 164-165. Ο άνθρακας, ως κύρια πηγή ενέργειας με τη μεσολάβηση της ατμομηχανής, παραμένει η βάση της οικονομικής ισχύος της Ευρώπης. “Ο γαιάνθρακας-έλεγε ο Φρήντριχ Ζήμενς-είναι το μέτρο των πάντων” και πράγματι επιτρέπει μαζί με το χάλυβα, μια αξιόπιστη ιεράρχηση των βιομηχανικών δυνάμεων. Το 1913 στους 1.200 εκατομμύρια τόνους που εξορύσσονται παγκοσμίως η Αγγλία παράγει 300 εκατομ. τόνους, η Γερμανία 200 εκατομ., η Γαλλία 40 εκατομ., η Ρωσία 33 εκατομ., Το Βέλγιο και η Αυστροουγγαρία 22 και 17 εκατομ., αλλά κυρίαρχη δύναμη αναδεικνύονται οι ΗΠΑ με μια παραγωγή 517 εκατομμυρίων τόνων.

Το Δ.Σ τονίζει πως η εταιρεία παρά τα προβλήματα της σημείωσε σπουδαία πρόοδο, διότι ύστερα από μακράς διάρκειας μελέτες και συζητήσεις παρήγγειλλε στη Γερμανία τα αναγκαία μηχανήματα για την έναρξη της εκβιομηχάνισης του λιγνίτη. Έτσι άρχισε η εγκατάσταση

α. Εργοστασίου αποστάξεως 15-20 τόννων ξυλίτου ημερησίως προς παραγωγή 6-7 περίπου τόννων ξυλανθράκων και 1 έως 1.5 τόννου κατραμίου επίσης ημερησίως

β. Εργοστάσιο αποστάξεως του παραχθησομένου κατραμίου προς παραγωγή πίσσας για την πλινθοποίηση του λιγνίτη αλλά και διαφόρων ελαίων θερμάνσεως ή λιπάνσεως ή εσωτερικής καύσεως.

γ. Εργοστάσιο πλινθοποιήσεως 10-15 τόννων λιγνίτου ημερησίως με τη χρησιμοποίηση της πίσσας που προέρχεται από το κατράμι, ως κολλητική των πλίνθων ουσίας

δ. Κεντρικό Ηλεκτρικό Σταθμό, 150 περίπου ίππων, με λέβητα που θα καταναλώνει τα εκ της εκμεταλλεύσεως προερχόμενα απορρίμματα ψιλού λιγνίτη και

ε. Ηλεκτροκίνητο μηχανουργείο για τις επισκευές των μηχανημάτων και των εργαλείων της εταιρείας.

Το 1926 το Δ.Σ της εταιρείας υποβάλλει στη γενική συνέλευση μετόχων τον ισολογισμό και την έκθεση πεπραγμένων της χρήσης του 1925⁴⁷. Από το ιστορικό αρχείο της Εθνικής Τράπεζας, υπογραμμίζεται πως το έτος 1925, όπως είχε προγραμματισθεί, ήταν έτος εγκαταστάσεων αποστάξεως και πλινθοποιίας για την εταιρεία. Ο παραγόμενος λιγνίτης είναι στα επίπεδα του 1924 δηλαδή περίπου στους 24.000 τόννους και τα ακαθάριστα κέρδη της εταιρείας από την εμπορία του λιγνίτη ανέρχονται στις 993.360 δραχμές. Για όλα τα προαναφερθέντα βιομηχανικά έργα δαπανήθηκαν μέχρι το τέλος του 1925 4.613.093 δραχμές⁴⁸. Για την αντιμετώπιση των μεγάλων δαπανών των εκτελουμένων εγκαταστάσεων και για την εξόφληση σημαντικού μέρους των χρεών της εταιρείας εκδόθηκε υπό την αιγίδα της Τράπεζας Εθνικής Οικονομίας σε δημόσια εγγραφή κάλυψη 50.000 νέων μετοχών με δικαίωμα προτιμήσεως στους παλαιούς μετόχους των 45.000 μετοχών προς 125 δραχμές για κάθε μετοχή και την κάλυψη των υπόλοιπων 5.000 μετοχών προς 175 δραχμές. Η έκδοση αυτή αύξησε το μετοχικό κεφάλαιο με 12.500.000 δραχμές.

Η Α.Ε. Ανθρακωρυχείων τα επόμενα δύο έτη το 1927 και το 1928 συνομολογεί δύο ομολογιακά δάνεια σε λίρες Αγγλίας, το πρώτο 47.000 λιρών και το δεύτερο 16.000 λιρών για την επέκταση των εγκαταστάσεων και την εξόφληση χρεών. Επιπρόσθετα η εταιρεία βρίσκεται σε νέα ανάγκη το 1929 να προσφύγει σε δάνειο 7.000.000 δραχμών. Η οικονομική επιβίωση της εταιρείας καθίσταται δυσχερής, διότι δεν μπορεί να ανταγωνιστεί το φθηνό αγγλικό γαιάνθρακα, έχει μεγάλο κόστος παραγωγής και μεταφορικές δαπάνες ο παραγόμενος στο Αλιβέρι λιγνίτης, ενώ η κατάσταση επιβαρύνεται λόγω της βαριάς φορολογίας. Να σημειωθεί ακόμη πως η βραδύτητα κατασκευής των εγκαταστάσεων που οφείλεται και στις κακές καιρικές συνθήκες συνετέλεσαν στο να φτάσουν τα προϊόντα στην αγορά με μεγάλη καθυστέρηση.

⁴⁷ Ιστορικό Αρχείο Εθνικής Τράπεζας, Α01, Σ40, Υ9, Φ56 φάκελος πληροφοριών Ανωνύμων Εταιρειών Ανθρακωρυχεία Αλιβερίου, Έκθεση Πεπραγμένων-Απολογισμού-Ισολογισμού χρήσης 1925, σελ 67-68

⁴⁸ Ιστορικό Αρχείο Εθνικής Τράπεζας, Α01, Σ40, Υ9, Φ56 φάκελος πληροφοριών Ανωνύμων Εταιρειών Ανθρακωρυχεία Αλιβερίου, Έκθεση Πεπραγμένων-απολογισμού-Ισολογισμού χρήσης Δ.Σ 29/5/1931, σελ. 97-99

Κάτω από αυτές τις οικονομικές συνθήκες το Δ.Σ της εταιρείας στην απολογιστική έκθεση της 29ης Μαΐου του 1930⁴⁹ ομολογεί πως “υπό το βάρος τσιούτου χρέους πιθανώς η βιομηχανοποιήσις δεν δύναται να αποβεί ικανοποιητική όπως ανταποκριθεί πλήρως στις υποχρεώσεις της εταιρείας”. Τα χρέη της εταιρείας διαρκώς αυξάνονται ενώ δεν έχει ολοκληρωθεί η εργασία εκβιομηχάνισης και των προπαρασκευαστικών έργων και επιπλέον δεν έχουν καταβληθεί οι μισθοί των εργατών. Η εταιρεία μετά την παραίτηση του διευθύνοντος συμβούλου Παντελή Μάτσα και την αντικατάσταση του από τον Μαρακή Λ.Εμπειρικό, αποφασίζει να περιορίσει τις δαπάνες και ορισμένες εργασίες εκβιομηχάνισης, ώστε να επιτυγχάνεται εξόρυξη 2.000-2.500 τόννων μηνιαίως που θα αφήνει περιθώρια κέρδους. Στο πλαίσιο των περικοπών απολύονται σταδιακά πλεονάζοντες εργάτες σε τομείς που δεν θα λειτουργήσουν και περικόπτονται δαπάνες γραφείων στην Αθήνα και το Αλιβέρι.

Το Δ.Σ προαναγγέλει την ψήφιση νομοσχεδίου από την κυβέρνηση Ελευθερίου Βενιζέλου που θα καταργεί κάθε φόρο που επιβαρύνει τον λιγνίτη με αποτέλεσμα να υπολογίζεται οικονομία 15-20, ανά τόννου, δραχμών. Δηλώνονται οι προσδοκίες της για γενναιότερη υποστήριξη εκ μέρους της κυβερνήσεως. Προσδοκία που οφείλεται στην επίσκεψη του Ε.Βενιζέλου στα λιγνιτωρυχεία Αλιβερίου το 1929, του ενδιαφέροντος που έδειξε και των υποσχέσεων του για πάσα αρωγή. Επιπλέον, τονίζει ότι η καταστροφή των λιγνιτωρυχείων γενικότερα θα αποτελούσε μέγα πλήγμα στην Εθνική Οικονομία, ενώ αντίθετα η εκμετάλλευση και εντατικότερη παραγωγή θα δημιουργήσει εθνικό πλούτο και θέσεις εργασίας.

Ο ισολογισμός της εταιρείας κλείνει για το έτος 1929 με ζημία. Η ζημία αυτή στοιχειοθετείται ως εξής

Ζημία εκμεταλλεύσεως	921.207 δραχμών
Ζημίες εκ πλημμυρών	256.699 δραχμών
Αποπληρωμή τόκων	389.140 δραχμών

Για το έτος 1930 στην έκθεση του Δ.Σ στις 29 Μαΐου του 1931⁵⁰ καταγράφεται η εξοικονόμηση δαπανών που επιτεύχθηκε με τη διακοπή της εκβιομηχάνισης του λιγνίτη και την απόλυση προσωπικού. Εκτός αυτού η εταιρεία πέτυχε την έκδοση διατάγματος από 18/26 Φεβρουαρίου 1931 με το οποίο παρέχεται απαλλαγή από διάφορες φορολογικές επιβαρύνσεις έτσι ώστε να πραγματοποιηθεί κάποια ανακούφιση στα έξοδα παραγωγής.

Το προέχον, όμως, ζήτημα για την εταιρεία είναι η αύξηση της καταναλώσεως λιγνίτη. Το έτος 1930 η κατανάλωση απορρόφησε περίπου 36.000 εκ των οποίων όμως περί τους 5.000 τόννους χρησιμοποιήθηκαν για την κίνηση των ηλεκτρικών εγκαταστάσεων, για εκβιοχάνιση και για παροχή σε υποχρεώσεις προς την κοινότητα. Ο υπόλοιπος διατεθείς λιγνίτης ανήλθε σε 31.000 τόννους, εκ των οποίων παγιωμένη κατανάλωση δύναται να θεωρηθούν 20.000 τόννοι περίπου, ενώ η υπόλοιπη κατανάλωση διατέθηκε σε έκτακτους πελάτες. Τα γενικά έξοδα της εταιρείας ανέρχονταν σε 724.926 και οι δαπάνες εξορύξεως και βιομηχανοποιήσεως του λιγνίτη σε 4.732.765 χιλιάδων δραχμών. Το καθαρό βιομηχανικό κέρδος που απέμεινε ήταν της τάξεως των

⁴⁹ Ιστορικό Αρχείο Εθνικής Τράπεζας, Α01, Σ40, Υ9, Φ56 φάκελος πληροφοριών Ανωγύμων Εταιρειών Ανθρακωρυχεία Αλιβερίου, Έκθεση Πεπραγμένων-Απολογισμού-Ισολογισμού χρήσης 1929, σελ. 93-94

⁵⁰ Ιστορικό Αρχείο Εθνικής Τράπεζας, Α01, Σ40, Υ9, Φ56 φάκελος πληροφοριών Ανωγύμων Εταιρειών Ανθρακωρυχεία Αλιβερίου, Έκθεση Πεπραγμένων-Απολογισμού-Ισολογισμού χρήσης 1930, σελ. 93-94

692.311 δραχμών, εκ των οποίων το ποσό των 460.746 δραχμών δόθηκε για απόσβεση εξ ολοκλήρου των απαιτήσεων “αφερέγγυων” οφειλετών και 203.510 δόθηκαν για τις αποζημιώσεις των απολυθέντων υπαλλήλων, ενώ το εναπομείναν ποσό των 28.054 δραχμών για τις δαπάνες επισκευών των μηχανημάτων από το ολικό οφειλόμενο ποσό των 118.801 δραχμών.

Στην ίδια έκθεση καταγράφεται η συμφωνία το 1930 με την Εταιρία Παραγωγής για την παράδοση 5.000 τόννων λιγνίτη με μειωμένη τιμή πωλήσεως, λόγω του ανταγωνισμού με τον τουρκικό γαιάνθρακα καθώς και η ρύθμιση καθυστερημένων αμοιβών των εργατών. Η οικονομική επιβάρυνση όμως της εταιρείας, σύμφωνα με το έγγραφο από το ιστορικό αρχείο της Εθνικής Τράπεζας, λόγω δανείων και τόκων ανέρχεται πλέον σε 4.471.993 δραχμές. Ιστορικό ενδιαφέρον επίσης παρουσιάζει η ανάληψη της διεύθυνσης των κατασκευαστικών έργων(τεχνικός διευθυντής) στο Αλιβέρι από τον Νικόλαο Γρυπάρη , Χημικό Μηχανικό, στις 26 Ιουλίου 1930, λόγω της ενεργού ανάμειξης του στην πρώτη μεγάλη απεργία των λιγνιτωρύχων το 1933.

Στις εκθέσεις της Εθνικής Τράπεζας τον Μάιο του 1932⁵¹ επιβεβαιώνονται οι προηγούμενες καταγραφές. Σημειώνεται πως η εταιρεία παρουσιάζει μεν δυνατότητες κερδοφορίας(ετήσια κέρδη 3.500-4.000 λιρών) όμως λόγω των πολλών οικονομικών της υποχρεώσεων και της αποτυχίας της αποστάξεως του λιγνίτη(το μέταλλευμα ήταν ξυλίτης) η τράπεζα θα ήταν καλό να καθορίσει τους όρους για μελλοντική συνεργασία επί πιστώσει. Αναφέρεται ο γιος του μεγαλομέτοχου Λεωνίδα Εμπειρικού ο οποίος δάνεισε την εταιρεία 20.000 λίρες για την εγκατάσταση αποστάξεως. Προστίθεται ακόμη πως η εταιρεία υπέστη σοβαρές ζημιές λόγω του συναγωνισμού και του εκπεσμού του λιγνίτη, της έλλειψης ρευστών κεφαλαίων για να αντεπεξέλθει στις υποχρεώσεις της. Οι συναλλαγές της είναι με την Τράπεζα Αθηνών και την Εμπορική.

Η εταιρεία αυτή όπως αναδεικνύεται από τα πρακτικά απολογισμού της έκανε εξόρυξη του λιγνίτη και προσπάθησε να κάνει βιομηχανική απόσταξή του για την παραγωγή πίσσας και άλλων χημικών καθώς και μπριγκέτες, που είχαν μεγάλη θερμοαντική απόδοση. Από το 1928 όμως άρχισε να κάμπτεται οικονομικά εξαιτίας της αποτυχημένης προσπάθειας της να εξευγενίσει τον λιγνίτη με απόσταξη. Τα συμπεράσματα από την πειραματική δοκιμή για την απόσταξη του λιγνίτη ήταν πολύτιμα, αλλά αξιοποιήθηκαν από τους ξένους, που στήριζαν σε αυτά τη μέθοδο παραγωγής υγρών καυσίμων από λιγνίτη .

Μια ακόμα μεταλλευτική παραχώρηση δίνεται την 2 Δεκεμβρίου 1931 στην Ανώνυμη Εταιρεία Ανθρακωρυχείων Αλιβερίου, 916 στρεμμάτων στη θέση «Μελισσόπιασμα» του χωριού Αγίου Λουκά (η χαρακτηρισθείσα αργότερα Ο.Π 283)⁵². Τα επόμενα χρόνια η εταιρεία αύξησε την παραγωγή του λιγνιτωρυχείου, αλλά είχε ήδη κλονιστεί οικονομικά από την αποτυχία των δοκιμών απόσταξης.

Έτσι τον Απρίλιο του 1934 ευρισκόμενη μπροστά σε αδιέξοδο τέθηκε σε εκκαθάριση με απόφαση της Γενικής Συνέλευσης των μετόχων της και η εκμετάλλευση ανατέθηκε σε

⁵¹ Ιστορικό Αρχείο Εθνικής Τράπεζας, Α01 Σ40, Υ9, Φ56 φάκελος πληροφοριών Ανωνύμων Εταιρειών Ανθρακωρυχεία Αλιβερίου , αξιολογήσεις της Α.Ε Ανθρακωρυχείων Αλιβερίου 1932

⁵² Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, ΟΠ 283

διάφορους ενοικιαστές. Οι συνθήκες χειροτέρεψαν. Οι ενοικιαστές έκαναν αρπακτική εκμετάλλευση χωρίς να ενδιαφέρονται για έργα έρευνας και σωστής ανάπτυξης. Η εταιρία αυτή λειτούργησε χωρίς διακοπή ως την περίοδο του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, και τότε μπήκε υπό μεσεγγύηση από τις αρχές Κατοχής που διήρκεσε ως το 1951. Κατά τη διάρκεια της Κατοχής (1941-44) η παραγωγή λιγνίτη αυξήθηκε σε 78.000 τόνους, το 1945 μειώθηκε σε 1.760, το 1946 έφτασε τους 5.500, το 1948 τους 13.040 και το 1949 τους 24.950 τόνους. Σε αυτό το χρονικό διάστημα 1927-1951 εξορύχθησαν 502.555 τόνοι λιγνίτη⁵³

A3. Η επίσκεψη Ελευθερίου Βενιζέλου το 1929 στα λιγνιτωρυχεία Αλιβερίου

Είναι νομίζουμε άξιο αναφοράς, τόσο για τις ανάγκες της ιστορικής έρευνας στην εργασία, όσο και για την γνώση της τοπικής ιστορίας, η καταγραφή μέσα από τον ημερήσιο τοπικό τύπο της Εύβοιας της επίσκεψης Ε.Βενιζέλου στο Αλιβέρι σε μια χρονική περίοδο αρκετά κρίσιμη για την επιβίωση της Α.Ε Ανθρακωρυχείων Αλιβερίου. Στην τελευταία θητεία της πρωθυπουργίας του (1928-1932) ο Ε.Βενιζέλος επισκέπτεται το Αλιβέρι (2.878 κάτοικοι το 1929) Η ελληνική πολιτεία απέδιδε μεγάλη σημασία στον εθνικό αυτό πόρο και στον δεδομένο τόπο. Έτσι θα μπορούσε να γίνει αντιληπτή η παρουσία και ο διάλογος του Ελευθερίου Βενιζέλου με τους εργαζόμενους στο ορυχείο Αλιβερίου το 1929.

Ο “Εωσφόρος” στις 24 Νοεμβρίου του 1929⁵⁴ καταγράφει την επίσκεψη . “*Την μεσημβριαν της παρελθούσης Τετάρτης επιβαίνων του θαλαμηγού “ Αφρός” και συνοδευόμενος υπό της κυρίας του, του κ.υπουργού της Εθνικής οικονομίας και της κυρίας και δίδος Βουρλούμη, του διευθυντού των Ανθρακωρυχείων Αλιβερίου κ.Μάτσα μετά της κυρίας του, του κ.Α.Εμπειρικού και του κ.Θεοδωροπούλου αφίχθη εις την κωμόπολιν μας ο Πρωθυπουργός κ. Ελ.Βενιζέλος και απεβιβάσθη ευθύς αμέσως εις την προκυμαίαν του Καράβου όπου τον ανέμενεν όλος σχεδόν ο πληθυσμός του Αλιβερίου, όστις από της 11^{ης} είχε κατέλθει εις ην παραλίαν προς προϋπάντησιν αυτού. Τον κον Πρωθυπουργόν υπεδέχθησαν ο Σεβασμ. Μητροπολίτης Καρυστίας κος Παντελεήμων, ο πρόεδρος της Κοινότητας κ.Μπαλάφας μετά των κοινοτικών συμβούλων και όλοι οι δημόσιοι υπάλληλοι της κωμοπόλεως, τον προσεφώνησε δε δι ολίγων πρώτος ο Πρόεδρος της κοινότητας κ.Μπαλάφας και μετ’αυτόν ο Πρόεδρος του Γεωργικού-Πιστωτικού Συνεταιρισμού κ.Κόλιας, ο Μητροπολίτης και ο Πολιτευτής κ.Χρυσοστάλης. Απαντών ο Βενιζέλος διεβεβαίωσε ότι θα καταργήσει τον φόρον της Γεωργικής παραγωγής και κατά πολύ θα ελαττώση τον φόρον της ελαιοδεκάτης και μετέβη κατόπιν προς επίσκεψιν των Ανθρακωρυχείων Αλιβερίου, εις χωρίον Άγιον Λουκάν, όπερ απέχει περί την ημίσειαν ώραν εκ της παραλίας.”*

⁵³ Λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου, έντυπο ΔΕΗ ,Λιγνιτική εκμετάλλευσις, Αθήνα, Αύγουστος 1955

⁵⁴ Εφημερίδα Εωσφόρος, 24 Νοεμβρίου 1929, Χαλκίδα

3. Ο Βενιζέλος μιλάει στους εργάτες-ανθρακωρύχους του Αλιβερίου, το 1929.⁵⁵

Στο πρώτο μέρος γίνεται αναφορά στη συνοδεία του πρωθυπουργού και ιδιαίτερα στον υπουργό Εθνικής Οικονομίας Παναγιώτη Βουρλούμη, πολιτικό και οικονομολόγο, έναν από τους στενότερους συνεργάτες του Βενιζέλου.

Παρενθετικά να σημειωθεί ότι ο Βενιζέλος στο Αλιβέρι υπόσχεται στον πρόεδρο του Γεωργικού-Πιστωτικού Συνεταιρισμού κ.Κόλια την κατάργηση του φόρου της γεωργικής παραγωγής και την ελάττωση του φόρου της ελαιοδεκάτης. Να μη λησμονήσουμε πως το Αλιβέρι και η ευρύτερη περιοχή του Δήμου Δυστίων ήταν κατά κύριο λόγο αγροτική περιοχή. Το λιγνιτωρυχείο αποτελούσε τον πρώτο πυρήνα εκβιομηχάνισης της περιοχής.

Η γεωργική κρίση των ετών 1929-1932 ανάγκασε την κυβέρνηση Βενιζέλου να λάβει άμεσα μέτρα για τον περιορισμό των αρνητικών συνεπειών της κρίσης, αναστέλλοντας με νόμο τη δικαστική εκτέλεση απαιτήσεων κατά αγροτών. Η είσπραξη φόρων στα περισσότερα γεωργικοκτηνοτροφικά προϊόντα(εκτός των φόρων και δασμών των εξαγωγικών προϊόντων όπως η σταφίδα, το λάδι και ο καπνός) αναστάλη και η αγροτική παραγωγή έμεινε έκτοτε στην πράξη οιονεί αφορολόγητη⁵⁶.

Παρακάτω καταγράφει την επίσκεψη Βενιζέλου στα Ανθρακωρυχεία όπου ενημερώνεται για το «πλούσιο ημερομίσθιο» των λιγνιτωρύχων, ενώ στη διάρκεια της επιθεωρήσεως του λιγνιτωρυχείου λόγω των αναθυμιάσεων του λιγνίτη προσβάλλεται από στιγμιαία ζάλη.

“Εκεί (Ανθρακωρυχεία) τον υπεδέχθησαν όλοι οι εργάται και το Κοινοτικόν Συμβούλιον του Αγίου Λουκά ο δε γραμματεύς κ.Βήχος εύρε την ευκαιρίαν να εξάρη τη ύπαρξιν της Εταιρείας εν τη περιφερεία εκείνη και να βεβαιώση ότι περισσότεροι των 300 εργατών απασχολούνται εις τα ανθρακωρυχεία, αποκομίζοντες πλούσιον ημερομίσθιον και συντηρούντες αρκετά καλώς τας οικογενείας των. Ο κος Βενιζέλος επιθεωρών τα πρωτότυπα εργοστάσια επεξεργασίας του λιγνίτη, τα μόνα εν Ανατολή, προσεβλήθη εκ στιγμιαίας ζάλης προελθούσης από την βαρυτάτην οσμίν του

⁵⁵Χρήστος Χατζηιωσήφ, “Κοινοβούλιο και δικτατορία”, Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα, 1922-1940,

Ο Μεσοπόλεμος, εκδόσεις Βιβλιόραμα, σελ.98. Αθήνα. “Ελεύθερον Βήμα”, 19.11.1929, Βιβλιοθήκη

⁵⁶Σωκράτη Πετμεζά, Αγροτική Οικονομία. Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα, Μεσοπόλεμος 1922-1940, τόμος Β1, Αθήνα 2003, εκδόσεις Βιβλιόραμα σελ.241,

καιομένου λιγνίτου, συνήλθεν όμως ταχύτατα και εκφράζων την ικανοποίησίν του ην απεκόμισεν εκ της επισκέψεως των Λιγνιτωρυχείων και των εγκαταστάσεων της Εταιρίας απεχαιρέτησε τους υποδεχθέντας αυτόν και ανεχώρησεν αυθημερόν επιβιβασθείς του θαλαμηγού “Αφρός ” ,μεθ’όλης της ακολουθίας του”.

Α4. ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΖΩΗΣ ΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΣΤΑ ΛΙΓΝΙΤΩΡΥΧΕΙΑ

ι. Οι λιγνιτωρύχοι Αλιβερίου στην εποχή του μεσοπολέμου

Η κατάσταση των εργαζομένων κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου είναι άθλια. Οι άμεσοι και έμμεσοι φόροι απορροφούν το 15%-26% του εργατικού εισοδήματος. Τα ημερομίσθια είναι χαμηλά. Η δειγματοληπτική έρευνα, που έγινε από τη Γενική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδας το 1930, απέδειξε ότι το 73% των εργατικών οικογενειών είχαν εισόδημα κατώτερο από το ελάχιστο όριο συντήρησης. Το ψωμί την ίδια περίοδο αντιπροσώπευε το 40% των οικογενειακών δαπανών. Σύμφωνα με τους υπολογισμούς του Ξ. Ζολώτα και του Περ. Ρεδιάδη, το ελάχιστο όριο για τη συντήρηση της μέσης εργατικής οικογένειας ήταν 33.000 δραχμές.⁵⁷

“Το πλούσιο ημερομίσθιον” που βοηθάει τη συντήρηση των οικογενειών των λιγνιτωρύχων αρκετά καλά, όπως αναφέρει το κείμενο που παραθέσαμε δεν επιβεβαιώνεται από τα στοιχεία. Η βιομηχανική ανάπτυξη αυτή οφείλεται ,ως ένα μεγάλο βαθμό, στα πολύ χαμηλά ημερομίσθια, γεγονός που σημαίνει υψηλά κέρδη για το βιομήχανο λόγω χαμηλότερου κόστους παραγωγής. Η εισροή προσφύγων μετά το 1922/3 είχε σαν αποτέλεσμα την υπερπροσφορά εργασίας με αποτέλεσμα οι πραγματικές αμοιβές των εργαζομένων στη βιομηχανία και στη βιοτεχνία ήταν μικρότερες, κατά την περίοδο μετά το 1922, από εκείνες της προπολεμικής εποχής. Μετά το 1923 η αύξηση των ονομαστικών ημερομισθίων δεν παρακολουθούσε πια την αύξηση του τιμαριθμού. Ο Ζολώτας έγραφε το 1926 « *σήμερον ο εργάτης αμοιβεται ολιγότερον ή προ του πολέμου*»⁵⁸. Οι ώρες απασχόλησης κυμαίνονται από 10-12 ημερησίως, ενώ δεν υπάρχει καμιά ασφάλεια υγείας και σύνταξης. Επιπλέον στα λιγνιτωρυχεία οι άθλιες συνθήκες εργασίας και οι αναθυμιάσεις από την απόσταξη του καιόμενου λιγνίτη ήταν ιδιαίτερα επιβαρυντικές για την υγεία των εργατών.

Σύμφωνα με τον Βεργόπουλο, η ελληνική οικονομία στο μεσοπόλεμο αναπτύχθηκε ραγδαία μέσα σε συνθήκες αιφνίδιας απομονώσεως από το εξωτερικό και έντονης δημογραφικής πίεσεως (άφιξη μικρασιατών προσφύγων) από το εσωτερικό. Η αύξηση της προσφοράς εργασίας σε συνδυασμό με τη διεθνή και οικονομική κρίση πίεσε τις αμοιβές των εργαζομένων ακόμη περισσότερο προς τα κάτω και επέτεινε τη γενική εξαθλίωση. Μεταξύ 1922 και 1935 οι τιμές ανέβηκαν κατά 207%, ενώ οι μισθοί μόνο κατά 83%. Αξίζει να σημειωθεί ότι, στη δεκαετία 1928-1938, η κατά κεφαλή παραγωγικότητα του εργάτη αυξήθηκε κατά 43%, ενώ οι μισθοί αυξήθηκαν μόνο κατά 24%. Η συνεχής πτώση του πραγματικού μισθού των εργαζομένων λειτούργησε σαν μια αποτελεσματική προϋπόθεση για την εκβιομηχάνιση. Η συμπίεση των

⁵⁷ Κ. Βεργόπουλου, Η Ελληνική Οικονομία από το 1926-1935. Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος ΙΕ, Αθήνα 1978, Εκδοτική Αθηνών, σελ. 342.

⁵⁸ Ξενοφών Ζολώτας, Η Ελλάς εις το στάδιο της εκβιομηχανίσεως, Αθήνα 1926.

εργατικών μισθών διευκολύνθηκε από το οριστικό κλείσιμο της μεταναστεύσεως και συνοδεύτηκε όπως ήταν αναμενόμενο με τη διόγκωση της ανεργίας.⁵⁹

Την εικόνα στα ανθρακωρυχεία Αλιβερίου και Κύμης ,εκείνη την εποχή, μας δίνει ο λιγνιτωρύχος, μετέπειτα συνδικαλιστής και στην περίοδο της Κατοχής αντιστασιακός Θανάσης Τζάνος στο βιβλίο του « η Νότια Εύβοια στην Κατοχή».«Οι συνθήκες εργασίας ήταν άθλιες, ίσως οι χειρότερες από οπουδήποτε αλλού. Το μεροκάματο ήταν 32-35 δραχμές, και πολύ λιγότερο στις κοπέλες που δούλευαν στη διαλογή. Εκείνον τον καιρό το ψωμί είχε οκτώ δραχμές η οκά, το κρέας, το λάδι και το τυρί από 36 έως 40 δραχμές. Η εργασία ήταν δωδεκάωρη και αμειβόταν ενάμιση μεροκάματο με την προϋπόθεση ότι ο κάθε εργάτης θα έβγαζε οκτώ βαγόνια του ενός τόνου. Πολλές φορές το κάρβουνο αυτοαναφλεγόταν και τότε κλείνανε τα σημεία αυτά με τοίχους, για να μην επικοινωνούν με τον αέρα. Απ' αυτές τις αναφλέξεις παραγόταν μονοξείδιο, ένα ύπουλο αέριο που οδηγούσε θάνατο ή σε εκρήξεις αν δημιουργείτο σπινθήρας. Ουδέποτε η εταιρεία ξοφλούσε τους εργάτες, έμεναν αμανάτι. Έδινε ένα τμήμα των οφειλομένων με μορφή εντολής προς ορισμένα μπακάλικα του Αλιβερίου. Ο μπακάλης έπρεπε να δώσει τα μισά σε χρήμα και τα άλλα μισά σε τρόφιμα. Ο μπακάλης ασφαλώς αφού έκανε την ευκολία στη εταιρεία πουλούσε όσο ήθελε και την χειρότερη ποιότητα. Ασφαλιστικός φορέας δεν υπήρχε ούτε βέβαια και σύνταξη»⁶⁰

Να προστεθεί ακόμα η μαρτυρία του ανθρακωρύχου της εποχής εκείνης Γιάννη Ρήγα ο οποίος διηγείται το 1980 για τις συνθήκες ζωής και εργασίας του μεσοπολέμου στο λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου. « Τα λιγνιτωρυχεία τα εκμεταλλευόταν ο εφοπλιστής Εμπειρικός, φεουδαρχία βλέπετε, με γενικό διευθυντή τον Γρυπάρη. Οι συνθήκες δουλειάς ήταν απελπιστικές, πολύ χειρότερες από τις σημερινές, γιατί δουλεύαμε 12 ώρες και πληρωνόμαστε 8, χωρίς σύγχρονα μηχανήματα και με την απειλή σχολάσματος. Τίποτα δε προστάτευε τον εργάτη. Είχαμε αγανακτήσει γιατί δε μπορούσαμε να ζήσουμε και ορισμένοι από μας οργανώσαμε την απεργία (1933) στα κρυφά. Βλέπετε δεν μας άφηναν να κάνουμε σωματείο. Τα αιτήματα ήταν η εφαρμογή του οκταώρου, αύξηση μεροκάματος και πληρωμή κάθε 15 μέρες σε χρήμα. Γιατί το καθεστώς που επικρατούσε ήταν να μας δίνουν ένα χαρτί κάθε 6 μήνες που το εξαργυρώναμε σε 2-3 μπακάληδες συμβεβλημένους με την εταιρεία. Είμαστε υποχρεωμένοι να παίρνουμε από αυτούς τα σκουλκιασμένα και αλλοιωμένα τρόφιμα ενώ μας έδιναν στο χέρι ένα κατοστάρικο που και για αυτό πληρώναμε τόκο 5-7%»⁶¹,

Οι δύο μαρτυρίες αποκαλύπτουν σε μεγάλο βαθμό τις άθλιες συνθήκες εργασίας, την έλλειψη ασφάλειας στα λιγνιτωρυχεία, τον φόβο απόλυσης και κυρίως τα πολύ χαμηλά ημερομίσθια τα οποία είτε δεν δίνονταν στην ώρα τους είτε πληρώνονταν σε είδος με τρόφιμα αμφιβόλου ποιότητας.

Ως προς την συνδικαλιστική οργάνωση των εργαζομένων, σύμφωνα με τον Σ.Μαρκέτο το 1935, υπήρχαν στην Εύβοια, 23 σωματεία. Δεν βλέπουμε σωματεία σε βιομηχανικές μονάδες, όπως μεταλλεία λευκολίθου, λιγνιτωρυχεία, πυρηνελαιουργία, τσιμέντα, υφαντήρια, κλωστήρια.

⁵⁹ Κ.Βεργόπουλου, Η Ελληνική Οικονομία από το 1926-1935.Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος ΙΕ, Αθήνα 1978, Εκδοτική Αθηνών, σελ.341-342.

⁶⁰ Θανάσης Τζάνος, Η Νότια Εύβοια στην Κατοχή, Πασσά Εύβοιας 1991,ιδιωτική έκδοση

⁶¹ Προφορική Μαρτυρία Γιάννη Ρήγα, λιγνιτωρύχου στο Αλιβέρι,από Μεταλλευτική Ιστορία της Εύβοιας, ανέκδοτη εργασία,Γ.Κατσαμάγκου.

Τα υφιστάμενα επαγγελματικά σωματεία, ήταν σωματεία αλληλεγγύης και ηθικής φύσεως επιδιώξεων. Η έλλειψη σωματείων οφείλεται στους κατασταλτικούς μηχανισμούς εναντίον των συνδικαλιστών της ριζοσπαστικής αριστεράς, τη συστηματική χρήση του Ιδιώνυμου που επέτρεπε τη δίωξη των πολιτών κατά την ανεξέλεγκτη κρίση των αρχών. Καταλύοντας τις ελευθερίες της συνείδησης και του συνεταιρίζεσθαι, κηρύσσει παράνομες όχι μόνο πράξεις αλλά και ιδέες. Το ιδιώνυμο χρησιμοποιήθηκε για να διαλυθούν σωματεία και οργανώσεις που δεν ελέγχονταν από το κράτος.⁶²

ii. Η απεργία του 1933 στο λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου

Κάτω από αυτές τις συνθήκες το καλοκαίρι του '33 έπεσαν οι πρώτες 50 υπογραφές για να δημιουργηθεί σωματείο. Την άλλη μέρα και ενώ το ιδρυτικό κατατέθηκε στο πρωτοδικείο Χαλκίδας, η εταιρία απέλυσε τα μέλη του. Έτσι προγραμματίστηκε συγκέντρωση στα γραφεία της εταιρίας. Ο τεχνικός διευθυντής Ν. Γρυπάρης ειδοποίησε την χωροφυλακή, η οποία έφερε ενισχύσεις και από την Κύμη με επικεφαλής τον υπομοίραρχο Πηλό. Οι εργάτες έσπασαν το φράγμα και επέδωσαν τα αιτήματα τους. Ο διευθυντής ζήτησε προθεσμία μέχρι την Πέμπτη για να ενημερώσει τον ιδιοκτήτη Λ.Εμπειρικό⁶³. Κηρύχτηκε γενική απεργία. Την Πέμπτη οι εργάτες

⁶² Σπύρου Μαρκέτου, Η Ελληνική Αριστερά, Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα, Μεσοπόλεμος 1922-1940, τόμος Β2, Αθήνα 2003, εκδόσεις Βιβλιόραμα σελ.146-147

Θανάσης Τζάνος, Η Νότια Εύβοια στην Κατοχή, σελ.20-30, Πασσά Ευβοίας 1991. Η οργάνωση της απεργιακής κινητοποίησης ξεκίνησε από τον Θανάση Τζάνο σε συνεργασία με την Ενωτική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδας. Δημιουργήθηκε σωματείο με την υπογραφή αρχικά 50 λιγνιτωρύχων του Γαβαλά και συγκροτήθηκε απεργιακή επιτροπή. Να σημειωθεί ακόμη πως Θανάσης Τζάνος κατηγορήθηκε για κομμουνιστική προπαγάνδα και στις 20 του Γενάρη του 1934 δικάστηκε "επί παραβάσει ιδιώνυμου" σε έξι μήνες φυλακή και σε έξι μήνες εξορία. Την ίδια μέρα έγινε και η αυτεπάγγελτη δίκη της απεργιακής επιτροπής του 1933 που απόφασισε την αθώωση των κατηγορουμένων.

Χρήστος Χατζηιωσήφ, Κοινοβούλιο και Δικτατορία. Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα, Μεσοπόλεμος 1922-1940, τόμος Β2, Αθήνα 2003, εκδόσεις Βιβλιόραμα, σελ.98, Νόμος 4229/1929<< Περί των μέτρων ασφαλείας του κοινωνικού καθεστώτος και προστασίας των ελευθεριών των πολιτών>>, το λεγόμενο "Ιδιώνυμο" Με το "Ιδιώνυμο" ο Βενιζέλος "χτυπούσε" τη μαχητικότερη μαζική πολιτική έκφραση της εργατικής τάξης, το ΚΚΕ, και μπορούσε να ελπίζει ότι με τον τρόπο αυτό δεν αντιμετώπιζε μόνον την πολιτική απειλή που συνιστούσε η δράση του κομμουνιστικού κόμματος, αλλά περιόριζε και την ευχέρεια του να παρεμβαίνει στις εργατικές κινητοποιήσεις. Το εδάφιο 2 παράγραφος 1 του άρθρου 1 του νόμου όριζε ότι "με τας ποινάς αυτάς τιμωρείται και όστις επωφελούμενος απεργίας ή λοκ-άουτ, προκαλεί ταραχάς ή συγκρούσεις". Η διάταξη αυτή άνοιγε απεριόριστες δυνατότητες εφαρμογής στην αντιμετώπιση του καθημερινού διεκδικητικού αγώνα της εργατικής τάξης. Δυνατότητες που τις εκμεταλλεύτηκε η κυβέρνηση και ακόμη περισσότερο αυτές που τη διαδέχθηκαν

⁶³ ΤΟ ΔΕΝΤΡΟ, έκδοση Λόγου και Τέχνης, Αθήνα Ιούλιος 2000, τεύχος 110 περιλαμβάνει το κείμενο «Θυμάμαι έναν άνθρωπο αφάνταστα στοργικό!» όπου ο γιος του ποιητή Αντρέα Εμπειρικού, ο Λεωνίδας Εμπειρικός μιλάει στον Τάσο Γουδέλη για τον πατέρα του: «Σε ηλικία 17 ετών ήταν Τολσοιστής. Όταν πια είχε παραιτηθεί από την επιχείρηση του πατέρα του, πήγαινε με τα πόδια στο Μπογιάτι και όργωνε με τους Αρβανίτες χωρικούς το πατρικό τσιφλίκι. Ήταν η πρώτη εξέγερση εναντίον του παππού μου. Η δεύτερη εξέγερση ήταν όταν πήγε και δούλεψε εργάτης στα λιγνιτωρυχεία του πατέρα του στο Αλιβέρι για λόγους ιδεολογικούς. Εκείνη την εποχή έγραψε το «Κόκκινο Τραγούδι» όπου αναφέρεται σε ένα λαϊκό δικαστήριο, στο οποίο ο πρόεδρος ήταν ένας

προχώρησαν προς το λιγνιτωρυχείο να πάρουν απαντήσεις. Στα μισά του δρόμου δέχτηκαν τα πυρά της χωροφυλακής 22 διαδηλωτές τραυματίες, μερικοί έμειναν ανάπηροι για όλη τους τη ζωή.

Οι τοπικές εφημερίδες της εποχής παρουσιάζουν το θέμα από τη δική τους οπτική γωνία. Ο «Εύριπος»⁶⁴ καταγράφει το γεγονός χωρίς πολλά σχόλια. Η εφημερίδα «Εύριπος» στο φύλλο της 12ης Αυγούστου 1933 περιγράφει τα γεγονότα και καταλήγει: «*Έπειλθεν σύρραξις κατά την οποίαν η Αστυνομική δύναμις έπυροβόλησε έναντίον των εργατών, οι οποίοι διεσκορπίσθησαν. Από τους ριφθέντας πυροβολισμούς υπό των χωροφυλάκων έτραυματίσθησαν 15, εξ' ών οκτώ βαρέως. Μεταξύ των τραυματισθέντων είναι οι Γ. Ζωντός, Ν. Χαρίτος Α. Παναγιωτάρης, Α. Άρβανίτης, Β. Μπαχάρας, Ι. Ρήγας, Β. Καρκαλέτσης, Κ. Προκοπίου, Γ. Μαρίνος, Γ. Λάντζος, Σ. Αϊδίνης και Β. Μούντριχας, Μαρία σύζυγος Α. Θεοδώρου κ.α ...*».

Η εφημερίδα «Εύβοια»⁶⁵ ασκεί κριτική στον τρόπο παρουσίασης του γεγονότος από τοπικές και αθηναϊκές εφημερίδες και τονίζει με δριμύτητα σχόλια πως πρόκειται για μια αιματηρή-δολοφονική κατάπνιξη απεργίας και όχι για μια σύγκρουση εργατών και αστυνομίας. «*Αυτό είναι εκείνο που η αστυνομία ονομάζει σύγκρουσιν και αι εφημερίδες αποδέχονται. Την καθαράν δολοφονίαν, την ιεροσυλίαν ονομάζουν σύγκρουσιν*». Στη συνέχεια περιγράφει τις συνθήκες ζωής και εργασίας των λιγνιτωρύχων καταλογίζοντας ευθύνες στην αστυνομία και την χωροφυλακή. Οι εργάτες-λιγνιτωρύχοι εργάζονται με διαρκή κίνδυνο της ζωής τους, τονίζει, επιβαρύνοντας την υγεία τους στα έγκατα της γης με πενιχρά ημερομίσθια των 30 δραχμών, τα οποία όμως δεν πληρώνονται εδώ και εξι μήνες. Η εταιρεία και οι κατασταλτικοί μηχανισμοί του κράτους - αστυνομία, χωροφυλακή-καταλογίζουν αναρχική συμπεριφορά στους λιγνιτωρύχους και τους μηνύουν, ενώ αξιοσημείωτη είναι η αναφορά στον δεσπότη Παντελεήμονα Φωστήνη, ο οποίος επιστρατεύεται στο πλευρό της εργοδοσίας.

Η βίαιη καταστολή της απεργίας απασχολεί όχι μόνο τον τύπο αλλά και τους ευαίσθητους ανώνυμους στιχοπλόκους που εκφράζουν ποιητικά την οργή και την συγκίνηση τους για το γεγονός. Εντύπωση προκαλεί η ποιητική αφήγηση των πεπραγμένων που αποτυπώνουν

λεβητοποιός, «ένας λεβέντης δικαστής» και μάλλον δικάζει κάποιον που μοιάζει του παππού μου...» Ο πατέρας του ποιητή Λεωνίδα Εμπειρικός, εφοπλιστής, είχε αναλάβει την εξόρυξη του λιγνίτη στο Αλιβέρι το διάστημα του μεσοπολέμου. Το κατωτέρω αιματηρό περιστατικό που συνέβη στα Λιγνιτωρυχεία Αλιβερίου, κατά πάσα πιθανότητα συνέβη από τον πατέρα του. « Την 10 Αυγούστου 1933 η αστυνομία χτύπησε άοπλους εργάτες των λιγνιτωρυχείων Αλιβερίου που διαμαρτυρήθηκαν με τις γυναίκες και τα παιδιά πλάι τους επειδή είχαν μείνει απλήρωτοι πέντε μήνες και πλέον ήταν αδύνατον να δουλέψουν νηστικοί μέσα στις στοές. Τραυματίστηκαν γύρω στους είκοσι και ένας νεκρός». Τα στοιχεία αυτά επιβεβαιώνονται από την δημοσίευση μιας συνέντευξής του Αντρέα Εμπειρικού στον επίλογο του βιβλίου ΦΩΤΟΦΡΑΚΤΗΣ, ΟΙ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ ΤΟΥ Α.ΕΜΠΕΡΙΚΟΥ, εκδόσεις ΑΓΡΑ, 2001, στην οποία αναφέρει «...λίγο πριν (από το 1934) είχαν λάβει χώρα απεργίες και βρέθηκαν σε δύσκολη θέση. Γιατί αφ' ενός δεν ήθελα να φανώ ασυνεπής στις ιδέες μου, αφ' ετέρου δεν ήθελα να δυσαρεστήσω τον πατέρα μου, προς τον οποίο έτρεφα μεγάλη ευγνωμοσύνη...» Οι ιδέες του τολσοιστή, αριστερού και υπερρεαλιστή ποιητή Αντρέα Εμπειρικού ήρθαν σε σύγκρουση με τον πατέρα του στο Αλιβέρι. «Παραιτήθηκα και αφοσιώθηκα οριστικώς στην λογοτεχνία και την ψυχανάλυση», λέει ο Αντρέας Εμπειρικός.

⁶⁴ Εφημερίδα «Εύριπος» στο φύλλο της 12ης Αυγούστου 1933

⁶⁵ Εφημερίδα «Εύβοια»

ρεαλιστικά την πραγματικότητα, η ονομαστική αναφορά σε πρόσωπα που πρωταγωνίστησαν στο γεγονός και οι ομοιοκατάληκτοι στίχοι. Το ποίημα για την απεργία του '33 από τον λαϊκό ποιητή Νικόλαο Αντωνίου⁶⁶ αισθητοποιεί το γεγονός με αναφορές στα ονόματα του τεχνικού διευθυντή της εταιρείας Ν.Γρυπάρη, στον αστυνόμο Αλατζά του Αλιβερίου, στον υπομοίραρχο της χωροφυλακής Πύλο από την Κύμη, ενώ καταγράφεται και το όνομα του λιγνιτωρύχου Μπαχάρα που τραυματίστηκε στη διάρκεια καταστολής της απεργίας.

Από την άλλη πλευρά η εφημερίδα «Η ΠΑΛΗ ΤΩΝ ΤΑΞΕΩΝ»⁶⁷ καταδικάζει τη δολοφονική επίθεση την οποία αποδίδει στα στυγνά εργοδοτικά συμφέροντα και το αστικό κράτος που ανελέητα παραβιάζει κάθε νόμιμο δικαίωμα των εργατών όχι μόνο στο Αλιβέρι αλλά και σε άλλες περιοχές της Ελλάδας, ζητώντας γενικό ξεσηκωμό της εργατικής τάξης. Η εφημερίδα «Η ΠΑΛΗ ΤΩΝ ΤΑΞΕΩΝ» Σάββατο 12 Αυγούστου 1933 χρόνος γ αριθμ φύλλου 313 με τίτλο «ΤΟ ΜΑΚΕΛΕΙΟ ΤΟΥ ΑΛΙΒΕΡΙΟΥ» δίνει τη δική της ερμηνεία στο γεγονός. Χαρακτηριστικά παραθέτουμε ένα απόσπασμα από την καταγραφή του γεγονότος. *“Και το αστικό Κράτος, όργανό της (εταιρείας) κι’ όργανο όλων των κοινωνικών παρασίτων και των εκμεταλλευτών, στάθηκε αμέσως στο πλευρό της κι’ έστειλε τις ένοπλες δυνάμεις του να “περιφρουρήσουν” όχι την “τάξη”, γιατί η τάξη δεν διασαλεύτηκε από κανένα, μα τα αισχρά συμφέροντα της εταιρίας, να την ενισχύσουν στο έργο του σφετερισμού κι’ αυτού του μεροκάματου των σκλάβων της. Οι εργάτες που πεινούσαν, παίρνοντας τις γυναίκες τους και τα παιδιά τους ξεκίνησαν ομαδικά, άοπλοι και με τα χέρια ψηλά για να ζητήσουν το δίκιο τους απ’ τις αρχές απ’ τους εκπρόσωπους της Κυβέρνησης του δημοκόπου Τσαλδάρη”*.

Μεγάλο ενδιαφέρον επίσης παρουσιάζει ένα άρθρο του γιατρού Μπόνου που δημοσιεύτηκε σε τοπική εφημερίδα στις 6/12/1933⁶⁸, τέσσερις μήνες μετά το γεγονός. Ο γιατρός Μπόνος κάνει μια αναδρομή στους αγώνες των λιγνιτωρύχων Αλιβερίου και δίνει πληροφορίες για τις άθλιες συνθήκες της 10ωρης δουλειάς τους και για τις διεκδικήσεις τους. Κλείνει δε το άρθρο του ως εξής: *«Τα θύματα των αιματηρών σκηνών του Αλιβερίου, οι ένοχοι των οποίων δυστυχώς συνεκαλύφθησαν, εμπαιζονται παρά της κυβερνήσεως, ητις καίτοι κατηγορηματικώς υπεσχέθη, ουδεμίαν φροντίδα και ουδεμίαν αποζημίωση εχορήγησεν εις τους ανίκανους δι οιανδήποτε εργασίαν τραυματίας των αιματηρών σκηνών, η κατάστασις των οποίων από πάσης απόψεως είναι αξιοθρήνητος. Είναι ανάγκη οι αρμόδιοι να πεισθούν πλέον ότι αι ψευδείς προεκλογικαί υποσχέσεις και αι άλλαι παλαιοκομματικαί και φανλοκρατικαί μέθοδοι είναι ανίκανοι πλέον να εξαπατήσουν τους ανθρακωρύχους του Αλιβερίου οιτινες θα δώσουν πικρό μάθημα εις τους εκμεταλλευτάς των»*

⁶⁶ Νικόλαος Αντωνίου, λαϊκός ποιητής, ποίημα για την απεργία του 1933(παράρτημα 2)

⁶⁷ Εφημερίδα, «Η ΠΑΛΗ ΤΩΝ ΤΑΞΕΩΝ» Σάββατο 12 Αυγούστου 1933 χρόνος γ αριθμ φύλλου 313 με τίτλο «ΤΟ ΜΑΚΕΛΕΙΟ ΤΟΥ ΑΛΙΒΕΡΙΟΥ»

⁶⁸ Άρθρο του γιατρού Μπόνου, 6-12-1933 σε τοπική εφημερίδα

4.Γελοιογραφία που δημοσιεύτηκε στον "ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗ", στις 13.1.1935. Στο στόχαστρο, η υποκρισία και αναληθσία του αστικού κράτους, όσον αφορά τις συνθήκες ζωής των εργατών(ΑΣΚΙ).⁶⁹

Να σημειωθεί, σύμφωνα με τον Βεργόπουλο, πως η ανάπτυξη του συνδικαλιστικού κινήματος και η εντυπωσιακή άνοδος των απεργιακών αγώνων μετά το 1930 συνέβαλαν αποφασιστικά στην επίσπευση των μέτρων κοινωνικής πολιτικής, τα περισσότερα από τα οποία ήταν αμυντικά, συντηρητικά. *Μπροστά στις αναστατώσεις που προήλθαν από την κρίση, και η απλή συντήρηση και επιβίωση των εργαζομένων ήταν επιτυχία.* Ρυθμίστηκαν έτσι, κατά την περίοδο 1932-1936, τα προβλήματα των ταμείων ανεργίας και των ασφαλίσεων υγείας και γήρατος.⁷⁰

⁶⁹ Σπύρου Μαρκέτου, Η Ελληνική Αριστερά, Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα, Ο Μεσοπόλεμος 1922-1940, Τόμος Β2, Εκδόσεις Βιβλιόραμα, Αθήνα 2003, σελ.129

⁷⁰ Κ.Βεργόπουλου, Η Ελληνική Οικονομία από το 1926-1935. Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος ΙΕ, σελ.341-342. Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1978,

ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Τα Λιγνιτωρυχεία την περίοδο της Κατοχής και του Εμφυλίου Πολέμου

B1. Τα λιγνιτωρυχεία 1941-1944

Τα λιγνιτωρυχεία στη διάρκεια της Κατοχής υπάγονταν με διάφορες μορφές(επίταξη, αγγαρεία, συνεργασία, εξαγορά ή εκμίσθωση) στο εκμεταλλευτικό καθεστώς⁷¹ που δημιούργησαν οι δυνάμεις Κατοχής. Τα λιγνιτωρυχεία Αττικής- Καλογρέζας, Νέου Ηρακλείου, Περιστερίου⁷²-, τα λιγνιτωρυχεία Εύβοιας-Κύμης και Αλιβερίου-, καθώς και λιγνιτωρυχεία σε άλλες περιοχές όπως στο Αμύνταιο⁷³ ή στις Σέρρες⁷⁴ λειτούργησαν για την παραγωγή καύσιμης ύλης που θα

⁷¹ Σταύρος Θωμαδάκης, «Μαύρη Αγορά, πληθωρισμός, και βία στην οικονομία της κατεχόμενης Ελλάδας».Η Ελλάδα στη δεκαετία 1940-1950, ένα έθνος σε κρίση,ιστορική βιβλιοθήκη, Θεμέλιο σελ. 117-141 .Θεωρείται δεδομένο, σύμφωνα με τον Θωμαδάκη, ότι τα καθεστώτα κατοχής είναι βασικά εκμεταλλευτικά, ο σκοπός τους δηλαδή είναι η απόσπαση και η οικειοποίηση των παραγωγικών πόρων και των αγαθών από την κατεχόμενη οικονομία. Σε περιόδους πολέμου αυτό παίρνει καταστροφικές διαστάσεις γιατί στερεί την οικονομία από τα μέσα συντήρησης και αναπαραγωγής.

⁷² -[https://theodosiou.wordpress.com/Νίκου Θεοδοσίου , ΠΕΡΙΣΤΕΡΙ, “Το χρονικό του Κάρβουνου”](https://theodosiou.wordpress.com/Νίκου_Θεοδοσίου_ΠΕΡΙΣΤΕΡΙ_Το_χρονικό_του_Κάρβουνου/) (Τα Λιγνιτωρυχεία Περιστερίου 1933-1956).Την περίοδο της Κατοχής 1941-44 το λιγνιτωρυχείο Περιστερίου περνά σε ιταλικά χέρια και μετονομάζεται σε Agentia Carboni Italiani. Οι Έλληνες ιδιοκτήτες πωλούν τις μετοχές τους σε Ιταλούς. Το ιδιοκτησιακό καθεστώς είναι θολό,καθώς οι παλιοί μέτοχοι εξακολουθούν να παίρνουν κάποιο μέρος. Πάντως η εταιρία «Λιγνιτωρυχεία Αττικής» εξακολουθεί να λειτουργεί καθ’ όλη τη διάρκεια της Κατοχής και να δημοσιεύει ισολογισμούς. Τρεις μάλιστα από τους μετόχους επεκτείνουν τις επιχειρηματικές τους δραστηριότητες ιδρύοντας το 1942 την εταιρία «Χημικά Προϊόντα ΑΕ». Διευθυντής στα λιγνιτωρυχεία είναι ο Ιταλός μηχανικός Μπρούνο Μπαριλάρι και τεχνικός διευθυντής ο μεταλλειολόγος Γιάννης Σολωμός. Το απασχολούμενο προσωπικό ανεβαίνει στους 700 και αντίστοιχα η παραγωγή στους 200 με 250 τόνους την ημέρα. Απ’ την άλλη οι εργαζόμενοι στο λιγνιτωρυχείο παίρνουν καλό συσσίτιο κι αυτό είναι το πιο πολύτιμο την περίοδο της μεγάλης πείνας.

⁷³ Το αρχείο της Εθνικής Τράπεζας παρέχει σημαντικές πληροφορίες με βάση το έγγραφο της συνεδρίασης(υπ αριθμ. 191) του Δ.Σ της εταιρείας «Λιγνιτωρυχεία Αμύνταιου Δ.Κ Διαμαντόπουλος Α.Ε» που συνεδριάζει στην Αθήνα στις 31 Μαΐου 1945,Α1 Σ34 Υ1 Φ90 φάκελος πληροφοριών Λιγνιτωρυχεία Αμύνταιου/Διαμαντόπουλος(1941-1957). Στο έγγραφο τονίζεται ότι η επιχείρηση δεν συνεργάστηκε «καθ’ ολοκληρία με τας αρχάς κατοχής» και τέλος ότι από τις αρχές του Οκτωβρίου του 1944 μέχρι τις αρχές του Μαρτίου του 1945 το μεταλλείο είχε καταληφθεί από τους Ελασίτες, οι οποίοι το εκμεταλλεύτηκαν για δικό τους λογαριασμό σε συνεργασία με τους εργάτες και υπαλλήλους της εταιρείας και κατά συνέπεια η επιχείρηση υπέστη σοβαρές ζημιές.

⁷⁴ Τριαντάφυλλος Υψηλάντης, «Σερραϊκά Ανάλεκτα», τόμος 4, Σέρρες 2006.Στην πηγή καταγράφεται η χρήση του λιγνίτη στα Σερραϊκά εργοστάσια για την κάλυψη των βασικών ενεργειακών αναγκών των δυνάμεων Κατοχής. Σύμφωνα με την πηγή οι Γερμανοί έθεσαν τα λιγνιτωρυχεία Παπαντωνίου (το μεγαλύτερο της εποχής), Περδικάρη και Χατζηδήμου, ως πηγή ενέργειας υπό την απόλυτη δικαιοδοσία τους. Ο παραγωγικός ιστός της περιοχής -

τροφοδοτούσε τις ανάγκες σε καύσιμα των δυνάμεων Κατοχής (Ιταλίας, Γερμανίας και Βουλγαρίας).

Τα λιγνιτωρυχεία δεν παρήγαγαν εξαγωγικό προϊόν (χαλκός, χρώμιο, μόλυβδος κτλ) για τη κάλυψη των πολεμικών αναγκών, όπως άλλες μεταλλευτικές επιχειρήσεις στην κατοχική Ελλάδα, οι οποίες υπέστησαν την οικονομική λεηλασία, όμως η παραγωγή λιγνίτη αποτελούσε την πρώτη καύσιμη ύλη, την πηγή ενέργειας για τα μηχανήματα, τις πολεμικές ανάγκες και τις βιομηχανίες που ήταν επιταγμένες προς όφελος των κατοχικών δυνάμεων, Γερμανίας, Ιταλίας και Βουλγαρίας. Η συνεργασία των Ελλήνων ιδιοκτητών με τις κατοχικές δυνάμεις με ποικίλες μορφές οικονομικής σύμβασης, συνεχίστηκε και λίγο πριν την ήττα και οριστική φυγή των δυνάμεων Κατοχής. Η συνεργασία, ο «οικονομικός δωσιλογισμός»⁷⁵ κατά τον Γ.Μαργαρίτη, θα δημιουργήσει μια νέα τάξη «πλουτισάντων» την περίοδο της απελευθέρωσης που θα διαμορφώσει και τις μεταπολεμικές πολιτικές εξελίξεις.

Στα λιγνιτωρυχεία εργάζεται ένας σημαντικός αριθμός εργαζομένων ο οποίος δεν αμείβεται ικανοποιητικά, αλλά σιτίζεται με βάση το σιτηρέσιο που δίνουν οι δυνάμεις Κατοχής⁷⁶. Εκτός

μύλοι, αρτοποιεία, κεραμοποιεία, ασβεστοποιεία, σιδηρόδρομοι..., το 95% των ατμομηχανών της γερμανοκρατούμενης χώρας, κατόπιν σχετικών μετατροπών, αλλά και μεγάλα εργοστάσια όπως το συγκρότημα Αλλατίνη της Θεσσαλονίκης και το θερμοηλεκτρικό εργοστάσιο του Κωνσταντίνου Νάσιουτζικ, το οποίο τροφοδοτούσε με ηλεκτρική ενέργεια καταστήματα και σπίτια της πόλεως χρησιμοποιούσε ως καύσιμη ύλη λιγνίτη. Στην πηγή τονίζεται πως «Οι προς τους λιγνιτωρύχους παροχές σε είδη διατροφής, σε σχέση με τους λοιπούς κατοίκους, είναι προνομιακή και άνευ περιορισμών. Και τούτο, για να καθίσταται δυνατή η εξόρυξη του λιγνίτη, καθ' όσον οι σχετικές επίπονες εργασίες απαιτούσαν καλή φυσική κατάσταση και οι ανάγκες των Γερμανών σε πρώτες ύλες, εν προκειμένου λιγνίτη, λόγω της ελλείψεως υγρών καυσίμων, ήταν τεράστιες».

⁷⁵ Γ.Μαργαρίτης, " Η κρίση της αποθησαύρισης, η μετατροπή εισοδημάτων σε περιουσιακά στοιχεία στα χρόνια της Κατοχής 1941-44, Ιστορικά, Εφημερίδα Ελευθεροτυπία, Ιούνιος 2010.

Το ζήτημα της συνεργασίας με τις κατοχικές δυνάμεις αναλύεται επισταμένως από τον Μαργαρίτη Γ. Σύμφωνα με τον Γ.Μαργαρίτη, στη διάρκεια των σκοτεινών χρόνων της Κατοχής το κυρίαρχο στην ευρωπαϊκή ήπειρο Ράιχ με όχημα τη φυλετική διαβάθμιση των λαών εγκατέστησε ένα ληστρικό σύστημα που κινήθηκε σε δύο αλληλοσυνδεδεμένους άξονες: ο πρώτος αποσκοπούσε στην απόσπαση χωρίς πρακτικά ανταλλάγματα βασικών πρώτων υλών και διαθέσιμων φυσικών πόρων από τα κατεχόμενα, ο δεύτερος αποσκοπούσε στην εκμετάλλευση, χωρίς όρους και όρια, της εργατικής δύναμης των υποδεέστερων του γερμανικού λαών. Η εφαρμογή αυτού του συστήματος δεν θα ήταν δυνατή χωρίς τη συνεργασία σημαντικού αριθμού παραγόντων σε κάθε κατακτημένο έθνος. Η οικονομική συνεργασία με τον κατακτητή αφορούσε μέρος του παλαιού επιχειρηματικού κόσμου αλλά και νεόπλουτους που προέκυψαν μέσα από τις πολλές ευκαιρίες που δημιουργούσε η Κατοχή. Ο οικονομικός δωσιλογισμός αρθρώθηκε στη διάρκεια των κατοχικών χρόνων σε πολλαπλά πεδία.

⁷⁶ Σύμφωνα με την «Υπηρεσία Ειδικών Χορηγήσεων» στο έγγραφο της 20ης Μαρτίου του 1948 του ιστορικού αρχείου της Εθνικής Τράπεζας (Α1 Σ34 Υ1 Φ102 φάκελος πληροφοριών Λιγνιτωρυχεία Ν.Ηρακλείου-Καλογρέζας 1932-1948), αποκαλύπτεται μια άγνωστη παράμετρος που αιτιολογεί τη αύξηση του αριθμού των εργατών στα ορυχεία Καλογρέζας και Ν.Ηρακλείου. Στο έγγραφο αυτό αρχικά τονίζεται πως όλα τα λιγνιτωρυχεία την περίοδο της Κατοχής λειτουργούσαν υπό την εποπτεία των Γερμανών. Στη συνέχεια αποκαλύπτεται πως οι εργάτες που προσλαμβάνονταν, ήταν ως επί το πλείστον ξένοι προς το επάγγελμα. Βασικός λόγος της πρόσληψής τους ήταν το συσσίτιο που παρήχeto από τους εργοδότες. Πολλοί εργοδότες μάλιστα προσελάμβαναν εργάτες μη αναγκαίους

όμως από τόπος σκληρής και επώδυνης δουλειάς τα λιγνιτωρυχεία αποτελούν πυρήνες αντίστασης. Εκεί οργανώνονται οι πρώτες απεργίες και από τους κόλπους των λιγνιτωρύχων «ξεπηδούν» σε συνεργασία με τις αντιστασιακές οργανώσεις αρχικά απεργίες και αργότερα ενέργειες δολιοφθοράς εναντίον των δυνάμεων Κατοχής. Το μπλόκο της Καλογρέζας⁷⁷ για τη κάμψη της αντίστασης των λιγνιτωρύχων, τα σαμποτάζ στα λιγνιτωρυχεία Κύμης και Αλιβερίου από τις αντιστασιακές ομάδες του ΕΛΑΣ στην Νότια Εύβοια αποτελούν μερικά από τα παραδείγματα της Εθνικής Αντίστασης στους χώρους αυτούς.

B2. Λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου (1941-1945)

για την επιχείρηση με μόνο σκοπό να ωφεληθούν τη διαφορά μεταξύ των υπό των Γερμανών παρεχομένων για το συσσίτιο τροφίμων και των τροφίμων που πραγματικά χορηγούνταν στους εργάτες. Έτσι στο λιγνιτωρυχείο του Νέου Ηρακλείου συγκεντρώθηκαν περί τους 450 εργάτες.

⁷⁷ ΕΛΙΑ, Αρχείο Κουτσουμάρη, φακ.46, μπλόκο Καλογρέζας. Στις 14 προς 15 Μαρτίου 1944 πραγματοποιήθηκε στην Καλογρέζα ένα μεγάλο μπλόκο, με τη συμμετοχή δυνάμεων της Χωροφυλακής, της Ειδικής Ασφάλειας και των Ταγμάτων Ασφαλείας. Όπως διαβάζουμε στο Αρχείο Αριστοτέλη Κουτσουμάρη, (φακ. 46, ΕΛΙΑ), την Τρίτη 14 Μαρτίου 1944 ο Υπουργός Εσωτερικών Ταβουλάρης κάλεσε σε σύσκεψη την ηγεσία των Σωμάτων Ασφαλείας, στην οποία αποφασίστηκε η διενέργεια ερευνών και συλλήψεων «εν τω Συνοικισμώ Καλογραιζης και των πέριξ αυτού μικροσυνοικισμών την επομένην ημέραν». Το βράδυ της ίδιας ημέρας, μέχρι τα ξημερώματα, έβαλαν μπροστά την επιχείρηση περικυκλώνοντας την Καλογρέζα και τις γύρω συνοικίες. Το μπλόκο όπως διαβάζουμε στο Αρχείο του Αρ.Κουτσουμάρη άρχισε «Ευθύς άμα τη ανατολή του ηλίου ήρξαντο ομοβροντιών δι όπλων και χειροβομβίδων προς τρομοκράτησιν των κατοίκων εν ω ταυτοχρόνως εξ όλων των σημείων εισήρχοντο εις τα πρώτα οικήματα προς ενέργειαν ερευνών και συλλήψεων ολοκλήρου του άρρενος πληθυσμού άνω των 14 ετών ους και μετέφερον εις τι εκεί πλησίον περιμανδρωμένον οικόπεδον». Να σημειώσουμε πως την εποχή εκείνη η Καλογρέζα αποτελεί σοβαρό κέντρο της αντιφασιστικής πάλης. Τα ανθρακωρυχεία που λειτουργούν απ' το 1941 στην περιοχή έχουν καταστεί ορμητήριο αγώνων. Συχνές απεργίες των ανθρακωρύχων ξεσπούν ενάντια στους κατακτητές και στα όργανά τους με αιτήματα οικονομικά και αντιφασιστικά, για βελτίωση των συνθηκών ζωής, για λαϊκά συσσίτια, ενάντια στην επιστράτευση κ.ά. Γίνονται επίσης λευκές απεργίες με προγραμματισμένη μείωση της παραγωγής κάρβουνου που η στρατηγική του σημασία για τον κατακτητή είναι μεγάλη. Στο μπλόκο της Καλογρέζας τον Μάρτιο του 1944 συνελήφθησαν γύρω στα 500 άτομα, 50 αγωνιστές παραδόθηκαν στους Γερμανούς και 150 οδηγήθηκαν στην Ειδική Ασφάλεια. 22 άνδρες, από μια λίστα 60 μαχητικών ανθρακωρύχων, εκτελέστηκαν επιτόπου. Το μπλόκο της Καλογρέζας σχεδιάστηκε κι εκτελέστηκε, κυρίως για να χτυπηθούν οι εργαζόμενοι σε αυτά, επειδή αποτελούσαν την σημαντικότερη εστία Αντίστασης ενάντια στους κατακτητές και τους συνεργάτες τους.

-Ο Αντώνης Σαμαράκης αισθητοποιεί τον αγώνα των ανθρακωρύχων Καλογρέζας καθώς και τις συνθήκες εργασίας που προκαλούσαν θανατηφόρα ατυχήματα στις στοές στο διήγημα του "Η Μάνα". "...Ο πατέρας δεν πέρασε από το σπίτι μέσα, οι Γερμανοί τον πήραν το 1944, Αύγουστος ήτανε..Ο πατέρας δεν πέρασε το κατώφλι του σπιτιού, παει χάθηκε, τον πήρανε μαζί με άλλους. Στη Γερμανία. Μπουχενβαλτ είπε ένας, Νταχάου είπε άλλος, τι σημασία έχει, μια φορά οι άνθρωποι σβήσανε που σβήσανε..."

Σύμφωνα με ιστορικό αρχείο της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδας⁷⁸ και το δελτίο πληροφοριών για τα ανθρακωρυχεία Αλιβερίου που εκδόθηκε στις 17-8-1942, μεσούσης της Κατοχής, η εκμετάλλευση των λιγνιτοφόρων κοιτασμάτων της περιφέρειας Αλιβερίου ξεκίνησε με πολύ καλές προοπτικές στο ξεκίνημα της δραστηριότητας της Α.Ε Ανθρακωρυχείων Αλιβερίου (1917), αλλά αργότερα υπέστη σοβαρές ζημιές, λόγω του «συναγωνισμού» και του «εκπεσμού» της αξίας του «λιγνίτου» και επί πλέον «ελλείπει κεφαλαίων». Εξ άλλου η εταιρεία είχε δημιουργήσει πολλά βάρη λόγω δανειοδότησης της (ομολογιακά δάνεια σε λίρες) από την Εθνική Τράπεζα και η εξυπηρέτηση των δανείων ήταν δυσχερέστατη.

Μπροστά στο οικονομικό αδιέξοδο που αντιμετώπιζε αναγκάστηκε τον Απρίλιο του 1934 και με απόφαση της Γενικής Συνελεύσεως⁷⁹ των μετόχων της από 3.4.1934 να τεθεί υπό εκκαθάριση. Στο δελτίο πληροφοριών της Εθνικής Τράπεζας τονίζεται πως η εταιρεία αναλαμβάνει να εξοφλήσει το υπόλοιπο της, από δεκαετίας, οφειλής που ανέρχεται στις 300.000 δραχμές. Στη διάρκεια της εκκαθαρίσεως η εταιρεία εξακολούθησε την εκμετάλλευση του λιγνίτη λόγω της μεγάλης αυξήσεως της τιμής του. Με την ανάμειξη της Ελλάδας στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, το δελτίο πληροφοριών επισημαίνει πως η εταιρεία είχε πλήρως εξυγιανθεί, χάρη στις προσπάθειες των εκκαθαριστών κ.κ Μαράκη Λεωνίδα Εμπειρικού, εφοπλιστή, Δημητρίου Λύδη, κτηματία και Αντωνίου Μαλαγαρδή, δικηγόρου και διευθυντή της Εθνικής Τράπεζας.

Στις 28-12-1943, χρονολογία καταγραφής των δεδομένων του λιγνιτωρυχείου στο δελτίο της Εθνικής Τράπεζας⁸⁰, επισημαίνεται πως ο παρεχόμενος φωτισμός στην Αθήνα-Πειραιά και περίχωρα από την Ηλεκτρική Εταιρεία οφείλεται στον λιγνίτη των εταιρειών Αλιβερίου, Κύμης και Καλογρέζας. Την περίοδο της Κατοχής η παραγωγή ανέρχεται σε 3-4 χιλιάδες τόνους μηνιαίως, οι οποίοι παραδίδονται στην Ηλεκτρική Εταιρεία με την τιμή των 200.000 κατά τόνο, όπως είχε ορισθεί από τις αρχές Κατοχής, οι οποίες δεν αναμειγνύονταν, όμως, στη διοίκηση της εταιρείας. Το εργατικό προσωπικό κυμαίνεται στα 350 άτομα, τα οποία, σύμφωνα με το αρχείο, εργάζονται «πειθαρχικώς» χωρίς να δημιουργούν «στάσεις» και «αναρχίαν», λόγω της καλής ικανοποιήσεως των ημερομισθίων, συσσιτίου και ιματισμού. Κατά τη διάρκεια της Κατοχής (1941-44) η παραγωγή λιγνίτη αυξήθηκε σε 78.000 τόνους⁸¹.

Η Τράπεζα στο καταληκτικό σχόλιο της στο έγγραφο με ημερομηνία 28-12-1943 υποστηρίζει πως, από την πλευρά της χρηματοδότησης, η επιχείρηση δεν διατρέχει κανένα κίνδυνο, διότι εκτός του γεγονότος ότι η εταιρεία εργάζεται με εντεινόμενο ρυθμό προς τροφοδότηση της Ηλεκτρικής Εταιρείας, αλλά και εκ της εργασίας αυτής δεν ζημιώνεται. Στην θετική αξιολόγηση

⁷⁸ Ιστορικό αρχείο Εθνικής Τράπεζας, Α01 Σ40 Υ9 Φ56 φάκελος πληροφοριών Ανωνύμων Εταιρειών Ανθρακωρυχεία Αλιβερίου(1923-1945), δελτίο πληροφοριών Ανθρακωρυχεία Αλιβερίου 17/8/1942

⁷⁹ Ιστορικό αρχείο Εθνικής Τράπεζας, Α01 Σ40 Υ9 Φ56 φάκελος πληροφοριών Ανωνύμων Εταιρειών Ανθρακωρυχεία Αλιβερίου(1923-1945), Δελτίο Πληροφοριών, Γενικής Συνέλευσης Μετόχων ΑΕ Ανθρακωρυχείων Αλιβερίου 3-4-1934

⁸⁰ Ιστορικό αρχείο Εθνικής Τράπεζας, Α01 Σ40 Υ9 Φ56 φάκελος πληροφοριών Ανωνύμων Εταιρειών Ανθρακωρυχεία Αλιβερίου(1923-1945), Δελτίο πληροφοριών των πεπραγμένων του λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου 28-12-1943

⁸¹ Λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου, Λιγνιτική εκμετάλλευσις, σελ.13, Αθήνα, Αύγουστος 1955

της, η Εθνική Τράπεζα, διαβεβαιώνει πως και στην περίπτωση λήξης του πολέμου η εταιρεία θα λειτουργεί με την ίδια και μεγαλύτερη απόδοση, τουλάχιστον για μια τετραετία, διότι όπως ισχυρίζονται ειδικοί δεν θα είναι εφικτή άμεσα η αποστολή λιθανθράκων από το εξωτερικό, λόγω έλλειψης αποθεμάτων σε σχέση με τις μεγάλες και ποικίλες ανάγκες που έχουν οι λαοί της Ευρώπης.

Σε δελτίο πληροφοριών της Εθνικής Τράπεζας⁸² με ημερομηνία 28-3-1945, δηλαδή μετά την απελευθέρωση, διαβάζουμε πως το λιγνιτωρυχείο δεν εργάζεται λόγω “στάσης”, χωρίς όμως να υποστούν ζημίες οι εγκαταστάσεις της εταιρείας και με την διαβεβαίωση ότι θα αρχίσει να λειτουργεί μόλις ολοκληρωθούν προπαρασκευαστικές εργασίες, όπως οι επισκευές μηχανημάτων και τροχαίου υλικού. Στις 27 Μαρτίου 1945, μια ημέρα πριν από το έγγραφο της Εθνικής Τράπεζας, η Α.Ε Ανθρακωρυχείων Αλιβερίου με έγγραφο⁸³ της προς την Εθνική Τράπεζα της Ελλάδας αιτείται δανείου τριών εκατομμυρίων δραχμών προκειμένου να επαναλάβει λίαν συντόμως τις εργασίες της, να ρυθμίσει υπαλληλικά ζητήματα και προπάντων να εκτελέσει επείγουσες επισκευές μηχανημάτων και αγοράς τροχαίου υλικού. Στην επιστολή τονίζεται η υπεράνθρωπη προσπάθεια που καταβάλλεται από τους υπεύθυνους της εταιρείας ώστε να διατηρηθεί το λιγνιτωρυχείο σε άριστη κατάσταση από απόψεως στοών, μηχανικών εγκαταστάσεων, και υπενθυμίζεται πως η εταιρεία δεν έχει άλλες οικονομικές υποχρεώσεις.

B3. Συνθήκες εργασίας και πολιτική οργάνωση των λιγνιτωρύχων

Αλιβερίου-Κύμης την περίοδο της Κατοχής

Με την εχθρική Κατοχή, την εκμετάλλευση των λιγνιτωρυχείων Αγίου Λουκά Αλιβερίου ανέλαβαν οι ενοικιαστές του λιγνιτωρυχείου που σταδιακά ανέβασαν την παραγωγή από 3-4 χιλιάδες τόνους σε 6500 τόνους⁸⁴ τον μήνα υπό την οικονομική εποπτεία των δυνάμεων Κατοχής. Οι λιγνιτωρύχοι βέβαια διεκδίκησαν στη διάρκεια της Κατοχής καλύτερους όρους διαβίωσης.

Σύμφωνα με την μαρτυρία του Θανάση Τζάνου⁸⁵ η οργάνωση του ΕΛΑΣ προσπάθησε να κινητοποιήσει τους λιγνιτωρύχους Αλιβερίου και Κύμης στη Νότια Εύβοια. Αρχικό αίτημα ήταν

⁸² Ιστορικό αρχείο Εθνικής Τράπεζας, , Α01 Σ40 Υ9 Φ56 φάκελος πληροφοριών Ανωνύμων Εταιρειών Ανθρακωρυχεία Αλιβερίου(1923-1945) ,Δελτίο πληροφοριών των πεπραγμένων του λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου 28-3-1945

⁸³ Ιστορικό αρχείο Εθνικής Τράπεζας, , Α01 Σ40 Υ9 Φ56 φάκελος πληροφοριών Ανωνύμων Εταιρειών Ανθρακωρυχεία Αλιβερίου(1923-1945) ,Αίτηση της Α.Ε Ανθρακωρυχείων Αλιβερίου στην Εθνική Τράπεζα Ελλάδος

⁸⁴ Αρχείο Γ.Κατσαμάγκου και ανέκδοτη εργασία “Μεταλλευτική Ιστορία της Εύβοιας”

⁸⁵ Θανάση Τζάνου, Η Νότια Εύβοια στην Κατοχή, σελ.73-77,Πασσά Εύβοιας 1991

η αλλαγή πληρωμής⁸⁶. Τα ελάχιστα χρήματα που ελάμβαναν δυσκόλευε την επιβίωση τους. Έτσι αρχικός στόχος τους ήταν η πληρωμή ενός μέρους των χρημάτων σε είδος. Συγκροτήθηκαν μόνιμες απεργιακές επιτροπές και στον Άγιο Λουκά Αλιβερίου και στο Έντζι Κύμης. Από τα μέσα του 1941 άρχισαν οι διεκδικητικοί αγώνες. Εμπόδιο στους αγώνες αυτούς ήταν ο μητροπολίτης Καρυστίας Παντελεήμων Φωστίνης.

Ο απεργοσπαστικός ρόλος του ήταν γνωστός και στις προπολεμικές απεργίες και κυρίως στην απεργία του 33' στα λιγνιτωρυχεία Αλιβερίου. Ο Τζάνος υποστηρίζει πως στην πρώτη απεργία που έλαβε μαχητικό χαρακτήρα στην Κύμη ανησύχησαν και οι Ιταλοί. Στην μαρτυρία αναφέρεται η άποψη του Φωστίνη όπως την κατέγραψε ο ίδιος στο βιβλίο του «Αγώνες κάτω από τα δεσμά». Ύστερα από παράκληση του Ιταλού συνταγματάρχη ο μητροπολίτης υπόσχεται πως θα κάνει ότι είναι δυνατό, διότι ήθελε να βοηθήσει τους δυστυχισμένους κατοίκους των Αθηνών και εάν εξυπηρετούνται ταυτόχρονα και οι αρχές Κατοχής, τονίζει, αυτό ουδόλως τον ενδιαφέρει. Ο Δεσπότης πετυχαίνει στον απεργοσπαστικό του ρόλο, πείθει τους εργάτες οι οποίοι επιστρέφουν στις στοές .

Στη δεύτερη απεργία, λόγω πια έλλειψης τροφίμων, η απεργία αποκτά έντονα στοιχεία σύγκρουσης με την χωροφυλακή, ενώ κρατείται όμηρος ο διευθυντής των λιγνιτωρυχείων. Και σε αυτή την περίπτωση ο μητροπολίτης με τεχνάσματα και ψεύτικες υποσχέσεις εκτονώνει την ένταση, υποστηρίζει ο Θανάσης Τζάνος.

Στην τρίτη προσπάθεια τους οι εργάτες πετυχαίνουν τους στόχους τους με την επιτροπή που επισκέπτεται τον Γενικό Διευθυντή Αργυρόπουλο στα γραφεία της επιχείρησης στην Αθήνα. Έτσι πετυχαίνουν να παίρνουν οι εργάτες περισσότερα σε τρόφιμα και λιγότερα σε χρήματα. Ο Τζάνος υποστηρίζει πως στα επόμενα χρόνια της Κατοχής κατέβασαν σε απεργιακό αγώνα και τα δύο λιγνιτωρυχεία Αλιβερίου και Κύμης. Γράφει στο βιβλίο του «*Τις απεργίες και τις δύο τις κατευθύναμε από το χωριό Πασσά γιατί είχε και εκεί ένα μικρό ανθρακωρυχείο και απασχολούσε και κει κάμποσους εργάτες. Μας κύκλωσαν μια μέρα στο χωριό από προδοσία κάπου 150 Ιταλοί, για να μάθουν την απεργιακή επιτροπή, αλλά δεν μπόρεσαν να πιάσουν κανένα. Ύστερα από όλα αυτά και μετά τη συνθηκολόγηση των Ιταλών τον Σεπτέμβριο του 1943, ήλθαν δυνάμεις γερμανικές και οχύρωσαν και τα ανθρακωρυχεία γιατί είχαν ανάγκη από τον λιγνίτη*»⁸⁷.

Οι πληροφορίες της Εθνικής Τράπεζας για απρόσκοπτη λειτουργία του λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου το 1943 με εργάτες που δουλεύουν με πειθαρχία, χωρίς απεργίες και στάσεις βρίσκεται σε πλήρη αντίφαση με την προσωπική μαρτυρία του Θανάση Τζάνου, ο οποίος

⁸⁶ Χατζηιωσήφ Χρ « Η Ελληνική Οικονομία πεδίο μάχης και Αντίστασης», Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα, τόμος Γ2, Αθήνα 2007σελ.202. Μεγάλο μέρος των αγώνων των εργατών αφορούσε την διανομή αναγκαίων ειδών στους χώρους εργασίας και πολλές απεργίες των εργαζομένων σε ιδιωτικές βιομηχανίες πρόβαλλαν αιτήματα για πληρωμή σε είδος, μεσημβρινά γεύματα και ειδική πρόνοια σε οικογένειες. Η παροχή συσσιτίου 1000 δραχμών ημερησίως χρησιμοποιήθηκε ως κίνητρο προσέλκυσης εργατών και σύμφωνα με την Bundesarchiv-Militararchiv,RW 29/104, ανάμεσα στις επιχειρήσεις που χορηγήθηκε πρόσθετο σιτηρέσιο (26/6/1942-26/7/1942) από την Βέρμαχτ είναι και 2 λιγνιτωρυχεία με 825 απασχολούμενους και 4 ορυχεία χρωμίου με 1.500 αντίστοιχα.

⁸⁷ Θανάσης Τζάνος, Η Νότια Εύβοια στην Κατοχή,σελ77,..Πασσά Εύβοιας 1991

καταγράφει την οργάνωση απεργιακών αγώνων στα λιγνιτωρυχεία Αλιβερίου και Κύμης. Είναι οι εκ διαμέτρου αντίθετες οπτικές της Τράπεζας και των εργαζομένων. Οι αγώνες βέβαια των λιγνιτωρύχων για την άυξηση του σιτηρεσίου επιβεβαιώνονται από την σύγχρονη βιβλιογραφία και σε άλλα λιγνιτωρυχεία όπως της Καλογρέζας.

Οι συνθήκες εργασίας την περίοδο της Κατοχής αλλά και στα πρώτα μετακατοχικά χρόνια θύμιζαν βιομηχανικό μεσαίωνα. Προς επίρρωση της παραπάνω διαπίστωσης παραθέτουμε μια μαρτυρία του αντιπροέδρου του ταμείου Μεταλλευτών για τις συνθήκες εργασίας στα λιγνιτωρυχεία Κύμης που ήταν ένα από τα πρώτα λιγνιτωρυχεία της χώρας. Η λειτουργία του συνεχίστηκε μετά τον πόλεμο με πολύ χαμηλή παραγωγή στην αρχή. Το 1947 πάντως οι συνθήκες εργασίας σε αυτό ήταν ακόμη τραγικές. Ο αντιπρόεδρος του ταμείου Μεταλλευτών Σ. Τηλιακός⁸⁸ που τα επισκέφτηκε, γράφει σε εφημερίδα της εποχής :« *Εις τα λιγνιτωρυχεία Κύμης, οι λιγνιτωρύχοι εργάζονται αναμφισβητήτως υπό τους πλέον ανθυγιεινούς όρους, βυθισμένοι υπεράνω των αστραγάλων εις το νερό . Εξάλλου εις την εποχήν του ηλεκτρισμού, η Ανώνυμος Ελληνική Εταιρεία Επιχειρήσεων εξακολουθεί να διατηρεί το αρχέγονον καθεστώς των λαμπών ασετυλίνης δια τον φωτισμόν. Η χρησιμοποίησις εξ άλλου παιδιών⁸⁹ κάτω του νομικώς καθορισμένου ορίου ηλικίας, αποτελεί το πρόσθετον έγκλημα της Εταιρείας. Ως να μην ήρκουν δε*

⁸⁸ Μιχάλη Ποντίκη, Σύντομο ιστορικό της εξόρυξης λιγνίτη στην περιοχή της Κύμης, Περιοδικό Ρόπτρο, τεύχος 44 ,Αυλωνάρι,Χειμώνας του 2014. Η πληροφορία για την μαρτυρία προέρχεται από την εφημερίδα Ευβοϊκή.φ.49, 16 Μαρτίου 1947. Η εργασία του Μ.Ποντίκη παρουσιάστηκε στην ημερίδα "Στις διαδρομές των μεταλλωρύχων και λιγνιτωρύχων της Ελλάδας"Λαύριο, 8 Δεκεμβρίου 2013.

⁸⁹<http://www.enet.gr/?i=issue.el.home&date=2010-08-04&s=planhths-gh>.Επιμέλεια:ΚατερίναΤζαβάρα javara@enet.gr“Η παιδική δουλειά στη βάση της Βιομηχανικής Επανάστασης”.Η χρησιμοποίηση παιδιών στα ορυχεία ήταν χαρακτηριστικό του Βιομηχανικού Μεσαίωνα αρχικά στα μεγάλα βιομηχανικά κέντρα και αργότερα κα στην Ελλάδα.«Οι εργοστασιάρχες της εποχής αναζητούσαν φθηνά εργατικά χέρια αλλά και δυναμικό που να εκπαιδεύεται εύκολα, οπότε αντί να χρησιμοποιούν τους αγρότες (μια και τα εργοστάσια βρίσκονταν κατά βάση στην ύπαιθρο, για την καλύτερη εκμετάλλευση της ενέργειας από τα ποτάμια) που δεν ήταν οι πλέον κατάλληλοι για τη βιομηχανική παραγωγή, δημιούργησαν μια νέα εργατική τάξη εκμεταλλεόμενοι τα παιδιά. Όπως επισημαίνει η καθηγήτρια Τζέιν Χάμφρις,(του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης)με βάση τα στοιχεία των στατιστικών μελετών της, ενώ στο μεγαλύτερο μέρος του 18ου αιώνα το 35% των δεκάχρονων αγοριών της εργατικής τάξης είχαν μπει στην παραγωγή, μεταξύ 1791-1820 (οπότε άρχισε η μεγάλης κλίμακας εκβιομηχάνιση) το ποσοστό ήταν 55% και ανέβηκε στο 60% μεταξύ 1821-1850.

<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL106/282/2015,6863/LeinWeissensteiner>, Zeitbilder. Geschichte und Sozialkunde 7 [=Εικόνες Εποχών. Ιστορία και Κοινωνιολογία 7], Βιέννη 1988.«Ανάμεσα στα παιδιά που απασχολούνται στα ορυχεία της Αγγλίας υπάρχουν πάντα και παντού μερικά που είναι μικρότερα από έξι ετών. Τα παιδιά μπαίνουν συνήθως στα ορυχεία στις τέσσερις το πρωί μαζί με τους άντρες και μένουν εκεί έντεκα με δώδεκα ώρες. Αυτά τα δυστυχισμένα πλάσματα στερούνται τον καθαρό αέρα, είναι κακοντυμένα και έχουν κακή διατροφή. Χλωμά πρόσωπα, κοκκινισμένα μάτια, πρησμένα κορμιά, βαθουλωμένα μάγουλα, δερματικά εξανθήματα και άσθμα τα διακρίνουν από πλευράς υγείας από άλλα παιδιά της ίδιας κοινωνικής τάξης ».

μόνον αυτά, εις τα λιγνιτωρυχεία Κύμης παρατηρείται και το πρωτοφανές γεγονός ότι οι εργάται έχουν να πληρωθούν από διμήνου...»

B4. Σαμποτάζ στα ανθρακωρυχεία Αγίου Λουκά Αλιβερίου

Γερμανική Κατοχή – 31 Ιουλίου 1944

Μετά την συνθηκολόγηση των Ιταλών τον Σεπτέμβριο του 1943 οι Γερμανοί τοποθέτησαν φρουρές και στα δύο ανθρακωρυχεία Κύμης-Αλιβερίου. Στο βόρειο μέρος του Αλιβερίου, περιοχή Τσαρούχα, είχαν οχυρωματικά φυλάκια που λόγω του ύψους του βουνού, μπορούσαν να ελέγχουν το λιμάνι του Αλιβερίου.

Οι αντάρτες του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ, με την σύμφωνη γνώμη του στρατηγείου της Μέσης Ανατολής, αποφασίζουν να σαμποτάρουν την λειτουργία των ορυχείων. Στην Κύμη ο στόχος ήταν οι ηλεκτρικές εγκαταστάσεις και το μηχανοστάσιο μεταφοράς. Επίσης στο ανθρακωρυχείο του χωριού Πασσά ανατινάχτηκε το βίτζι ρυμούλκησης μηχανών.

Στα ανθρακωρυχεία Αλιβερίου τα πράγματα ήταν πιο δύσκολα. Αποφασίστηκε, με συνεννόηση με εργαζόμενους του λιγνιτωρυχείου, να τοποθετηθούν δύο ιταλικές νάρκες στο μηχανοστάσιο. Η επιτυχία του σαμποτάζ ήταν μεγάλη και οι Γερμανοί αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν όλα τα ανθρακωρυχεία της νότιας Εύβοιας. Σύμφωνα με τη μαρτυρία του Θ. Τζάνου καπετάνιο του Γ τάγματος και ενός εκ των πρωταγωνιστών στην αντίσταση της Νότιας Εύβοιας, ο οποίος ήλεγχε την επαρχία Καρυστίας από την Κύμη και το Αλιβέρι και έφτανε μέχρι την Κάρυστο, τα Μανίκια και την Πάνω Σέτα, « *Η περιοχή της Νότιας Εύβοιας ήταν στρατηγικής σημασίας για τους Γερμανούς γιατί, εκτός της θάλασσας του Αιγαίου, όπου τους ενοχλούσε διαρκώς το υποβρύχιο «Παπανικολής» και της επικοινωνίας των Ελλήνων με τη Μέση Ανατολή, υπήρχαν και τα ανθρακωρυχεία, των οποίων το κάρβουνο τους ήταν απαραίτητο για τις ανάγκες τους. Οι σύμμαχοι τους οι Ιταλοί είχαν συνθηκολογήσει και είχαν εγκαταλείψει την περιοχή. Έπρεπε τώρα με τις δικές τους δυνάμεις να περιφρουρήσουν τα ανθρακωρυχεία, αλλά και τη θάλασσα. Για τούτο, εκτός από τους διακόσιους Γερμανούς των ΕΣ-ΕΣ τους οποίους είχαν εγκαταστήσει στις Κονίστρες, τοποθέτησαν και φρουρές στα ανθρακωρυχεία της Κύμης και Αλιβερίου.*⁹⁰

⁹⁰ Θανάσης Τζάνος, Η Νότια Εύβοια στην Κατοχή, σελ.171-175, Πασσά Εύβοιας 1991. Στο βιβλίο γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στον Σωτήρη Παπαστρατή που ήταν υπεύθυνος στην παραλιακή βάση των Τσακαίων για τους εξερχόμενους προς το Κάιρο έλληνες αγωνιστές, καθώς και για τους εισερχόμενους για πατριωτική δουλειά από τη Μέση Ανατολή. Πάρα πολλές συμμαχικές αποστολές προς όλη την Ελλάδα εξυπηρετήσε αυτή η παράνομη βάση. Επίσης και πολλούς Εβραίους εφυγάδευσε με ασφάλεια και γλίτωσαν από τα κρεματόρια του Χίτλερ

Οι Γερμανοί στην πορεία τους προς την Κύμη περνάνε από τις Κονίστρες. Είναι 30 Απριλίου 1941.

5. Το πέρασμα των Γερμανών από τις Κονίστρες στην πορεία τους προς Κύμη (30 Απριλίου 1941) αρχείο Δ.Σγούρου

Ο Θανάσης Τζάνος υποστηρίζει πως στα ανθρακωρυχεία του Αλιβερίου συνεργάστηκαν δύο τεχνικοί που δούλευαν στη μονάδα. Επίσης η μονάδα των σαμποτέρ αποτελούνταν από τον Τάκη τον Μπάνο, έφεδρο ανθυπολοχαγό από το Αλιβέρι, τον Κώστα Σαπουντζή με το ψευδώνυμο «Μπετόβεν» από την Οκτωνιά, τον Νίκο Καλλίτση από τη Λίμνη με το ψευδώνυμο «Ξιφίας» και τρεις άλλους αντάρτες. Η ανατίναξη έγινε με ιταλικές νάρκες που τοποθετήθηκαν στο μηχανοστάσιο ύστερα από συνεννόηση με τους δύο εργάτες του λιγνιτωρυχείου. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται και από την μαρτυρία του Κώστα Σαπουντζή με το ψευδώνυμο «Μπετόβεν» που συμμετείχε στη δολιοφθορά στο λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου. Υποστηρίζει πως «Έπρεπε να ανατιναχτεί το εργοστάσιο παραγωγής κάρβουνου, γιατί το χρησιμοποιούσαν οι Γερμανοί που παίρνουν τα καύσιμα για τα τρένα με τα οποία μεταφέρουν υλικό, τρόφιμα και στρατό»⁹¹. Τονίζει πως επρόκειτο για μια δύσκολη επιχείρηση, διότι οι Γερμανοί είχαν τοποθετήσει πάνω από το μηχανοστάσιο τσιμεντένια πολυβολεία που ελέγχανε όλο το εργοστάσιο, ενώ μια κινητή περίπολος περιφρουρούσε διαρκώς το χώρο.

B5. Σαμποτάζ στα λιγνιτωρυχεία Κύμης -Μάιος 1944

Το λιγνιτωρυχείο Πασσά λειτούργησε μέσα στον Β παγκόσμιο πόλεμο. Αυτή την περίοδο οι δυνάμεις Κατοχής είχαν επιτάξει ορυχεία και παραγωγή μέχρι το 1944, οπότε οι αντιστασιακές δυνάμεις, ανατίναξαν την κεντρική γεννήτρια. Την ίδια περίοδο, το λιγνιτωρυχείο της Εταιρείας Επιχειρήσεων είχε και αυτό επιταχθεί από τις δυνάμεις Κατοχής, όταν τη διοίκηση της Εύβοιας είχαν οι Ιταλοί (1941-1943). Έγιναν κάποιες μαχητικές απεργίες καθώς πενιχρές αμοιβές δίνονταν στους εργαζόμενους σε άνευ αξίας κατοχικό πληθωριστικό χρήμα και λίγο μετά κατά ένα μέρος σε είδος, σε ελάχιστες ποσότητες και αυτό. Απεργοσπαστικό ρόλο, μέσω των επιρροών του, έπαιζε σε αυτές τις απεργίες συστηματικά, ο τότε μητροπολίτης Καρυστίας και μετέπειτα Ενόπλων Δυνάμεων, Παντελεήμων Φωστήνης.⁹²

⁹¹ Κώστα Σαπουντζή (Μπετόβεν), Άταφοι και λησμονημένοι στα βουνά της Εύβοιας, 1942-1949, σελ.47-53, Προσωπική μαρτυρία, Ιδιωτική έκδοση, Αθήνα 1995

⁹² Μιχάλη Ποντίκη, Σύντομο ιστορικό της εξόρυξης λιγνίτη στην περιοχή της Κύμης, Περιοδικό Ρόπτρο, τεύχος 44

Τον Μάιο του 1944, ο ΕΛΑΣ στο πλαίσιο ενός γενικότερου σχεδίου για σταμάτημα της παραγωγής λιγνίτη (καύσιμο που ήταν απαραίτητο για τις ανάγκες του γερμανικού κατοχικού στρατού) ανατίναξε το μηχανοστάσιο των εγκαταστάσεων στο Έντζι, με αποτέλεσμα η παραγωγή εκεί να διακοπεί μέχρι και την αποχώρηση των κατακτητών στις αρχές Σεπτεμβρίου 1944. Ο Θανάσης Τζάνος στο βιβλίο του “Η Νότια Εύβοια στην Κατοχή” καταγράφει το σαμποτάζ στα ανθρακωρυχεία Κύμης. *«Τα ανθρακωρυχεία Κύμης ανέλαβε να τα σαμποτάρει η Διμοιρία του Αχιλλέα η οποία ήλεγχε την περιοχή γύρω από την Κύμη. Εκείνο τον καιρό είχαμε άφθονο εκρηκτικό υλικό, πολλές ιταλικές νάρκες, καθώς και πολλούς δυναμίτες που είχαμε συγκεντρώσει από παλιά από τα ανθρακωρυχεία Αλιβερίου. Στόχος μας ήταν να κτυπηθούν οι ηλεκτρικές εγκαταστάσεις και τα μηχανοστάσια που μετέφεραν από τα έγκατα της γης, το κάρβουνο στην επιφάνεια. Στην Κύμη ο Βασίλης Μήτρου και δυο τρεις σύντροφοι του πραγματοποίησαν την αποστολή και αχρήστεψαν τον μηχανικό εξοπλισμό τινάζοντας τον στον αέρα. Επίσης και στο ανθρακωρυχείο του Πασσά βάλουμε δύο νάρκες κάτω από το βίντζι που τραβούσε τα βαγόνια, κάτω από τον γενικό φυρέ των ανθρακωρυχείων και το πετάξαμε στον αέρα»⁹³*

B6. Λιγνιτωρυχεία Αλιβερίου 1946-1949

Στην έκθεση *«επί της πορείας των γενικών συνθηκών εκμεταλλεύσεως των Ανθρακωρυχείων Αλιβερίου 1946-49»* από το Ιστορικό Αρχείο της ΔΕΗ (Αρχείο Καρατζά)⁹⁴, γίνεται μια σύντομη αναδρομή στην πορεία της εκμεταλλεύσεως το 1944 όπου επισημαίνεται και το σαμποτάζ στα λιγνιτωρυχεία. Σύμφωνα με την έκθεση τονίζεται πως *«η κατά την 31 Ιουλίου 1944 γενομένη εκ μέρους των Ελασιτών ανατίναξις του Κ.Η.Σ των ανθρακωρυχείων είχε ως αποτέλεσμα τη ολοσχερή καταστροφήν της ατμομηχανής και ζημίας εις τας αεριομηχανάς»*. Το γεγονός αυτό αποτέλεσε σοβαρότατο πλήγμα για την εκμετάλλευση, διότι η αδυναμία παροχής ηλεκτρικής ενέργειας όχι μόνο διέκοψε τις εργασίες, αλλά οδήγησε στην *«ολοσχερή κατάκλισιν της κυριωτέρας εργασίας, της «Βρύσης», υπό των υδάτων»*. Η αναφορά του σαμποτάζ στην έκθεση αναδεικνύει την οπτική γωνία της εταιρείας που βρίσκεται στον αντίποδα της ένοπλης αντιστασιακής έκφρασης εναντίον των δυνάμεων κατοχής.

Ο Δ/ντης εκμεταλλεύσεως Ανδρέας Καρατζάς στην έκθεση του καταγράφει πως μετά την αποχώρηση των Γερμανών, την *«ακολουθήσασα Ελασοκρατία»*, το Δεκεμβριανόν κίνημα και τη γενική κατάσταση της χώρας, μόλις τον Μάιο του 1945 έγινε δυνατή η έναρξη των εργασιών εκμετάλλευσης. Στη συνέχεια της έκθεσης τονίζει πως η δυσκολία της διάθεσης του λιγνίτη και οι ποικίλες οικονομικές επιβαρύνσεις οδήγησαν μετά από δεκάμηνη λειτουργία στην απόφαση της επ’ αορίστου διακοπής των εργασιών από την 1^η Μαΐου του 1946. Τελικά, οι εργασίες επαναλήφθηκαν από την 1^η Ιουνίου του 1946.

Σύμφωνα με την έκθεση η παραγωγή λιγνίτη στο Αλιβέρι την περίοδο 1946 έως 1949 είχε την εξής πορεία:

ΠΙΝΑΚΑΣ 4- Η παραγωγή λιγνίτη στο Αλιβέρι 1946-1949

⁹³ Θανάσης Τζάνος, Η Νότια Εύβοια στην Κατοχή, σελ.173., Πασσά Εύβοιας 1991

⁹⁴ Ιστορικό Αρχείο ΔΕΗ, Αρχείο Καρατζά, έκθεση *«επί της πορείας των γενικών συνθηκών εκμεταλλεύσεως των Ανθρακωρυχείων Αλιβερίου 1946-49»*

ΕΤΟΣ	ΠΑΡΑΓΩΓΗ(TN)
Β ΕΞΑΜΗΝΟ 1946	2.798
1947	7.455
1948	11.919
1949	25.054

Πηγή, έκθεση «*επί της πορείας των γενικών συνθηκών εκμεταλλεύσεως των Ανθρακωρυχείων Αλιβερίου 1946-49*» από το Ιστορικό Αρχείο της ΔΕΗ (Αρχείο Καρατζά)

Η εταιρεία ισχυρίζεται πως λόγω της “*αναρχικής δράσεως*” διεκόπη η λειτουργία του λιγνιτωρυχείου τον πρώτο χρόνο μετά την απελευθέρωση, ενώ μόλις το 1948 κατόρθωσε να αποκαταστήσει τις ζημιές της. Ως εκ τούτου παρουσίασε μειωμένη παραγωγή το β εξάμηνο του 1946 το 1947 και το 1948, ενώ το 1949 αποκαταστάθηκε εξ ολοκλήρου η λειτουργία με συνέπεια να διπλασιαστεί η παραγωγή της.

Επιπλέον στην αναλυτική έκθεση του ο δ/ντης εκμεταλλεύσεως Ανδρέας Καρατζάς του λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου, καταγράφει τις συνθήκες ασφαλείας και τα μέτρα που έλαβε η επιχείρηση για να προστατεύσει το λιγνιτωρυχείο την περίοδο του Εμφυλίου πολέμου. Όπως αναφέρει, την περίοδο αυτή, η απειλή εναντίον του ανθρακωρυχείου ήταν ορατή, διότι η δράση των «*συμμοριτών*» με τη μεταφορά ομάδων από την Ρούμελη στην Εύβοια στις αρχές του 1948 και επακόλουθα οι λεηλασίες και καταστροφές εκ μέρους των «*συμμοριτών*» καθιστούσε κρίσιμη την ασφάλεια της επιχείρησης.

Ένας πρόσθετος λόγος που αποτελούσε απειλή για την επιχείρηση ήταν το γεγονός ότι το κτίριο των γραφείων του λιγνιτωρυχείου μεταβλήθηκε σε αποθήκη εκρηκτικών, διότι τόσο η στρατιωτική διοίκηση Χαλκίδας όσο και η διοίκηση Χωροφυλακής Αλιβερίου, υπεύθυνοι για την «*ασφάλεια*» των εν λόγω πόλεων, δεν δέχονταν την αποθήκευση δυναμίτιδας. Ο Καρατζάς υποστηρίζει πως στα γραφεία της διοίκησης, μέχρι τέλους του 1949, φυλάσσονταν ποσότητες δυναμίτιδας, οι οποίες τις ημέρες αφίξεως νέας προμήθειας έφθαναν τα 1500 χιλιόγραμμα. Εκφράζει τους φόβους του από πιθανή έκρηξη από νάρκη ή δολιοφθορά, η οποία θα μετέτρεπε σε ερείπια τις εγκαταστάσεις και θα θανάτωνε το προσωπικό εκμεταλλεύσεως.

Υπό αυτές τις συνθήκες, γράφει στην έκθεση του, αποφασίστηκε η οργάνωση φυλακίου με φρουρούς έμμισθους πολίτες από τα γύρω χωριά διοικούμενους από ενωμοτάρχη της δύναμης χωροφυλακής Αλιβερίου. Αγοράστηκαν όπλα, αυτόματα τυφέκια, πυρομαχικά και από τον Οκτώβριο του 1948 άρχισε να λειτουργεί νυχτερινή φρουρά του ανθρακωρυχείου αρχικά με 4 άνδρες οι οποίοι αυξήθηκαν σε 12 «*με την έντασιν της συμμοριτικής δράσεως*» τους επόμενους μήνες.

Στην κατακλείδα των σημειώσεων του ο Καρατζάς τονίζει ότι από τον Οκτώβριο του 1949, όταν άρχισαν εκ μέρους του Στρατού οι επιχειρήσεις εκκαθαρίσεως της Εύβοιας με αποτέλεσμα την εξόντωση σημαντικών στελεχών των «*συμμοριτών*» μειώθηκε η δύναμη του φυλακίου για να διαλυθεί εξ ολοκλήρου την 15^η Δεκεμβρίου του 1949. Προσθέτει πως αυξήθηκαν οι δαπάνες της επιχείρησης εκ του γεγονότος της οργάνωσης φυλακίου, δεδομένου ότι ο μηνιαίος μισθός

κάθε φρουρού έφθανε στις 500.000 δραχμές, και ολοκληρώνει την εισήγηση του τονίζοντας την ευεργετική παρουσία της φρουράς η οποία απέτρεψε την απόπειρα επίθεσης.

Στο τελευταίο μέρος της αναλυτικής έκθεσης του ο διευθυντής εκμετάλλευσης Αντρέας Καρατζάς εκθέτει το Αμερικανικό ενδιαφέρον για το λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου. Περί τα τέλη Αυγούστου του 1949, καταγράφει στην έκθεση του, μεταφέρθηκε από την εταιρεία Εμπάσκο στο λιγνιτωρυχείο του Μπρινιά ένα περιστροφικό γεωτρύπανο για την γεώτρηση του 4ου τμήματος. Η γεώτρηση έφτασε μέχρι το βάθος των 269μ, εξ ολοκληρού εντός λιγνιτοφόρου κοιτάσματος, και διεκόπη μετά από περίπου ένα μήνα λόγω σοβαρών δυσχερειών που παρουσιάστηκαν για περαιτέρω προσχώρηση. Στη γεώτρηση της περιοχής Βρύση εντός λιγνίτου έφτασε στα 325 μέτρα. Τα στοιχεία αυτά που αφορούν μόνο ένα μικρό σχετικό μήκος 2 χιλιομέτρων αποδεικνύουν πως τα υπάρχοντα αποθέματα υπολογίζονταν σε αρκετές δεκάδες εκατομμύρια τόννων.

Κατά την πορεία προμελέτης η Εμπάσκο παράλληλα με την εκμετάλλευση των υδατοπτώσεων για την εξασφάλιση της απαιτούμενης για την ελληνική οικονομία ενέργειας είχε προτείνει να χρησιμοποιηθούν οι λιγνίτες της Εύβοιας και της Μακεδονίας με την κατασκευή δύο θερμικών εργοστασίων ηλεκτροπαραγωγής στην Χαλκίδα και στη Θεσσαλονίκη. Ο καθορισμός της θέσης του εργοστασίου αποτελεί αντικείμενο προβληματισμού με τις προτεινόμενες θέσεις να είναι η Χαλκίδα, σημείο της Αττικής, ο Κάραβος ή τέλος η περιοχή του ανθρακωρυχείου Αλιβερίου.

Το πρόγραμμα εξερεύνησης με γεωτρήσεις των δυνατών αποθεμάτων συνεχίστηκε σε συνεργασία με την Pierce Management το 1950 και το λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου με υπολογισμένη ημικήσια απαίτηση 1800 τόννους θεωρήθηκε ικανό να στηρίξει μόνο του , ένα θερμοηλεκτρικό εργοστάσιο 80 MW, στο Αλιβέρι.

ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΑΠΟ ΤΗΝ Α.Ε ΑΝΘΡΑΚΩΡΥΧΕΙΩΝ ΑΛΙΒΕΡΙΟΥ ΣΤΗ ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΗΛΕΚΤΡΙΣΜΟΥ- (ΔΕΗ)

Γ1. Αποτίμηση της αξίας του λιγνιτωρυχείου, του μετοχικού κεφαλαίου και αναγκαστική απαλλοτρίωση

Στο πλαίσιο της αμερικανικής βοήθειας του σχεδίου Μάρσαλ(1947) αξιοποιήθηκε μεταξύ άλλων ,το λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου και τα λιγνιτικά κοιτάσματα της περιοχής που κάλυπταν τις προδιαγραφές για την τροφοδοσία με λιγνίτη του πρώτου ΑΗΣ που δημιουργήθηκε στο επίνειο του Αλιβερίου, τον Κάραβο, από την Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού.

Η διαδικασία μετάβασης ξεκίνησε με διαπραγματεύσεις μεταξύ του Ελληνικού Δημοσίου και της Α.Ε Ανθρακωρυχείων με σκοπό την παραχώρηση εξόρυξης λιγνίτη και των εγκαταστάσεων των λιγνιτωρυχείων. Στη 14σέλιδη έκθεση⁹⁵ της(20 Οκτωβρίου 1950), όπως είναι αρχειοθετημένη στο Ιστορικό αρχείο της ΔΕΗ, η επιτροπή που αποτελείτο από τους Α.Χατζιδάκη, νομικό σύμβουλο του κράτους, Η.Γούναρη, καθηγητή των Μεταλλευτικών έργων του ΕΜΠ και του Δημ.Καλαμαριώτη, τμηματάρχη επιθεωρητή της Τράπεζας της Ελλάδας, ύστερα από απόφαση του Υπουργού Συντονισμού, παρουσιάζει τα συμπεράσματα, εκτιμήσεις και προτάσεις της για το λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου.

Αρχικά η επιτροπή μελετά τον τρόπο μετάβασης στο νέο ιδιοκτησιακό καθεστώς και θεωρεί ότι ο μόνος τρόπος είναι η εξαγορά των μετοχών της Α.Ε που ανήκουν στο μεγαλύτερο μέρος στον Μ. Εμπειρικό. Οι συζητήσεις με τους πληρεξούσιους των ιδιοκτητών της εταιρείας ,όμως, συναντούν σημαντικά εμπόδια που αφορούν κατά μείζονα λόγο στην τιμή της μετοχής. Ο Εμπειρικός ζητά 50.000 δραχμές για κάθε μετοχή ενώ η εντεταλμένη επιτροπή του υπουργείου αντιπροτείνει 40.000.

Ο τρόπος υπολογισμού της αξίας των λιγνιτωρυχείων και η αντίστοιχη αξία των μετοχών εξετάζεται με λεπτομερείς εκθέσεις, και από τις δύο πλευρές, στις οποίες παρατίθενται στοιχεία για το μετοχικό κεφάλαιο, την παραγωγή τα έτη 1947-1950, την αξία των εγκαταστάσεων, την τιμή της μετοχής της εταιρείας κατά τα έτη 1917-1937, το φορολογικό φάκελο της επιχείρησης, τα λογιστικά στοιχεία καθώς και στοιχεία για τη γεωλογική μορφή του κοιτάσματος του Αλιβερίου , των πιθανών αποθεμάτων και της δυνατής παραγωγής.

Σύμφωνα με την επιτροπή, η εταιρεία έχει υπερβολικές αξιώσεις που οφείλονται στην επιτακτική ανάγκη αγοράς του λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου από το Ελληνικό Δημόσιο για την ίδρυση του θερμικού εργοστασίου στον Κάραβο. Η επιτροπή αντιτάσσει , σε αυτή την αξίωση που υπερβαίνει τα όρια του “*ευλόγου και δικαίου*” αιτήματος, τη δυνατότητα του Ελληνικού Δημοσίου να προβεί στην αναγκαστική απαλλοτρίωση προς όφελος του κοινωνικού

⁹⁵ Ιστορικό Αρχείο ΔΕΗ,αρχείο Καρατζά, Έκθεση αξιολόγησης Λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου 20 Οκτωβρίου 1950

συμφέροντος και κατά συνέπεια η επίλυση της διαφοράς να κριθεί με απόφαση της κυβέρνησης και στα δικαστήρια, με βάση την πρόσοδο της τελευταίας τριετίας κεφαλαιοποιούμενης προς 8% σύμφωνα με το νόμο 1731 του 1939 άρθρο 9.

Η τριμελής επιτροπή του Δημοσίου αξιοποιεί στοιχεία για το μεταλλείο αλλά και γενικότερα στοιχεία για τη λειτουργία των λιγνιτωρυχείων με σκοπό να πετύχει την πλέον οικονομικά συμφέρουσα λύση χωρίς να καταφύγει στη λύση της αναγκαστικής απαλλοτριώσεως. Στην επιχειρηματολογία της τονίζει πως είναι δυσχερής ο προσδιορισμός της καθαρής προσόδου της επιχείρησης, διότι αφενός δεν τηρούνται λογιστικά βιβλία πλην του ταμείου, αφετέρου η αποδοτικότητα της επιχείρησης είναι επισφαλής, διότι περίοδος αναφοράς είναι περιορισμένη - τα τελευταία τρία έτη 1947-8-9 όπου η πολιτική κατάσταση ήταν ανώμαλη- αλλά και η αστάθεια εν γένει των μεταλλευτικών επιχειρήσεων (ευχερής μεταβολή κόστους, περιορισμός καταναλώσεως κτλ) είναι προφανής. Επιπλέον από τα στοιχεία του 1949 προκύπτει η δυσχέρεια στην απορρόφηση της παραγωγής λιγνίτη(το αδιάθετο απόθεμα στο τέλος του 1949 ανέρχεται στους 2.500 τόννους ενώ μέχρι τον Αύγουστο του 1950 αυξήθηκε με άλλους 3.380 τόννους). Λαμβάνοντας υπόψη και την οικτρή οικονομική εξέλιξη στα προπολεμικά έτη και με βάση τη χρήση του 1949, η επιτροπή, αποτιμά την αξία της μετοχής στις 43.100 δραχμές που προκύπτει από την ετήσια πρόσοδο των 5.390.000.000 δραχμών δια τον αριθμό 125.000 των μετοχών.

Στην προτεινόμενη τιμή συνυπολογίζει ότι ο πωλητής θα απαλλαγεί από κάθε δαπάνη εκκαθαρίσεως αλλά και των φορολογιών σε συνδυασμό με το κόστος επισκευής, συντήρησης των υπαρχουσών εγκαταστάσεων (*η σιδηροδρομική γραμμή και το τροχαίο υλικό χρήζει γενικής ανανεώσεως*), ενώ αξιοποιείται για ενόητους λόγους και μια πληροφορία σχετικά με τον Μ.Εμπειρικό, ο οποίος είχε προσφέρει τις μετοχές του ,πριν την έναρξη των διαδικασιών μετάβασης, με την προοπτική εγκαταστάσεως εργοστασίου σόδας στο Αλιβέρι έναντι 33.000 δραχμών στον Μποδοσάκη Αθανασιάδη και προς 40.000 δραχμές στον Δοξιάδη , υπουργό συντονισμού της κυβέρνησης.

Στο καταληκτικό μέρος της έκθεσης παρατίθενται δύο πίνακες που αποκαλύπτουν, κάτι που ήδη ήταν γνωστό από την περίοδο εκκαθάρισης της εταιρείας. Στον πρώτο πίνακα εκτίθενται τα κέρδη και οι ζημιές της επιχείρησης από το 1917 έως το 1932, με τελικό απολογισμό, για την δεκαπενταετή λειτουργία, το ζημιόγνοο χαρακτήρα της επιχείρησης. Συγκεκριμένα τα κέρδη στο άθροισμα ανέρχονται στα 4.084.447 δραχμές ενώ οι ζημιές στα 6.596.375 δραχμές και τονίζεται ότι συνέπεια των ζημιών ήταν η εκκαθάριση της εταιρείας. Ο δεύτερος πίνακας αποκαλύπτει την χρηματιστηριακή τιμή της μετοχής η οποία ακολουθεί από το 1919 έως το 1937 καθοδική - φθίνουσα πορεία πλην των ετών 1923-1929 φθάνοντας το 1937 στην κατώτατη τιμή των 6 δραχμών. Κατοπιν τούτων η επιτροπή προτείνει στον Εμπειρικό την αγορά των μετοχών με 40.000 δραχμές κατά μετοχή από το Ελληνικό Δημόσιο και ανακοινώνει την απόφαση της στον Υπουργό Συντονισμού.

Από την άλλη πλευρά ο μεγαλομέτοχος της εταιρείας Μαράκης.Λ.Εμπειρικός στο υπόμνημα⁹⁶ που αποστέλει στο Υπουργείο Συντονισμού, τέσσερις μέρες μετά την πρόταση της επιτροπής,

⁹⁶ Ιστορικό Αρχείο ΔΕΗ,αρχείο Καρατζά, Υπόμνημα Μαράκη Εμπειρικού προς το Υπουργείο Συντονισμού 24 Οκτωβρίου 1950

στις 24 Οκτωβρίου 1950 εκθέτει τις διαφωνίες του και προβάλλει τη δική του οικονομική αποτίμηση της, προς πώληση, επιχείρησης λιγνιτωρυχείων Αλιβερίου.

Αρχικά διαφωνεί ριζικά με τη μέθοδο αποτίμησης, αντιπροτείνοντας την αναπροσαρμογή ισολογισμών και την αναγωγή των ενεργητικών και παθητικών στοιχείων της επιχείρησης στην αξία του 1950, με την εφαρμογή των εκ των διαταγμάτων καθιερωμένων αποσβέσεων κατ' αναπροσαρμογή, λόγω της μεσολαβήσεως της νομισματικής υποτίμησης.

Ο Εμπειρικός επιδιώκει στη συνέχεια να αναιρέσει τα στοιχεία της επιτροπής του υπουργείου ως προς την αξία του αποθέματος λιγνίτη, ως προς την αναλογία φόρου κεφαλαίου και τέλος ως προς τις αποσβέσεις. Συνοπτικά να υπογραμμίσουμε την ένσταση του για την τιμή κόστους του απούλητου εμπορεύματος, που δεν μπορεί να υπολογιστεί με βάση το έτος 1949, αλλά μόνο όταν πρόκειται περί κανονικών ισολογισμών της επιχείρησης με συνεχή εκμετάλλευση σε διαδοχικά έτη. Η αναλογία φόρου-κεφαλαίου υπολογίζεται, σύμφωνα με τον Εμπειρικό, εφόσον ληφθούν υπόψη οι πάγιες δαπάνες που βαραίνουν το κόστος και όχι μία έκτακτη εφάπαξ επιβάρυνση. Οι υπολογισμοί του Εμπειρικού με εκτενή οικονομικά στοιχεία που στηρίζονται στα περιουσιακά στοιχεία της επιχείρησης (αξία ορυχείου, οικήματα, αγροκτήματα, παλαιές και νέες εγκαταστάσεις, σε μη αναλωθέντα υλικά αποθήκης) μειώνουν το κόστος αποσβέσεων από τις 150.000.000 δραχμές της επιτροπής στις 32.700.000.

Ως εκ τούτου, υποστηρίζει στο υπόμνημα του ο Εμπειρικός, ο λογαριασμός της Επιτροπής ανασυντασσόμενος δίνει καθαρή ετήσια πρόσοδο για το έτος 1949 651.300.000 δραχμές με την κεφαλαιοποίηση της τιμής αυτής να ανέρχεται σε 8.140.000.000 δραχμές, οπότε η τιμή αυτή διαιρούμενη με 125.000 που είναι ο συνολικός αριθμός των μετοχών, οδηγεί στην αποτίμηση της κάθε μετοχής σε 65.100. Ο Εμπειρικός βέβαια απαιτεί 50.000 δραχμές ανά μετοχή και αρνείται κατηγορηματικά την προτεινόμενη των 40.000 δραχμών τιμή της Επιτροπής.

Όπως γίνεται φανερό, εκ των στοιχείων που κατατίθενται, προκύπτει η προσπάθεια κάθε πλευράς να συναλλαγεί με την πλέον συμφέρουσα τιμή πώλησης παραθέτοντας εκατέρωθεν “αυθαίρετους” αριθμούς. Είναι δε αναμενόμενη η διευθέτηση της οικονομικής διαφοράς μέσω της αναγκαστικής απαλλοτριώσεως των εγκαταστάσεων του λιγνιτωρυχείου λόγω της επείγουσας ανάγκης του Ελληνικού Δημοσίου.

Έτσι, η εφημερίδα της κυβερνήσεως του Βασιλείου της Ελλάδος στο φύλλο με αριθμό 270 στις 25 Νοεμβρίου του 1950 δημοσιεύει το διάταγμα περί κηρύξεως απαλλοτριώσεως με τις υπογραφές του Βασιλιά Παύλου και των υπουργών Συντονισμού Γ. Παπανδρέου και των Οικονομικών Σ. Κωστόπουλου. Στο διάταγμα λαμβάνεται υπόψη το άρθρο 4 της παραγράφου 2 του Ν. 1468/1950 περί “ιδρύσεως Δημόσιας Επιχειρήσεως Ηλεκτρισμού”, οι διατάξεις των άρθρων 11, 12, 13 του Ν. 1566/1950 που επικυρώνουν τη σύμβαση με την εταιρεία ΕΜΠΙΑΣΚΟ για την εφαρμογή Ενεργειακού Προγράμματος Ανασυγκροτήσεως, καθώς και ο Ν. 1713/1939 περί αναγκαστικών απαλλοτριώσεων, και η απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου που λόγω της επιτακτικής ανάγκης προχωράει στην απαλλοτρίωση προς όφελος των δικαιωμάτων του Δημοσίου της μεταλλοκτησίας λιγνιτωρυχείων, στην περιφέρεια Αλιβερίου, ώστε αυτά να εφοδιαστούν με τα απαραίτητα μηχανήματα και εγκαταστάσεις για να λειτουργήσει το

ιδρυόμενο Θερμικό Εργοστάσιο Ηλεκτρισμού στο Αλιβέρι το οποίο θα τροφοδοτείται με λιγνίτη από το εν λόγω λιγνιτωρυχείο.

Στην εφημερίδα της κυβερνήσεως⁹⁷ κηρύσσονται απαλλοτριωτές τέσσερις μεταλλευτικές παραχωρήσεις συνολικού εμβαδού 32.512 στρεμμάτων, έκταση 4.205 στρέμματα, “*μεθ όλων των εν αυτή*” κτισμάτων, επίπλων, εγκαταστάσεων, μηχανημάτων κτλ. και η λωρίδα εδάφους από το λιγνιτωρυχείο μέχρι το λιμάνι του Καράβου, πάνω στην οποία είναι η σιδηροδρομική γραμμή και ο μεταφορικός εξοπλισμός. Μετά την απαλλοτρίωση το Δημόσιο μεταβιβάζει όλα τα δικαιώματα του στην ΔΕΗ με την απόφαση του υπουργού Βιομηχανίας Ιωάννη Γκλαβάνη στις 23 Ιουλίου 1951⁹⁸.

Γ2.Οι εργαζόμενοι του λιγνιτωρυχείου

Στη διαδικασία μετάβασης παραμένει σε εκκρεμότητα το ζήτημα της παραμονής ή όχι του προσωπικού των λιγνιτωρυχείων. Η εταιρεία με επιστολή⁹⁹ της στις 28 Αυγούστου 1951 προς τη ΔΕΗ ζητάει τη ρύθμιση του θέματος. Το ενδεχόμενο απόλυσης των εργαζομένων θα αναγκάσει την εταιρεία να καταβάλει σύμφωνα με το νόμο αποζημιώσεις που συνολικά ανέρχονται στις 344.587.744 δραχμές για το έμμισθο προσωπικό και τους εργατοτεχνίτες. Στον αναλυτικό πίνακα από το αρχείο του λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου καταγράφονται όλα τα ονόματα των εργαζομένων, οι ειδικότητες τους, τα χρόνια εργασίας στην επιχείρηση και υπολογίζεται με βάση τους μισθούς η αποζημίωση τους σε περίπτωση απόλυσης. Η εταιρεία θεωρεί επιβεβλημένη τη χρησιμοποίηση του συνόλου των εργαζομένων για λόγους κοινωνικούς αλλά και για την ασφάλεια του κοιτάσματος λιγνίτη. Σε μια δεύτερη επιστολή¹⁰⁰ της στις 8 Οκτωβρίου 1951 επανέρχεται στο θέμα με αναλυτικά στοιχεία για τις ειδικότητες και την κοινωνική προέλευση του προσωπικού που απαρτίζει την επιχείρηση. (Παράρτημα 2)

Στο έγγραφο¹⁰¹ αυτό διαπιστώνουμε πως εκ των 21 υπαλλήλων, οι 10 αποτελούν το προσωπικό γραφείων (λογιστήριο, ταμείο, αποθήκη) και οι υπόλοιποι 11 είναι επιστάτες σε υπόγειες εργασίες, προϊστάμενοι συνεργείων και έμμισθοι τεχνίτες. Όλοι είναι κάτοικοι Αλιβερίου ή Αγίου Λουκά, έχουν μακροχρόνια υπηρεσία στην εταιρεία και είναι εμπειρότατοι. Οι μόνιμοι αυτοί υπάλληλοι, σύμφωνα με το έγγραφο, πέραν των επαγγελματικών δεσμών έχουν και ψυχικούς δεσμούς με την εταιρεία. Παρόμοιοι όροι επαγγελματικού και ψυχικού συνδέσμου του προσωπικού προς την εργασία ισχύουν και για τους ήδη υπηρετούντες ημερομίσθιους εργατοτεχνίτες των ανθρακωρυχείων. Στο έγγραφο φαίνεται ότι οι 176 λιγνιτωρυχο-εργατοτεχνίτες είναι κάτοικοι Αγίου Λουκά. Γαβαλά και Αγίου Ιωάννη με μεγάλη μεταλλευτική παράδοση και εμπειρία. Τα τρία χωριά της περιοχής του Αλιβερίου αποτέλεσαν την πλειονότητα

⁹⁷ Εφημερίδα της Κυβερνήσεως του Βασιλείου της Ελλάδος, αρ.φύλλου 270, απόφαση αριθμός 24 Νοεμβρίου 1950

⁹⁸ Εφημερίδα της Κυβερνήσεως του Βασιλείου της Ελλάδος, αρ.φύλλου 138, απόφαση αριθμός 53450, 23 Ιουλίου 1951

⁹⁹ Ιστορικό Αρχείο ΔΕΗ, αρχείο Καρατζά, Επιστολή προς ΔΕΗ της Α.Ε Ανθρακωρυχείων 28 Αυγούστου 1951

¹⁰⁰ Ιστορικό Αρχείο ΔΕΗ, αρχείο Καρατζά, Επιστολή προς ΔΕΗ της Α.Ε Ανθρακωρυχείων 8 Οκτωβρίου 1951

¹⁰¹ Βλ παραπομπή 99

των εργαζομένων τόσο πριν την ΔΕΗ όσο και μετά. Οι λιγνιτωρύχοι, σύμφωνα με το έγγραφο, είναι ακτήμονες ή με πολύ μικρό γεωργικό κλήρο, στηρίζουν τη ζωή τους στην επιχείρηση του λιγνιτωρυχείου και θα μπορούσαν να αποτελέσουν τον πυρήνα στην προβλεπόμενη συγκέντρωση των 1000 περίπου εργατοτεχνιτών του αναπτυγμένου ανθρακωρυχείου.

Το Δ.Σ της ΔΕΗ στις 11 Οκτωβρίου του 1951¹⁰² αποφασίζει να προσλάβει όλο το προσωπικό της Α.Ε Ανθρακωρυχείων Αλιβερίου και να αναλάβει τις υποχρεώσεις αποζημίωσης του, με επιβάρυνση της εταιρείας 70.000.000 δραχμών έναντι των 345.000.000 που ήταν υποχρεωμένη να καταβάλει, όπως καταγράφεται στην επιστολή που αποστέλει το Δ.Σ της Α.Ε Ανθρακωρυχείων Αλιβερίου προς τον μεγαλομέτοχο Μαράκη Εμπειρικό.

Στην ίδια επιστολή καταγράφεται η απόφαση του Πρωτοδικείου Χαλκίδας που καθορίζει την αποζημίωση της ΔΕΗ προς την Α.Ε στο ποσό των 5.038.000.000 για όλη την περιουσία της εταιρείας. Σημειώνεται ακόμα πως η ΔΕΗ εξαγοράζει το απόθεμα λιγνίτη με εξουσιοδότηση στην Εμπάσκο, η οποία διαχειριζόταν τις σχετικές πιστώσεις. Στις 27 Οκτωβρίου υπογράφεται συμβόλαιο μεταβίβασης της ιδιοκτησίας από την Α.Ε στην ΔΕΗ και τέσσερις μέρες αργότερα υπογράφεται το πρωτόκολλο παραλαβής¹⁰³ (1/11/1951) μεταξύ των εκπροσώπων της Α.Ε Ανθρακωρυχείων, Ανδρέα Καρατζά και Σταύρου Βήχου και των εκπροσώπων της αναδόχου εταιρείας PIERCE MANAGEMENT H.C.Young και John F.McCaughey ως εντολοδόχων της ΔΕΗ.

Να προστεθεί ακόμη η απόφαση αποζημίωσης για αγροκτήματα που δημοσιεύεται στην εφημερίδα της κυβερνήσεως¹⁰⁴ στις 12 Νοεμβρίου 1953, αριθμός φύλλου 121, σύμφωνα με την οποία κατατίθεται στο ταμείο παρακαταθηκών και δανείων το πόσο των 5.458.500 δραχμών από την PIERCE MANAGEMENT για αγροτικά ακίνητα στις θέσεις Μπρινιά, Παληάλωνα, Μαρμαρένια, Σπάρτο, Βρύση, Τριάντα Γρόσια, Ελούγια, αγροτική οδό που συνδέει τις θέσεις Μπρινιά-Βρύση και Μπρινιά-Σπάρτο καθώς και λωρίδα εδάφους κείμενη στη σιδηροδρομική γραμμή λιγνιτωρυχείων Αλιβερίου-Λιμένος Καραβίου, με συνολική έκταση 476.974 στρέμματα.

Η διαδικασία εξαγοράς του λιγνιτωρυχείου από τη ΔΕΗ κλείνει οριστικά τον κύκλο της Α.Ε που διήρκεσε από το 1917 έως το 1950 και ανοίγει έναν νέο κύκλο βιομηχανικής παραγωγικής δραστηριότητας πιο εξελιγμένης και σύγχρονης, η οποία συνδέει παραγωγικά το λιγνιτωρυχείο με τη πρώτη μονάδα ΑΗΣ στη χώρα, στον Κάραβο Αλιβερίου. Οι πολιτικές αποφάσεις για την ανασυγκρότηση της χώρας μετά τη ζοφερή δεκαετία 1940-50, με τη συμβολή της αμερικανικής βοήθειας, που αποτελεί τον επικυρίαρχο στη χώρα, επισφραγίζει και την ιστορία της κωμοπόλεως του Αλιβερίου και της ευρύτερης περιοχής. Το λιγνιτωρυχείο του Μπρινιά στην περιοχή Αγίου Λουκά Αλιβερίου, υπό την κυριότητα της ΔΕΗ, θα λειτουργήσει αδιάλειπτα μέχρι τις αρχές του 1980.

¹⁰² Ιστορικό Αρχείο ΔΕΗ, αρχείο Καρατζά, Επιστολή προς Μαράκη Εμπειρικό του ΔΣ της Α.Ε Ανθρακωρυχείων Αλιβερίου, 12 Οκτωβρίου 1951

¹⁰³ Αρχείο λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου, Πρωτόκολλο Παραλαβής 1-11-1951, Δημοσιευμένο και στην Αγγλική γλώσσα

¹⁰⁴ Εφημερίδα της Κυβερνήσεως του Βασιλείου της Ελλάδος, αριθμός φύλλου 121, 12 Νοεμβρίου 1953

ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΛΙΓΝΙΤΩΡΥΧΕΙΑ ΚΑΙ ΔΕΗ ΣΤΟ ΑΙΒΕΡΙ ΣΤΗΝ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ 1950-1967

Δ1.Λιγνιτωρυχείο και ΑΗΣ

Μετά το τέλος της παραχώδους δεκαετίας του 1940¹⁰⁵, στην Ελλάδα τίθεται το θέμα της εκβιομηχάνισης της χώρας μέσω του εξηλεκτρισμού. Τα κεφάλαια προέρχονται από την αμερικανική βοήθεια¹⁰⁶ (οι Η.Π.Α. έχουν ηγετικό ρόλο στα οικονομικά και πολιτικά δρώμενα πλέον) και τις ιταλικές επανορθώσεις και ουσιαστικά προκύπτει ανάγκη να επενδυθούν στον τομέα της ενέργειας. Μια σειρά από ενεργειακά έργα υλοποιούνται από την αιγίδα της Εμπάσκο,

---

¹⁰⁵ Θανάσης Καλαφάτης, “Νομισματικές διαρρυθμίσεις και κοινωνικές επιπτώσεις (1944-1946)” Δεκέμβρης του 44, Νεότερη έρευνα και προσεγγίσεις. Καταθέσεις σε ένα επιστημονικό συμπόσιο, Γρηγόρης Φαράκος (επιμέλεια) Φιλίστωρ, 1996, σ41-55. Ο Θ.Καλαφάτης, αναφέρεται στην προσπάθεια της κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας να διαρρηχθεί ένας φαύλος κύκλος ύφεσης και αποδιοργάνωσης οικονομικής και κοινωνικής, μέσα σε ιδιαίτερα κρίσιμες κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες των ημερών του Δεκέμβρη του 1944, με την ξένη υλική βοήθεια και τεχνική συμπαράσταση. Σύμφωνα με τον Θ.Καλαφάτη ο υπερπληθωρισμός του 1943-1944 έχει την αρχή του στις πρακτικές των κατοχικών κυβερνήσεων να καλύπτουν με νέες εκδόσεις χρήματος τις δαπάνες των στρατευμάτων κατοχής και όχι μόνο αυτές. Η προσπάθεια σταθεροποίησης, νομισματικής διαρρύθμισης το 1944 απέτυχε. Ο Καλαφάτης παραθέτει πολλές ερμηνείες που έχουν διατυπωθεί, όπως η έκρυθμη πολιτική κατάσταση, το δυσμενές οικονομικό κλίμα, η έλλειψη αναγκαίων συνθηκών και η πολυπλοκότητα του προβλήματος, οι αντιφατικοί στόχοι, η χρονική στιγμή της παρέμβασης, αλλά και η απουσία κοινωνικών μέτρων όπως ήταν η δίωξη των παράνομα πλουτισάντων την περίοδο της κατοχής και όσων εκμεταλλεύτηκαν τον πολεμικό πληθωρισμό. Σε αυτές τις παραμέτρους αποτυχίας πρέπει να ληφθεί υπόψη τόσο η αγγλική πολιτική στην Ελλάδα που επιδιώκει τη συντριβή των δυνάμεων της αντίστασης (ΕΑΜ-ΕΛΑΣ) όσο και ο ανταγωνισμός ανάμεσα στην Αγγλία και ΗΠΑ για την παροχή προστασίας και επιβολή ελέγχου στις μικρές χώρες

¹⁰⁶ Χρήστος Χατζηιωσήφ, Η πολιτική οικονομία της ανασυγκρότησης και του Εμφυλίου, Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα, Τόμος Δ1, Μέρος 1ο, Ανασυγκρότηση, Εμφύλιος-Παλινόρθωση 1945-1952, σελ.37-49, εκδόσεις Βιβλιόραμα, Αθήνα 2009. “Το σχέδιο των Αμερικανών για όλη την Ευρώπη ήταν σε συνάρτηση της νομισματικής σταθερότητας και της εφαρμογής μιας αυστηρής δημοσιονομικής πολιτικής με τον περιορισμό των αυξήσεων σε μισθούς και ημερομίσθια. Ο απώτερος στόχος των αμερικανών ήταν να αποτρέψει το κοινωνικό και πολιτικό χάος στην Ευρώπη, να ανασχέσει τον κομμουνισμό, να εμποδίσει την κατάρρευση του αμερικανικού εξαγωγικού εμπορίου και να το εξασφαλίσει στο μέλλον με τη συγκρότηση μιας ευρωατλαντικής ζώνης ελεύθερων συναλλαγών”

πρωτόγνωρα για την ελληνική πραγματικότητα, όσον αφορά το μέγεθος και την τεχνολογία και επομένως το ύψος των επενδύσεων.¹⁰⁷ Σημείο ορόσημο για την μελέτη της πρώτης μεταπολεμικής δεκαετίας αποτελεί η απόφαση “περί *οργάνωσης της διανομής της ηλεκτρικής ενέργειας*” σύμφωνα με τον νόμο 3253/56. Ο νόμος προέβλεπε εξαγορά όλων των δημόσιων και ιδιωτικών ηλεκτρικών επιχειρήσεων που βρίσκονταν εν λειτουργία, από την Δ.Ε.Η. και την καθιέρωση χαμηλών τιμολογίων(1950)¹⁰⁸. Στόχος για τον εξηλεκτρισμό της χώρας γίνεται η παραγωγή φθηνής και άφθονης ενέργειας μέσω της αξιοποίησης των υδατοπτώσεων και των κοιτασμάτων λιγνίτη. Το Αλιβέρι κατείχε εξέχουσα θέση σ’ αυτό το σχέδιο καθώς τα λιγνιτωρυχεία Αλιβερίου προμήθευσαν με λιγνίτη τον πρώτο θερμοηλεκτρικό σταθμό της χώρας.

Η σύσταση της Δ.Ε.Η θεωρείται κομβικής σημασίας για την πορεία του εξηλεκτρισμού της χώρας, καθώς μέχρι τότε υπήρχαν διάφορες ηλεκτρικές επιχειρήσεις με εξέχουσα την Η.Ε.Α.Π(Ηλεκτρική Εταιρεία Αθηνών-Πειραιά). Η δημιουργία ενός ενιαίου φορέα από την κυβέρνηση δίνει το δικαίωμα στην επιχείρηση να έχει το αποκλειστικό προνόμιο της παραγωγής, μεταφοράς και διανομής της ηλεκτρικής ενέργειας. Η επιλογή ενός φορέα με χαρακτήρα κρατικομονοπωλιακού καπιταλισμού για τους τομείς παραγωγής, μεταφοράς εμφανίζεται ως η μόνη δυνατή υπό την πίεση της εκτέλεσης και διαχείρισης του πρώτου ενεργειακού προγράμματος, με την υλοποίηση του οποίου, σε διάστημα πενταετίας, προβλεπόταν ο δεκαπλασιασμός σχεδόν της παραγόμενης ηλεκτρικής ενέργειας. Την επιλογή αυτή επέβαλε η αποδεδειγμένη αδυναμία του ιδιωτικού τομέα (όπως έχει τεκμηριωθεί από τις μελέτες για την προπολεμική περίοδο), να υποστηρίξει με ικανοποιητικούς και κοινωνικοοικονομικά ανεκτούς ρυθμούς το εγχείρημα του εξηλεκτρισμού.¹⁰⁹ Σύμφωνα με τον νομοθέτη, η Δ.Ε.Η. λειτουργεί με βάση το δημόσιο συμφέρον αλλά με κανόνες ιδιωτικής οικονομίας, έχοντας διοικητική και οικονομική αυτοτέλεια. Ένα ιδιαίτερο νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου που λειτουργεί σαν μια βιομηχανική επιχείρηση με βάση τους σχετικούς κανόνες ιδιωτικού δικαίου, αλλά υπόκειται σε ειδικούς περιορισμούς και όρους που καθορίζονται με γνώμονα το δημόσιο συμφέρον¹¹⁰. Η προσπάθεια, κράτος και Δ.Ε.Η να δρουν ανεξάρτητα αποτελεί και το κεντρικό σημείο της κριτικής καθώς ο κρατικός παρεμβατισμός είναι μονίμως παρών.

Παρ’ όλα αυτά ακόμα και στο βιβλίο του Φαράκου, “*Προβλήματα ενεργειακής οικονομίας και πολιτικής της Ελλάδας*” όπου βλέπουμε την οπτική της κομμουνιστικής αριστεράς, ο συγγραφέας δηλώνει ότι αποτελεί θετικό σημείο η ίδρυση κρατικής επιχείρησης παραγωγής ακόμα και στις συνθήκες που επικρατούν στην χώρα. Ενώ όλη η κριτική του στηρίζεται στην εξάρτηση του ενεργειακού τομέα από το ντόπιο και ξένο κεφάλαιο, αναγνωρίζει ότι η προτεινόμενη λύση είναι ο μοναδικός δρόμος. Η εξήγηση βρίσκεται στο γεγονός της αρπακτικής

¹⁰⁷ Τσοτσόρος, Ενέργεια και ανάπτυξη στην μεταπολεμική περίοδο/Η Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού 1950-1992 σελ.87, Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, 1995

¹⁰⁸ Ν. Παντελάκης, Ο εξηλεκτρισμός της Ελλάδας σελ. 432, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1991

¹⁰⁹ Τσοτσόρος, Ενέργεια και ανάπτυξη στην μεταπολεμική περίοδο/Η Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού 1950-1992 σελ.87, Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, 1995

¹¹⁰ Γ. Φαράκος, Προβλήματα ενεργειακής οικονομίας και πολιτικής της Ελλάδας σελ.226-227, 1964, Πολιτικές και λογοτεχνικές εκδόσεις

και πρόχειρης εκμετάλλευσης των ιδιωτικών επιχειρήσεων προπολεμικά και στην έλλειψη κεφαλαίων. Η τακτική της οικονομικής ολιγαρχίας είχε ματαιώσει την ποσοτική εκμετάλλευση του λιγνίτη σε μεγάλη κλίμακα και κρατούσε χαμηλά την αποδοτικότητα της εργασίας στα ελληνικά ανθρακωρυχεία με καθυστερημένες τεχνικές μεθόδους και πρωτόγονο εξοπλισμό¹¹¹.

Επιστρέφοντας στα των έργων, με τον Α.Ν 1566/50, επικυρώνεται η σύμβαση της κυβέρνησης με την αμερικανικών συμφερόντων Εμπάσκο για την οργάνωση της Δ.Ε.Η. Η πρώτη αναλάμβανε την διεύθυνση κατασκευής των ενεργειακών έργων του πρώτου προγράμματος, την οργάνωση της ηλεκτρικής εκμετάλλευσης της Δ.Ε.Η. και την διεύθυνση των εργασιών κατά την πρώτη περίοδο λειτουργίας της. Το πρώτο ενεργειακό πρόγραμμα καταρτίστηκε από το Ανώτατο Συμβούλιο Ανασυγκρότησης και χρηματοδοτήθηκε από το σχέδιο Μάρσαλ. Παράλληλα το 1950 η αμερικανική εταιρεία PIERCE MANAGEMENT INC. επωμίστηκε την διεύθυνση κατασκευής των έργων ανάπτυξης του λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου. Έτσι το πρώτο ενεργειακό πρόγραμμα που εκτελέστηκε κατά τα έτη 1950-55 περιελάμβανε τα έργα:

1. Ατμοηλεκτρικό σταθμό Αλιβερίου, εγκατεστημένης ισχύος 80 MW(1953)
2. Υδροηλεκτρικό σταθμό Άγρας, εγκατεστημένης ισχύος 40 MW(1954)
3. Υδροηλεκτρικό σταθμό Λάδωνος, εγκατεστημένης ισχύος 50 MW(1955)
4. Υδροηλεκτρικό σταθμό Λούρου, εγκατεστημένης ισχύος 50 MW(1954)

Παράλληλα, κατασκευάστηκαν γραμμές μεταφοράς 150 kv, μήκους 1.125 χλμ. για την διασύνδεση των εργοστασίων Αλιβερίου-Λάδωνα-Άγρα¹¹².

Σύμφωνα με το πρόγραμμα της Εμπάσκο, παρά τις εν γένει δυσκολίες στην ενεργειακή οικονομία της Ελλάδας (οι υπάρχουσες εγκαταστάσεις δεν επαρκούσαν για τις αυξανόμενες ανάγκες σε ηλεκτρική ενέργεια λόγω της έλλειψης κεφαλαίων, της υψηλής φορολογίας, της ακριβής καύσιμης πρώτης ύλης, την κακή διαχείριση και συντήρηση όπως επίσης και των ζημιών από τον πόλεμο) η παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας έπρεπε να γίνει μέσω ενός ολοκληρωμένου παραγωγικού συστήματος που θα χρησιμοποιούσε εγχώριες πρώτες ύλες, λιγνίτη και υδατοπτώσεις. Το κατασκευαστικό πρόγραμμα προέβλεπε την δημιουργία ενός νέου δικτύου μεταφοράς αποτελούμενο από μια γραμμή 150 kv μήκους 1.760 χλμ., από ένα πρωτεύον σύστημα διανομής 12 kv μήκους 1.800 χλμ., από ένα δευτερεύον σύστημα διανομής 220-380v συνολικού μήκους 7.300 χλμ. , από 25 υποσταθμούς 150kv και από μετασχηματιστές διανομής για την εξυπηρέτηση των καταναλωτών. Το πρόγραμμα καθιέρωνε εθνικό σύστημα ανάπτυξης της ηλεκτρικής ενέργειας με την σύνδεση όλων των σταθμών παραγωγής μεταξύ τους και με τα κέντρα κατανάλωσης και πρόκρινε την αναδιοργάνωση των υφιστάμενων επιχειρήσεων ηλεκτρισμού.¹¹³

Οι κυριότερες αρχές που διακρίνουν την εφαρμογή του ενιαίου συστήματος για την παραγωγή και την διανομή της ενέργειας με το ενιαίο ηλεκτρικό δίκτυο σχετίζονταν με την συγκέντρωση της παραγωγής, την διασύνδεση και τον διαφορισμό του ρόλου των ηλεκτρικών παραγωγικών μονάδων που εντάσσονται στη λειτουργία του συστήματος .Μ' αυτόν τον τρόπο

¹¹¹ Δ.Μπάτσης, Η βαριά βιομηχανία στην Ελλάδα σελ.47, Εκδόσεις Κέδρος 2004.

¹¹² Ιστορικό αρχείο Εθνικής Τράπεζας, Βιβλιοθήκη, Εκθεσις πεπραγμένων κατά τα οικονομικά έτη 1950-1, 1951-2, 1953-4, 1955-6 σελ 43-44

¹¹³ Ν. Παντελάκη, Ο Εξηλεκτρισμός της Ελλάδας, ΜΙΕΤ, 1991, σελ 393-394

επιτυγχάνονταν, 1)χαμηλότερο κόστος για την μονάδα ηλεκτρενέργειας, 2)ενοποίηση παραγωγής, ζήτησης και αλληλοσυμπλήρωσης των κενών κάθε καταναλωτικής περιοχής στις διάφορες εποχές του έτους. Από το ίδιο κέντρο παραγωγής μπορούσαν να τροφοδοτούνται ενεργειακά περισσότερα κέντρα κατανάλωσης¹¹⁴.

Στο πρόγραμμα εξασφαλιζόνταν εγκαταστάσεις παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας συνολικής ισχύος 343.000 kw,από τις οποίες οι 275.000 kw αναλογούσαν σε υδροηλεκτρικά έργα και οι 68.000 kw σε θερμικές εγκαταστάσεις¹¹⁵. Στο θερμοηλεκτρικό εργοστάσιο Αλιβερίου αναβαθμιζόταν η αξιοποίηση λιγνίτη. Με την έναρξη εφαρμογής του προγράμματος αυξήθηκε η ισχύς του θερμικού εργοστασίου του Αλιβερίου από 68.000 kw σε 80.000 kw.

Στο πεδίο της ηλεκτρικής εκμετάλλευσης, έχουμε στο Αλιβέρι τον πρώτο μεγάλο θερμοηλεκτρικό σταθμό της χώρας, με ισχύ 80 MW(2 μονάδες ηλεκτροπαραγωγής των 40 MW καθώς και μονάδα καθαρισμού του λιγνίτη). Γενικός εργολάβος ήταν η αμερικάνικη εταιρεία Burns and Roe inc. που εκτελεί το έργο σε συνεργασία με την Foundation company. Στον σταθμό αυτό δημιουργήθηκαν εγκαταστάσεις, επισκευές οδών ενώ σημειώθηκε πρόοδος στις κατασκευές για την κυκλοφορία θαλάσσιου ύδατος, ψύξεως και την δημιουργία συνοικισμού για το μόνιμο προσωπικό του εργοστασίου. Ο σταθμός αποτελείται από 2 ατμοστροβιλογεννήτριες με την κάθε μια συνδεδεμένη με 2 λέβητες υψηλής πίεσης που χρησιμοποιούν ως βασική καύσιμη ύλη, τον επιτόπια εξορυσσόμενο λιγνίτη. Υπολογίζεται ότι απαιτούνται **750.000**¹¹⁶ **τόνοι** καθαρού λιγνίτη ετησίως για την πλήρη απόδοση της λειτουργίας του εργοστασίου. Η ηλεκτρική ενέργεια παραγόταν με τάση 15.000 βόλτ, που μέσω 2 μετασχηματιστών έφτανε σε απόδοση τις 150.000 βόλτ για την τροφοδότηση των γραμμών μεταφοράς 150 kv¹¹⁷.

Στο πεδίο της λιγνιτικής εκμετάλλευσης, προβλεπόταν η δημιουργία 2 λιγνιτωρυχείων συνολικής παραγωγής 2.000 καθαρών τόνων ημερησίως στο Αλιβέρι. Η Pierce Management ανέλαβε τον ρόλο της σύνταξης μελέτης, επίβλεψης της κατασκευής, εκλογής και εγκατάστασης του εξοπλισμού και οργάνωσης. Εκτελέστηκαν οι αναγκαίες κτηματογραφήσεις και αποτυπώσεις της περιοχής. Στην γερμανική εταιρεία Philipp Holzmann A.G. ανατέθηκε η ανόρυξη των φρεάτων και η διάνοιξη των στοών. Συνεργάτης είναι η ελληνική τεχνική εταιρεία ΔΟΜΙΚΗ. Σημασία εδώ έχει και το γεγονός ότι τον Ιούνιο του 1951 σύμφωνα με τον νόμο καθορίστηκε και η καταβολή προσωρινής αποζημίωσης από την Δ.Ε.Η, από την στιγμή που για την δημιουργία των λιγνιτωρυχείων προβλεπόταν αναγκαστική απαλλοτρίωση μεταλλευτικών παραχωρήσεων, της ακίνητης ιδιοκτησίας και της υπό εκκαθάριση Ανωύμου Εταιρείας Ανθρακωρυχείων Αλιβερίου. Η συσσώρευση λιγνίτη κατά το 1952 ανερχόταν σε 23.440 τόνους. Στη διάρκεια αυτού του έτους συνεχίστηκαν οι γεωτρήσεις προς το ΒΑ τμήμα της περιοχής των λιγνιτωρυχείων με σκοπό την συγκέντρωση στοιχείων για την έκταση και την θέση του

¹¹⁴ Δ.Μπάτσας,Η βαριά βιομηχανία στην Ελλάδα σελ. 265,Εκδόσεις Κέδρος 2004.

¹¹⁵ Βλ.παραπομπή 113

¹¹⁶ Ιστορικό αρχείο Εθνικής Τράπεζας,Βιβλιοθήκη,ΔΕΗ Έκθεσις πεπραγμένων κατά το οικονομικό έτος 1951-2 σελ.76

¹¹⁷ Ιστορικό αρχείο Εθνικής Τράπεζας,Βιβλιοθήκη,ΔΕΗ Έκθεσις πεπραγμένων κατά τα οικονομικά έτη 1950-1,1951-2,1953-4,1955-6 σελ.43-44

κοιτάσματος. Το οικονομικό έτος 1951-1952, η Pierce Management συνέχισε τις εργασίες για την εκπόνηση των σχεδίων των λιγνιτωρυχείων και των εγκαταστάσεων τους. Παράλληλα, οργάνωσε την προμήθεια μηχανημάτων και εξοπλισμού. Στην λήξη της χρονιάς, η κατασκευή των περισσότερων έργων και εγκαταστάσεων είχε ολοκληρωθεί. Ενδεικτικό των έργων και της δυσκολίας των εργασιών σε αυτά, η ανόρυξη του κύριου φρέατος σε βάθος 79,50 μέτρων από την επιφάνεια του εδάφους. Στο λιγνιτωρυχείο νο2, η ανόρυξη των κεκλιμένων στοών έφτασε τα 200 μέτρα σε βάθος και η ανάπτυξη του πρώτου δαπέδου εργασίας τα 90 μέτρα σε μήκος.¹¹⁸

Στις εκθέσεις της Δ.Ε.Η¹¹⁹, σημειώνεται επίσης ότι για την εκμετάλλευση του λιγνιτωρυχείου παρουσιάζονταν μεγάλες δυσκολίες. Οι λόγοι είχαν να κάνουν με την φύση των πετρωμάτων, την διάθεση των αποθεμάτων και τα καιροσκοπικά αποτελέσματα από προηγούμενες αρπακτικές εκμεταλλεύσεις. Χάρη σ' αυτές, μεγάλο τμήμα του αποθέματος είχε καταστραφεί αφήνοντας συντηρούμενες πυρκαγιές σε σημεία όπου η ανάμειξη αργιλίου και λιγνίτη ευνοούσαν αυτοαναφλέξεις.

Τα αποτελέσματα της πρώτης περιόδου λειτουργίας του λιγνιτωρυχείου αποτυπώνονται κατά το οικονομικό έτος 1953-4. Η εμπορική εκμετάλλευση του λιγνίτη από το λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου άρχισε κατά τον Ιούνιο του 1953. Η πώληση του στο Ατμοηλεκτρικό εργοστάσιο μέχρι τις 30/6/1954 ανήλθε σε 383.499 τόνους με συνολικές εισπράξεις 39.364.398,40. Αυτό είχε ως συνέπεια ο Α.Η.Σ Αλιβερίου να παράξει συνολικά 308.135.000 κιλοβατόρες με καθαρή παραγωγή 280.840.000¹²⁰. Η θεαματική βελτίωση της παραγωγής του λιγνιτωρυχείου σε σχέση με τα προπολεμικά χρόνια καθορίζει και την ραγδαία εκβιομηχάνιση που συντελείται. Ένα ενδιαφέρον σημείο των εκθέσεων αφορά τον βαθμό μηχανοποίησης¹²¹ του λιγνιτωρυχείου. Στις εκθέσεις σημειώνεται ότι η εφαρμοσθείσα μηχανοποίηση σχετίζεται με την μεταφορά από τα μέτωπα εξόρυξης με ηλεκτροκίνητους συρμούς που κινούνται υπογείως στο δάπεδο μέχρι τον πυθμένα του φρέατος ανελκύσεως, όπου η μεταφορά γίνεται με ταινίες και ατμοκίνητους σιδηροδρομικούς συρμούς.

Τα επόμενα χρόνια μέσα από τις εκθέσεις πεπραγμένων για τα οικονομικά έτη παίρνουμε τα στοιχεία για την πορεία της λιγνιτικής εκμετάλλευσης. Η παραγωγή συνεχίζεται με αμείωτους ρυθμούς ενώ η οργάνωση και η εκπαίδευση του προσωπικού περνάει το 1955 σε ελληνικά χέρια. Το 1954-55 η παραγωγή ανήλθε σε 498.458 τόνους (557.182 ακαθάριστος) και το 1955-56 σε 411.576 (480.787 ακαθ.)¹²². Ο λόγος της μείωσης της είναι ότι κατά το οικονομικό έτος 1954-55 το 38% της συνολικής παραγωγής προερχόταν από υπαίθρια εξόρυξη. Σημειώνεται ότι η εξόρυξη υπαίθριων κοιτασμάτων είναι σημαντικά ευκολότερη και ταχύτερη από την υπόγεια. Στον ατμοηλεκτρικό σταθμό Αλιβερίου παραδόθηκαν 406.332 τόννοι καθαρού λιγνίτη και

¹¹⁸ Ιστορικό Αρχείο της Εθνικής Τράπεζας, Βιβλιοθήκη, Έκθεσις πεπραγμένων 1951-2 σελ.65

¹¹⁹ Ιστορικό Αρχείο Εθνικής Τράπεζας, Βιβλιοθήκη, ΔΕΗ, Έκθεσις πεπραγμένων κατά τα οικονομικά έτη 1950-1, 1951-2, 1953-4, 1955-6, Έκθεση Οικονομικού έτους 1953-1954, σελ. 70

¹²⁰ Ιστορικό Αρχείο Εθνικής Τράπεζας, Βιβλιοθήκη, ΔΕΗ, Έκθεσις πεπραγμένων κατά τα οικονομικά έτη 1950-1, 1951-2, 1953-4, 1955-6, Έκθεση οικονομικού έτους 1953-4 σελ 26-27

¹²¹ Ιστορικό Αρχείο Εθνικής Τράπεζας, Βιβλιοθήκη, ΔΕΗ, Έκθεσις πεπραγμένων κατά τα οικονομικά έτη 1950-1, 1951-2, 1953-4, 1955-6, Έκθεση οικονομικού έτους 1953-4 σελ.95

¹²² Ιστορικό Αρχείο Εθνικής Τράπεζας, Βιβλιοθήκη, ΔΕΗ, Έκθεσις πεπραγμένων κατά τα οικονομικά έτη 1950-1, 1951-2, 1953-4, 1955-6, Έκθεση οικονομικού έτους 1955-56 σελ 101

4.240 ακαθάριστου σε ιδιώτες με αποτέλεσμα ο Α.Η.Σ Αλιβερίου να έχει καθαρή παραγωγή 256.508.800 ΩXB. Η πώληση του καθαρού λιγνίτη για την χρονιά 1955-56 απέφερε συνολικές εισπράξεις 63.618.220,50 δραχμών από τα οποία τα 63.000.830,50 αφορούσαν την ηλεκτρική εκμετάλλευση¹²³. Η χρηματοδότηση των έργων συντελέστηκε από το κράτος και από τα διαθέσιμα της Δ.Ε.Η..

6. Ο βασιλιάς Παύλος και ο διάδοχος Κωνσταντίνος στα εγκαίνια του πρώτου ΑΗΣ στον Κάραβο Αλιβερίου 1953 (φωτογραφικό αρχείο Burns and Roe)

Ο εξηλεκτρισμός της χώρας μέσω των πόρων της Δ.Ε.Η. αποτελεί ένα σημαντικό βήμα για την οικονομία. Το πρώτο ενεργειακό πρόγραμμα έφτασε στην πλήρη απόδοση των αρχικών εγκαταστάσεων το 1957 και λόγω της αύξησης της υδραυλικότητας που είχε ως αποτέλεσμα την καλύτερη οργάνωση της παραγωγής¹²⁴. Μια συνοπτική εικόνα της παραγωγής λιγνίτη και της απόδοσης από τον Α.Η.Σ έχουμε στον πίνακα:

Πίνακας 5- Παραγωγή λιγνίτη 1953-1958

Λιγνιτωρυχείο Αλιβέρι	Παραγωγή(TN)	Α.Η.Σ/ΩXB
1953-4	383.499	280.840.000

¹²³ Ιστορικό Αρχείο Εθνικής Τράπεζας, Βιβλιοθήκη, ΔΕΗ, Έκθεσις πεπραγμένων κατά τα οικονομικά έτη 1950-1, 1951-2, 1953-4, 1955-6, Έκθεση οικονομικού έτους 1955-56 σελ 69

¹²⁴ Ιστορικό αρχείο Εθνικής Τράπεζας, Βιβλιοθήκη, ΔΕΗ, Έκθεσις πεπραγμένων, Οικονομικά πεπραγμένα και απολογισμοί 1950-1956, 1957-8 σελ.23

1954-5	557.182	
1955-6	480.787	256.508.800
1956-7	638.915	485.000.000
1957-8	772.235	491.000.000

Πηγή Ιστορικό αρχείο Εθνικής Τράπεζας

Δ2.Εργατικό Δυναμικό

Με το σχέδιο ανασυγκρότησης της χώρας βάσει του σχεδίου Μαρσαλ δημιουργείται η ΔΕΗ η οποία απορροφά το λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου με αναγκαστική απαλλοτρίωση για να τροφοδοτήσει την πρώτη στην Ελλάδα μονάδα ατμοηλεκτρικής παραγωγής στην Κάραβο Αλιβερίου. Οι πρώτοι 200 περίπου λιγνιτωρύχοι που προσλαμβάνονται στην επιχείρηση είναι οι εργαζόμενοι με μακρά εμπειρία στην Α.Ε Ανθρακωρυχείων Αλιβερίου. Στο έγγραφο από το ιστορικό αρχείο της ΔΕΗ¹²⁵, που προαναφέραμε στο γ κεφάλαιο και επαναλαμβάνουμε στο κεφάλαιο για λόγους συνοχής της εργασίας, διαπιστώνουμε πως εκ των 21 υπαλλήλων, οι 10 αποτελούν το προσωπικό γραφείων (λογιστήριο, ταμείο, αποθήκη) και οι υπόλοιποι 11 είναι επιστάτες σε υπόγειες εργασίες, προϊστάμενοι συνεργείων και έμμισθοι τεχνίτες. Όλοι είναι κάτοικοι Αλιβερίου ή Αγίου Λουκά, έχουν μακροχρόνια υπηρεσία στην εταιρεία και είναι εμπειρότατοι. Παρόμοιοι όροι επαγγελματικού και ψυχικού συνδέσμου του προσωπικού προς την εργασία ισχύουν και για τους ήδη υπηρετούντες 177 ημερομίσθιους εργατοτεχνίτες των ανθρακωρυχείων. Στο έγγραφο φαίνεται ότι όλοι οι λιγνιτωρύχοι είναι κάτοικοι Αγίου Λουκά. Γαβαλά και Αγίου Ιωάννη με μεγάλη μεταλλευτική παράδοση και εμπειρία.

Σύμφωνα με το ενημερωτικό βιβλίο της ΔΕΗ το 1955¹²⁶, δεύτερο χρόνο λειτουργίας του λιγνιτωρυχείου υπό τον έλεγχο του Δημοσίου, απασχολούνται 1300 περίπου εργάτες. Από αυτούς οι 900 εργάζονται στο βάθος της γης και οι υπόλοιποι στην επιφάνεια. Από τους 900, οι 400 είναι ειδικευμένοι και από αυτούς 250 με υπηρεσία στο λιγνιτωρυχείο περί τα δέκα χρόνια, ενώ οι υπόλοιποι με υπηρεσία από πενταετία και κάτω. Όπως αναδεικνύεται από τα στοιχεία η ειδίκευση του προσωπικού στις μεταλλευτικές εργασίες δεν είναι μεγάλη. Οι περισσότεροι έχουν διπλή εργασιακή ιδιότητα, είναι εργάτες και αγρότες, που προέρχονται από την γύρω περιοχή και οι οποίοι δουλεύουν σε αγροτικές εργασίες, παράλληλα με την εργασία του λιγνιτωρυχείου, στις εποχές των γεωργικών εργασιών. Μάλιστα αποκαλούνται στα πρώτα χρόνια “εργατοαγρότες”.

¹²⁵ Ιστορικό αρχείο ΔΕΗ, Αρχείο Α.Καρατζά, έγγραφο 1963/8-10-1951

¹²⁶ Λιγνιτική εκμετάλλευσις, έντυπο ΔΕΗ, Λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου, Αθήνα, Αύγουστος 1955, σελ 46

Στα πεπραγμένα της δεκαετίας 1954-64¹²⁷ τονίζεται πως το λιγνιτωρυχείο έπρεπε να υπερβεί δυσμενείς παράγοντες για να φτάσει στο μέγιστο της απόδοσης του. Μεταξύ άλλων υπογραμμίζεται ως δυσμενής παράγοντας το γεγονός ότι, το εργατοτεχνικό προσωπικό του λιγνιτωρυχείου προερχόταν κατά κύριο λόγο από αγρότες της περιοχής, οι οποίοι δεν ήταν εξοικειωμένοι με τα μέσα και τα συστήματα της νέας εκμεταλλεύσεως. Είναι δεδομένη βέβαια η μεταλλευτική παράδοση της περιοχής που αφορά 200 εργαζόμενους οι οποίοι δούλευαν στην Α.Ε Ανθρακωρυχείων που σε συνδυσμό με την εκπαίδευση και εξειδίκευση των νεοεισελθόντων συνέβαλε στην επίτευξη παραγωγικότερων αποτελεσμάτων στα επόμενα χρόνια. Στην ίδια έκθεση, άλλωστε, τονίζεται η ύπαρξη πεπειραμένων μέσων στελεχών της υπόγειας εκμεταλλεύσεως, χειρισμού και συντηρήσεως του εξοπλισμού καθώς και ευάριθμοι έμπειροι εργάτες οι οποίοι αποτέλεσαν τον πύρρηνα προοδευτικής εκπαιδεύσεως των πολυάριθμων μη ειδικευμένων συναδέλφων των.

Οι πληροφορίες για την πρώτη περίοδο λειτουργίας των λιγνιτωρυχείων, μας ενημερώνουν για την κατάσταση του εργατικού δυναμικού, των συνθηκών εργασίας και την μισθοδοσία τους. Η γενική εικόνα της πρώτης περιόδου(1953-1958) θυμίζει αρκετά τις προπολεμικές συνθήκες, καθώς οι συνθήκες εργασίας παραμένουν εξαιρετικά σκληρές και επίπονες¹²⁸ ενώ στην μισθοδοσία τα πράγματα αλλάζουν ελαφρώς από τα μέσα της δεκαετίας του 1960. Ενδιαφέρον σημείο για την διαμόρφωση ενός κοινωνικού και οικονομικού background των λιγνιτωρύχων, ο σχεδιασμός για την ανέγερση συνοικισμού για το εργατικό προσωπικό αποτελούμενο από 220 κατοικίες το 1951. Ο στόχος της Δ.Ε.Η ήταν να αποκοπούν οι εργάτες από τις αγροτικές τους

¹²⁷ Ιστορικό αρχείο ΔΕΗ, αρχείο Καρατζά, Τα πεπραγμένα της Α δεκαετίας λειτουργίας και εκμεταλλεύσεως του λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου υπό Ελλήνων τεχνικών(10 Μαΐου 1954-10 Μαΐου 1964), ΔΕΗ, διεύθυνσης λιγνιτωρυχείων

¹²⁷ Ιστορικό αρχείο ΔΕΗ, αρχείο Καρατζά, Τα πεπραγμένα της Α δεκαετίας λειτουργίας και εκμεταλλεύσεως του λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου υπό Ελλήνων τεχνικών της ΔΕΗ (10 Μαΐου 1954-10 Μαΐου 1964), ΔΕΗ διεύθυνσης λιγνιτωρυχείων

¹²⁸ Η μαρτυρία του λιγνιτωρύχου στο Αλιβέρι επιβεβαιώνει τις δυσμενείς, ούτως ή άλλως, συνθήκες εργασίας σε βάθος 150-200 μέτρων κάτω από τη γη παρά τα όποια μέτρα ασφάλειας λαμβάνονταν από την εταιρεία στο πρώτο σύγχρονο υπόγειο μεταλλείο στη χώρα.

“Ήταν ακόμα σκοτεινά όταν η “κλούβα” ξεκίναγε από το χωριό. Στους πάγκους αγουροξυπνημένα πρόσωπα φτάναμε στο Πριλιά. Τα ρούχα που αλλάζαμε τα κρεμάμε σε κάτι τσιγκέλια και με μια αλυσίδα τ’ ανεβάζουμε ψηλά στο ταβάνι. Ύστερα δίνεις το νούμερο σου και παίρνεις τη λάμπα μπαταρίας. Λάμπα και κράνος, χωρίς αυτά δεν τη θγάζεις ζωντανός. Στα γρήγορα ένα τελευταίο τσιγκάρο και γραμμή στο “φανάρι” που θα σε κατεβάσει 200 μέτρα στα σπλάχνα της γης. Ένα πηχτό και θρώμικο ρεύμα αέρα σε τυλίγει. Έχουν πέσει οι μπαταρίες της νυχτερινής θάρδιας... Τώρα, ανά δυο ή τρεις, περπατάμε για το πόστο μας. Η ζέστη είναι αφόρητη. Ο αέρας μπαίνει βαθιά στα λαγούμια και σιγοκαίει το κάρβουνο. Σε μερικά πόστα η ζέστη ξεπερνά τους 50 βαθμούς. Δύο ώρες δουλειά και μετά μισή ώρα σε πιο δροσερό μέρος, να αδειάσεις τον ιδρώτα που ‘χει γεμίσει τις μπότες, να ρίξεις λίγο νερό στο πρόσωπο, να ξαποστάσεις... Το φανάρι ανεβαίνει στη επιφάνεια. Τα πρόσωπα κατάμαυρα από την καρβουνόσκηνη τραβούν να ξεκρεμάσουν τα ρούχα από το τσιγκέλι να παραδώσουν τη λάμπα να πάρουν τον αριθμό, ένδειξη ότι βγήκαν κι αυτή τη φορά ζωντανοί!”, ανέκδοτη εργασία Γ.Κατσαμάγκου, μεταλλειολόγου μηχανικού

εργασίες και να διαμορφωθεί η συνείδηση του βιομηχανικού εργάτη¹²⁹. Είναι γνωστό ότι η μεγαλύτερη τάξη εργαζομένων, όπως προέκυψε από τις ληξιαρχικές απογραφές 1930-1940-1950 του Δήμου Αλιβερίου, απασχολούνταν στον αγροτικό τομέα. Η δημιουργία της Δ.Ε.Η. μεταφέρει προσωπικό από τα γύρω χωριά στα λιγνιτωρυχεία και στον ΑΗΣ Αλιβερίου.

Λόγω της αρπακτικής εκμετάλλευσης των προπολεμικών χρόνων, στις εκθέσεις σημειώνεται η ανάγκη εκκαθάρισης των παλιών εκμεταλλεύσεων που ενέχει κίνδυνο πυρκαγιών. Λόγω αυτών των συνθηκών αλλά και του απαιτούμενου όγκου δουλειάς που απαιτείται για την ημερήσια τροφοδότηση ενός ατμοηλεκτρικού σταθμού, η ίδια η Δ.Ε.Η δηλώνει ότι οι όροι εργασίας είναι σκληροί. Η ολοκλήρωση του προγράμματος εκπαίδευσης του προσωπικού της λιγνιτικής εκμετάλλευσης είχε συντελεστεί κατά το 1953 με επιτυχία με το προσωπικό να δίνει δείγματα μεγάλης ικανότητας στην αντιμετώπιση περίπλοκων και αναπόφευκτων καταστάσεων σ'έναν Α.Η.Σ. Παρ'όλα αυτά πολλές φορές η διεύθυνση σχολιάζει απειρία των εργαζομένων, καθώς δεν ήταν εξοικειωμένοι με τα μέσα και τα συστήματα της νέας εκμετάλλευσης. Το προσωπικό αριθμούσε 1479 ανθρώπους από τους οποίους 1144 στην εκμετάλλευση και 335 στην ανάπτυξη. Η απόδοση του εργάτη σε συνθήκες δώρου ορίζεται από τον παρακάτω πίνακα για τα οικονομικά έτη 1954-5, 1955-6

Πίνακας 6-Απόδοση εργάτη(δώρο) στο λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου 1954-1956

Είδος εργασίας	1954-1955	1955-1956
Υπαίθρια εξόρυξη	6.1 τν	6.4 τν
Υπόγεια εξόρυξη	2.1 τν	2.3 τν
Κατά εργάτη ορυχείου	1.6 τν	1.8 τν

Πηγή Ιστορικό αρχείο ΔΕΗ

Η συντελούμενη προσπάθεια εντατικοποίησης της εργασίας για την αύξηση της παραγωγής του λιγνιτωρυχείου ήταν ένα σταθερό μοτίβο. Βασικός στόχος της διεύθυνσης ήταν να διαμορφώσει την ψυχολογία του βιομηχανικού εργάτη στους εργαζόμενους. Σημειώνεται ότι το προσωπικό κατοικούσε μόνιμα σε απομακρυσμένα του λιγνιτωρυχείου χωριά εξακολουθώντας να θεωρεί εφάμιλλης σημασίας την απασχόληση με την καλλιέργεια μικρών γεωργικών κλήρων και έτσι απουσίαζε συχνά από την εργασία. Η ανέγερση του συνοικισμού κατά το 1954 δεν είχε εγκριθεί από την κυβέρνηση, ενώ η Δ.Ε.Η το θεωρούσε αναγκαία συνθήκη για την οργάνωση και την νοοτροπία ενός έμπειρου και μόνιμου δυναμικού. Τα στοιχεία αυτά μαρτυρούνται στην έκθεση¹³⁰ της ΔΕΗ για τα πεπραγμένα του οικονομικού έτους 1952-1953 όπου η προσέλευση των εργατών στην εργασία δεν ήταν κανονική αλλά διακόπτοταν είτε από την κακοκαιρία είτε από την απόσταση που έπρεπε να διανύσουν από τις οικίες τους ως το λιγνιτωρυχείο είτε λόγω

¹²⁹ Ιστορικό Αρχείο Εθνικής Τράπεζας, Βιβλιοθήκη, ΔΕΗ, Έκθεσις πεπραγμένων 1955 σελ. 103

¹³⁰ Ιστορικό Αρχείο Εθνικής Τράπεζας, Α7 Σ2 Υ23 Φ3, έκθεσις, Αντιπροσωπευτική συνέλευση ΔΕΗ επί των πεπραγμένων για το οικονομικό έτος 1952-3, σελ. 10

απασχόλησης των εργατών στα κτήματα τους κατά τις εποχές των διάφορων γεωργικών εργασιών. Δεδομένου ότι η εργασία στα λιγνιτωρυχεία γινόταν κατά ομάδες (ο κάθε εργάτης της ομάδας εκτελούσε μια ορισμένη εργασία) η απουσία ενός εργάτη σηματοδοτούσε την μείωση της απόδοσης του λιγνιτωρυχείου που δεν μπορούσε να φτάσει στα αναμενόμενα επίπεδα παραγωγής. Έτσι η πρόταση στην οποία καταλήγει η έκθεση, είναι ότι μόνο δια της ανέγερσης εργατικού συνδικαλισμού όπου θα εγκατασταθούν οι εργάτες των ορυχείων και θα έχουν ως μοναδική απασχόληση την εργασία στα λιγνιτωρυχεία θα μπορέσουν να αποτελέσουν τον πυρήνα των βιομηχανικών εργατών. Μ' αυτόν τον τρόπο θα υπάρξει και επαρκής αριθμός εξειδικευμένου προσωπικού.

Στις εργατικές σχέσεις των πρώτων χρόνων λειτουργίας, καταγράφεται ότι δεν σημειώθηκε καμία διακοπή λόγω εργατικών διαφορών. Παράλληλα το πρόγραμμα ασφαλείας και βιομηχανικής υγιεινής αναπτύχθηκε σημαντικά κατά το 1954. Οι επιθεωρήσεις των έργων από όργανα της ΔΕΗ εντάθηκαν. Καταβλήθηκε προσπάθεια για την εκπαίδευση του προσωπικού με στόχο την αποφυγή ατυχημάτων. Αποτέλεσμα ήταν ότι ο συντελεστής συχνότητας ατυχημάτων έπεσε από το 88,9(1952-3) στο 69(1953-4) και ο συντελεστής συχνότητας ατυχημάτων από 0,7 στο 0,56. Κατά το 1958, στην παρεχόμενη επικουρική ασφάλιση, έγιναν τροποποιήσεις με την αύξηση του καταβαλλόμενου ασφαλιστρού από την επιχείρηση αλλά και με την συμμετοχή σ' αυτό του προσωπικού. Το προσωπικό του Λιγνιτωρυχείου λάμβανε τετραετή ασφάλιση σε περίπτωση ατυχήματος ή αναπηρίας. Η εκπαίδευση του δυναμικού σε θέματα ασφαλούς εργασίας, πρόληψης και αντιμετώπισης ατυχημάτων και προστασίας των εγκαταστάσεων συνεχίστηκε εκτενώς όλο το διάστημα.

Σε συνάρτηση με το είδος της εργασίας η αμοιβή των λιγνιτωρύχων δεν ήταν ικανοποιητική. Σημειώνεται ότι η αμοιβή είναι συνάρτηση του κόστους του λιγνίτη αλλά και του επιπέδου των ημερομισθίων σε άλλα λιγνιτωρυχεία. Κι αν θέλουμε να κοιτάξουμε το ευρύτερο πεδίο στο επίπεδο της βιομηχανίας καταλαβαίνουμε ότι ο κανόνας της κρατικής πολιτικής ήταν ότι η αύξηση των ονομαστικών μισθών και ημερομισθίων θα έπρεπε να συμβαδίζει με (και σίγουρα να μην υπερβαίνει) την διαφαινόμενη τάση αύξησης του ονομαστικού εθνικού προϊόντος ανά απασχολούμενο.¹³¹

Με άλλα λόγια, όλοι οι μισθοί θα έπρεπε να παρακολουθούν την τάση αύξησης της μέσης παραγωγικότητας του συνόλου της οικονομίας. Η πρόθεσή του κράτους δεν ήταν η συμπίεση των πραγματικών αποδοχών. Κάτι τέτοιο δεν προκύπτει από τα διαθέσιμα στοιχεία: οι αποδοχές των εργαζομένων αυξήθηκαν στη διάρκεια της εικοσαετίας 53-73. Η φιλοσοφία του καθεστώτος στο ζήτημα των μισθών ήταν βαθιά πατερναλιστική. Θεωρούσε ότι ήταν υποχρέωσή του να προσφέρει συστηματικές βελτιώσεις στο βιοτικό επίπεδο των εργαζομένων. Επέμενε όμως σε ένα πράγμα: το βαθμό της βελτίωσης θα τον καθόριζε το ίδιο.¹³²

Η εισοδηματική πολιτική της περιόδου 1956-63 ήταν «σφιχτή». Σύμφωνα με τις ελλειπείς πληροφορίες που έχουμε, οι αυξήσεις των ημερομισθίων των εργατών στη βιομηχανία ήταν (με

¹³¹ ΚΕΠΕ (1976), Έκθεση Ομάδας Εργασίας για το Πρόγραμμα Αναπτύξεως 1976-80, σ.83

¹³² Χ.Ιορδάνογλου, Η Ελληνική Οικονομία στην Περίοδο 1950-73 σελ. 31: Ανάπτυξη, Σταθερότητα και «Πειθαρχία», ανέκδοτη εργασία

εξάιρεση το 1962) χαμηλότερες από την αύξηση της παραγωγικότητας.¹³³ Παρά το γεγονός αυτό, μείωση πραγματικού ημερομισθίου σημειώθηκε μόνο το 1959. Όλες τις υπόλοιπες χρονιές της περιόδου 1956-63, η αύξηση των ονομαστικών αποδοχών υπερέβαινε την άνοδο του τιμαρίθμου. Βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των μισθωτών υπήρξε. Δεν ήταν όμως τόσο μεγάλη όσο επέτρεπε η αύξηση της παραγωγικότητας¹³⁴. Σημαντικές διαφορές υπήρξαν, ως προς την εισοδηματική πολιτική, από τις κυβερνήσεις Κέντρου που ακολούθησαν. Οι κυβερνήσεις της περιόδου 1963-67 έτειναν να ευνοούν αυξήσεις αποδοχών περίπου ίσες με τις διαφαινόμενες τάσεις αύξησης της παραγωγικότητας. Στη διάρκεια των ετών 1964 με 1968 (περιλαμβανομένων, δηλαδή, και των δυο πρώτων ετών της δικτατορίας), ο μέσος πραγματικός μισθός για το σύνολο της οικονομίας αυξήθηκε όσο και η παραγωγικότητα της εργασίας. Ειδικά τα ημερομίσθια των εργατών στη βιομηχανία, αυξήθηκαν, στο διάστημα 1963-67, με ρυθμούς ελαφρά υψηλότερους από αυτούς της παραγωγικότητας με αποτέλεσμα μια μικρή άνοδο του μεριδίου της εργασίας στην προστιθέμενη αξία της βιομηχανικής παραγωγής. Δεδομένου ότι οι ρυθμοί αύξησης της παραγωγικότητας ήταν υψηλοί, οι παραπάνω αυξήσεις ισοδυναμούσαν με πολύ σημαντικές βελτιώσεις στο βιοτικό επίπεδο των εργαζομένων¹³⁵.

Από τον έλεγχο των μισθολογικών καταστάσεων μέχρι τις 30/6/1951 η μισθοδοσία του ελληνικού προσωπικού σε επίπεδο στελεχών κυμαίνεται μεταξύ ενός κατώτατου και ανώτατου ορίου μηνιαίως ανά κατηγορία. Οι μισθοί αποτελούν μια εικόνα της στιγμής καθώς αφορούν μεγέθη μιας νομισματικής πολιτικής με συνεχείς υποτιμήσεις.

Πίνακας 7-Μισθολογική κατάσταση στελεχών 1951

ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΑ	ΜΙΣΘΟΣ(Δρχ.)
Μηχανικοί(κατ' ανώτατο οριο)	4.000
Βοηθοί μηχανικοί	3.500
Λοιποί διοικητικοί και οικονομικοί υπάλληλοι	3.000

Πηγή Ιστορικό αρχείο ΔΕΗ

Στον απολογισμό της πρώτης δεκαετίας των λιγνιτωρυχείων(1954-1964) παρακολουθούμε την εντατικοποίηση της εργασίας και την αύξηση των ημερομισθίων για συγκεκριμένους εργαζόμενους.

Πίνακας 8-Συγκριτικός πίνακας για την μέση απόδοση ανα είδος εργασίας(8ώρο)¹³⁶

¹³³ Ζολώτας (1964), op. cit. σελ. 169.

¹³⁴ Χ.Ιορδάνογλου, Η Ελληνική Οικονομία στην Περίοδο 1950-73 σελ.33: Ανάπτυξη, Σταθερότητα και «Πειθαρχία», ανέκδοτη εργασία

¹³⁵ Χ.Ιορδάνογλου, Η Ελληνική Οικονομία στην Περίοδο 1950-73 σελ. 33: Ανάπτυξη, Σταθερότητα και «Πειθαρχία», ανέκδοτη εργασία

¹³⁶ Από τις 10 το βράδυ μέχρι τις 6 το πρωί, από τις 6 το πρωί μέχρι τις 2 το μεσημέρι και από τις 2 το μεσημέρι μέχρι τις 8 το βράδυ

Μέση απόδοση ανα εργάτη	1954	1963
Εργάτης μετώπου	6.1 τν	9.2
Εργάτης στην υπόγεια εξόρυξη	2.1 τν	3.4
Εργάτης ορυχείου	1.6 τν	2.9

Πηγή Ιστορικό αρχείο ΔΕΗ

Στα ημερομίσθια οι συντελούμενες αλλαγές αφορούσαν τους μπαζαδόρους, τους μιναδόρους και τους τεχνίτες. Το βασικό ημερομίσθιο του μπαζαδόρου από 44 δρχ κατά το 1954 έφτασε τις 72 το 1963, του μιναδόρου από 56 τις 84 δραχμές και του τεχνίτη από 70 στις 104 δραχμές. Στην απολογιστική έκθεση, η ΔΕΗ επισημαίνει ότι υπάρχει αύξηση των αποδοχών κατά ποσοστά κυμαινόμενα της τάξης του 70% και 100% αν συνυπολογιστεί στην εξίσωση η αύξηση της παραγωγικότητας των εργαζομένων, οι δαπάνες για μισθούς και ημερομίσθια και το κόστος του λιγνίτη¹³⁷. Όμως, για την πραγματική οικονομία οι αυξήσεις αυτές αφορούν μικρές αλλαγές στην καθημερινότητα των λιγνιτωρύχων.

Δ3.Η Επιχείρηση την δεκαετία του 1960

Η παραγωγή του λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου ανήλθε το 1960 σε 768.465 τόννους ακαθάριστου λιγνίτη έναντι 801.141 τόννων της προηγούμενης χρονιάς. Η μικρή μείωση οφειλόταν στο γεγονός ότι το σύνολο της παραγωγής προήλθε από υπόγεια εξόρυξη, ενώ κατά το 1959 είχαν παραχθεί και 94.393 τόννοι από την υπαίθρια εξόρυξη. Το 1960 παραδόθηκαν στον Α.Η.Σ Αλιβερίου 657.731 τόννοι καθαρισμένου λιγνίτη και πουλήθηκαν σε ιδιώτες και μισθωτούς του Λιγνιτωρυχείου 6.302¹³⁸.

Μέσα από τον πίνακα 9 μπορούμε να δούμε στοιχεία που αφορούν την παραγωγή του λιγνιτωρυχείου, τις πωλήσεις στον Α.Η.Σ και σε τρίτους αλλά και το μέσο ετήσιο κόστος παραγωγής που έρχεται σε συνάρτηση με αυξομειώσεις σε μισθούς κατά την δεκαετία του 1960¹³⁹.

Πίνακας 9- Παραγωγή λιγνίτη, πώληση ΑΗΣ και κόστος λιγνίτη 1960-1967

¹³⁷ Ιστορικό αρχείο ΔΕΗ, αρχείο Καρατζά, Πεπραγμένα της Α' δεκαετίας λειτουργίας και εκμετάλλευσης του λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου υπό Ελλήνων τεχνικών (1954-1964), ΔΕΗ, διεύθυνσης λιγνιτωρυχείων

¹³⁸ Ιστορικό αρχείο Εθνικής Τράπεζας, Α1 Σ68 Υ7 Φ5, ΔΕΗ 1957-1962 σελ. 37-8

¹³⁹ Ιστορικό αρχείο ΔΕΗ, αρχείο Καρατζά, Πεπραγμένα της Α' δεκαετίας λειτουργίας και εκμετάλλευσης του λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου υπό Ελλήνων τεχνικών, ΔΕΗ διεύθυνσης λιγνιτωρυχείων και απολογισμοί, 1960, 1962, 1963, 1964, 1965, 1966, 1967 ΔΕΗ από Ιστορικό Αρχείο Εθνικής Τράπεζας, Βιβλιοθήκη, ΔΕΗ έκθεσις πεπραγμένων

ΕΤΟΣ	ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΤΟΝΝΟΥΣ	ΠΩΛΗΣΗ ΑΗΣ	ΠΩΛΗΣΗ ΤΡΙΤΟΥΣ	Μ.ΚΟΣΤΟΣ ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟΥ ΛΙΓΝΙΤΗ(ΔΡΧ)	Μ.ΚΟΣΤΟΣ ΚΑΘΑΡΙΣΜΕΝΟΥ ΛΙΓΝΙΤΗ
1960	768.465	657.731	6.302	94,3	109,60
1961	741.505	616.300	6.229	136,06	114,20
1962	721.517	605.300	7.760	152,17	129,72
1963	829.888*	720.844	8.196	135,05	152,86
1964	781.510	686.117	9.295	150,82	171,40
1965	677.580	588.982	8.293	200,63	228,69
1966	608.576	531.538	6.301	271,60	307,52
1967	616.917	539.014	5.847		

Πηγή Ιστορικό αρχείο ΔΕΗ

Το 1963 το λιγνιτωρυχείο έφτασε στο μέγιστο της ετήσιας παραγωγής κατά την δεκαετία της λειτουργίας, αλλά και για τα επόμενα χρόνια όπως βλέπουμε στον πίνακα .Οι συνθήκες της υπόγειας εκμετάλλευσης βελτιώθηκαν σημαντικά, επειδή η εξόρυξη λιγνίτη εκτελούνταν πλέον σε επίπεδα εντός των οποίων δεν υπήρχαν στοές παλιάς εκμετάλλευσης και οι εργασίες δεν εμποδίζονταν από σοβαρά περιστατικά αυτανάφλεξης του λιγνίτη. Την χρονιά αυτή συνεχίστηκαν οι εργασίες βελτίωσης και συμπλήρωσης των εγκαταστάσεων και μέσων εξόρυξης, ιδιαίτερη σημασία είχε ότι προχώρησε η εκβάθυνση των φρεάτων και ανάπτυξης του Β΄ πατώματος του ορυχείου Νο1 στον ορίζοντα, ένα έργο που εξυπηρέτησε την παραγωγή μέχρι το 1978.

Η αύξηση του κόστους παραγωγής¹⁴⁰ κατά την διάρκεια της δεκαετίας οφειλόταν σε ποικίλους παράγοντες σύμφωνα με την διοίκηση. Ο κυριότερος παράγοντας έχει να κάνει με τις ίδιες τις δυνατότητες του λιγνίτη και την αδυναμία του λιγνιτωρυχείου να αναπτυχθεί. Το κόστος ανά παραγόμενο τόννο ισοδύναμου πετρελαίου(ΤΠΠ) αυξάνεται κατά 138,48% μεταξύ 1961-1970.Οι άμεσες και έμμεσες δαπάνες αυξάνονται κατά 2,03 και 0,46 εκατοστιαίες μονάδες, οι δε αποσβέσεις κατά 3,66 εκ.μονάδες¹⁴¹. Από τις εκθέσεις της ΔΕΗ συμπληρώνουμε την εικόνα για το κόστος του λιγνίτη. Το 1962 η αύξηση των ημερομισθίων του εργατοτεχνικού προσωπικού, οι επιβαρύνσεις που προκάλεσε η διάρκειας 3 εβδομάδων απεργία και η θεομηνία του Σεπτεμβρίου ήταν ανάμεσα στους λόγους. Το 1965 οι απεργίες, οι καθυστερήσεις σε εξοπλισμό και η απουσία εργατών λόγω ασθένειας και ατυχημάτων συνετέλεσαν στην αύξηση του κόστους παραγωγής. Υπολογίζεται ότι ο μέσος αριθμός ημερών απουσίας για κάθε εργαζόμενο ήταν 17,63 ημέρες(1963), 25,97(1964) και 33,76 το 1965. Η διεύθυνση διατυπώνει προβληματισμούς για την πτώση της παραγωγής και για τις προθέσεις των εργαζομένων αμφισβητώντας τις αιτίες της απουσίας τους. Τέλος κατά το 1966,στην επιβάρυνση των δαπανών εκμετάλλευσης το ποσό

¹⁴⁰ Γενικά το κόστος παραγωγής λιγνίτη προκύπτει από δαπάνες που είναι συνάρτηση του ύψους παραγωγής και από δαπάνες που σχετίζονται μ έξοδα διοίκησης, τις δαπάνες συνεργείου, το μισθολογικό προσωπικό, αποσβέσεις και εξυπηρέτηση κεφαλαίων. Η αύξηση της παραγωγής είναι το μόνο μέσο μείωσης της τιμής του λιγνίτη. Από Ιστορικό αρχείο Εθνικής τράπεζας, Βιβλιοθήκη, Εκθέσεις πεπραγμένων 1950-1, 1951-2, 1953-4, 1955-6

¹⁴¹ Τσοτσόρος, Ενέργεια και ανάπτυξη στην μεταπολεμική περίοδο/, Η Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού 1950-1992, Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, 1995 σελ 240

των 6.906.281 δρχ. αφορά αναδρομική καταβολή προς δικαιούμενους μισθωτούς αλλά για το προηγούμενο έτος. Στην συνολική αποτύπωση για τα λιγνιτωρυχεία της Ελλάδας σημειώνεται μείωση στο πεδίο του προσωπικού μεταξύ 1961-1970 κατά 438 άτομα ενώ η δαπάνη μισθοδοσίας γνωρίζει αύξηση 91,79% σε τρέχουσες τιμές. Ο μέσος μισθός αυξάνει κατά 159,32%.¹⁴²

Πίνακας 10-Κατανομή ηλεκτρικής ενέργειας 1959-1967 στην Εύβοια

ΕΤΟΣ	ΟΙΚΙΑΚΗ ΧΡΗΣΗ(ΩΧΒ)	ΕΜΠΟΡΙΚΗ	ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ	ΓΕΩΡΓΙΚΗ
1959	3.144	1.945	16.747	708
1960	3.834	2.169	19.328	812
1962	5.269	3.126	23.129	1.024
1963	6.315	4.520	24.673	1.154
1964	7.331	5.597	27.944	1.481
1965	8.911	6.580	50.337	1.786
1966	10.911	8.034	26.604	1.805
1967	13.508	8.520	42.562	1.557

Πηγή: ΕΣΥΕ, ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ, ΗΛΕΚΤΡΙΣΜΟΣ 1963, 1964, 1965, 1966, 1967 ΚΑΙ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΤΗΣΙΑΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ 1958, 1959, 1960

Μια σημαντική παράμετρος για να ερευνησουμε την σημασία του εξηλεκτισμού για την χώρα με αφετηρία την περιοχή της Εύβοιας είναι να δούμε την εξέλιξη της κατανομής της ηλεκτρικής ενέργειας σε διάφορους τομείς από το 1959 ως το 1967 όπως αποτυπώνεται στον πίνακα 10. Είναι ενδεικτικό ότι το λιγνιτωρυχείο και ο ΑΗΣ Αλιβερίου τροφοδοτούν την περιοχή δημιουργώντας σημαντικά οφέλη σε κάθε τομέα της καθημερινότητας. Ιδιαίτερα στον βιομηχανικό κλάδο που αποτελούσε και τομέα προτεραιότητας για την κρατική πολιτική. Ο εξηλεκτισμός ήταν άρρηκτα δεμένος με την στρατηγική της εκβιομηχάνισης και η ταχύτητα με την οποία έγινε αντανακλούσε την προτεραιότητα που δίνονταν στις ανάγκες της «βαριάς βιομηχανίας». Η κατανάλωση βιομηχανικού ρεύματος αυξήθηκε πολύ ταχύτερα από την κατανάλωση οικιακού ρεύματος. Αυτό οφείλονταν στην ανάπτυξη των ενεργοβόρων κλάδων της βαριάς βιομηχανίας που έλαβε χώρα τη δεκαετία του '60¹⁴³.

Δ4.Εργατικές Σχέσεις

Η διαμόρφωση ενός συγκεκριμένου δυναμικού για την περιοχή του λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου, συγκροτεί και την εικόνα της εργατικής τάξης στην νέα εποχή με την ΔΕΗ. Στη δεκαετία του 1960 η επιστροφή της αριστεράς στους συλλογικούς αγώνες με την ΕΔΑ δημιουργεί αιτήματα

¹⁴² Τσοτσόρος, Ενέργεια και ανάπτυξη στην μεταπολεμική περίοδο/Η Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού 1950-1992, Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, 1995 Σελ 191

¹⁴³ Χ. Ιορδάνογλου, Η Ελληνική Οικονομία στην Περίοδο 1950-73: Ανάπτυξη, Σταθερότητα και «Πειθαρχία» σελ.60, ανέκδοτη εργασία

για καλύτερες συνθήκες εργασίας και αμοιβές. Σύμφωνα με την εγκύκλιο της Γεν.Διευθ. αριθμ.219¹⁴⁴ προς το προσωπικό του Λιγνιτωρυχείου, φαίνονται τα πρώτα δείγματα εργατικών διαφορών. Η συνδικαλιστική οργάνωση των εργαζομένων αποφάσισε την κήρυξη απεργίας σε ένδειξη διαμαρτυρίας για την μη έγκριση και κύρωση του κανονισμού εσωτερικής υπηρεσίας. Η διεύθυνση ασκεί έντονη κριτική χαρακτηρίζοντας την απόφαση άστοχη, άκαιρη και υπερβολική θεωρώντας ότι το θέμα αν και χρόνισε, πρόκειται να ρυθμιστεί. Θεωρεί ότι το όπλο της απεργίας είναι έσχατο μέσο που πρέπει να χρησιμοποιείται για ζωτικά αιτήματα κατόπιν εξαντλήσεως όλων των άλλων μέσων και κατόπιν σοβαρής περίσκεψης όλων των ενδεχομένων συνεπειών μιας απεργίας. Η εγκύκλιος καταλήγει λέγοντας ότι η απόφαση πρέπει να ανακληθεί. Ένα πρώτο δείγμα των διαφορών.

Το 1962, η διεύθυνση με εγκύκλιο απευθύνεται στους απεργούντες λιγνιτωρύχους κατηγορώντας ότι κατέβηκαν σε απεργίες παρά την επίσημη διαβεβαίωση του γενικού διευθυντή. Η ρητορική της επιχείρησης είναι η ίδια με την προηγούμενη. Αναγνωρίζεται ότι οι κινητοποιήσεις είναι ένα ισχυρό όπλο αλλά δεν πρέπει να γίνεται κατάχρηση. Επιπλέον, τονίζεται η δύναμη της επιχείρησης, *“η ΔΕΗ είναι πολύ ισχυρά αλλά συγχρόνως έχει αποδείξει ότι είναι ένας άριστος και στοργικός εργοδότης προς τον οποίον συμπεριφορά καθώς αυτή την οποία επιδεικνύετε κατά τις τελευταίες ημέρας δεν είναι η αρμόζουσα”*¹⁴⁵. Είναι φανερό ότι ενώ η εγκύκλιος κλείνει με φιλική συμβουλή ώστε να εγκαταλείψουν οι εργαζόμενοι τον απεργιακό αγώνα, σε πολλά σημεία υπάρχει επιθετική πολιτική με απειλές για προσωπική ευθύνη του κάθε εργαζόμενου, εφόσον εξακολουθεί να απεργεί και για τα ημερομίσθια που χάνονται χωρίς πρακτικό σκοπό.

Τέλος το 1965, καταγράφεται ότι ο προγραμματισμένος αριθμός 301 εργάσιμων ημερών μειώθηκε κατά 12 λόγω απεργιών των εργαζομένων σε ένδειξη διαμαρτυρίας για την μη ικανοποίηση των αιτημάτων.

Πρέπει να επισημανθεί ότι οι πρωτογενείς πληροφορίες για τις εργατικές σχέσεις των λιγνιτωρύχων, του συνδικάτου τους και της διεύθυνσης δίνονται μέσα από το πρίσμα της διοίκησης. Επομένως, συζητάμε για μια *a priori* σύγκρουση συμφερόντων. Η λογική του εξηλεκτρισμού βασιζόταν στην εντατικοποίηση της εργασίας για τους λιγνιτωρύχους, συνεπώς οι ίδιες συνθήκες εργασίας δημιουργούσαν αντιθέσεις. Η επιχείρηση έπρεπε να παράγει με συνεχείς ρυθμούς και να μην αμφισβητείται. Για να έχει κανείς μια συνολική εικόνα για το είδος της εργασίας και τις συγκρούσεις που δημιουργεί, σημασία έχει να σταχυολογήσει και την οπτική της ένωσης εργατοτεχνιτών και υπαλλήλων του λιγνιτωρυχείου στην περίπτωση του θανατηφόρου ατυχήματος για τον μινιτόρο Ι.Καγκέλη το 1965. Εκεί καταγγέλλεται η εγκληματική αδιαφορία των αρμόδιων οργάνων που επιδιώκουν την οπωσδήποτε αύξηση της παραγωγής σε βάρος της σωματικής ακεραιότητας των εργαζομένων. Ο πρόεδρος και γραμματέας της ένωσης αναφέρουν ότι ο θάνατος του μινιτόρου κατ' εντολή της διαταχθείσας εργασίας συντελέστη πέραν των καθηκόντων κατά παράβαση του άρθρου 118,120 του

¹⁴⁴ Ιστορικό αρχείο ΔΕΗ, αρχείο Καρατζά, Εγκύκλιος της Γεν. Διευθ. ΔΕΗ με αριθμ. 219 προς το προσωπικό του λιγνιτωρυχείου

¹⁴⁵ Ιστορικό αρχείο ΔΕΗ, αρχείο Καρατζά, Εγκύκλιος της Γεν. Διευθ. ΔΕΗ με αριθμ. 219 προς το προσωπικό του λιγνιτωρυχείου

κανονισμού μεταλλείων και λατομικών εργασιών(ΚΜΛΕ).Στην έκθεση γίνεται λόγος για ανάγκη λήψης μέτρων με πλήρη εφαρμογή του κανονισμού. Έτσι, μισθοί και συνθήκες εργασίας δημιουργούν τους πυρήνες οργάνωσης της εργατικής τάξης αλλά και ανάγνωσης της ιστορίας από δυο οπτικές.

Στην εγκύκλιο διευθύνσεως του λιγνιτωρυχείου το 1962 κοινοποιείται η τροποποίηση του κανονισμού καταστάσεως προσωπικού της ΔΕΗ για τους αμειβόμενους με ημερομίσθιο εργατοτεχνίτες. Στην εγκύκλιο αναγράφονται οι κατηγορίες εργαζομένων και το ημερομίσθιο τους.¹⁴⁶ Διαπιστώνουμε πληθώρα ειδικοτήτων στο υπόγειο προσωπικό και στο προσωπικό επιφανείας. Η βιομηχανική παραγωγή απαιτεί ειδικεύσεις που θα αυξήσουν την παραγωγή της επιχείρησης. Στο υπόγειο προσωπικό καταγράψαμε τις εξής κατηγορίες-ειδικότητες εργαζομένων.Οι επικεφαλής υπογείων, μινადόροι, υποστηρικταί, σιδηροδρομιταί, μπαζαδόροι, κοτσαδόροι, μεταφορείς, βοηθοί, οδηγοί ηλεκτραμαξών, βοηθοί οδηγών ηλεκτραμαξών, φροντισταί υλικών και εργαλείων, τεχνίται υπογείων, βοηθοί τεχνιτών, βοηθοί ηλεκτροτεχνιτών. Στο προσωπικό επιφανείας καταγράψαμε τους επί κεφαλής επιφανείας, χειρισταί ηλεκτροκίνητων ανυψωτικών μηχανημάτων (100 ίππων και άνω), χειρισταί βαρούλκων, χειρισταί εγκαταστάσεων στομιών, λιπανταί, βοηθοί χειρισταί , τεχνίται συνεργείων, βοηθοί τεχνιτών, φροντισταί υλικών και εργαλείων, μαθητευόμενοι, βοηθοί ηλεκτροτεχνιτών, χειρισταί καθαριστηρίου, λιπανταί-βοηθοί χειρισταί καθαριστηρίου, τροχοπεδηταί, εργάται διαλογής καθαριστηρίου, εργάται ημειδικευμένοι, εργάται ανειδίκευτοι και εργάτρια. Ο μέσος όρος των ημερομισθίων κυμαίνεται μεταξύ 60 και 70 δραχμών.

Να σημειωθεί ακόμη πως σύμφωνα με την έκθεση πεπραγμένων του έτους 1964¹⁴⁷ στο λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου εργάζονται 1743 εργαζόμενοι με τη εξής κατανομή ανά κατηγορία

Πίνακας 11-Κατανομή προσωπικού 1964

ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΑ	
Μηχανικοί/γεωπόνοι/χημικοί	15
Τεχνικό/εργατοτεχνικό προσωπικό	1607
Υπάλληλοι οικονομικών και διοικητικοί	34
Ιατροί	1
Οδηγοί αυτοκινήτων	55
Κλητήρες/καθαρίστριες/φύλακες	31

¹⁴⁶ Ιστορικό αρχείο ΔΕΗ, αρχείο Καρατζά, Λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου, Εγκύκλιος διεύθυνσεως 20 Ιουνίου 1962

¹⁴⁷ Ιστορικό αρχείο ΔΕΗ,αρχείο Καρατζά, Πεπραγμένα της Α΄ δεκαετίας λειτουργίας και εκμετάλλευσης του λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου υπό Ελλήνων τεχνικών(1954-1964),ΔΕΗ, Διεύθυνσης λιγνιτωρυχείων

Πηγή: Ιστορικό αρχείο ΔΕΗ, Έκθεση πεπραγμένων έτους 1964

ΠΕΜΠΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΛΙΓΝΙΤΩΡΥΧΟΙ -ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ- ΕΡΓΑΤΙΚΑ ΑΤΥΧΗΜΑΤΑ 1953-1968- λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου

E1-Εργατικό ατύχημα-Εργατικό Δίκαιο

Στο σημείο αυτό είναι αναγκαία μια σύντομη αναφορά στο νομικό πλαίσιο που προσδιορίζει την έννοια του εργατικού ατυχήματος και μια σύντομη αναδρομή στο εργατικό δίκαιο. Σύμφωνα με την διεύθυνση υπηρεσίας Προσωπικού¹⁴⁸ (26/1/1960) κατατίθεται επίσημο έγγραφο του νομικού συμβούλου με το οποίο ορίζεται το εργατικό ατύχημα. Στο συγκεκριμένο έγγραφο σύμφωνα με το ν.551/1915, εργατικό ατύχημα θεωρείται *κάθε ατύχημα που προκλήθηκε από βίαιο συμβάν το οποίο συνέβη σε εργάτη ή υπάλληλο όπως ορίζονται στον νόμο της επιχείρησης κατά την εκτέλεση της εργασίας η με αφορμή αυτήν αρκεί να υπάρχει σύνδεσμος αιτίου αποτελέσματος μεταξύ εργασίας και βίαιου συμβάντος ακόμα κι αν αυτό έγινε εκτός του τόπου και του χρόνου της εργασίας.* Στην ερμηνεία της γενικής αυτής αρχής κατά την Επιστήμη και Νομολογία (Χ. Αγγελόπουλος: Κοινωνικές ασφαλίσεις 1955) θεωρείται ότι η προστασία του νόμου δεν επεκτείνεται στα ατυχήματα που λαμβάνουν χώρα στην πορεία του μισθωτού στον τόπο εργασίας είτε κατά την αποχώρηση του από εκεί εκτός εξαιρετικών περιπτώσεων.

Να σημειωθεί πως το πρώτο νομοθέτημα προς μια γενική ρύθμιση για την προστασία του συνόλου μισθωτών εργατών και την ασφαλιστική τους κάλυψη αποτέλεσε ο νόμος 551¹⁴⁹ «*Περί ευθύνης προς αποζημίωσιν των εξ ατυχήματος παθόντων εν τη εργασία εργατών 'η υπαλλήλων*» του 1915. Με το νόμο αυτό ορίζεται πως ο εργοδότης θα αποζημιώνει τον εργάτη που θα πάθαινε ατύχημα κατά την εργασία του στην επιχείρηση του, θα αναλάμβανε την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και σε περίπτωση θανάτου θα αποζημιώνει την οικογένειά του.¹⁵⁰

Ο Νόμος 551/1915 αποτελούσε καινοτομία στο δικαιοκράτος που ίσχυε έως τότε και είχε προκαλέσει πολλές και έντονες συζητήσεις τα προηγούμενα χρόνια στη Δυτική Ευρώπη. Σύμφωνα δηλαδή με το ισχύον ρωμαϊκό δίκαιο, το θύμα μπορούσε να διεκδικήσει αποζημίωση αν αποδείκνυε πως το πταίσμα ήταν του εργοδότη. Για να καταδειχτεί η ανεπάρκεια του νόμου αυτού έπρεπε να υιοθετηθεί μια ανάλυση που θα χρησιμοποιούσε την έννοια της κοινωνικής ανισότητας σε αντιπαράθεση με εκείνη της ισότητας απέναντι στο νόμο. Το πρόβλημα

¹⁴⁸ Διεύθυνση Υπηρεσίας Προσωπικού/έννοια εργατικού ατυχήματος, αρχείο ΔΕΗ Αλιβερίου

¹⁴⁹ Νόμος 551/1915 «*Περί ευθύνης προς αποζημίωσιν των εξ ατυχήματος παθόντων εν τη εργασία εργατών 'η υπαλλήλων*»

¹⁵⁰ Αντώνης Λιάκος, Εργασία και Πολιτική στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου, Ίδρυμα Έρευνας και Παιδείας της Εμπορικής Τράπεζας της Ελλάδας, σελ 386, Αθήνα 1993.

αφορούσε γενικότερα τη θεμελίωση του εργατικού δικαίου¹⁵¹. Μέχρι τότε ο παθών, κατάκοιτος και πτωχός, είχε στη δίκη απέναντι του τον ισχυρό εργοδότη. Δεν μπορούσε να χρησιμοποιήσει ως μάρτυρες τους άλλους εργάτες αφού ήταν εξαρτημένοι από τον εργοδότη. Έτσι σε αυτές τις δίκες κερδισμένος ήταν ο εργοδότης, διότι πετύχαινε να θεωρηθεί το συμβάν τυχαίο ή αποτέλεσμα απερισκεψίας του εργάτη. Η στάση αυτή εγκατέλειπε τον εργάτη και την οικογένεια του στη μοίρα τους και ήταν αντίθετη στο αίσθημα κοινωνικής δικαιοσύνης.¹⁵²

Η προβολή της έννοιας της κοινωνικής δικαιοσύνης αποτελούσε ήδη μια θετική εξέλιξη. Το δεύτερο καθήκον που είχαν οι εισηγητές του νόμου ήταν να τεκμηριώσουν την εισαγωγή της αρχής του «επαγγελματικού κινδύνου» σε αντιπαράθεση με την αρχή του πταίσματος. Η εγκύκλιος για την κοινοποίηση του νόμου 551 (14 Ιανουαρίου 1915) για την εργατική και κοινωνική νομοθεσία επισημάνει τους περιορισμούς που η θέση των ανθρώπων στη εργασιακή διαδικασία επέβαλλε την ατομική τους ευθύνη¹⁵³:

« Διότι και όταν το επελθών ατύχημα οφείλεται εις απερισκεψίαν του εργάτου, η απερισκεψία αυτή παρίσταται εις το μοιραίον επακόλουθον της καθημερινής αυτού εξοικείωσης προς τον εν τη εργασίαν αυτού κείμενον κίνδυνον. Δεν δύναται λοιπόν κριθῆ η προσοχή ή η έλλειψη προσοχής του εργάτου ως θα εκρίνετο η του τρίτου. Η καθημερινή αναστροφή μετά του κινδύνου, η διεξαγωγή πολλάκις του έργου μετά τόλμης, επιτυχώς γεννά , κατ αμείλικτον ψυχολογικήν ανάγκην, το αίσθημα της περιφρονήσεως του κινδύνου. Αν προστεθεί εις τούτον η σωματική καταπόνησις του εργάτου, επί σειράν ετών ίσως ασχολουμένον, θέλει εξηγηθεί ευκόλως και στατιστικώς βεβαιούμενον γεγονός, ότι τα εργατικά ατυχήματα είναι πολυαριθμότερα περί το τέλος της εργατικής ημέρας, ήτοι εις χρόνον καθ ον η σωματική του εργάτου καταπόνησις είναι αυξημένη». Η ευθύνη των εργοδοτών τεκμηριωνόταν ως εξής: « Η βιομηχανική παραγωγή εκθέτει μοιραίως τον εργάτην εις κινδύνους, ο δε ωφελούμενος εκ της εργασίας αυτού και συλλέγων τους καρπούς του παραγωγού εκάστης, πρέπει να φέρη και τους κινδύνους τους εξ αυτής, να φέρη δηλαδή την ευθύνην προς αποζημίωσιν, ανεξαρτήτως πταίσματος αυτού του ιδίου»¹⁵⁴

¹⁵¹ Αντώνης Λιάκος, Εργασία και Πολιτική στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου, Ίδρυμα Έρευνας και Παιδείας της Εμπορικής Τράπεζας της Ελλάδας, σελ 387-388, Αθήνα 1993

¹⁵² Αντώνης Λιάκος, Εργασία και Πολιτική στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου, Ίδρυμα Έρευνας και Παιδείας της Εμπορικής Τράπεζας της Ελλάδας, σελ 386, Αθήνα 1993

¹⁵³ Αντώνης Λιάκος, Εργασία και Πολιτική στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου, Ίδρυμα Έρευνας και Παιδείας της Εμπορικής Τράπεζας της Ελλάδας, σελ 386, Αθήνα 1993

¹⁵⁴ Εγκύκλιος για την κοινοποίηση του νόμου 551/14 Ιανουαρίου 1915, για την εργατική και κοινωνική νομοθεσία. Η σημαντική αυτή πρόοδος προκάλεσε τις αντιδράσεις του εργοδοτικού κόσμου. Πρωταγωνίστησαν οι βιομηχανικοί σύλλογοι και από τις καθημερινές εφημερίδες, η βενιζελική “Εστία” και το Αντιβενιζελικό “Εμπρός”. Η βασική αντίρρηση ήταν πως η βιομηχανία δεν θα μπορούσε να αντέξει τα βάρη που τις προσέθετε ο νόμος. Οι σφοδρές αντιδράσεις κατά του νόμου ανάγκασαν τον Μιχαλακόπουλο να απαντήσει στη Βουλή στη συνεδρίαση της 25ης Νοεμβρίου 1914 ως εξής: “κατά του νομοσχεδίου προεβλήθη η αντίρρησης ότι η βιομηχανία μας δεν ηνδρώθη εισέτι και αξίζει τον κόπον να την ανεχθώμεν θανατώνουσα ή ακρωτηριάζουσα”. Αντώνης Λιάκος, Εργασία και Πολιτική στην Ελλάδα

E2-Κανόνες ασφαλείας- το βιβλίο του λιγνιτωρύχου

Η πρόληψη με ενημερωτικά δελτία,βιβλία, επιμορφωτικά σεμινάρια και η λήψη μέτρων ασφαλείας κατά τα αμερικανικά πρότυπα αποτέλεσε πρωταρχική μέριμνα της ΔΕΗ με απώτερο στόχο την αύξηση της παραγωγικότητας και την μείωση του κόστους εργασίας που θα προέκυπτε από τη συρρίκνωση των αποζημιώσεων σε εργαζόμενους για τα εργατικά ατυχήματα.

Ιδιαίτερη προσοχή στην αποφυγή των ατυχημάτων δίνεται μέσα από το βιβλίο του λιγνιτωρύχου¹⁵⁵ που αφορά οδηγίες στο προσωπικό των υπόγειων έργων. Μέσα στο βιβλίο δίνονται τεχνικές ειδικές οδηγίες ανάλογα με το πόστο του κάθε εργαζόμενου. Το βιβλίο είναι γραμμένο το 1957 κάτι που δείχνει και την μεγαλύτερη φροντίδα για το συγκεκριμένο θέμα μετά την ανάληψη της διοίκησης από την Δ.Ε.Η.Στον σκοπό του βιβλίου αναγράφεται ό,τι αφορά τον εργαζόμενο και στοχεύει στην αποφυγή των ατυχημάτων.Επισημαίνεται ότι τα ατυχήματα προκαλούνται από απροσεξία, αφηρημάδα, αδιαφορία και γενικά οι μικρές λεπτομέρειες της δουλειάς καθορίζουν τον βαθμό ασφάλειας. Οι παρατηρήσεις του εργαζόμενου πρέπει να αναφέρονται στον μηχανικό του ορυχείου και η αποτελεσματικότητα του εργάτη κρίνεται από τον μηχανικό, ο οποίος βαθμολογεί και κρίνει την προαγωγή του. Σ' αυτό το σημείο πρέπει να τονίσουμε ότι οι περισσότεροι εργαζόμενοι που προσλήφθηκαν από τη ΔΕΗ στα λιγνιτωρυχεία δεν ήταν πεπειραμένοι, ήταν άνθρωποι που κατεξοχήν ανήκαν στον γεωργικό τομέα παραγωγής. Δίπλα στους νέους εργαζόμενους υπήρχαν 200 παλιοί εργαζόμενοι που διέθεταν πείρα γιατί δούλευαν για την Ανώνυμη Εταιρεία Ανθρακωρύχων(1917-1951).Πολλές φορές στις ετήσιες εκθέσεις της Δ.Ε.Η για τα οικονομικά αποτελέσματα της επιχείρησης γίνονται αναφορές σε καθυστερήσεις λόγω ανειδίκευτου δυναμικού.¹⁵⁶

Οι οδηγίες στο βιβλίο του λιγνιτωρύχου, από το οποίο σταχυολογούμε ενδεικτικά, αναφέρονται στο κάθε πόστο εργαζομένου (μπαζαδόρος, μινιδόρος, κοτσαδόρος, οδηγούς ηλεκτραμαξών, ηλεκτροτεχνίτες, υποστηρικτές στοών, εργάτες,μεταφορείς) ξεχωριστά και οι περισσότερες αφορούν ζητήματα αερισμού στο υπόγειο και εκρηκτικών υλών: *“Ξέρεις πολύ καλά πόση σημασία έχει να εργάζεσαι μέσα σε καθαρό αέρα, κάτω στις υπόγειες στοές. Πρόσεχε, λοιπόν ,το κάθε τι που έχει σχέση με τον αερισμό. Κλείνε τις πόρτες, σύμφωνα με τις οδηγίες. Μην προκαλείς φθορές στους σωλήνες αερισμού. Μόλις αντιληφθείς ύποπτες μυρουδιές, ζέστη, νερά, καπνούς, ατμούς ,ανάφερε το στον Επικεφαλής σου. Έτσι μπορεί να προλάβεις κάτι σοβαρό’’. Σε κάποιο άλλο σημείο: “ όταν πρόκειται να ανεβείς ή να κατεβείς καμινέτο ή φρέαρ ,ειδοποίησε τους άλλους να σταματήσουν τη δουλειά, αν εργάζονται από επάνω και υπάρχει κίνδυνος να σε χτυπήσουν. Το ίδιο όταν ο δρόμος σου διασταυρώνεται με καμινέτο ή φρέαρ. Πρόσεξε! Σε καμιά περίπτωση δε θα έχεις επάνω σου δυναμίτη ή καμούλι. Τρέξε να φυλαχτείς σε μέρος σίγουρο, όταν πρόκειται να πέσουν φουρνέλα”.*

Μία οδηγία στους οδηγούς μεταφορών κάνει λόγο για τα βαγόνια και τις ηλεκτράμαξες που πρέπει να μεταφέρουν μόνο λιγνίτη ή άγονα υλικά και όχι προσωπικό. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται

¹⁵⁵ Το βιβλίο του λιγνιτωρύχου, ΔΕΗ 1957

¹⁵⁶ Ιστορικό Αρχείο Εθνικής Τράπεζας,Βιβλιοθήκη, ΔΕΗ,Έκθεσις πεπραγμένων κατά τα οικονομικά έτη 1950-1,1951-2,1953-4,1955-6 σελ.70

στην δουλειά του μιναδόρου(αυτός που ανοίγει μίνες, ο λαγουμιτζής) και αποτελεί το δεξί χέρι του επικεφαλής, « πριν αρχίσεις ν' ανοίγεις τα φουρνέλα, εξέτασε καλά το ταβάνι, κοίταξε με προσοχή μήπως υπάρχει κανένα προηγούμενο φουρνέλο άσκαστο. Την ώρα που τρυπάς, πρόσεξε μήπως έρθει νερό ή αέριο. Μην αφήνεις ποτέ εκρηκτικά σε χέρια εργατών. Μην σκαλίζεις ποτέ το καψούλι. Το φυτίλι να έχει το λιγότερο ένα μέτρο μήκος και να εξέχει τουλάχιστον 20 πόντους πάνω από την άκρη του φουρνέλου.

Οι ειδικές οδηγίες για την χρήση των εκρηκτικών συνδέονται και με την υποστήριξη των οροφών. Η εργασία στον θάλαμο απαιτεί μετά την έκρηξη των φουρνέλων, τον προσεκτικό έλεγχο της οροφής. Η κυριότερη αιτία εργατικών ατυχημάτων είναι οι πτώσεις οροφής. Γι' αυτό και ο ρόλος του υποστηρικτή στοών αποκτά βαρύτητα με την εργασία του να καθορίζει σε μεγάλο βαθμό την ασφάλεια στα υπόγεια. Οι υποστηρικτές εργάζονται σε ζευγάρι(τεχνίτης ,βοηθός) και φροντίζουν για την τοποθέτηση κασών στην στοά (ύψος 1,8μ.).

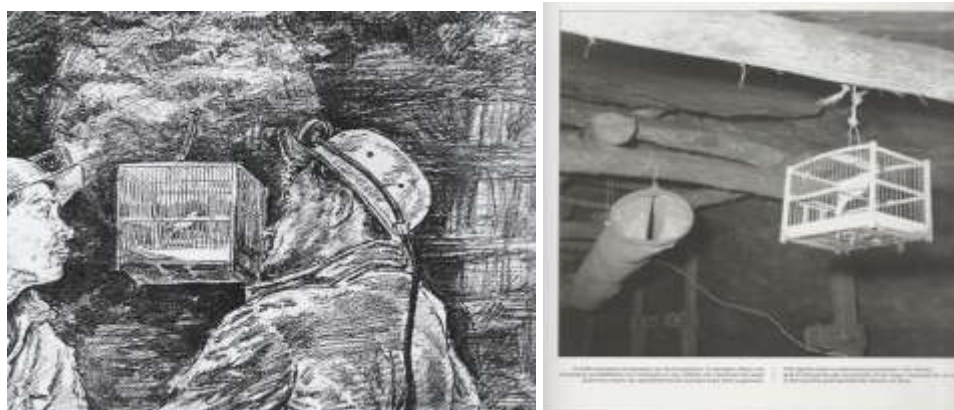
**7.Πυροδότηση-λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου
πριν την πυροδότηση φωνάζει «Βάρδα Φουρνέλο»   Εργασίες υποστήριξης στοάς
(Φωτογραφικό αρχείο ΔΕΗ)**

Το βιβλίο εστιάζει και στην ύπαρξη δηλητηριωδών αερίων, όπως το μονοξειδίο, στις στοές.Ο εργάτης είχε την ευθύνη να ειδοποιήσει να φέρουν το καναρίνι και να το τοποθετήσουν σε κατάλληλη θέση έτσι που να μην παίρνει απευθείας τον καθαρό αέρα που έρχεται από τον σωλήνα αερισμού. *‘‘Αν ειδήs πως το καναρίνι ζαλίζεται, παρτο, απομάκρυνε το προσωπικό και ενέργησε σύμφωνα με τις οδηγίες που θα σου δώσει τότε ο Επιστάτης’’.*

Μ' αυτόν τον τρόπο το καναρίνι σε ρόλο πειραματόζωου έγινε ένα αποτελεσματικό μέσο ελέγχου του μονοξειδίου που παραγόταν από την αργή καύση λιγνίτη και ήταν ο πιο ύπουλος εχθρός του λιγνιτωρύχου. Το θανατηφόρο αυτό αέριο ύστερα από την εισπνοή του, μέσα σε ελάχιστα λεπτά δηλητηρίαζε το αίμα και οδηγούσε σε θάνατο. Στα σκοτάδια του λιγνιτωρυχείου, η ξαφνική διαρροή αερίου σε κάποια στοά αντιμετωπιζόταν με αυτή την παλιά μέθοδο που ήταν πρακτική και αποτελεσματική. Η ζάλη του καναρινιού ήταν σημάδι για το

δηλητηριασμένο με μονοξειδίο αέρα, με αποτέλεσμα την άμεση απομάκρυνση των εργατών. Τα αθώα καναρίνια, θύματα του "καθήκοντος" πολλές φορές συνέβαλαν κι αυτά στη βιομηχανική ανάπτυξη της περιοχής σώζοντας τις ζωές των ανθρακωρύχων.

Τέλος, σε μια συνέντευξη του, ο διευθυντής λιγνιτωρυχείων Αλιβερίου Ν.Οικονομόπουλος επισημαίνει ότι ατυχήματα μπορούν να προκληθούν από διαρρήξεις πετρωμάτων και το μεθάνιο(αναφέρει ένα περιστατικό στο Πλαν ντε Καλαί της Γαλλίας με 1.110 θύματα λόγω υπερβολικής ποσότητας που προξένησε έκρηξη μέσα στις στοές). Πάντως οι 2 τελευταίες περιπτώσεις δεν παρατηρούνται στο Αλιβέρι.¹⁵⁷

8.ΑΛΙΒΕΡΙ-Λιγνιτωρυχείο, Ελαιογραφίες- σχέδια Δημήτρη Μεγαλίδη, Αθήνα 1960.

9. -Το καναρίνι στα λιγνιτωρυχεία -και φωτογραφικό αρχείο ΔΕΗ

Ε3-Διαλέξεις-ενημερωτικά δελτία για την πρόληψη ατυχημάτων

Στη διάλεξη¹⁵⁸ του ο Μομφεράτος, προϊστάμενος του τμήματος πρόληψης ατυχημάτων της ΔΕΗ, το 1957, αρχικά τονίζει την αδιαφορία για την πρόληψη ατυχημάτων από τους εργοδότες και τους υπαλλήλους στην Ελλάδα. Μετά από μία σύντομη αλλά επιτυχημένη αναφορά στην ραψωδία Ω της Οδύσσειας στην οποία περιγράφεται πώς ο Λαέρτης προκειμένου να εργασθεί στον κήπο του φοράει χειράκτια και περικνημίδες για να προστατεύσει τα χέρια και τις κνήμες του από τα αγκάθια, εστιάζει την ανάλυση του στον βιομηχανικό αιώνα όπου εμφανίζεται οργανωμένο ενδιαφέρον για την πρόληψη των ατυχημάτων. Ο ομιλητής περιγράφει εκτενέστατα το Αμερικανικό σύστημα πρόληψης ατυχημάτων στο οποίο συμμετέχουν πανεπιστήμια και επιστημονικοί φορείς, γίνονται δράσεις και σεμινάρια για τον περιορισμό των ατυχημάτων στους εργασιακούς χώρους. Τονίζει πως επικεφαλής της προσπάθειας ετέθη το ιδρυθέν το έτος 1911

¹⁵⁷ Ιστορικό αρχείο ΔΕΗ, αρχείο Καρατζά, συνέντευξη Ν.Οικονομόπουλου, διευθυντή λιγνιτωρυχείων Αλιβερίου σε βιομηχανικούς αρχαιολόγους

¹⁵⁸ Αρχείο Λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου, αρχείο τομέα ασφάλειας εκμετάλλευσης (ασφάλεια εργασίας) Φακ44β, Διάλεξη του Α.Τ Μομφεράτου, προϊσταμένου Τμήματος Πρόληψης ατυχημάτων ΔΕΗ στις 7.5. 1957 στην αίθουσα του Τεχνικού Επιμελητηρίου της Ελλάδας. Περιληπτική απόδοση της διάλεξης που έχει καταγραφεί σε 13 σελίδες

Εθνικό Συμβούλιο Ασφαλείας (NATIONAL SAFETY COUNCIL), το οποίο αποτελεί μια εθελοντική εργοδοτική οργάνωση. Η οργάνωση αυτή από το 1932 έστρεψε το ενδιαφέρον της προς τον εργάτη ως άτομο και επεδίωξε να κινήσει το ενδιαφέρον για την προσωπική του ασφάλεια. Τα αποτελέσματα, σύμφωνα με τα λεγόμενα του Μομφεράτου ήταν καταπληκτικά, αφού εντός της τελευταίας τριακονταετίας (1927-1957) η συχνότητα των ατυχημάτων μειώθηκε κατά 72% περίπου. Στην Αμερική αναφέρει κυριαρχεί παντού το σύνθημα «SAFETY FIRST», το οποίο δεν σημαίνει μόνο ότι η σκέψη της ασφαλείας είναι πρώτη, αλλά και η πρόληψη ατυχημάτων αποτελεί ένα από τα κυριότερα καθήκοντα του κράτους.¹⁵⁹

Η στατιστική¹⁶⁰, τονίζει, απεκάλυψε πως το 88% των ατυχημάτων οφείλονται σε ανθρώπινα σφάλματα, το 10% σε φυσικά και μηχανικά αίτια και το 2% σε θεομηνίες. Συνάγεται επομένως το συμπέρασμα ότι το 98% των ατυχημάτων είναι δυνατό να προληφθούν

Αυτό που έχει ιδιαίτερη σημασία να τονιστεί στην ομιλία είναι η καταγραφή των έμμεσων και άμεσων δαπανών που απορρέουν εκ του ατυχήματος σε βαθμό μάλιστα να συμφέρει και μόνο για το λόγο μείωσης τους, η οργάνωση της πρόληψης ατυχημάτων. Οι άμεσες δαπάνες αφορούν την περίθαλψη και αποζημίωση του παθόντος, ενώ οι έμμεσες είναι οι εξής: απώλεια χρόνου του παθόντος, απώλεια χρόνου των συνεργατών του η οποία προέρχεται από την παροχή πρώτης βοήθειας από συμπάθεια ή περιέργεια και εξαιτίας διαφόρων άλλων λόγων, απώλεια χρόνου εργοδηγού και λοιπόν προϊσταμένων για παροχή πρώτης βοήθειας, για την εξακρίβωση των αιτιών του ατυχήματος, για εξεύρεση αναπληρωτή του παθόντος, για την καθοδήγηση και εκπαίδευση του αναπληρωτή, για την παρασκευή της αναφοράς του ατυχήματος και επίσης για

¹⁵⁹ Αρχείο Λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου, Διάλεξη του Α.Τ Μομφεράτου, "Κατά την επικρατούσα στην Αμερική αντίληψη, τα ατυχήματα είναι απόδειξη «κακής λειτουργίας». Άρα απαιτείται η δημιουργία ασφαλούς χώρου εργασίας : Ασφαλή και προφυλαγμένα μηχανήματα, λεπτομερείς οδηγίες για τη χρήση τους, ο κατάλληλος φωτισμός και χρωματιστός τους, η μηχανική μεταφορά των υλικών, συστήματα απορρόφησης των κόνεων και των αερίων, η χρήση ατομικών μέσων προστασίας (κράνη, υποδήματα ασφαλείας, γυαλιά, κατάλληλη ενδυμασία), η καθαρότητα των εργαταξίων (διαρροή λαδιού, λίπους, εύφλεκτων υγρών), η μη ύπαρξη ολισθηρών δαπέδων και κυρίως ο κατατοπισμός των εργατοϋπαλλήλων επί των μεθόδων ασφαλούς εργασίας συνιστούν την ασφαλή εργασία. Έτσι μόνο αποδίδουν οι δαπάνες για τη πρόληψη και αποτελούν πλέον αποδοτική επένδυση. Κατ' αυτόν τρόπο επιτυγχάνεται α. η δημιουργία ευμενών σχέσεων μεταξύ επιχειρήσεως και υπαλλήλων και επιχειρήσεως και κοινού β. οι οικονομικοί στόχοι της επιχείρησης και γ. εκπληρώνονται το ανθρωπιστικό καθήκον της επιχείρησης."

¹⁶⁰ Αρχείο Λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου, Διάλεξη του Α.Τ Μομφεράτου, από στατιστικές μελέτες στην Αμερική συνήγαγαν το συμπέρασμα ότι στις 330 περιπτώσεις ατυχημάτων, οι 29 προκαλούν ελαφρό τραυματισμό και η μία μόνο σοβαρό ή θανάσιμο τραυματισμό. Τα άμεσα αίτια των ατυχημάτων υποδιαιρούνται κατά κανόνα σε τρεις κατηγορίες:

- Τα οφειλόμενα εις λάθη ανθρώπων
- Τα οφειλόμενα σε μηχανικά και φυσικά αίτια
- Τα οφειλόμενα σε θεομηνίες.

την εμφάνιση ενώπιον των αρχών και των δικαστηρίων. Συμπέρασμα έρευνας είναι ότι οι έμμεσες δαπάνες είναι κατά μέσο όρο τετραπλάσιες των άμεσων, των οποίων ο υπολογισμός είναι απλός.

Μεγάλη σημασία έχει η στατιστική των ατυχημάτων η οποία αποτελεί το θεμέλιο επί του οποίου εδράζεται το όλο πρόγραμμα. Ο υπολογισμός βάσει μαθηματικού τύπου της συχνότητας και της σοβαρότητας του ατυχήματος σε συνδυασμό με την καταγραφή του αιτίου αποτελεί καταλυτικό παράγοντα αποτελεσματικής εφαρμογής του προγράμματος.

Στο τελευταίο μέρος της ομιλίας ο Μομφεράτος¹⁶¹ αναφέρεται στη ΔΕΗ, η οποία έχει από την ίδρυση της ειδική υπηρεσία, της οποίας προϊστάται ο ίδιος. Η ΔΕΗ ακολουθεί μικτό σύστημα που αποτελείται από μια κεντρική υπηρεσία πρόληψης ατυχημάτων και διάφορες επιτροπές που ασκούν εποπτεία για την εφαρμογή του προγράμματος.

- Κάθε μήνα γίνονται συγκεντρώσεις του προσωπικού σε όλη την περιοχή που εξυπηρετείται από τη ΔΕΗ.
  - Κατά μήνα αποστέλλεται στις κατοικίες των εργοδηγών ολιγοσέλιδο τεύχος που πραγματεύεται ένα θέμα σχετικό για την πρόληψη ατυχημάτων.
  - Κάθε μήνα τοιχοκολλώνται στα γραφεία και τις εγκαταστάσεις εικονογραφημένες πινακίδες με σχετικά θέματα.
  - Κυκλοφορούν οδηγίες και πληροφορίες.
  - Συντάσσονται κανονισμοί και διάφορα εγχειρίδια σχετικά με την πρόληψη εργατικών και αυτοκινητιστικών ατυχημάτων, με την πρόληψη και καταπολέμηση πυρκαγιών και την παροχή πρώτων βοηθειών.
  - Η κεντρική υπηρεσία παρακολουθεί τη διεθνή κίνηση και βιβλιογραφία
  - Η κεντρική υπηρεσία έχει αναλάβει την εκπαίδευση προσκόπων, οδηγών, λιμενικών, πυροσβεστών, καθηγητών, σπουδαστών και μαθητών στην τεχνητή αναπνοή, ώστε να γνωρίζει την εφαρμογή της ο μεγαλύτερος δυνατός αριθμός Ελλήνων.
  - Συντάσσονται σε συνεργασία με άλλες υπηρεσίες οδηγίες προς το κοινό.

---

¹⁶¹ Αρχείο Λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου, Διάλεξη του Α.Τ Μομφεράτου. Τα βασικά μέτρα πρόληψης ατυχημάτων, σύμφωνα με τον Μομφεράτο, θεωρούνται :

-η τάξη και η καθαριότητα

-τα επικίνδυνα σημεία να φέρουν χαρακτηριστικές ειδικές πινακίδες

-να αποδίδεται ιδιαίτερη σημασία στις μηχανοκίνητες μεταφορές

-πινακίδες με διάφορες παραστάσεις και σύντομα κείμενα και συνθήματα να συμπληρώνουν τις συνήθειες δραστηριότητες.

-η εκπαίδευση του προσωπικού να γίνεται με ομιλίες, επιδείξεις, κινηματογραφικές και άλλες προβολές, και με τη διανομή εντύπων. Συνήθως εκπαιδεύονται οι εργοδηγοί, οι οποίοι στη συνέχεια χρησιμοποιούνται ως εκπαιδευτές.

Κλείνοντας την ομιλία του τονίζει αφενός τα αποτελέσματα της προσπάθειας στο πρώτο έτος της εφαρμογής τους το 1956 , όπου σύμφωνα με τον ίδιο επετεύχθη μείωση του συντελεστή συχνότητας τραυματισμών κατά 30%, αφετέρου υπογραμμίζει το παραγωγικό αποτέλεσμα του προγράμματος για την εθνική οικονομία και το σημαντικό ρόλο που καλείται να διαδραματίσει το τεχνικό προσωπικό για την πρόληψη των ατυχημάτων.

10-11.Ο υπεύθυνος μηχανικός εκπαιδεύει τους επικεφαλής ομάδας εξόρυξης στον τρόπο που θα ελέγχουν την υποστήριξη των στοών.(Φωτογραφικό αρχείο ΔΕΗ) Εκπαίδευση λιγνιτωρύχων (Σκίτσο Μεγαλίδη)

Στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων Εβδομάδος Πρόληψης Ατυχημάτων (7-14 Νοεμβρίου 1968), ο Υπουργός Εργασίας κ. Απ. Βογιατζής¹⁶² σε ομιλία του στο Εργατικό Κέντρο Πειραιώς υπογραμμίζει τη σπουδαιότητα της διαφύλαξης της ζωής, της αρτιμέλειας και της υγείας ως πολύτιμα αγαθά στην παραγωγική δραστηριότητα. Στη συνέχεια η ομιλία του ανάγεται στη διαχρονική προσπάθεια πρόληψης των ατυχημάτων. Αναφέρει ότι κατά τα μέσα του 19ου αιώνα ήταν τόσοι πολλοί οι ανάπηροι στις βιομηχανικές περιοχές της Αγγλίας, ώστε άφηναν την εντύπωση ότι πρόκειται περί στρατιωτών που επέστρεφαν από τον πόλεμο.¹⁶³ Στο ενημερωτικό

¹⁶² Αρχείο Λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου, αρχείο τομέα ασφάλειας εκμετάλλευσης(ασφάλεια εργασίας), Φακ44ζ, Ενημερωτικό δελτίο προς ΔΕΗ το 1968 του Υπουργού Εργασίας Α.Βογιατζή

¹⁶³ Αναφορά της επιτροπής επιθεώρησης στην Αγγλία του 1842-3. Αλέκος Ν. Αγγελίδης

«...Δυστυχήματα συνέβαιναν καθημερινά. Και η σπουδαιότερη αιτία, το σκοτάδι και η έλλειψη αερισμού. Ακόμα και οι λιγοστοί εξαεριστήρες που υπήρχαν είχαν αφηθεί στον έλεγχο των πιο μικρών παιδιών. Επίσης και ο χειρισμός και ο έλεγχος βασικών μηχανημάτων ανύψωσης ή κατάβασης στις στοές αναθέτονταν στα παιδάκια. Θα μπορούσε να αναφέρει κανείς πληθώρα δυστυχημάτων που οφείλονταν στην άγνοια, στην επιπολαιότητα ή

δελτίο κάνει μια σύντομη ιστορική αναδρομή για τους νόμους που ψηφίστηκαν στην Ευρώπη τον 19ο αιώνα για την προστασία των εργαζομένων, τονίζει πως στον 20ο αιώνα η πρόληψη του εργατικού ατυχήματος στηρίζεται σε επιστημονική βάση, αφού εξετάζονται τα αίτια και κρατούνται στατιστικά στοιχεία. Σύμφωνα με έρευνες των Αμερικανών, οι κυριότερες αιτίες είναι το περιβάλλον, δηλαδή η έλλειψη μέτρων ασφαλείας και η συμπεριφορά των εργατών. Η στατιστική μάλιστα, βεβαιώνει ότι η πρώτη αιτία συμβάλλει στο 15% των ατυχημάτων, ενώ η δεύτερη 85%, εν τούτοις η δεύτερη αιτία δηλαδή το σφάλμα δεν θα είχε αποτελέσματα εάν δεν υπήρχε η πρώτη αιτία, δηλαδή η κακή οργάνωση του περιβάλλοντος. Η προσπάθεια πρόληψης σύμφωνα με τον Απ. Βογιατζή ξεκινάει από τον προγραμματισμό στον τομέα της ασφαλείας.¹⁶⁴

E4. Αίτια ατυχημάτων, κατηγοριοποιήσεις ατυχημάτων(1954-1960)¹⁶⁵

i. Περίοδος 1954-1959

Η εργασία, σε αυτό το σημείο της, εστιάζει στο ανέκδοτο υλικό του αρχείου στο λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου που καταγράφει αναλυτικά στατιστικά στοιχεία της ΔΕΗ για τα εργατικά ατυχήματα στο λιγνιτωρυχείο, στον ΑΗΣ ανά τρίμηνο, ανά έτος και συγκριτικά δεκαετίας τόσο στο Αλιβέρι όσο και σε άλλα λιγνιτωρυχεία και μονάδες της ΔΕΗ.

Το τμήμα πρόληψης και έκθεσης ατυχημάτων είχε την ευθύνη της στατιστικής απεικόνισης του θέματος. Στον συγκεκριμένο τομέα καταγράφονται αναφορές ατυχημάτων, ο αριθμός τους, η

στην αδυναμία των μικρών χειριστών. Για παράδειγμα αναφέρω την περίπτωση, που ένας μικρός εννιάχρονος χειριστής ανυψωτήρα, τρομοκρατημένος απ' την ξαφνική παρουσία ενός μεγάλου ποντικού, άφησε το μοχλό απ' το χέρι του. Το κλουβί του ανυψωτήρα κατέπεσε, με αποτέλεσμα να σκοτωθούν τρία ή τέσσερα παιδάκια, που βρίσκονταν μέσα σ' αυτό. Πολύ συχνά, σκαμνιά, καλάθια, σκοινιά, πέτρες, κομμάτια κάρβουνου κλπ. ρίχνονταν από απροσεξία ή επίτηδες μέσα στα πηγάδια των στοών, πάνω απ' τα κεφάλια εκείνων που εργάζονταν στο βάθος. Δεκάχρονο αγόρι γλίστρησε μέσα σ' ένα τέτοιο πηγάδι, βάρους 50 μέτρων και διαμελίστηκε στον πυθμένα του. Επιπλέον, οι εργαζόμενοι κινδύνευαν ανά πάσα στιγμή να συνθλιβούν απ' τα καρτσάκια και τα βαγονέτα που έσπρωχναν, να καούν από κάποια φωτιά, που ξαφνικά άναβε μέσα στα έγκατα της γης ή να πεθάνουν από ασφυξία ή πνιγμό. Τα καθημερινά δυστυχήματα ήταν τόσο πολλά, που είχαν καταστήσει συμβάντα ρουτίνας, σε σημείο μάλιστα που να θεωρείται περιττό ακόμα και το να τα καταγράψουν.

¹⁶⁴ Ενημερωτικό σελτίο προς ΔΕΗ το 1968 του Υπουργού Εργασίας Βογιατζή. Αρχείο Λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου. Ο προγραμματισμός αρχίζει από την ώρα που σχεδιάζεται το κτίριο του εργοστασίου, έπεται η ευθύνη του εργάτη αλλά και η ψυχολογία του εργάτη στον τόπο της εργασίας. Όταν υπάρχουν ικανοποιητικές ανθρώπινες σχέσεις στον τόπο της εργασίας, ένα λογικό ημερομίσθιο, κοινωνικές υπηρεσίες και υγειονομικές εγκαταστάσεις τα ατυχήματα είναι λιγότερα. Όταν όμως ο εργάτης δεν αγαπά την εργασία του, όταν αισθάνεται ψυχικά και σωματικά κουρασμένος τα ατυχήματα είναι περισσότερα. Ένας άλλος σημαντικός παράγοντας είναι η εκπαίδευση των εργατών από εκπαιδευμένους εργοδηγούς. Προς την κατεύθυνση της εκπαίδευσης πρέπει, τονίζει, να συνδράμουν και τα σωματεία των εργαζομένων.

¹⁶⁵ Αρχείο Λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου, αρχείο τομέα ασφαλείας εκμετάλλευσης(ασφάλεια εργασίας), Φακ44γ, τμήμα πρόληψης και έκθεσης ατυχημάτων, στατιστικοί πίνακες 1954-1959

συχνότητα και η σοβαρότητα τους. Κατά το 1959 το τμήμα ασχολήθηκε με την εξακρίβωση των συνθηκών ασφαλείας, των εγκαταστάσεων σ' αυτές, την εισήγηση απαραίτητων μέτρων και την παρακολούθηση της εφαρμογής τους. Κατά τις επιθεωρήσεις της ασφάλειας των εγκαταστάσεων, πραγματοποιήθηκαν ομιλίες σε θέματα ασφαλούς εργασίας. Για την συχνότερη επαφή του τμήματος με το προσωπικό της επιχείρησης κυκλοφόρησαν διάφορες εκδόσεις (44 τεύχη) με ιδιαίτερη μνεία να γίνεται στην έκδοση *'' Ο εργοδηγός και η Πρόληψη ατυχημάτων''*¹⁶⁶, η οποία κυκλοφόρησε σε 11 τεύχη το 1959 και διανεμήθηκε σε όλους τους εργοδηγούς και αρχιτεχνίτες της Επιχείρησης. Τον Οκτώβριο του 1959 έγινε στη Θεσσαλονίκη η πρώτη μετά τον πόλεμο Ελληνική Έκθεση Πρόληψης ατυχημάτων στην οποία εκτέθηκαν διάφορα μέσα ασφαλούς εργασίας, εφόδια προστασίας και εκδόσεις του τμήματος.

Σύμφωνα με τα στοιχεία του τμήματος δεν υπήρχαν θανατηφόρα ατυχήματα στο προσωπικό το 1959 συνολικά για την ΔΕΗ. Η στατιστική εικόνα δίνει μια ενδιαφέρουσα πληροφορία για τον υπολογισμό της συχνότητας και της σοβαρότητας των ατυχημάτων. Ο συντελεστής συχνότητας προκύπτει από τον αριθμό των ατυχημάτων επί 1.000.000 προς τις ώρες εργασίας ενώ ο αντίστοιχος συντελεστής σοβαρότητας από τον αριθμό των απωλεσθεισών ημερών επί 1.000.000 προς τις ώρες εργασίας.

Από τα στοιχεία αυτά, συμπεραίνεται ότι κατά το 1959 συνεχίστηκε η μείωση του συντελεστή συχνότητας των ατυχημάτων του προσωπικού, ο οποίος κατήλθε σε 9,7 από 14,2. Στις αντίστοιχες ομοειδείς αμερικάνικες επιχειρήσεις ο συντελεστής ήταν 6,4 κατά μ.ο. Τα στοιχεία αναφέρουν ότι ο συντελεστής σοβαρότητας μειώθηκε από 234 σε 159. Σύμφωνα με το σχόλιο της στατιστικής οι λόγοι που επιβαρύνουν τους αριθμούς παρά την μείωση των συντελεστών οφείλονται στην κακή κατάσταση των εγκαταστάσεων και το ανεπαρκώς εκπαιδευμένο και εθισμένο σε επισφαλείς μεθόδους εργασίας προσωπικό.

Με βάση τις πληροφορίες για τα λιγνιτωρυχεία Αλιβερίου προκύπτει ότι το 1959 σημειώθηκαν 436 τραυματισμοί με συχνότητα ατυχημάτων 124,2 έναντι 128 το 1958. Ο αντίστοιχος συντελεστής υπογείων εκμεταλλεύσεων στις Η.Π.Α το 1958 όπως αναφέρεται στην έκδοση του NATIONAL SAFETY COUNCIL-ACCIDENT RATES ήταν 27,39. Κανένας θανατηφόρος τραυματισμός δεν συνέβη στο Λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου (1959).

Η αναφορά στις αμερικάνικες εταιρείες γίνεται, γιατί τα λιγνιτωρυχεία ήταν δομημένα στο αμερικάνικο πρότυπο (η Pierce Management είχε την ευθύνη της διοίκησης) και μάλιστα στο Αλιβέρι υπήρχε ειδικός μηχανικός, μηχανικός ασφαλείας, ως μέλος του οργανογράμματος. Δινόταν ιδιαίτερη φροντίδα στην τήρηση των κανονισμών, στον έλεγχο των παραβάσεων και στην πρόταση βελτιώσεων.

¹⁶⁶ Πεπραγμένα Τμήματος Πρόληψης Ατυχημάτων και Έκθεσις ατυχημάτων δια το έτος 1959, Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού, Διεύθυνση Γενικών Υπηρεσιών, Αρχείο Λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου

ΣΥΝΚΡΙΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΔΕΙΚΤΩΝ ΑΤΥΧΗΜΑΤΩΝ
ΑΙΓΩΤΟΠΟΙΗΣΕΩΣ ΑΛΙΒΕΡΙΟΥ
ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ 1954-1960

ΕΤΟΣ	ΔΕΙΚΤΗΣ ΣΥΧΝΟΤΗΤΟΣ	ΔΕΙΚΤΗΣ ΣΟΒΑΡΟΤΗΤΟΣ	ΘΑΝΑΤΙΜΟΙ ΤΡΑΥΜΑΤΙΣΜΟΙ
1954	191	6.900	3
1955	163	5.200	1
1956	174	5.600	2
1957	189	3.800	0
1958	128	1.700	0
1959	124	1.595	0
1960	144	4.524	1

ΔΕΙΚΤΗΣ ΣΥΧΝΟΤΗΤΟΣ = $\frac{\text{Αριθ. Ατυχημ. X 1.000.000}}{\text{Ωρες Έργου}}$

ΔΕΙΚΤΗΣ ΣΟΒΑΡΟΤΗΤΟΣ = $\frac{\text{Ακμλ. Έμφρσ X 1.000.000}}{\text{Ωρες Έργου}}$

12. Έγγραφο -αρχείο λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου-συγκριτικός πίνακας ατυχημάτων Λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου 1954-1960. Δεξιά ο τρόπος υπολογισμού του δείκτη συχνότητας και σοβαρότητας

Στον συγκριτικό Πίνακα 12 βλέπουμε, οι συντελεστές των ατυχημάτων να παρουσιάζουν μείωση παρά την δυσκολία της εργασίας. Τα θανάσιμα ατυχήματα εξαλείφονται όσο το προσωπικό εξοικειώνεται με την εργασία και αποκτά μεγαλύτερη πείρα. Στον Ατμοηλεκτρικό σταθμό Αλιβερίου ο μ.ο. του συντελεστή συχνότητας τραυματισμών κατά το 1959 ήταν 24,8 και ο αντίστοιχος της σοβαρότητας 417. Συγκριτικά με άλλους σταθμούς οι αριθμοί ήταν ψηλότεροι.

Στα επιμέρους στοιχεία, οι τραυματισμοί του προσωπικού χωρίζονται κατά αίτιο. Στον Α.Η.Σ Αλιβερίου τα αίτια αποδίδονται σε :

- απροσεξία(6),
- μη τήρηση των οδηγιών(2),
- ακατάλληλα εργαλεία-μηχανήματα(1)
- κακή μέθοδο της εργασίας(2).

Πίνακας12- Συγκριτικός πίνακας για τα έτη 1954-1959. Απεικονίζονται στατιστικά στοιχεία για τα ατυχήματα του προσωπικού στην ΔΕΗ συνολικά.

ΕΤΟΣ	ΩΡΕΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΤΥΧΗΜΑΤΩΝ	ΑΠΩΛΕΣΘΕΙΣ ΕΣ ΜΕΡΕΣ	ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΗΣ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑΣ	ΜΕΙΩΣΗ %	ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΗΣ ΣΟΒΑΡΟΤΗΤΑΣ	ΜΕΙΩΣΗ %	ΘΑΝΑΣΙΜΑ ΑΤΥΧΗΜΑΤΑ	Μ.Ο. ΗΜΕΡΩΝ ΑΝΑ ΑΤΥΧΗΜΑ
1954	10.305.972	371	45.480	36,1	100	4.413	100	7	122
1955	4.835.000	171	11.863	35,5	98	2.460	55	1	69
1956	4.233.522	107	6.887	25,1	69	1.611	30	1	64
1957	5.482.733	95	9.887	17,2	48	1.801	41	-	104
1958	6.452.134	92	1.511	14,2	39	234	5	-	16
1959	8.206.973	80	1.293	9,7	26	157	3	-	16

Πηγή, Αρχείο λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου

Πίνακας 13- Συγκριτικός πίνακας των ατυχημάτων στο λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου το διάστημα 1954-59

ΕΤΟΣ	ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΗΣ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑΣ	ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΗΣ ΣΟΒΑΡΟΤΗΤΑΣ	ΘΑΝΑΣΙΜΟΙ ΤΡΑΥΜΑΤΙΣΜΟΙ
1954	191	6.900	3
1955	163	5.200	1
1956	174	5.600	2
1957	189	3.800	0
1958	128	1.700	0
1959	124	1.595	0

Πηγή, Αρχείο λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου

1956 --Ειδικότερα,ο Α.Γ.Καρατζάς, διευθυντής του λιγνιτωρυχείου στις 11 Ιουλίου 1956 με θέμα «Ατυχήματα»¹⁶⁷ διαβιβάζει έγγραφο για το τρίμηνο Απρίλιος-Μάιος-Ιούνιος για τα 106 ατυχήματα που συνέβησαν στο λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου καταγράφοντας τα εξής στοιχεία:

Πίνακας 14-ατυχήματα τριμήνου (Απρίλιος-Μάιος-Ιούνιος) 1956

ΑΙΤΙΟ ΑΤΥΧΗΜΑΤΟΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΤΥΧΗΜΑΤΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ %
Πτώση οροφής (εις θαλάμους)	19	17,9%
Πτώση οροφής (Κατά την αλλαγή πλαισίων)	7	6,6%
Πτώση οροφής (γενικώς)	8	7,5 %
Μεταφορά υλικών	18	17%
Λειτουργία μεταφορέων	5	4,7%
Κυκλοφορία και εργασία εις καμινέτα	2	1,9%
Προεξέχοντες ήλοι	3	2,8%
Ολίσθησις	6	5,7%
Αέρια	0	0,0%
Ηλεκτροπληξία	2	1,9%
Διάφορα	36	34%
Σύνολο	106	100

Πηγή, Αρχείο λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου

Στην κατηγορία διάφορα ποσοστό 34% περιλαμβάνονται ατυχήματα προκληθέντα εξ απροσεξίας του παθόντος ή συναδέλφου του, μη τηρήσεως οδηγιών, απρόβλεπτων παραγόντων κτλ. Τα “Διάφορα” εξειδικεύονται ως εξής

Πίνακας 15- ατυχήματα με ευθύνη εργατών και απρόβλεπτα

ΑΙΤΙΟ ΑΤΥΧΗΜΑΤΟΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΤΥΧΗΜΑΤΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ %
Απροσεξία του παθόντος ή συναδέλφου του	18	50%

¹⁶⁷ Αρχείο Λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου,αρχείο τομέα ασφάλειας εκμετάλλευσης(ασφάλεια εργασίας), Φακ44β, έκθεση Καρατζά, “Ατυχήματα “11 Ιουλίου 1956

Κακή συνεννόησις	3	8,4%
Μη επαρκής επίβλεψις	2	5,5%
Μη τήρηση οδηγιών	2	5,5%
Ελαττωματικότης εργαλείου	1	2,9%
Απρόβλεπτα	10	27%
Σύνολο	36	100

Πηγή, Αρχείο λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου

Στη συνέχεια του εγγράφου τονίζει πως είναι αναγκαία η μείωση της συχνότητας των ατυχημάτων και η επίτευξη καλύτερης απόδοσης από άποψη ασφάλειας, ως εκ τούτου επιζητά να συνεχισθούν οι προσπάθειες για συχνότερο και καλύτερο έλεγχο των διαφόρων συνθηκών εργασίας αλλά και την συνεχή επανάληψη των οδηγιών προς το προσωπικό. Ιδιαίτερος για τα τμήματα της υπόγειας εκμετάλλευσης παρακαλεί να γίνει σύγκριση της στατιστικής που παραθέτει με την στατιστική του τριμήνου Ιανουαρίου-Φεβρουαρίου-Μαρτίου 1956.

1957¹⁶⁸

Η κατανομή τραυματισμών στον ΑΗΣ Αλιβερίου κατά αίτιο σύμφωνα με το αρχείο του λιγνιτωρυχείου είναι:

Πίνακας 16-κατανομή τραυματισμών κατά αίτιο 1957

κατά αίτιο	
μη τήρηση κανονισμών και οδηγιών	1
χρήση ακατάλληλων υλικών	2
αταξία	1
έλλειψη προστατευτικών μέσων	2
ελλιπής εκπαίδευση	1
ακατάλληλοι εργάτες	1

¹⁶⁸ Αρχείο Λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου, αρχείο τομέα ασφάλειας εκμετάλλευσης (ασφάλεια εργασίας), Φακ44β, Στατιστικές ατυχημάτων 1957

έλλειψη μελέτης εργασίας	2
κακοί τρόποι εργασίας	4
τυχαία	2

Πηγή, Αρχείο λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου

Πίνακας 17- Η κατανομή τραυματισμών στον ΑΗΣ Αλιβερίου κατά μέρος σώματος

Κατά μέρος σώματος	
Οφθαλμοί	1
Χέρια	3
Δάχτυλα χεριών	12
Μηροί	1
Πόδια	4
Δάχτυλα ποδιών	1

Πηγή, Αρχείο λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου

Πίνακας 18- Η κατανομή τραυματισμών κατά ηλικία παθόντος

Ηλικίες	Τραυματίαι
18-28	9
25-30	33
31-35	15
36-40	14
41-50	15
51-60	8

Πηγή, Αρχείο λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου

Πίνακας 19- Η κατανομή κατά ειδικότητα παθόντος

ΚΑΤΑ ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΑ	
Εναερίτης-ηλεκτροτεχνίτης	10
Χειριστής	1
Οδηγός αυτοκινήτου	5
Βοηθός	10

Εργάτης	39
Υπάλληλος γραφείου	2
Τεχνίτης	20
Καθαρίστρια	2
Μαθητευόμενος	2
Υπομηχανικός	1
Αρχιτεχνίτης-Εργοδηγός	2

Πηγή, Αρχείο λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου

Οι πιο επικίνδυνες εργασίες-ειδικότητες (εναερίτης –εργάτης -τεχνίτης) είναι επόμενο να έχουν και τα υψηλότερα ποσοστά τραυματισμών. Στους 95 τραυματισμούς οι 69 αφορούν τις προαναφερθείσες ειδικότητες.

ii.Περίοδος 1960¹⁶⁹

Ο μέσος όρος του δείκτη συχνότητας ατυχημάτων στο λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου το 1960 είναι 144, ο δείκτης σοβαρότητας 4.524 ,ενώ καταγράφεται ένας θανάσιμος τραυματισμός. Σε σχέση με τα έτη 1958 και 1959 παρατηρείται μια σημαντική αύξηση του δείκτη σοβαρότητας που οφείλεται στον θανάσιμο τραυματισμό λιγνιτωρύχου.

Το 1960 αυξάνονται οι ώρες εργασίας ,στον πίνακα ατυχημάτων προσωπικού ΔΕΗ, σε 10.900.538 , αριθμός που αποτελεί το μέγιστο των ωρών από το 1954, ο αριθμός των ατυχημάτων είναι 136, ο δείκτης συχνότητας είναι ο δεύτερος χαμηλότερος με 12.4 της επταετίας και ο δείκτης σοβαρότητας των ατυχημάτων είναι επίσης ο δεύτερος χαμηλότερος με 182.

¹⁶⁹ Αρχείο Λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου,αρχείο τομέα ασφάλειας εκμετάλλευσης(ασφάλεια εργασίας), Φακ44 δ, Στατιστικές ατυχημάτων 1960

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΕΣ ΤΡΑΥΜΑΤΙΣΜΩΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ
ΛΙΓΝΙΤΩΡΧΕΙΟΥ ΑΛΙΒΕΡΙΟΥ
ΕΤΟΣ 1960

Μ Η Σ	ΩΡΕΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ		ΤΡΑΥΜΑΤΙΣΜΟΙ		ΣΤΕΚΝΟΥΣΕ		ΑΣΘΑ. ΗΜΕΡΑΣ		ΣΟΒΑΡΟΤΗΣ		ΑΠΘΑ. ΗΜΕΡΑΣ ΚΑΤΑ ΑΤΤΗΜΑ	
	Μηνός	΄Από 1/1/60	Μηνός	΄Από 1/1/60	Μηνός	΄Από 1/1/60	Μηνός	΄Από 1/1/60	Μηνός	΄Από 1/1/60	Μηνός	΄Από 1/1/60
΄Ιανουάριος	294.821	294.821	40	40	135,9	135,9	545	545	1.849	1.849	13,6	13,6
Φεβρουάριος	275.947	570.768	40	80	145,3	140,1	476	1.021	1.725	1.788	11,6	12,7
Μάρτιος	311.313	882.081	45	125	144,5	142,3	601	1.622	1.930	1.882	13,3	12,9
΄Απριλιος	257.723	1139.874	27	152	104,7	133,0	375	1.997	1.455	1.900	13,8	13,1
Μάιος	305.095	1444.969	35	187	115,2	129,5	440	2.437	1.442	1.872	12,5	13,0
΄Ιούνιος	200.263	1725.232	46	233	164,2	134,9	888	3.325	3.168	2.140	19,2	14,2
΄Ιούλιος	288.124	2013.356	40	273	139,2	136,0	6.582	9.207	22.844	5.191	164,5	36,2
Αύγουστος	293.561	2306.917	44	317	150,2	137,1	724	10.631	2.466	4.249	16,4	33,5
Σεπτέμβριος	289.066	2595.983	79	396	273,1	153,5	1.176	11.807	4.068	4.914	14,9	29,8
΄Οκτώβριος	287.023	2883.004	40	444	167,2	154,2	1.000	12.807	3.484	4.940	20,8	26,8
Νοέμβριος	290.085	3173.089	26	470	90,2	147,1	335	13.122	1.086	4.707	12,1	27,9
Δεκέμβριος	287.070	3470.159	31	501	104,0	144,3	600	13.722	2.020	4.524	19,3	27,3

13. Στατιστική τραυματισμών προσωπικού Λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου 1960, αρχείο λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου.

--ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΗΣ ΑΛΙΒΕΡΙΟΥ - ΑΗΣ ΠΤΟΛΕΜΑΪΔΑΣ 1960¹⁷⁰

Ο συγκριτικός πίνακας ατυχημάτων προσωπικού για τη κατασκευή του ΑΗΣ Πτολεμαΐδας κατά τα έτη 1958-60 καταγράφει 89 ατυχήματα το 1958, 73 ατυχήματα το 1959 και 4 ατυχήματα το 1960. Τα πρώτα δύο έτη κατασκευής ο δείκτης συχνότητας είναι 72,5 και 46,6 αντίστοιχα. Τα έτη 1958 και 1960 καταγράφονται 2 συνολικά θανάσιμοι τραυματισμοί με συνέπεια ο δείκτης σοβαρότητας να ανεβαίνει στις 5.270 και 8.818 αντίστοιχα, δεδομένου ότι οι ώρες εργασίας είναι λιγότερες σε σχέση με το Αλιβέρι και τον Ταυρωπό. Σε έναν άλλο πίνακα παρατίθενται στοιχεία για τις διακυμάνσεις δεικτών συχνότητας και σοβαρότητας τραυματισμών στην υπηρεσία κατά το έτος 1960.

Συγκρίνοντας τον ΑΗΣ Αλιβερίου με τον ΑΗΣ Πτολεμαΐδας παρατηρούμε πως ο μέσος όρος συχνότητας στον ΑΗΣ Αλιβερίου είναι 25,7 ενώ στην Πτολεμαΐδα 31,3 και ο δείκτης σοβαρότητας στον ΑΗΣ Αλιβερίου είναι 217 ενώ στην Πτολεμαΐδα 1,012. Επιπλέον παραθέτουμε στον πίνακα (20) τους τραυματισμούς προσωπικού ΔΕΗ των ΑΗΣ Αλιβερίου και Πτολεμαΐδας για το έτος 1960. Ο πίνακας είναι κατά αίτιο τραυματισμού σύμφωνα με το αρχείο του λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου.

Πίνακας 20-Συγκριτικός πίνακας αιτιών ατυχημάτων ΑΗΣ Αλιβερίου και Πτολεμαΐδας 1960

¹⁷⁰ Αρχείο Λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου, αρχείο τομέα ασφάλειας εκμετάλλευσης (ασφάλεια εργασίας), Φακ44 δ, Συγκριτικός πίνακας ατυχημάτων προσωπικού 1960

Αιτίες	ΑΗΣ Αλιβερίου	ΑΗΣ Πτολεμαΐδας
Απροσεξία	3	8
Μη τήρηση οδηγιών	1	-
Τυχαία	-	1
Υπερβολική βία	2	-
Έλλειψη μελετών εργασίας	1	-
Ανεπαρκής επιθεώρηση	-	1
Κακή μέθοδος εργασίας	3	-
Ελλιπή προστατευτικά μέτρα	-	1

Δεν σημειώνονται συγκριτικά στοιχεία για ανεπαρκή βοήθεια, ακατάλληλα προστατευτικά μέσα, ακατάλληλα εργαλεία/μηχανήματα, αταξία και για λόγους ανωτέρας βίας

Πηγή, Αρχείο λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου

Πίνακας 21-Κατανομή κατά είδος τραυματισμού το 1960 του προσωπικού ΔΕΗ στον ΑΗΣ Αλιβερίου και στον ΑΗΣ Πτολεμαΐδας (συνολικά)

Κατά είδος τραυματισμού	
Θλάση/μώλωπες	4
Τραύμα	9
Διάστρεμμα	1
Είσοδος ξένου σώματος	3
Ακρωτηριασμοί	1
Ρήξη μυϊκών τινών	3

Πηγή, Αρχείο λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου

Να σημειωθεί ακόμη πως τα ατυχήματα άνω και κάτω άκρων, όπως στατιστικά καταγράφονται στους πίνακες, αποτελούν την πλειονότητα των συμβάντων γεγονός που οδηγεί σε πλείστες περιπτώσεις σε ακρωτηριασμούς. Σύμφωνα με στατιστική που δημοσιεύεται στο βιβλίο “Στατιστικές Εργατικών ατυχημάτων στην Ελλάδα του Ελληνικού Ινστιτούτου Υγιεινής και Ασφάλειας της Εργασίας” ο τραυματισμός των άνω άκρων στο σύνολο της παραγωγικής δραστηριότητας τη δεκαετία 1950-1960 κυμαίνεται από 10.000 περιπτώσεις έως 20.000 περιπτώσεις ενώ το έτος 1964 αγγίζει τις 25.000 περιπτώσεις. Οι τραυματισμοί στα κάτω άκρα την ίδια περίοδο κυμαίνεται από 2.000 έως 10.000 και το 1966 αγγίζει τις 15.000 περιπτώσεις.¹⁷¹

¹⁷¹ Σπύρου Μπράνη, Στατιστικές εργατικών ατυχημάτων στην Ελλάδα, Ελληνικό Ινστιτούτο Υγιεινής και Ασφάλειας της Εργασίας,σελ.21-30, Αθήνα 1998

Ο συγκριτικός πίνακας κατανομής τραυματισμών κατά μέρος σώματος το 1960 του προσωπικού ΔΕΗ στον ΑΗΣ Αλιβερίου και στον ΑΗΣ Πτολεμαΐδας μας δίνει τα εξής στοιχεία συνολικά :

Πίνακας 22-Κατανομή τραυματισμών κατά μέρος σώματος το 1960 του προσωπικού ΔΕΗ στον ΑΗΣ Αλιβερίου και στον ΑΗΣ Πτολεμαΐδας(συνολικά)

Κατά μέρος τραυματισμού	μέρος
Δάχτυλοι χεριών	8
Πόδια	1
Κεφάλι/κρανίο	3
Οφθαλμοί	1
Πρόσωπο	3
Στήθος	1
Μηροί	2
Βραχίονας	1
Όσφυς	1

Πηγή, Αρχείο λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου

iii. Περίοδος 1962¹⁷²

Στην έκθεση του για το τρίτο τρίμηνο του έτους 1962 με θέμα τα ατυχήματα στο λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου ο διευθυντής Α.Καρατζάς καταγράφει συνολικά 156 τραυματισμούς. Το 32% των ατυχημάτων οφείλεται σε πτώση οροφής, το 32,64 % σε διάφορες συνθήκες στις οποίες περιλαμβάνεται και η ανατροπή αυτοκινήτου με 26 τραυματισθέντες, ενώ το 12,82 % οφείλεται σε απότομη ολίσθηση λιγνίτη ή σε πτώση ατόμων εξαιτίας ολισθήσεως, το 11,76% τραυματίστηκε στη διάρκεια φόρτωσης και μεταφορά λιγνίτη ή υλικών. Το μεγαλύτερο ποσοστό στις καταγραφείσες αιτίες ατυχημάτων οφίλεται σε απροσεξία του παθόντος ή συναδέλφου με 61,47% και με 10,92% στις απρόβλεπτες αιτίες. Ακολουθούν η κακή εκτίμηση συνθηκών με 12,19%. Επισημαίνεται πως ο αντίστοιχος δείκτης συχνότητας ήταν 158 και σοβαρότητας 1964. Ο διευθυντής του λιγνιτωρυχείου συνιστά μεγαλύτερη προσοχή στους εργάτες και την αυστηρή εφαρμογή του κανονισμού ασφαλείας και δίνει οδηγίες για τον τρόπο υποστήριξης της οροφής των στοών.

iv. Συγκριτικά στοιχεία της περιόδου 1961-1967 με το έτος 1968¹⁷³

¹⁷² Ιστορικό Αρχείο ΔΕΗ, Έκθεση Α.Καρατζά για τα ατυχήματα του τριμήνου Ιουλίου-Αυγούστου-Σεπτεμβρίου 1962

Σύμφωνα με την έκθεση δραστηριοτήτων προλήψεως ατυχημάτων μηνός Δεκεμβρίου του έτους 1968 στην στατιστική τραυματισμών και ατυχημάτων παρατηρούμε: Στην ΔΕΗ- πλην λιγνιτωρυχείου- τη μείωση κατά 30,8% του δείκτη συχνότητας έναντι συνόλου 1961-1967 που ήταν 13,6% καθώς και τη μείωση σοβαρότητας κατά 86% έναντι 61,8% την περίοδο 1961-1967. Στο λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου αντιθέτως παρατηρείται αύξηση 68% του δείκτη συχνότητας έναντι του 1967 και κατά 24,5% έναντι του 1967. Αύξηση που οφείλεται στο θανάσιμο τραυματισμό 8 λιγνιτωρύχων τον ίδιο μήνα και καταγράφεται στις επόμενες σελίδες.

Αποτιμώντας συνολικά την πολιτική της ΔΕΗ στο ζήτημα των συνθηκών εργασίας και των μέτρων πρόληψης των εργατικών ατυχημάτων συμπεραίνουμε πως η επιχείρηση μερίμνησε για τη βελτίωση της ασφάλειας των εργατών στα λιγνιτωρυχεία με λεπτομερή στατιστικά στοιχεία, με συγκριτικές αξιολογήσεις όλων των ΑΗΣ και των λιγνιτωρυχείων δημιουργώντας μάλιστα και ειδική υπηρεσία. Η μέριμνα αυτή αποσκοπούσε στην αύξηση της παραγωγικότητας με τη βελτίωση της απόδοσης της εργασίας και τη μείωση του κόστους των άμεσων και έμμεσων δαπανών για την επιχείρηση.

E5. Καταγραφή εργατικών ατυχημάτων ΙΚΑ και Υπουργείου Εργασίας 1950-1959¹⁷⁴

Καταρχήν να σημειωθεί πως η λειτουργία του ΙΚΑ, ύστερα από μακρότατες συζητήσεις που ξεκίνησαν από την τελευταία τετραετία του Ε.Βενιζέλου (1928-1932) για τις κοινωνικές ασφαλίσεις, εφαρμόστηκε το 1937 με τον νόμο 6298 “Περί κοινωνικών ασφαλίσεων” που είχε ψηφιστεί προ τριετίας από την κυβέρνηση Τσαλδάρη (10 Οκτωβρίου 1934), και ο οποίος είχε ακυρώσει τον αντίστοιχο νόμο -παρότι είχε στηριχθεί σε αυτόν- που είχε προηγουμένως καταρτίσει και ψηφίσει η κυβέρνηση Βενιζέλου(11 Οκτωβρίου 1932 νόμος 5733). Άρα η πατρότητα του ΙΚΑ δεν ανήκει στη δικτατορία της 4ης Αυγούστου του Ιωάννη Μεταξά παρά μόνο η τυπική έναρξη λειτουργίας του θεσμού που έγινε την 1η Δεκεμβρίου 1937¹⁷⁵. Σύμφωνα με τον Α.Λιάκο ο πόλεμος πρόλαβε το ΙΚΑ όταν ήταν μόλις τριών χρονών και παρά τις αρχικά ευνοϊκές συνθήκες λειτουργίας του ιδρύματος, εξανέμισε τα αποθεματικά του. Ακόμη επωμίστηκε πολλά από τα βάρη του πολέμου, όπως την περίθαλψη διαφόρων στρωμάτων και κατηγοριών του πληθυσμού που δεν είχαν πληρώσει γι αυτό. Από την άλλη πλευρά οι εισφορές των εργατών μειώθηκαν εξαιτίας της ανεργίας, όπως μειώθηκε και το ποσοστό συνεισφοράς των εργοδοτών.¹⁷⁶ Το ΙΚΑ στην πρώτη περίοδο λειτουργίας σε πανελλαδικό επίπεδο το 1938-1950

¹⁷³ Αρχείο Λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου, αρχείο τομέα ασφάλειας εκμετάλλευσης(ασφάλεια εργασίας), Φακ44 ζ, Στατιστικές ατυχημάτων 1968

¹⁷⁴ Σπύρου Μπράνη, Στατιστικές εργατικών ατυχημάτων στην Ελλάδα, Ελληνικό Ινστιτούτο Υγιεινής και Ασφάλειας της Εργασίας, Αθήνα 1998.

¹⁷⁵ Λιάκος Α., Εργασία και Πολιτική στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου, Ίδρυμα Έρευνας και Παιδείας της Εμπορικής Τράπεζας της Ελλάδας, σελ.529, Αθήνα 1993

¹⁷⁶ Λιάκος Α., Εργασία και Πολιτική στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου, Ίδρυμα Έρευνας και Παιδείας της Εμπορικής Τράπεζας της Ελλάδας, σελ.539, Αθήνα 1993

λειτούργησε ως ο γενικός φορέας της κοινωνικής ασφάλισης στην Ελλάδα, κάτω από αντίξοες υλικές συνθήκες (Πόλεμος, Κατοχή, και Εμφύλιος) και με μεγάλο φάσμα κοινοτικών παροχών λόγω των γεγονότων της εποχής. Στη δεκαετία του 1950, ο νέος νόμος 1846/1951 εναρμόνισε την Ελληνική κοινωνική νομοθεσία με την Χάρτα του Ατλαντικού 1941, την Διακήρυξη της Φιλαδέλφειας 1944 και με την Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου 1948. Ξεκίνησε η Τριμερής χρηματοδότηση, θεσπίστηκαν τα κατώτερα όρια των συντάξεων και οι οικογενειακές παροχές¹⁷⁷.

Από την πρώτη χρονιά λειτουργίας του 1938, το ΙΚΑ άρχισε να καταγράφει τα εργατικά ατυχήματα των ασφαλισμένων του. Σύμφωνα με τα στοιχεία την περίοδο που αποτελεί αντικείμενο έρευνας 1954-1960 τα εργατικά ατυχήματα στο σύνολο της χώρας σε όλους τους παραγωγικούς τομείς φτάνουν από 30.000 περιπτώσεις το 1954 στις 40.000 περιπτώσεις το 1960. Τα περισσότερα ατυχήματα λαμβάνουν χώρα στην βιομηχανία της οικοδομής και των δημοσίων έργων, διότι η οικοδομή απέτελεσε σημαντικό κινητήριο παράγοντα της ελληνικής οικονομικής ζωής. Ακολουθούν οι υφαντικές βιομηχανίες, τα μεταλλεία, το λιανικό εμπόριο, οι μεταφορές κ.τλ¹⁷⁸

Σύμφωνα με το Ν.Δ 2954/1954 ιδρύθηκε στο Υπουργείο Εργασίας Σώμα Επιθεωρήσεως εργασίας¹⁷⁹. Στα πλαίσια της ετήσιας αυτής έκδοσης, ξεκίνησε και η καταγραφή των εργατικών ατυχημάτων που αναφέρθηκαν στις κατά τόπους Περιφερειακές Επιθεωρήσεις Εργασίας. Συγκρίνοντας τα στοιχεία του ΙΚΑ με αυτά του Υπουργείου Εργασίας παρατηρείται μεγάλη διαφορά μεταξύ των στοιχείων των δύο υπηρεσιών. Αυτό οφείλεται στην μεγάλη επέκταση του ΙΚΑ σε όλη την Ελλάδα, η καταγραφή και των πιο απλών μικροτραυματισμών σε αντίθεση με το Υπ. Εργασίας που καταγράφει τα πιο σοβαρά ατυχήματα. Τα στοιχεία του Υπ. Εργασίας αφορούν την δεκαετία του 60 όπου τα εργατικά ατυχήματα εμφανίζονται σε δύο κυρίως κλάδους : βιομηχανίες-εργοστάσια και οικοδομές-κατασκευές-δημόσια έργα. Ολοκληρώνοντας τη σύντομη αυτή αναφορά παραθέτουμε έναν πίνακα(23) με τις πέντε πρώτες επαγγελματικές κατηγορίες ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας όπου σημειώθηκαν τα περισσότερα ατυχήματα τα έτη 1950-1959 σε όλη τη χώρα σύμφωνα με τον αναλυτικό πίνακα 4.6.2 του βιβλίου Στατιστικές Εργατικών ατυχημάτων στην Ελλάδα του Ελληνικού Ινστιτούτου Υγιεινής και Ασφάλειας της Εργασίας.¹⁸⁰

Πίνακας 23-Οι επαγγελματικές κατηγορίες με τα περισσότερα ατυχήματα 1950-1959

¹⁷⁷ Σπύρου Μπράνη, Στατιστικές εργατικών ατυχημάτων στην Ελλάδα, Ελληνικό Ινστιτούτο Υγιεινής και Ασφάλειας της Εργασίας, σελ.21,Αθήνα 1998

¹⁷⁸ Σπύρου Μπράνη, Στατιστικές εργατικών ατυχημάτων στην Ελλάδα, Ελληνικό Ινστιτούτο Υγιεινής και Ασφάλειας της Εργασίαςσελ.28,Αθήνα 1998

¹⁷⁹ Σπύρου Μπράνη, Στατιστικές εργατικών ατυχημάτων στην Ελλάδα, Ελληνικό Ινστιτούτο Υγιεινής και Ασφάλειας της Εργασίας,σελ.32,Αθήνα 1998.Με την υπ αριθμό Α7/15/5/26-9-70 απόφαση των Υπουργών Προεδρίας, Εσωτερικών και Εργασίας οργανωθήκαν οι Περιφερειακές Υπηρεσίες του Υπ. Εργασίας. Αποτέλεσμα των παραπάνω, ήταν η ετήσια έκδοση των Πεπραγμένων των Επιθεωρήσεων Εργασίας ανά την χώρα, σύμφωνα με τις οδηγίες της Διεθνούς Συμβάσεως αρ.81 για την Επιθεώρηση της Εργασίας στη Βιομηχανία και το Εμπόριο, σελ.32

¹⁸⁰ Στατιστικές Εργατικών ατυχημάτων στην Ελλάδα του Ελληνικού Ινστιτούτου Υγιεινής και Ασφάλειας της Εργασίαςσελ.78-79,1950-1959

Επαγγελματικές κατηγορίες	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	ΣΥΝΟΛΟ
Βιομηχανία της οικοδομής	728	993	1582	1845	2116	3048	3166	3506	4738	4749	26471
Βιομηχανίες Κατασκευής ειδών εκ κοινών	2401	1951	2977	2563	2646	3148	3348	2988	3140	2936	28098
Βιομηχανίες Κατασκευής μηχανών	2915	2130	3043	3221	3096	3775	3102	2841	2935	2784	29842
Βιομηχανίες υφαντικών	2932	3272	3036	3152	3361	3104	2718	2588	2440	1972	28575
Εξόρυξη άνθρακα και ορυκτών	185	690	668	796	815	1493	1857	1781	1989	1485	11759

Πηγή, απόσπασμα αναλυτικού πίνακα 4.6.2 του βιβλίου Στατιστικές Εργατικών ατυχημάτων στην Ελλάδα του Ελληνικού Ινστιτούτου Υγιεινής και Ασφάλειας της Εργασίας.

Παρενθετικά να σημειωθεί πως μία από τις συνήθεις ασθένειες των ανθρακωρύχων, λόγω δυσμενών συνθηκών εργασίας είναι η πνευμονοκονίαση. Οφείλεται στη παρατεταμένη έκθεση σε σκόνη άνθρακος. Παρατηρείται συνήθως στους ανθρακωρύχους υπεδάφους παρόλο που μπορεί να συμβεί σε κάθε χώρο όπου ο εργάτης εκτίθεται σε υψηλά επίπεδα σκόνης άνθρακα με συνθήκες ανεπαρκούς αερισμού. Οι παθολογοανατομικές βλάβες της πνευμονοκονίασεως των ανθρακωρύχων οφείλονται στην εισπνοή και κατακράτηση της κόνεως του άνθρακος στον πνεύμονα και εξαρτώνται από την ποσότητα της εισπνευθείσης κόνεως και τη χρονική διάρκεια της έκθεσης. Πλειάδα μελετών στο παρελθόν είχε αναδείξει την ένταση του προβλήματος της πνευμονοκονίασης σε εργαζόμενους διαφόρων κατηγοριών εξορυκτικών διεργασιών στην ελληνική επικράτεια. Ενδεικτικά μελέτες που αφορούν τις δεκαετίες 1960 και 1970 αναφέρουν πως στο λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου διαπιστώθηκε ότι σε 965 λιγνιτωρύχους οι 37 έπασχαν από πνευμονοκονίαση (ποσοστό 3,8%) μετά από επαγγελματική έκθεση 9-16 ετών.¹⁸¹

Ε6. Εκθέσεις ατυχημάτων από άλλες πηγές 1957-1968

¹⁸¹ Ορυχεία-Μέταλλα, Ελληνικό Ινστιτούτο Υγιεινής και Ασφάλειας της Εργασίας, συλλογικό έργο σελ.29-30, Αθήνα 2007.

-(Λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου)¹⁸²

Στις εκθέσεις γίνεται η αναλυτική παρουσίαση των ατυχημάτων. Η δομή των αναφορών αφορά κείμενα από και προς τον διευθυντή των λιγνιτωρυχείων. Οι κ.Πορτοκάλης (προϊστάμενος τομέα ασφάλειας) και Δογάνης (μηχανικός ορυχείου νο2) συντάσσουν τις εκθέσεις σχετικά με τα συμβάντα. Ενδεικτικά καταγράφουμε επτά περιπτώσεις εργατικών ατυχημάτων στο λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου την περίοδο 1957-1968.

Στην πρώτη περίπτωση που σταχυολογήσαμε από το ανεξερεύνητο-ανέκδοτο αρχείο του λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου καταγράψαμε την πρόταση του διευθυντή λιγνιτωρυχείου στο έγγραφο(10/6/1960¹⁸³)η οποία έχει να κάνει με την σύσταση επιτροπής για να εξεταστούν οι όροι που συντέλεσαν στον ακρωτηριασμό του αριστερού ποδιού του μπαζαδόρου και τον καταλογισμό ευθυνών.

Στον ακρωτηριασμό μπαζαδόρου(ο εργάτης που αφαιρεί τα μπάζα ,ο εκχωματιστής) Δ.Νίκα στις 15/6/1960 περιγράφεται η διαδικασία φόρτωσης 4 βαγονιών από το κεκλιμένο επίπεδο προς το πάτωμα +10 του ορυχείου νο2. Μετά την ολοκλήρωση της μετακίνησης 3 βαγονιών, η εργασία επικεντρώνεται στην κατάβαση φορείου που μετέφερε δοκάρια από σκυροκονίαμα και ένα τεμάχιο σιδηροτροχιάς. Οι εργαζόμενοι επικοινωνούν με σήματα ώστε να μην περάσει κανείς από το πάτωμα +36 και κατά αυτήν την φάση εργασίας ο επιστάτης ορυχείου ερωτάται αν πρόκειται να ανέλθει στο πάτωμα +42.Η παρουσία του επιστάτη καθυστερεί την εργασία. Ο παθών επαναλαμβάνει το σήμα αλλά λόγω στιγμιαίας απουσίας του χειριστή, δεν λαμβάνει απάντηση και μετακινεί τον 4ο βαγόνη στην κατάλληλη θέση φόρτωσης. Ο μπαζαδόρος Φωτιάς θέτει σε κίνηση τον βαρούλκο και το έμφορτο φορείο κινείται προς τα κάτω. Στο στόμιο του κεκλιμένου(γονατιά) ένα δοκάρι φεύγει με ταχύτητα και σφηνώνει το αριστερό πόδι του Δ.Νίκα. Στην έκθεση σημειώνεται ότι ο παθών την στιγμή του ατυχήματος στηριζόταν στο βαγόνη και παρακολουθούσε την φόρτωση έχοντας ακάλυπτο και εκτεθειμένο μόνο το αριστερό πόδι από το ύψος της κνήμης. Οι εργαζόμενοι προστρέχουν και μεταφέρουν τον Δ.Νίκα στην επιφάνεια του ορυχείου.

Η έκθεση κλείνει με τον απολογισμό των ευθυνών. Το μεγαλύτερο μέρος ευθύνης αποδίδεται στον παθόντα ,ο οποίος παρά το γεγονός ότι το σήμα "μάινα" εκκρεμούσε δεν καλύφτηκε επαρκώς, όπως ορίζουν σαφώς οι οδηγίες σχετικά με την κίνηση ατόμων και υλικών στην βάση των κεκλιμένων επιπέδων φόρτωσης. Ποσοστό ευθύνης φέρει και ο μπαζαδόρος Φωτιάς που δεν εξασφάλισε το φορτίο του φορείου. Τέλος η τυχαία παρέμβαση του επιστάτη συνετέλεσε κι αυτή στο ατύχημα, με την πεντάλεπτη καθυστέρηση κατά την εκτέλεση του σήματος. Η δομή των αναφορών δεν αλλάζει και σχεδόν πάντα κλείνει με την ευθύνη να βαραινεί τον εργαζόμενο σύμφωνα με την διεύθυνση.

Σε μια άλλη περίπτωση το θέμα είναι ο τραυματισμός μπαζαδόρου λόγω πρόωρης έκρηξης διατρήματος στο ορυχείο νο1, τμήμα 4ον ,πάτωμα-8.Ο μπαζαδόρος Μπουραντάς εργαζόταν υπό

¹⁸² Αρχείο Λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου Εκθέσεις ατυχημάτων 1957-1968

¹⁸³ Αρχείο Λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου,αρχείο τομέα ασφάλειας εκμετάλλευσης(ασφάλεια εργασίας), Φακ44γ,έκθεση ατυχήματος 10-15/6 1960

την επίβλεψη του μινადόρου Ι.Αργύρη, ο οποίος τον διέταξε να ορύξει διάτρημα σε μεγάλο τεμάχιο λιγνίτη. Μετά την όρυξη διατρήματος, ο μιναδόρος το γόμωσε με δυναμίτιδα και αφού ανέθεσε την σύνδεση της γραμμής πυροδότησης στον παθόντα, αποσύρθηκε στον θάλαμο και μετέβη για την ανατίναξη αφού ειδοποίησε τους γειτνιάζοντες σε θάλαμο εργαζόμενους. Κατά την στιγμή που ο παθών ασχολούνταν με την προαναφερθείσα σύνδεση της γραμμής πυροδότησης και ενώ το σύρμα βρισκόταν ακόμα στα χέρια του, ο μιναδόρος πυροδότησε και τα εκτιναχθέντα τεμάχια λιγνίτη τον τραυμάτισαν άνευ σοβαρών επιπτώσεων στην ωμοπλάτη. Το ατύχημα αποδίδεται στην αδικαιολόγητη βιασύνη του Ι.Αργύρη(ο μιναδόρος).¹⁸⁴

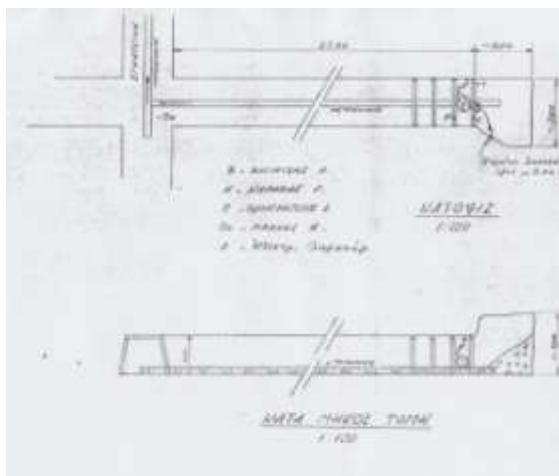
Να σταχυολογήσουμε άλλες τρεις περιπτώσεις σοβαρών ατυχημάτων που συνέβησαν τα 1957 και καταγράφονται στις εκθέσεις του λιγνιτωρυχείου¹⁸⁵. Η πρώτη αφορά τον τραυματισμό στο πόδι στις 19 Αυγούστου του μπαζαδόρου Λεωνίδα Βογιατζή ο οποίος εργαζόταν στο νότιο τμήμα του λιγνιτωρυχείου Νο 2, με αποτέλεσμα την χειρουργική επέμβαση και την αποκοπή του δεξιού ποδός γύρω στα 15 εκ. κάτω από το γόνατο. Η αιτία σύμφωνα με έκθεση του Α. Γ. Καρατζά που στηρίζεται στην έρευνα των μηχανικών (Πορτοκάλη και Βουδήμο) είναι αφενός η απρόβλεπτη αποκόλληση από την οροφή τεμαχίου λιγνίτη, αφετέρου η βραδύτητα με την οποία αντέδρασε ο παθών ενώ ο επιτηρών τον θάλαμο μιναδόρος τον ειδοποίησε για το κατερχόμενο τεμάχιο λιγνίτη. Η έκθεση των μηχανικών συνοδεύεται από συνημμένο σκαρίφημα που αποτυπώνει παραστατικά το ατύχημα.

Η δεύτερη αφορά τον σοβαρό τραυματισμό του μιναδόρου Δημητρίου Παλόγου ο οποίος τραυματίστηκε στις 10 Αυγούστου του 1957 στο κεφάλι από τεμάχιο λιγνίτη που αποκολλήθηκε αιφνίδια από την οροφή στο ορυχείο Νο 1. Κατά τον Α. Γ. Καρατζά¹⁸⁶ που συντάσσει την αναφορά το αίτιο του τραυματισμού συγκαταλέγεται μεταξύ των τυχαίων περιστατικών τα οποία δεν είναι δυνατό να προληφθούν. Επιπλέον τονίζεται η παρουσία του μηχανικού Δ.Βουδήμου που επέβλεπε την εργασία και ότι είχαν ληφθεί τα ενδεικνύμενα μέτρα για την ασφάλεια των εργαζομένων, συγκεκριμένα η στοά ήταν υποστυλωμένη και ο θάλαμος φωτιζόταν επαρκώς. Ακολουθεί και σε αυτή την περίπτωση σκαρίφημα αποτύπωσης του ατυχήματος.

¹⁸⁴ Αρχείο Λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου, αρχείο τομέα ασφάλειας εκμετάλλευσης(ασφάλεια εργασίας), Φακ44γ. Σύμφωνα με την έκθεση ο Αργύρη.Ι.(μιναδόρος) υπέπεσε στις αναφερόμενες παραβιάσεις των οδηγιών ασφαλείας: 1)βρέθηκε κάτοχος χειρολαβής πυροδότησης εκρηκτικών που δεν μπορούσε να δικαιολογήσει, 2) ανέθεσε την σύνδεση της γραμμής πυροδότησης στον παθόντα ενώ όφειλε να κάνει την σύνδεση ο ίδιος. Μια παράβαση που δείχνει την ιεράρχηση και τον ακριβή καθορισμό της εργασίας για τον καθένα. 3) δεν ειδοποίησε περί της επικείμενης έκρηξης με την φράση "βάρδα φουρνέλο" όπως όριζαν οι κανονισμοί 4) δεν διέκοψε την λειτουργία του ανεμιστήρα για καλύτερη συνεννόηση λόγω θορύβου, 5) δεν ειδοποίησε και ούτε έλαβε άδεια από τον επικεφαλής για την γόμωση και την ανατίναξη του διατρήματος

¹⁸⁵ Αρχείο Λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου, αρχείο τομέα ασφάλειας εκμετάλλευσης(ασφάλεια εργασίας), Φακ44β. Εκθέσεις ατυχημάτων 1957

¹⁸⁶ Αρχείο Λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου, αρχείο τομέα ασφάλειας εκμετάλλευσης(ασφάλεια εργασίας), Φακ44β. Εκθέσεις ατυχημάτων 1957. Έκθεση Καρατζά για το Ατύχημα στις 10 Αυγούστου 1957

14.Συνημμένο σκαρίφημα που αποτυπώνει παραστατικά το ατύχημα του μπαζαδόρου Λεωνίδα Βογιατζή.¹⁸⁷ (Πηγή, Αρχείο λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου)

Η τρίτη περίπτωση αφορά τον τραυματισμό του μιναδόρου Β.Πηλιχού στο ορυχείο Νο 2 λόγω πρόωρου εκρήξεως εμπυρευματισμένου τεμαχίου δυναμίτιδας στις 16 Νοεμβρίου 1957. Οι μηχανικοί Πορτοκάλης και Δογάνης¹⁸⁸ στην έκθεση τους αναφέρονται στην αιφνίδια έκρηξη τεμαχίου δυναμίτιδας στο τελευταίο διάτρημα με αποτέλεσμα τον τραυματισμό του μιναδόρου Β.Πηλιχού και τον μωλωπισμό του επικεφαλής Β.Ρέτσα αλλά και του μπαζαδόρου Σ.Φρυγανιώτη. Ως προς τα αίτια τα οποία προκάλεσαν την πρόωρη έκρηξη, οι μηχανικοί υποστηρίζουν πως το ατύχημα προκλήθηκε λόγω ισχυρής κρούσης του εμπυρευματισμένου τεμαχίου δυναμίτιδας κατά τη διάρκεια της γομώσεως. Αποκλείουν την περίπτωση ελαττωματικής δυναμίτιδας αλλά και της διαρροής ρεύματος. Μετά το ατύχημα ο τραυματισθείς μιναδόρος μεταφέρθηκε στην κλινική Κόλλια στο Αλιβέρι όπου του έγινε ακρωτηριασμός του δεξιού αντίχειρα.

Στις 22 Μαρτίου 1961 ο μηχανικός Ν.Πορτοκάλης υπογράφει αναφορά¹⁸⁹ για τον τραυματισμό του μπαζαδόρου Σταύρου Χαϊνά στο κεφάλι ο οποίος εργαζόταν στο ορυχείο Νο 1 στις 22.45 στο πάτωμα -32. Η περιγραφή έχει ως εξής: «... Κατά την ώρα του τραυματισμού του ο παθών , υπό την επίβλεψιν του μιναδόρου Γεωργίου Παλόγου, ησχολείτο με την φόρτωση λιγνίτου (προϊόν εκρήξεως θαλάμου) εις μηχανικόν μεταφορέα. Προς στιγμήν,ο παρακολουθών την οροφήν μιναδόρος, αντελήφθη αιφνιδίως αποσπώμενον όγκον λιγνίτου και απευθυνόμενος εις τον παθόντα εφώναξε «βάρδα φυλάξου στο παραμέντο». Πράγματι, αμφοτέροι εκινήθησαν προς την δεξιάν πλευρά της στοάς και απέφυγον την βεβαίαν σύνθλιψιν των υπό του κυλιόμενου όγκου (πιθανόν βάρος 250χλμ), πλην όμως ο παθών εν τη δικαιολογημένη σπουδή του προσέκρουσεν επί

¹⁸⁷ Αρχείο Λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου,αρχείο τομέα ασφάλειας εκμετάλλευσης(ασφάλεια εργασίας), Φακ44β.Εκθέσεις ατυχημάτων 1957. συνημμένο στην έκθεση σκαρίφημα ατυχήματος

¹⁸⁸ Αρχείο Λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου,αρχείο τομέα ασφάλειας εκμετάλλευσης(ασφάλεια εργασίας), Φακ44β.Εκθέσεις ατυχημάτων 1957. Έκθεση Μηχανικών Πορτοκάλη και Δογάνη για το ατύχημα στις 16 Νοεμβρίου 1957

¹⁸⁹ Αρχείο Λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου,αρχείο τομέα ασφάλειας εκμετάλλευσης(ασφάλεια εργασίας), Φακ44δ, Έκθεση Μηχανικού Ν.Πορτοκάλη για το ατύχημα στις 22 Μαρτίου 1961

*χαλυβδίνου ορθοστάτου με αποτέλεσμα τον σοβαρόν τραυματισμόν του. Εκ της διαταχθείσης ερεύνης, προς διαπίστωσιν αφ ενός των συνθηκών υπό τας οποίας έγινε το ατύχημα, και τον καταμερισμόν των ευθυνών αφ ετέρου, προέκυψεν ότι το ατύχημα ήτο **απρόβλεπτον** και ουδείς ευθύνεται δι' αυτό. Ως εμφανίζεται εκ του συνημμένουσκαριφήματος, τούτο έλαβε χώραν εντός καλώς υποστηριζομένης στοάς, και εις απόστασιν τεσσάρων περίπου μέτρων υπό της εισόδου του θαλάμου.»*

Η τελευταία μας περίπτωση αφορά τον θανάσιμο τραυματισμό του επικεφαλής του ορυχείου Νο 1 Αργύρη Ιωάννου στις 25/6/68 και ώρα 22.07. Η έκθεση¹⁹⁰ συνοδεύεται από πολυσέλιδα έρευνα-ανάκριση των εμπλεκομένων λιγνιτωρύχων. Σύμφωνα με την έκθεση συρμός κενών βαγονιών ωθούμενος από ηλεκτράμαξα προσέκρουσε πάνω σε μισογεμάτο βαγόκι που βρισκόταν στην κεντρική ανατολική στοά μεταφοράς του πατώματος -70μ. του ορυχείου Νο1 και στη θέση φορτώσεως του εγκάρσιου Νο 11Α. Το αποτέλεσμα της πρόσκρουσης ήταν να εκτροχιασθούν πέντε κενά βαγόκια. Το δεύτερο από αυτά χτύπησε και τραυμάτισε θανάσιμα τον ευρισκόμενο παρά την παρειά της στοάς επικεφαλής υπογείων του ορυχείου Νο1 Αργύρη Ιωάννη. Παρά την άμεση μεταφορά του στο νοσοκομείο Χαλκίδας δεν κατέστη δυνατό να σωθεί ο Αργύρης και απεβίωσε στις 01.30 στις 26/6/68. Οι μηχανικοί καταλογίζουν ευθύνη στον θανόντα ο οποίος παραβίασε κανόνες και διατάξεις ασφαλείας, αδιαφόρησε και δεν προφυλάχτηκε παρά τις σχετικές προτροπές των υφισταμένων του. Μάλιστα η έκθεση κλείνει με την εξής διαπίστωση: *«Εις την περίπτωσιν ταύτην παρουσιάζεται το φαινόμενον να είναι ο ίδιος υπεύθυνος δια την ασφάλειαν των υφισταμένων του και να προσπαθούν οι υφιστάμενοι του να τον προφυλάξουν»*

Σε όλες σχεδόν τις περιπτώσεις που ανθολογήσαμε διαπιστώνεται από τις εκθέσεις υπευθύνων ως αίτια των ατυχημάτων ο απρόβλεπτος παράγοντας λόγω της επικινδυνότητας της εργασίας στα ορυχεία ανεξαρτήτως μέτρων ασφαλείας, και βέβαια η προσωπική ευθύνη των εργαζομένων που παραβιάζουν κανόνες ασφαλείας είτε από επιπολαιότητα είτε από άγνοια.

¹⁹⁰ Αρχείο Λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου, αρχείο τομέα ασφαλείας εκμετάλλευσης(ασφάλεια εργασίας), Φακ44ζ. Έκθεση από τους Δ.Βουδήμο Διπλ. μηχανικό μεταλλείων, προϊστάμενο του τομέα Ασφαλείας Εκμεταλλεύσεως, τον Ρ.Νταιφά Διπλ. μηχανικό μεταλλείων, προϊστάμενο του τομέα παραγωγής και τον Κ.Παπαδόπουλο Διπλ. Πολιτικό μηχανικό, προϊστάμενο τμήματος κατασκευών που συνοδεύεται από πολυσέλιδη έρευνα-ανάκριση των εμπλεκομένων λιγνιτωρύχων στο ατύχημα στις 25/6/1968 (Παναγιάρη Αθανασίου, επικεφαλής υπογείων, Κούρου Γεωργίου, τεχνίτη υπογείων, Τριανταφύλλου Γεωργίου, οδηγού ηλεκτράμαξας υπογείων, Δημητρίου Λουκά, μπαζαδόρου και Μεταξά Αριστείδη, μπαζαδόρου που εκτελούσε κατά την ημέρα του ατυχήματος χρέη φροντιστή υλικών και εργαλείων υπογείων) στο τραγικό περιστατικό, καταγράφει αναλυτικά το ιστορικό του ατυχήματος και καταλήγει σε εξακριβώσεις και συμπεράσματα

E7.Το ατύχημα του 1968 στα λιγνιτωρυχεία Αλιβερίου

Η διεύθυνση του λιγνιτωρυχείου με διευθυντή τον Ι.Ν. Οικονομόπουλο στις 10/12/1968 με επείγον τηλεγράφημα¹⁹¹ ανακοινώνει στην επιθεώρηση μεταλλείων Α Περιφέρειας το τραγικό ατύχημα που συμβαίνει στα λιγνιτωρυχεία. Ισχυρή έκρηξη που σημειώθηκε στις 9.12.68 και ώρα 21.30 στη στοά του πατώματος -70μ. του ορυχείου Νο 1 προερχομένη από δυναμίτιδα, υπό ανεπιβεβαίωτες συνθήκες, έχει ως τραγική συνέπεια τον θάνατο επτά λιγνιτωρύχων και τον τραυματισμό δώδεκα οι οποίοι μεταφέρθηκαν στα νοσοκομεία Αλιβερίου, Χαλκίδας και Αθηνών. Προσθέτει πως η πρόχειρη ,αρχικά , ανάκριση που διεξήχθη οδηγεί στο συμπέρασμα πως το ατύχημα προήλθε κατόπιν εσφαλμένης ενέργειας του υπευθύνου επικεφαλής, αρμοδίου για τον χειρισμό των εκρηκτικών υλών ο οποίος υπήρξε μεταξύ των θυμάτων. Ακολουθεί αναλυτικό δελτίο ατυχημάτων και συμβάντων όπου καταγράφονται οι νεκροί και οι τραυματίες (όνομα-επώνυμο, οικονομική κατάσταση, οικογενειακή κατάσταση, σπουδές, τόπος κατοικίας).

Στις 10/12/68 η ΔΕΗ¹⁹² με αριθμ. πρωτοκόλλου 196803 και με ΘΕΜΑ: Θανατηφόρο εργατικό ατύχημα εις το λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου έγγραφο της ανακοινώνει στο Υπουργείο Βιομηχανίας, Επιθεώρηση Μεταλλείων Α Περιφέρειας το συμβάν: « *Εν συνεχεία σημερινής τηλεφωνικής μας ειδοποίησεως, έχομεν την τιμή να γνωρίσωμεν υμίν ότι χθες 9.12.68 και περί ώραν 21.30, λόγω σημειωθείσης ισχυράς εκρήξεως εις στοάν του Ορυχείου Νο 1 του λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου, προκληθήσεις συνεπεία εκρήξεως ποσότητος δυναμίτιδος, εφονεύθησαν οι:*

1. *Χαράλαμπος Μαζαράκης του Στεφάνου*
  2. *Νικόλαος Δροσάτος του Ιωάννου*
  3. *Ευάγγελος Τρακοσάρης του Θεμιστοκλέους*
  4. *Ιωάννης Τζελάτης του Μιχαήλ*
  5. *Δημήτριος Κιούσης του Αθανασίου*
  6. *Σταμάτιος Μάντζαρης του Αντωνίου*
  7. *Θρασύβουλος Ρήγας του Βασιλείου*
- ετραυματίσθησαν δε οι:*

Χαράλαμπος Κακάτσος του Γεωργίου
Βασίλειος Τριανταφύλλου του Χρήστου
Ευάγγελος Πάντζαλης του Ιωάννου
Δημήτριος Πιρπιρής του Νικολάου
Δημήτριος Αρβανίτης του Ιωάννου
Ιωάννης Καραπάς του Κωνσταντίνου
Ιωάννης Ντούρας του Βασιλείου

¹⁹¹ Αρχείο Λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου, αρχείο τομέα ασφάλειας εκμετάλλευσης(ασφάλεια εργασίας), Φακ44ζ.Επείγον τηλεγράφημα του Ι.Ν.Οικονομόπουλου για θανατηφόρο ατύχημα στο λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου στις 10/12/1968

¹⁹² Αρχείο Λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου, αρχείο τομέα ασφάλειας εκμετάλλευσης(ασφάλεια εργασίας), Φακ44ζ. Ανακοίνωση της ΔΕΗ για θανατηφόρο ατύχημα στο Υπουργείο Βιομηχανίας Επιθεώρηση Μεταλλείων Α Περιφέρειας στις 10/12/1968

*Νικόλαος Τσάλας του Δημητρίου
Ευάγγελος Πέππας του Νικολάου
Ιωάννης Ρεγκούκος του Αθανασίου
Γεώργιος Κούρος του Ιωάννου
Νικόλαος Σπυρίδης του Δημητρίου»*

Τα στερεότυπα επαναλαμβανόμενα συλλυπητήρια τηλεγραφήματα προς τις οικογένειες των θανόντων από τον διευθυντή του λιγνιτωρυχείου Ι.Ν Οικονομόπουλο ολοκληρώνουν το τυπικό μέρος της πληροφόρησης: «*Η Διεύθυνσις και το προσωπικόν του Λιγνιτωρυχείου εκφράζει προς υμάς την βαθειάν λύπην της δια τον, εν τη εκτελέσει της υπηρεσίας, τραγικόν θάνατον του προσφιλούς σας τέκνου και εύχεται όπως ο Ύψιστος σας χαρίση υπομονήν και παρηγορίαν*» Το δυστύχημα του 1968 ήταν ίσως το πιο τραγικό που σημάδεψε τη ζωή του τόπου και χαράχθηκε για πάντα στην μνήμη της τοπικής κοινωνίας αλλά και των λιγνιτωρύχων που σχετίστηκαν με αυτό.¹⁹³

Αξίζει να σημειωθεί πως ο φάκελος της ενδελεχούς έρευνας του δυστυχήματος του 1968 ήταν απόρρητος για πολλές δεκαετίες και βέβαια δεν βρίσκεται στο αρχείο του λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου. Στις ερωτήσεις μας η υπεύθυνη υποστήριξε πως κατά πάσα πιθανότητα βρίσκεται στα κεντρικά αρχεία της ΔΕΗ, στη Αθήνα. Δυστυχώς τα πορίσματα της ανακριτικής έρευνας αν και αναζητήθηκαν δεν βρέθηκαν. Χρήζει περαιτέρω έρευνας και αναζήτησης το συγκεκριμένο τραγικό συμβάν που κόστισε τη ζωή σε 8 λιγνιτωρύχους και τραυμάτισε 12. Ο λιγνιτωρύχος Πάτζαλης Βαγγέλης ,34 ετών από τα Κριεζιά ήταν ο όγδοος νεκρός που απεβίωσε στο νοσοκομείο.

¹⁹³ « *Αλιβέρι, σούρουπο 9 Δεκέμβρη του '68, γιορτή της Αγίας Άννας. Τα καταστήματα κλείνουν ο κόσμος μαζεύεται στα σπίτια. Ο Σωτήρης ο Μπ. πήρε κάτι πράγματα που περίμενε και πήρε την ανηφόρα για το σπίτι.. Έπρεπε να κολατσίζει και να ξαπλώσει νωρίς. Το πρωί πήγαινε πρώτος στο λιγνιτωρυχείο να ελέγξει τα «φανάρια» ώστε μόλις θα' ρθει η βάρδια να' ναι όλα έτοιμα και ασφαλή. Ο Λάζαρος έκλεισε το φαρμακείο κι' ετοιμαζότανε να πάει στη γιορτή της Άννας...Ξάφνου ουρλιαχτά από σειρήνες ασθενοφόρων ξέσκισαν την ήσυχη νύχτα. Κανείς δεν κατάλαθε τι τρέχει. Οι καιροί ήταν δύσκολοι (δεύτερος χρόνος δικτατορίας) ο φόβος φώλιαζε στις καρδιές. Οι κλούβες πέραναν κι ανηφόριζαν τον « τσούλουρα ». Εκεί στην αυλή της παλιάς κλινικής παίχτηκε ένα ακόμα δράμα από αυτά που η οικογένεια των λιγνιτωρύχων έζησε και ζει σ' όλο τον κόσμο. Δεκάδες κορμιά νεκρά ή χτυπημένα, βογκητά, πανικός. Το κόκκινο αίμα ανακατεμένο με τη μαύρη μουτζούρα κυλούσε στη σκάλα. Το έργο της διαλογής, σου πάγωνε το αίμα. Από κει οι νεκροί, από δω οι τραυματίες. Ο παπά-Πλούταρχος να προσπαθεί να συγκεντρώσει ακρωτηριασμένα μέλη. Πως έγινε τόσο κακό; Λιγνιτωρυχείο απόγευμα. Τουλάχιστον 250 άτομα δουλεύουν 170 μέτρα κάτω από την επιφάνεια. Μια λάθος ενέργεια του επιστάτη, και το κακό γίνεται! Η τεράστια έκρηξη δημιουργεί ένα φοβερό κύμα που έφτασε μέχρι την επιφάνεια. Τραγικό αποτέλεσμα 7 νεκροί πάρα πολλοί τραυματίες .Οι άτυχοι μεροκαματιάρηδες προστέθηκαν στο πάνθεο των 25 νεκρών από δυστυχήματα στο ορυχείο, από το 53 μέχρι το 85. Δεκάδες ακρωτηριάστηκαν, πέθαναν από πνευμονοπάθειες, καρκίνο.» Αφήγηση Γ.Κατσαμάγκου, Μηχανικού Μεταλλειολόγου, από ιδιωτική συλλογή.*

15.Η διεύθυνση του λιγνιτωρυχείου με διευθυντή τον Ι.Ν. Οικονομόπουλο στις 10/12/1968 με επείγον τηλεγράφημα ανακοινώνει στην επιθεώρηση μεταλλείων Α Περιφέρειας το τραγικό ατύχημα που συμβαίνει στα λιγνιτωρυχείο(Πηγή, Αρχείο λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου)

Ε8.Η εντατικοποίηση της εργασίας- μια μη μετρήσιμη – «αθέατη» παράμετρος των εργατικών ατυχημάτων

Οι παράγοντες που οδηγούν σε θανατηφόρα ατυχήματα, ειδικότερα στις συνθήκες εργασίας των ορυχείων, καταγράφονται από την εργοδοσία και σε πολλές περιπτώσεις δεν μπορούν εύκολα αμφισβητηθούν ή να αναιρεθούν. Η ευθύνη των εργαζομένων στην τήρηση των κανόνων ασφαλείας αλλά και η ευθύνη της επιχείρησης να λαμβάνει τα κατάλληλα μέτρα προστασίας και πρόληψης ατυχημάτων είναι κατά το δοκούν αντικειμενικά δεδομένα που προσδιορίζουν το πλαίσιο εργασίας. Αυτό που δεν καταγράφεται από στατιστικά στοιχεία είναι η εντατικοποίηση της εργασίας.

Η περίπτωση του θανατηφόρου ατυχήματος του 1965 για τον μινადόρο Ι.Καγκέλη, που προαναφέρθηκε στο Δ Κεφάλαιο, κεντρίζει την προσοχή μας από μια άλλη οπτική. Στο συγκεκριμένο θέμα η ένωση εργατοτεχνιτών και υπαλλήλων του λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου καταγγέλλει για εγκληματική αδιαφορία των αρμόδιων οργάνων που επιδιώκουν την οπωσδήποτε αύξηση της παραγωγής σε βάρος της σωματικής ακεραιότητας των εργαζομένων. Ο πρόεδρος (Κουντούρης) και ο Γενικός γραμματέας(Μεταξάς) αναφέρουν ότι ο θάνατος του μιναδόρου κατ'εντολή διαταχθείσης εργασίας συντελέστη πέραν των καθηκόντων κατά παράβαση του άρθρου 118,120 του κανονισμού μεταλλείων και λατομικών εργασιών(ΚΜΛΕ).Στην έκθεση γίνεται λόγος για ανάγκη λήψης μέτρων με πλήρη εφαρμογή του

κανονισμού.¹⁹⁴ Η οπτική των εργαζομένων έρχεται σε αντιδιαστολή με τις εκθέσεις της διοίκησης και δίνει μια άλλη εικόνα για τον κόσμο των ατυχημάτων.

Μια άλλη παράμετρος, λοιπόν, των εργατικών ατυχημάτων που δεν καταγράφεται γιατί δεν αποτελεί μετρήσιμο στοιχείο από τις βιομηχανίες είναι η εντατικοποίηση της εργασίας. Αξίζει να κάνουμε μνεία για τον πολύ σημαντικό αυτό παράγοντα που επισημαίνουν διαχρονικά τα εργατικά συνδικάτα όπου στο βωμό του κέρδους έχει εντατικοποιηθεί η παραγωγή, έχουν παράνομα αυξηθεί οι ώρες εργασίας, έχουν παραβιαστεί ή δεν έχουν ληφθεί κανόνες ασφαλείας με τίμημα τραυματισμούς, πολλές φορές θανάσιμους, και την επιβάρυνση της υγείας των εργαζομένων.

Τα παραδείγματα είναι πάρα πολλά την περίοδο της βιομηχανικής επανάστασης αλλά δεν λείπουν και στα νεότερα χρόνια. Γράφει ο Κ.Μαρξ στα μέσα του 18ου αιώνα για την εντατικοποίηση της εργασίας *“ο εργάτης εξαναγκάζεται να ξοδεύει περισσότερη εργασία στο ίδιο χρονικό διάστημα, ν’ αυξάνει την ένταση της εργατικής δύναμης, να γεμίζει πιο πυκνά τους πόρους του χρόνου εργασίας”*¹⁹⁵. Η εντατικοποίηση της εργασίας αυξάνει, όπως είναι φυσικό, και τον αριθμό των εργατικών “ατυχημάτων”, καθώς οι μηχανές και οι άνθρωποι κινούνται με διαρκώς αυξανόμενη ταχύτητα για να αυξήσουν την παραγωγή και η παραμικρή “απροσεξία” αποβαίνει μοιραία...¹⁹⁶

Συμπερασματικά, η «περιοδικότητα» και το πόσο «βαρύ ή σοβαρό» είναι το εργατικό ατύχημα, είναι η βάση που πατάνε όλες οι μυθοπλασίες της αστικής κεφαλαιοκρατικής προπαγάνδας(και όχι μόνο) που συχνά αποκρύπτει – αποσιωπά τις πραγματικές αιτίες για τα εργατικά ατυχήματα. Μυθοπλασίες που ξεκινάνε από την *«ανευθυνότητα, το λάθος, την απροσεξία»* των εργαζομένων και φτάνουν ως την *«υπέρβαση – παραβίαση»* των κανόνων ασφαλούς εκτέλεσης της εργασίας με ευθύνη του ίδιου του εργαζόμενου. Ότι ο εργαζόμενος κάτω από την πίεση, την απειλή, τη

¹⁹⁴ Έκθεση Ένωσης Εργατοτεχνιτών και υπαλλήλων λιγνιτωρυχείων Αλιβερίου 1965, Ιστορικό αρχείο ΔΕΗ,Αθήνα

¹⁹⁵ <http://halastor.blogspot.gr/2014/10/rage-against-machine.html> η προλεταριακή ανταρσία στη βιομηχανική επανάσταση

¹⁹⁶ <http://halastor.blogspot.gr/2014/10/rage-against-machine.html> η προλεταριακή ανταρσία στη βιομηχανική επανάσταση, *«Οι σιδηροδρομικοί, όμως, είναι κι αυτοί κοινοί άνθρωποι κι όχι Κύκλωπες . Σ’ ένα ορισμένο σημείο παραλύει η εργατική τους δύναμη. Τους κυριεύει η νάρκη. Το μυαλό τους παύει να σκέφτεται και τα μάτια να βλέπουν»*. Ένας σιδηροδρομικός εργάτης λέει για τα συχνά “ατυχήματα” στους σιδηροδρόμους: *«Όλοι ξέρουν ποιες είναι οι συνέπειες όταν για μια στιγμή παραλύσει η προσοχή του μηχανοδηγού και του θερμαστή. Και πως είναι δυνατό να γίνει διαφορετικά με την απεριόριστη παράταση της εργασίας, στον πιο δριμύ χειμώνα, χωρίς διαλείμματα και ανάπαυση;Σ’ ένα ρεσιτάλ κυνισμού ο E.G. Wakegielδ γράφει στα 1833: «οι εργάτες που εργάζονται υπερβολικά πεθαίνουν με καταπληκτική γρηγοράδα. Οι θέσεις, όμως, αυτών που χάνονται συμπληρώνονται αμέσως και η συχνή αλλαγή των προσώπων δεν επιφέρει καμιά αλλαγή στη σκηνή»...* Ιατρική έκθεση που αφορά τους εργάτες γης στην κομητεία Σάδερλαντ αναφέρει το σταδιακό εκφυλισμό της υγείας των ρωμαλέων κι εύρωστων κάποτε κατοίκων της περιοχής και των παιδιών τους... Την ίδια ώρα η διατροφή του προλεταριάτου ήταν τρισάθλια: *« (ο εργάτης) είναι υποχρεωμένος να τρώει καθημερινά μαζί με το ψωμί του μια ορισμένη ποσότητα ανθρώπινου ιδρώτα, ανακατεμένο με το πυώδες περιεχόμενο αποστημάτων, με ιστούς αράχνης, με πτώματα κατσαρίδων και χαλασμένη γερμανική μαγιά, χώρια η στύψη, η αμμόπετρα και τ’ άλλα ευχάριστα ορυκτά καρυκεύματα»*, όπως αναφέρει ο Μαρξ με το γνώριμο ειρωνικό του ύφος.

δίωξη, την ποινή έως και την απόλυση «υποχρεώνεται» να προβεί σε μια ενέργεια που σε πρώτη εκτίμηση δεν φαντάζει να είναι και τόσο επικίνδυνη ή ακόμα να «αναγκάστηκε» να την ξανακάνει στο παρελθόν χωρίς συνέπειες είναι κάτι που σκόπιμα αποκρύπτεται – αποσιωπάται.

Εν κατακλείδι, ο κόσμος της τεχνολογίας, της βιομηχανικής προόδου μπορεί να προβάλλει λαμπρός, στην αθέατη του όμως όψη ο κόσμος της εργασίας έχει χρώματα μελανά, είναι η άλλη πλευρά της βιομηχανικής επανάστασης και το τίμημα ήταν και είναι βαρύ. Το ύψος των ημερομισθίων σε σχέση με τις προσωπικές και οικογενειακές ανάγκες, η λιτοδίαιτη ζωή, η χρονική διάρκεια της εργασίας συνθέτουν, ένα επαχθές πλαίσιο συνθηκών εργασίας και διαβίωσης. Μια κατάσταση που γίνεται επαχθέστερη εξαιτίας του είδους της βαριάς και πολύμοχθης μεταλλευτικής-μεταλλουργικής εργασίας, με ακραία έκφραση της τα θανατηφόρα ατυχήματα, τις αναπηρίες και τις επώδυνες ασθένειες¹⁹⁷. Ειδικότερα στον τομέα των ορυχείων, της εξόρυξης μετάλλων οι συνθήκες εργασίας εγκυμονούν μεγάλους κινδύνους για την ασφάλεια και την υγεία των εργαζομένων. Ο θησαυρός που κρύβεται στα έγκατα της γης, «θησαυρός χθονός» κατά τον Αισχύλο¹⁹⁸, η ανακάλυψη και η εκμετάλλευση αυτού του θησαυρού απαιτεί ένα ανθρώπινο κόστος δυσβάσταχτο.

---

¹⁹⁷ Στον “βιομηχανικό μεσαίωνα” στη χώρα μας καταγράφονται πολλά τραγικά ατυχήματα και δη θανατηφόρα, που συνέβαιναν στα μεταλλεία Λαυρίου της γαλλικής εταιρείας. Οι συνθήκες εργασίας ως ακραία έκφραση κοινωνικής αδικίας- 12ωρη εργασία, εργασία τη νύκτα και τις Κυριακές, πολύ χαμηλά ημερομίσθια- σε συνδυασμό με παντελή απουσία μέτρων ασφαλείας θα αποτελέσουν τα κινούντα αίτια για τις σφοδρές απεργίες στο Λαύριο, με κορυφαία αυτήν της Καμάριζας, το 1896. Αναφερόμαστε ενδεικτικά, σε δύο τέτοια περιστατικά, που συνέβησαν το 1892, στην Καμάριζα, στο φρέαρ Serrieri No 1, με την περιγραφική, γλωσσική ακρίβεια του επιθεωρητή μεταλλείων: « *Ο παθών ανήρχετο επί τινός εκφορικού αμαξίου, εφ ου δεν ίστατο εν τούτοις κατάλληλος. Κατά την άνοδον το αμάξιον προσέκοψε κατά τινος προσκόμματος και εκωλύθη η περαιτέρω άνοδος αυτού. Τούτου ένεκα εθραύσθη το ανεγκύον αυτό καλώδιον, το δε αμάξιον κατέπεσεν επί του πυθμένος του φρέατος, και ούτως εύρεν ο εν αυτώ εργάτης τον θάνατον. Γεώργιος Χατζής, μεταλλευτής ετών 24*»...Και στη δεύτερη περίπτωση, « *Ο παθών εργαζόμενος εν τω πρώτο δώματι του μεταλλείου Καμαρίζης έκυψε την κεφαλήν εντός του εκφορικού φρέατος, όπως ειδοποίηση τον εν τω δεύτερω δώματι εργάτην ότι υπήρχεν μετάλλεμα προς παραλαβήν. Ταυτοχρόνως ο όλως αθορύθως κατερχόμενος εκφορικός κλωθός έπληξεν αυτόν θανασίμως επί της κεφαλής και τον ανέτρεψεν εφ εαυτού Πέτρος Β. Τουρλάκης, ανηλάτης, ετών 25.*

Στο βιβλίο του Γεωργίου Δερμάτη, Ως εφάνη τα μέταλλα τα εν Μαρωνεία, Τα μεταλλεία Καμάριζας στο Λαύριο, κοινότητα Αγίου Κωνσταντίνου, σελ. 158, Καμάριζα 2006.

¹⁹⁸ Αισχύλου, Πέρσες, στίχος 238

ΕΚΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Ο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΕΚΒΙΟΜΗΧΑΝΙΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΤΟΥ ΑΛΙΒΕΡΙΟΥ(1900-1969)

ΣΤ1. Η αγροτική κοινωνία της περιοχής του Αλιβερίου και η επαγγελματική διαστρωμάτωση (1900-1910)

Να αναφερθούμε συνοπτικά στο γενικό πλαίσιο της Ελληνικής οικονομίας στον αγροτικό και βιομηχανικό τομέα. Η Ελλάδα στις αρχές του 20^{ου} αιώνα ήταν μια αγροτική χώρα με το μεγαλύτερο μέρος των εργαζομένων να απασχολείται στην χειρωνακτική εργασία των χωραφιών. Η γη και η καλλιέργειά της καθώς και οι σχέσεις που πηγάζουν από μια αγροτική κοινωνική δομή αποτελούσαν την οικονομική βάση της ελληνικής κοινωνίας. Στην Νότια Ελλάδα η μικρή οικογενειακή ιδιοκτησία ήταν η τυπική μορφή έγγειας κτήσεως και οι καλλιεργητές επιδίδονταν στην παραγωγή προϊόντων αμπελοκομίας και ελαιοκομίας και στην Πελοπόννησο σχεδόν αποκλειστικά σταφίδας. Στις παραμονές του Α Παγκοσμίου Πόλεμου ο αγροτικός τομέας απασχολούσε 65% του ελλαδικού πληθυσμού¹⁹⁹. Η χώρα ωστόσο ήταν αναγκασμένη να εισάγει το 1/3 των ετήσιων αναγκών της σε δημητριακά και σε άλλα βασικά είδη διατροφής.²⁰⁰ Το παραγωγικό μοντέλο των μονοκαλλιεργειών δημιουργούσε μακροχρόνιες κρίσεις στη διάθεση του προϊόντος στις αγορές και σε συνδυασμό με τη χαμηλή αποδοτικότητα της αγροτικής παραγωγής ένα σημαντικό τμήμα του ενεργού πληθυσμού εξωθούνταν στη μετανάστευση. Από το 1900 έως το 1920, 402.000 Έλληνες εγκατέλειψαν τη χώρα για να αναζητήσουν καλύτερη τύχη, οι περισσότεροι στις ΗΠΑ²⁰¹. Ο δευτερογενής τομέας αντίθετα, ως τις παραμονές του Α Παγκοσμίου πολέμου απασχολούσε μικρό μέρος του εργατικού δυναμικού της χώρας και αντιπροσώπευε μόλις το 25% του εθνικού προϊόντος²⁰². Ο πόλεμος όμως δημιούργησε ευνοϊκές συνθήκες για την ανάπτυξη της βιομηχανικής παραγωγής. Παρά την ποσοτική όμως πρόοδο της βιομηχανίας χάρη σε συγκυριακούς παράγοντες και όχι στον κρατικό σχεδιασμό δεν προχώρησε η εκβιομηχάνιση της χώρας. Τα ελληνικά προϊόντα αδυνατούν να αντιμετωπίσουν τον ξένο ανταγωνισμό όταν ομαλοποιούνται οι διεθνείς οικονομικές συνθήκες. Άλλωστε η ελληνική βιομηχανία αντιμετώπιζε χρόνια προβλήματα όπως η αδυναμία εκμετάλλευσης εγχώριων πηγών ενέργειας, η στενότητα επενδυτικών κεφαλαίων και η έλλειψη

¹⁹⁹ Γ.Λεονταρίτης, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Οικονομία και Κοινωνία από το 1914 έως το 1918, τόμος ΙΕ, σελ.74-85, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1978

²⁰⁰ Γ.Λεονταρίτης, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Οικονομία και Κοινωνία από το 1914 έως το 1918, τόμος ΙΕ, σελ.74-85, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1978

²⁰¹ Θάνος Βερέμης, Οικονομία και Δικτατορία, η συγκυρία 1925-1926, σελ.40-47, ΜΙΕΤ, Αθήνα 1982 Παραπέμπει στον Φίλια Β. "Οψεις της διατήρησης και της μεταβολής του κοινωνικού συστήματος, τόμος Β, Αθήνα 1980, σελ 113"

²⁰² Γ.Λεονταρίτης, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Οικονομία και Κοινωνία από το 1914 έως το 1918, τόμος ΙΕ, σελ.74-85, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1978

κατάρτισης και ειδικευμένου προσωπικού.²⁰³ Τα προβλήματα αυτά ήταν ορατά και στην αξιοποίηση του ορυκτού πλούτου και ειδικότερα στην εκμετάλλευση του λιγνίτη της χώρας.

Οι αγροτικές δομές αποτυπώνονται και στην περιοχή Ταμυναίων-Δυστίων. Ειδικότερα στην περιοχή του Αλιβερίου που αποτελεί την πρωτεύουσα της κοινότητας Ταμυναίων, ενδεικτικά να αναφέρουμε ένα ψήφισμα²⁰⁴, του Δημοτικού συμβουλίου του Δήμου Δυστίων με αριθμό πρωτοκόλλου 22/7-9-1897, το οποίο μας αποκαλύπτει πως το κύριο εισόδημα των δημοτών προέρχεται από την αμπελοκαλλιέργεια. Το Δημοτικό συμβούλιο αποφασίζει να τυπώσει ένα φυλλάδιο με οδηγίες του γεωπόνου Σμιθ και να το μοιράσει δωρεάν στους αμπελοκαλλιεργητές ώστε να τους προστατεύσει από έναν μύκητα που προσέλαβε όλα τα αμπέλια του Αλιβερίου. *Ακόμη ενδιαφέρον παρουσιάζει η συνολική παραγωγή οίνου και ελαίου στο δήμο όπως αναγράφεται στο Ημερολόγιο του Γυμναστικού συλλόγου Κυμαίων²⁰⁵ το 1899, η παραγωγή οίνου φτάνει στις 20 χιλιάδες βαρέλες και του ελαίου 25 χιλιάδες οκάδες στην περιοχή του Αλιβερίου, ενώ η μέγιστη παραγωγή οίνου είναι στην Κύμη 60 χιλ. βαρέλες (54 οκάδες η μία) και η παραγωγή λαδιού στο Αυλωνάρι φτάνει στις 600 χιλιάδες οκάδες. Το λάδι και το κρασί αποτελούν τα βασικά αγροτικά προϊόντα της περιοχής στο τέλος του 19ου και τις αρχές του 20ου αιώνα.*

Η επαγγελματική διαστρωμάτωση στην πόλη του Αλιβερίου στις αρχές του 20^{ου} αιώνα ως απόρροια των αγροτικών οικονομικών δομών αποτυπώνεται στο αρχαιακό υλικό. Ο «Γενικός Έλεγχος»²⁰⁶ του 1900-1 από το μητρώο μαθητών του Α Δημοτικού σχολείου, με κριτήριο το επάγγελμα του πατέρα, καθώς και ο εκλογικός κατάλογος²⁰⁷ του Δήμου Ταμυναίων το 1906, ο οποίος είναι πιο αντιπροσωπευτικός και αποκαλύπτει με μεγαλύτερη εγκυρότητα την κοινωνική διαστρωμάτωση της κοινωνίας του Αλιβερίου, στις αρχές του 20ου αιώνα, επιβεβαιώνει τον κατ' εξοχήν αγροτικό χαρακτήρα της κοινωνίας αφού σχεδόν το 75 % των εκλογέων είναι αγρότες. Στον πίνακα (24) που επιμεληθήκαμε με βάση τα δηλωθέντα επαγγέλματα στον «Γενικό Έλεγχος» του 1900-1901 η πλειονότητα των γονιών ασχολούνται με το επάγγελμα του γεωργού. Ενδιαφέρον, όμως, παρουσιάζει η κατάσταση αυτή και για τα άλλα επαγγέλματα: σανδαλοποιός, κτηματίας, γεωργοκτηματίας, παντοπώλης, εργάτης, κουρεύς, τέκτων μάλλον οικοδόμος, σιδηρουργός, ιερέυς, οινοπώλης κ.ά. Στις καταστάσεις των ετών 1901-2 και 1902-3²⁰⁸ σημειώσαμε επιπλέον τα εξής επαγγέλματα: αλιεύς, αμαξοποιός, τσαρουχάς, σαγματοποιός

²⁰³ Θάνος Βερέμης, Οικονομία και Δικτατορία, η συγκυρία 1925-1926, σελ.40-47, ΜΙΕΤ, Αθήνα 1982

²⁰⁴ Χαράλαμπος. Δ. Φαράντου, Πράξεις του Δημοτικού Συμβουλίου του Δήμου Δυστίων Ευβοίας Εταιρεία Ευβοικών Σπουδών, σελ. Αθήνα 2010 (Ψήφισμα Δημοτικού συμβουλίου Δήμου Ταμυναίων με αριθμ 22/7-9-1897)

²⁰⁵ Χαράλαμπος. Δ. Φαράντου, Πράξεις του Δημοτικού Συμβουλίου του Δήμου Δυστίων Ευβοίας Εταιρεία Ευβοικών Σπουδών, σελ. Αθήνα 2010, (ημερολόγιο Γυμναστικού συλλόγου Κυμαίων 1899)

²⁰⁶ Γενικός Έλεγχος του Εν Αλιβερίω διταξίου δημοσχολείου Αλιβερίου των ετών 1900-1901, Εν Αθήναις, εκ του τυπογραφείου των βιβλιοπωλικών καταστημάτων, Αποστολοπούλου. (αρχείο 1ο Δημοτικό σχολείο Αλιβερίου)

²⁰⁷ Εκλογικός κατάλογος του Δήμου Ταμυναίων της επαρχίας Καρυστίας του Νομού Ευβοίας, καταρτισθείς κατά την εν έτει 1906 γενομένην αναθεώρησιν αυτού, εκ του τυπογραφείου των καταστημάτων Δημητρίου Χρ. Περγάμαλη, εν Χαλκίδι 1907 (αρχείο περιοδικό ΡΟΠΤΡΟ)

²⁰⁸ Γενικός Έλεγχος του Εν Αλιβερίω διταξίου δημοσχολείου Αλιβερίου των ετών 1901-1902 και 1902-1903, Εν Αθήναις, εκ του τυπογραφείου των βιβλιοπωλικών καταστημάτων, Αποστολοπούλου. (αρχείο 1ο Δημοτικό σχολείο Αλιβερίου)

(κατασκευαστής σαμαριών), φανοποιός, ναυτικός, βαφεύς, λεπτουργός (ξύλουργός που κατασκευάζει κομψοτεχνήματα, έργα μικροτεχνίας), ξενοδόχος, ελληνοδιδάσκαλος, εργατικός δηλαδή εργάτης, και ιατρός (Θεμιστοκλής Κόλιας)²⁰⁹. Τα αρχεία αυτά αποκαλύπτουν, ενδεικτικά, τον αγροτικό χαρακτήρα της κοινότητας και τον εν δυνάμει ημιαστικό, αφού το Αλιβέρι αποτελούσε με τα δεδομένα της εποχής ένα χωριό με μικρή αλλά αναπτυσσόμενη εμπορική δραστηριότητα και εξειδικευμένη εργασία. Ο πλούτος της περιοχής εικονίζεται στην ύπαρξη σημαντικού αριθμού κτηματιών, ενώ τομέας των υπηρεσιών είναι σχετικά μικρός με εξαίρεση τον σχετικά μεγάλο, τηρουμένων των αναλογιών, αριθμό των αγροφυλάκων, ίσως λόγω του φόβου της ληστείας που λυμαίνεται γενικότερα την ελληνική επικράτεια. Η εργατική τάξη είναι μηδαμινή, ενώ οι δυο φοιτητές και ο μοναδικός δικηγόρος αποκαλύπτουν μια πολύ μικρή εστία ενδιαφέροντος για πανεπιστημιακή μόρφωση²¹⁰. Στον πίνακα 25(εκλογικός κατάλογος Δήμου Ταμυναίων-1906) σε ένα ευρύτερο και πιο αντιπροσωπευτικό δείγμα η κυριαρχία του αγροτικού τομέα με τους 354 γεωργούς (74%) και τους 17 κτηματίες αποκαλύπτει την αγροτική δομή της κοινωνίας. Ακολουθούν τα τεχνικά, αστικά επαγγέλματα και ο τομέας των υπηρεσιών που αθροιστικά απαριθμεί 79 επαγγελματίες (16%), ενώ οι εργάτες είναι μόλις 13(2%). Στους δύο πίνακες αποτυπώνεται η επαγγελματική διαστρωμάτωση την πρώτη δεκαετία του 20ου αιώνα και αναδεικνύεται η αγροτική δομή της κοινωνίας, ως μικρογραφία της συνολικότερης εικόνας της χώρας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 24-Επαγγέλματα πατρός-Αλιβέρι-1^ο δημοτικό σχολείο

Επαγγέλματα πατρός 1900-1901	
Δήμαρχος	1
Γεωργός	27
Έμπορος-αστικάεπαγγέλματα(οινοπώλης,αλευροπώλης,καφεπώλης, αρτοποιός,σανδαλοποιός,εργοδηγός,παντοπώλης,κουρεύς)	13
Κτηματίας	8
Τεχνίτης(σιδηρουργός, ξύλουργός, κτίστης)	5
Αγροφύλακας	4
Ιερέυς	1
Δικηγόρος	1

²⁰⁹Να σημειωθεί πως ο Θεμιστοκλής Κόλιας έγινε δήμαρχος Δυστίων το 1883 και το 1895. Στις βουλευτικές εκλογές του 1895 ήταν όγδοος με 5.193 ψήφους και είχε μείνει εκτός Βουλής. Το 1896 η εφημερίδα "ΠΑΛΙΡΡΟΙΑ" δημοσιεύει την είδηση για έργα στο λιμάνι Αλιβερίου και τονίζει την ύπαρξη ελώδους περιοχής μεταξύ της παραλίας και του Αλιβερίου που απειλεί την υγεία των κατοίκων. Αναφέρεται στο δήμαρχο Δυστίων, Θ.Κόλια, ιατρό, ο οποίος «...σκέπτεται, όπως δια χάνδακος διοχετευθώσι τα λιμνάζοντα ύδατα εις την θάλασσα αντί δαπάνης ουχί περισσοτέρας των 5.000δραχμ. καλυφθησομένης δια προσθέτου φόρου επί του οίνου και ελαίου οπότε θα απαλλαγώσι των ενοχλητικών ασθενειών». Η πληροφορία αυτή αποκαλύπτει έμμεσα ότι το κρασί και το λάδι δηλαδή η αμπελοκομία και η ελαιοκομία αποτελούσαν μια βασική πηγή πλούτου. Με το Β. Δ. της 11ης Σεπτεμβρίου 1896 ο δήμος Δυστίων θα μετονομαστεί σε Δήμο Ταμυναίων. Έτσι ο Θ.Κόλιας θα είναι ο πρώτος που θα ονομαστεί «Δήμαρχος Ταμυναίων»

²¹⁰Αλέξη Δημαρά και Βάσως Βασιλού-Παπαγεωργίου «Από το Κοντύλι στον Υπολογιστή», σελ.5,25,47,63, εκδόσεις Μεταίχμιο με τη συνεργασία του ΕΛΙΑ,Αθήνα, 2008.Το 1901 οι φοιτητές του Πανεπιστημίου Αθηνών είναι 602: 14 στη Θεολογική, 337 στη Νομική, 130 στην Ιατρική, 102 στη Φιλοσοφική και 19 στη Φαρμακευτική

Εργάτης/οικοδόμος(τέκτονες)	6
Λεμβούχος(βαρκάρης)	5
Φοιτητής	2
Άνεργος	2
Ορφανά από πατέρα	11
Σύνολο	86

Πηγή, Γενικός Έλεγχος του Διτάξιου Δημοσχολείου Αλιβερίου 1900-1901

ΠΙΝΑΚΑΣ 25-Επαγγέλματα εκλογέων Αλιβερίου

Επαγγέλματα εκλογέων Αλιβερίου	
Βουλευτής	1
Γεωργός	354
Τεχνίτης(σαγματοποιός,φανοποιός,τέκτων,μηχανικός,σανδαλοποιός,πεταλωτής, σιδηρουργός,βαρελοποιός,τσαρουχάς,εμβαλωμάτης,ράφτης)	35
Έμπορος/αστικάεπαγγέλματα(οινοπώλης,παντοπώλης,χαρτοπώλης,ψωμάς,καφε πώλης,ταξιδιωτικός πράκτορας)	23
Υπηρεσίες(δικολάβος, δικαστικός κλητήρας, ψάλτης, δημοτικός εισπράκτορας, τηλεγραφητής, αστυφύλακας	14
Γιατρός	2
Αξιωματικός στρατού/ναυτικού	3
Δημοδιδάσκαλος	1
Κτηματίας	17
Δικηγόρος	1
Φοιτητής	6
Εργάτης	13

Επαγγέλματα σχετικά με την θάλασσα(ναυτικός, αλιεύς, λεμβούχος)	6
Σύνολο	476

ΠΗΓΗ: Εκλογικός κατάλογος του Δήμου Ταμυναίων 1906

ΣΤ2.Δημογραφικές μεταβολές 1930-1951

Η Δημογραφία αποτελεί μία άλλη παράμετρο που μας δίνει στοιχεία για την κοινωνική σύνθεση της περιοχής. Αρχικά, τα πληθυσμιακά δεδομένα της κομόπολης του Αλιβερίου παρουσιάζονται συγκριτικά, με δημογραφικά κριτήρια τις γεννήσεις και τους θανάτους, όπως καταγράφονται στις ληξιαρχικές πράξεις γεννήσεων και θανάτων στο μητρώο του Δήμου Αλιβερίου²¹¹(Ταμυναίων)στο πρώτο έτος τριών δεκαετιών, αλλά στηρίζονται και σε στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ.

Όπως προέκυψε από τις ληξιαρχικές πράξεις γεννήσεων και θανάτων στην περιοχή του Αλιβερίου σημειώνεται μεγάλη μείωση της γεννητικότητας στην πάροδο αυτών των παραγμένων δεκαετιών λόγω ανώμαλων καταστάσεων.

Σε πανελλαδικό επίπεδο, σύμφωνα με την έρευνα του Γ.Προγουλάκη²¹² που βασίζεται στα στοιχεία της ΕΣΥΕ, διατηρείται η φυσική αύξηση πληθυσμού τη δεκαετία του 50 στα προπολεμικά επίπεδα. Αυτό οφείλεται στη μεγάλη μείωση των γεννήσεων : η σχέση γεννήσεις / γάμοι θα πέσει από το 4,0 (1938) στο 2,3 (1952).²¹³ Παράλληλα όμως, κυρίως ως αποτέλεσμα της μείωσης της βρεφικής θνησιμότητας, μειώνεται και ο αριθμός των θανάτων αναλογικά με τον πληθυσμό: το 1938 δέκα στα εκατό βρέφη πέθαναν πριν κλείσουν τον ένα χρόνο ζωής· το 1952, ο αριθμός αυτός είχε περιοριστεί στα τέσσερα.²¹⁴

ΠΙΝΑΚΑΣ 26-Φυσική μεταβολή πληθυσμού -Αλιβέρι

	1930	1940	1950
ΓΕΝΝΗΣΕΙΣ	242	72	42
ΘΑΝΑΤΟΙ	34	35	24

Πηγή, Ληξιαρχικές απογραφές των ετών 1930,1940,1950, αρχείο Δήμου Κύμης-Αλιβερίου

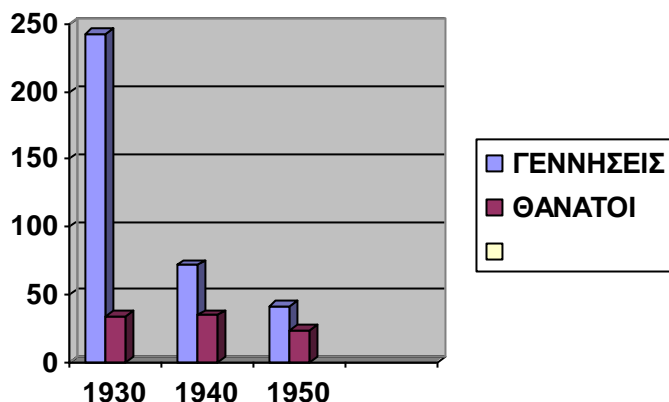
Διάγραμμα 1

²¹¹ Ληξιαρχικές απογραφές των ετών 1930,1940,1950, αρχείο Δήμου Κύμης-Αλιβερίου

²¹² Γιώργος Προγουλάκης ,Σχεδιάγραμμα ελληνικής οικονομικής και κοινωνικής ιστορίας από την μικρασιατική καταστροφή στις παραμονές της μεταπολίτευσης 1922 – 1972,σελ 98,Αθήνα 2010

²¹³ ΕΣΥΕ. Προγουλάκης

²¹⁴ ΕΣΥΕ. Προγουλάκης

Πηγή: Ληξιαρχικές απογραφές Αλιβερίου

Οι ληξιαρχικές απογραφές για τη φυσική μεταβολή του πληθυσμού στο Αλιβέρι (πίνακας 26 και διάγραμμα 1) ενδεικτικά αποτυπώνουν, με κριτήριο τα μεγέθη (θνησιμότητα και γεννητικότητα), αφενός τη φυσική αύξηση πληθυσμού σε χαμηλά επίπεδα και αφετέρου τη γενικότερη τάση σε πανελλαδικό επίπεδο, όταν μετά το τέλος του Β Παγκοσμίου Πολέμου και τα δύο μεγέθη (θνησιμότητα και γεννητικότητα) έπεσαν σε χαμηλά επίπεδα συρρικνώνοντας το ποσοστό φυσικής αύξησης και οδηγώντας σε “γήρανση” του πληθυσμού και διαρθρωτικό περιορισμό της βάσης της πυραμίδας ηλικιών²¹⁵.

Ειδικότερα, στο έτος 1930, σε μια τριακονταετία από το 1900 περίπου φαίνεται στον πίνακα (27) ότι δεν αλλάζει σε μεγάλο βαθμό η κοινωνική σύνθεση του πληθυσμού στο Αλιβέρι. Με βάση τις ληξιαρχικές απογραφές του 1930²¹⁶ πάνω στο θέμα των γεννήσεων προκύπτει ότι η κοινωνία του Αλιβερίου είναι κατεξοχήν αγροτική. Μέσα από τις γεννήσεις βλέπουμε τα επαγγέλματα των γονιών και τον τόπο κατοικίας τους. Το μεγαλύτερο ποσοστό των καταγραφθέντων επαγγελματιών είναι γεωργοί κάτι που μαρτυρά τον χαρακτήρα της κοινότητας αλλά η παρουσία του εμπορικού κόσμου είναι εξίσου εμφανής καθώς πέραν των παρουσιασθέντων εμπόρων, τα υπόλοιπα αστικά επαγγέλματα κάνουν την εμφάνισή τους στα ληξιαρχικά δεδομένα. Η μεγαλύτερη δυναμική όμως αφορά τους γεωργούς. Σε περιοχές που η οικονομική οργάνωση βασίζεται σε εντατική εργασία πάνω στην γεωργική εκμετάλλευση και τα συλλεκτικά έργα, η σημασία της μεγάλης οικογένειας ως πηγής του κύριου συντελεστή “εργασία” είναι προφανής.²¹⁷ Αυτό επιβεβαιώνεται και από το γεγονός ότι οι γεωργοί παρουσιάζονται στα έγγραφα να έχουν και τα περισσότερα παιδιά πέρα από την υπεραριθμία στα επαγγέλματα.

²¹⁵ Σωκράτης Πετμεζάς, Δημογραφία, σελ. 45-46., Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα 1900-1922, Οι Απαρχές, τόμος Α, εκδόσεις Βιβλιόραμα, Αθήνα.

²¹⁶ Ληξιαρχικές απογραφές έτους 1930, αρχείο Δήμου Κύμης-Αλιβερίου

²¹⁷ Δ. Τσαούση, Μορφολογία της Νεοελληνικής κοινωνίας, σελ. 42

Από την άλλη πλευρά σύμφωνα με την εφημερίδα “Εωσφόρος”²¹⁸ που καλύπτει την επίσκεψη Ε.Βενιζέλου στο Αλιβέρι το 1929 ο αριθμός των λιγνιτωρύχων που προέρχονται από τα γειτονικά χωριά και κυρίως από τον Άγιο Λουκά φτάνει στους 300. Είναι αδιαμφισβήτητο πως η λειτουργία της Α.Ε. Ανθρακωρυχείων προκαλεί μεταβολές και τα πρώτα “ρήγματα” στην κοινωνική σύνθεση της ευρύτερης περιοχής που χαρακτηρίζεται από τον αγροτικό χαρακτήρα της.Στον πίνακα(27) που ακολουθεί αποτυπώνονται τα επαγγέλματα με την μεγαλύτερη δυναμική στην περιοχή.

ΠΙΝΑΚΑΣ 27-Επαγγέλματα 1930

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ	
ΓΕΩΡΓΟΣ	58
ΕΜΠΟΡΟΣ	15
ΔΗΜΟΔΙΔΑΣΚΑΛΟΣ	10
ΑΛΙΕΥΣ	4
ΙΔΙΩΤΙΚΟΣ ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	5
ΕΡΓΑΤΗΣ	7
ΚΤΗΜΑΤΙΑΣ	6
ΥΠΟΔΗΜΑΤΟΠΟΙΟΣ	4
ΙΕΡΕΥΣ	5
ΙΑΤΡΟΣ	4

Πηγή, Ληξιαρχικές απογραφές έτους 1930, αρχείο Δήμου Κύμης-Αλιβερίου

Στο πρώτο έτος της επόμενης δεκαετίας από τις ληξιαρχικές πράξεις²¹⁹ του 1940 παίρνουμε στοιχεία για τον τόπο γεννήσεως και κατοικίας των γονιών, το επάγγελμα,το θρήσκευμα τους και πληροφορίες για την γέννηση του παιδιού.Οι γεννήσεις αρρένων είναι 38 και αυτές των θηλέων 34. Από τα επαγγέλματα(πίνακας 28), μπορούμε να εξάγουμε συμπεράσματα για την δομή της κοινωνίας όπου ξεχωρίζει ο γεωργικός χαρακτήρας, η δυναμική του εμπορικού τομέα,η παρουσία εργατών ή ναυτεργατών και 2 ανθρακωρύχων. Η εμφάνιση 2 ανθρακωρύχων και 1 ιδιωτικού υπαλλήλου που είναι κάτοικος των ανθρακωρυχείων μαρτυρά και την παρουσία λιγνίτη (από το 1917) που μετέτρεψε τον αγροτικό χαρακτήρα του Αλιβερίου σε βιομηχανικό κατά μείζονα λόγο την δεκαετία του 1950 και '60 χάρη στα λιγνιτωρυχεία και την Δ.Ε.Η.

Να προσθέσουμε ακόμη πως βάσει της απογραφής του 1940 η κοινότητα Αλιβερίου υπάγεται στην επαρχία της Καρυστίας του νομού Ευβοίας και έχει 3.364 κατοίκους(πίνακας 29) ενώ η

²¹⁸ Εφημερίδα, Εωσφόρος-Χαλκίδα,24 Νοεμβρίου του 1929 στο περιοδικό “ Το Ρόπτρο,” Τεύχος 9ον,

Αυλωνάρι, Πάσχα του 2003,σελ24-25.

²¹⁹ Ληξιαρχικές πράξεις γεννήσεων 1940, αρχείο Δήμου Κύμης-Αλιβερίου

πόλη του Αλιβερίου 2.954 κατοίκους.²²⁰ Παρατηρείται μια φυσική αύξηση του πληθυσμού σε σχέση με τα στοιχεία του 1929 (2.878)

ΠΙΝΑΚΑΣ 28- Επαγγέλματα 1940

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ	
ΓΕΩΡΓΟΙ	30
ΕΜΠΟΡΟΙ(σαγματοποιοί,καρεκλοποιοί,κρεοπώλεις)	7
ΝΑΥΤ(ΕΡΓΑΤΕΣ)	9
ΑΝΘΡΑΚΩΡΥΧΟΙ	2

Πηγή,Αηξιαρχικές πράξεις γεννήσεων 1940 ,Αρχείο Δήμου Κύμης-Αλιβερίου

ΠΙΝΑΚΑΣ 29- πληθυσμός κοινότητας Αλιβερίου 1940

ΕΠΑΡΧΙΑ ΚΑΡΥΣΤΙΑΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΣΥΝΟΛΟ
ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΑΛΙΒΕΡΙΟΥ	1639	1725	3.364
ΑΛΙΒΕΡΙ	1442	1512	2.954
ΚΑΤΑΚΑΛΟΥ	90	77	167
ΛΑΤΑ	77	100	177
ΜΗΛΑΚΙ	30	36	66

Πηγή, Πληθυσμός της Ελλάδας κατά την απογραφή του 1940,ΕΛΣΤΑΤ

Στο γενικότερο πλαίσιο, στο επίπεδο της χώρας, όπως επισημαίνει ο Χ.Ιορδάνογλου²²¹, στις αρχές της δεκαετίας του '50, ο αγροτικός τομέας είχε δεσπόζουσα θέση στην ελληνική οικονομία και η πλειονότητα των κατοίκων της χώρας ζούσε σε χωριά και κωμοπόλεις κάτω των 10 χιλιάδων κατοίκων. Η αγροτική παραγωγή αντιπροσώπευε περίπου το 30% του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ) και απασχολούσε το 58% του οικονομικώς ενεργού πληθυσμού. Το Αλιβέρι αποτελούσε μια μικρογραφία αυτής της συνολικής εικόνας. Η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία χαρακτηρίζει ως ημιαστικό τον πληθυσμό που κυμαίνεται άνω των 2.000 κατοίκων ως τις 10.000²²². Παρά τις δυσχέρειες κατά την δεκαετία του 1940, ένα ουσιώδες χαρακτηριστικό των πληθυσμών παλαιού τύπου, όπως αυτός που μελετάμε είναι η παρουσία ισχυρών

²²⁰ Πληθυσμός της Ελλάδας κατά την απογραφή του 1940,ΕΛΣΤΑΤ

²²¹Χ.Ιορδάνογλου,Η Ελληνική Οικονομία στην Περίοδο 1950-73: Ανάπτυξη, Σταθερότητα και «Πειθαρχία» σελ.4, ανέκδοτη εργασία.

²²² Δ.Τσαούση,Μορφολογία της Νεοελληνικής κοινωνίας

αυτορρυθμιστικών μηχανισμών οι οποίοι τείνουν να διατηρούν το πληθυσμιακό σύστημα σε μια κατάσταση ομοιόστασης, ή σταθερής κατάστασης, της οποίας οι πιο τυπικές εκφράσεις είναι η σε μεγάλες διάρκειες ομοιόμορφη πυραμίδα των ηλικιών και η σταθερότητα της σχέσης αριθμού γεννήσεων και αριθμού θανάτου²²³. Η απογραφή του πληθυσμού της Ελλάδας (πίνακας 30) για το 1951 από την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία μας ενημερώνει και για τον πληθυσμό του Αλιβερίου.²²⁴

ΠΙΝΑΚΑΣ 30- Πληθυσμός κοινότητας Αλιβερίου 1951

ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΑΛΙΒΕΡΙΟΥ	3.258
ΑΛΙΒΕΡΙ	2.734
ΚΑΤΑΚΑΛΟΥ	196
ΛΑΤΑ	202
ΜΗΛΑΚΙ	126

Πηγή, Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδα, Απογραφή 7/4/1951

Επίσης είναι εμφανής η μείωση του αριθμού των γεωργών στις ληξιαρχικές πράξεις γεννήσεων του 1950²²⁵ με κριτήριο τα επαγγέλματα γονέων (πίνακας 31) σε σύγκριση με την χρονιά του 1930 και του 1940 κάτι που δείχνει ότι μπαίνουν οι βάσεις για την μεταπολεμική Ελλάδα ώστε από τον αγροτικό χαρακτήρα να οδεύσει προς μια αστική κοινωνία²²⁶. Βέβαια ο γεωργικός χαρακτήρας της περιοχής, αν και μειωμένος, παραμένει στην πρώτη σειρά μαζί με τα αστικά επαγγέλματα.

Η κοινωνική σύνθεση της περιοχής αλλάζει ραγδαία τη δεκαετία του 1950. Η Ανώνυμη Εταιρεία Ανθρακωρυχείων Αλιβερίου (1917) που λειτούργησε μέχρι το 1950 είχε στο δυναμικό της εργάτες από το Αλιβέρι, όπως μαρτυράται στις ληξιαρχικές εγγραφές, και εργάτες από την περιοχή του Αγ. Λουκά, κυρίως, όπως εντοπίζεται στο τοπικό αρχείο Δ.Ε.Η, στα ιστορικά αρχεία της ΔΕΗ στην Αθήνα και της Εθνικής Τράπεζας²²⁷. Τα αρχεία αυτά αποκαλύπτουν πως οι 198 εργαζόμενοι (21 υπάλληλοι και 178 λιγνιτωρύχοι) με πολυετή απασχόληση στην

²²³ Μ. Σιδέρη-Τομαρά, Ιστορική Δημογραφία, Από τις δημογραφικές διαδικασίες στις συλλογικές νοοτροπίες και συμπεριφορές,

²²⁴ Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδα, Απογραφή 7/4/1951, Πραγματικός πληθυσμός κατά νόμους, επαρχίας, δήμους, κοινότητες, πόλεις και χωριά

²²⁵ Ληξιαρχικές πράξεις γεννήσεων 1950, αρχείο Δήμου Κύμης-Αλιβερίου

²²⁶ Δ. Τσαούση, Μορφολογία της Νεοελληνικής κοινωνίας,

²²⁷ Ιστορικό αρχείο ΔΕΗ, αρχείο Καρατζά, Έκθεση αξιολόγησης της Α.Ε Ανθρακωρυχείων Αλιβερίου 1950

επιχείρηση που προσλήφθηκαν από τη ΔΕΗ, αποτέλεσαν την βάση για την εκβιομηχάνιση της περιοχής την δεκαετία του 1950 με τα προγράμματα ανασυγκρότησης και εξηλεκτρισμού της Ebasco και συντέλεσαν στην διαμόρφωση της εργατικής τάξης για την περιοχή. Η λειτουργία του ΑΗΣ το 1953 είχε ως αποτέλεσμα την απορρόφηση μεγάλου τμήματος του αγροτικού πληθυσμού στην επιχείρηση ηλεκτρισμού που έφτασε το 1955 να δίνει 1300 και το 1964 1743 θέσεις εργασίες²²⁸.

ΠΙΝΑΚΑΣ 31 -Επαγγέλματα 1950

ΓΕΩΡΓΟΙ	10
ΕΡΓΑΤΕΣ	4
ΝΑΥΤΙΚΟΙ	2
ΑΛΙΕΙΣ	3
ΚΤΙΣΤΕΣ	3
ΙΕΡΕΙΣ	1
ΜΗΧΑΝΟΔΗΓΟΙ	2
ΕΜΠΟΡΟΙ ΚΑΙ ΑΣΤΙΚΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ (Καρεκλοποιός, παντοπώλης, ωρολογοποιός)	8
ΣΥΝΟΛΟ	33

Πηγή,Αηξιαρχικές πράξεις γεννήσεων 1950, αρχείο Δήμου Κύμης-Αλιβερίου

Ως προς τη δημογραφική εξέλιξη ο πίνακας (32) με τον αριθμό κατοίκων του Αλιβερίου αποκαλύπτει πως ο πληθυσμός του Δ.Δ Αλιβερίου σε βάθος εξήντα ετών παρουσιάζει μια φυσική αύξηση πληθυσμού μέχρι το 1961, με εξαίρεση τη δεκαετία του 40 η οποία αποτελεί μια ταραγμένη και ανώμαλη ιστορική περίοδο. Η σημαντική αύξηση παρατηρείται με βάση τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ μετά το 1951. Γεγονός που οφείλεται, μεταξύ άλλων, στην ραγδαία εκβιομηχάνιση της περιοχής και τη μετακίνηση πληθυσμών από τα γύρω χωριά και τους όμορους δήμους. Η αναλογία πληθυσμού στην κοινότητα Αλιβερίου το 1961 (4.184 κάτοικοι) με τον αριθμό των εργαζομένων στη ΔΕΗ-Λιγνιτωρυχείο και ΑΗΣ- το 1964 (1743 θέσεις) αποκαλύπτει τη νέα κοινωνική διαστρωμάτωση και τον ραγδαίο μετασχηματισμό της περιοχής.

²²⁸ Ιστορικό Αρχείο ΔΕΗ, αρχείο Καρατζά,Έκθεση Πεπραγμένων 1964

ΠΙΝΑΚΑΣ 32 -Πληθυσμός του Δ.Δ Αλιβερίου

Έτος	Κάτοικοι	Κοινότητα Αλιβερίου
1896	1.945	
1907 ²²⁹	2.040	
1929	2.878	
1940	2.954	3.364
1951	2.754	3.258
1961	3.523	4.184(Κατακαλού196, Λάτα 175, Μηλάκι 164, Συνοικισμός ΑΗΣ 126

Πηγή, ΕΛΣΤΑΤ

ΣΤ3.Μεταναστευτική κίνηση και αστυφιλία(1910-1930)

Στις αρχές του 20ου αιώνα αρχίζει μια νέα περίοδος δημογραφικής ιστορίας, στην Ευρώπη και την Ελλάδα, που θα διαρκέσει όλο το πρώτο τέταρτο του 20ου αιώνα. Το κυριότερο χαρακτηριστικό της είναι η μαζική υπερατλαντική μετανάστευση²³⁰ που οφείλεται σε αναζήτηση οικονομικού διεξόδου για τις εξαθλιωμένες και άνεργες μάζες. Την περίοδο αυτή, στην Ελλάδα, παρατηρείται η εκροή πληθυσμού, άρρενος, άγαμου και νεανικού.Ο συνολικός αριθμός των μεταναστών(αφαιρουμένων των παλιννοστούντων), μεταξύ 1896 και 1921 υπολογίζεται σε 415.000 άτομα, από τα οποία περίπου 350.000 κατευθύνθηκαν προς τις ΗΠΑ.²³¹ Η μετανάστευση δεν έπληξε μόνο τις εξαρτημένες από το σταφιδικό τομέα περιοχές αλλά επεκτάθηκε στη Ρούμελη και τη Θεσσαλία. Το γεγονός αυτό αποτελεί ένδειξη ότι το πρόβλημα του αγροτικού χώρου ήταν δομικό και υπερέβαινε τη σταφιδική κρίση²³².

²²⁹ Νικόλαος Οικονόμου, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Ελληνική κοινωνία και Οικονομία στη πρώτη δεκαετία του 20ου αιώνα, σελ.192-197,τόμος ΙΔ, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1978.Σύμφωνα με την απογραφή του 1907, το 77,6% του συνολικού πληθυσμού κατοικούσε σε οικισμούς με πληθυσμό κάτω των 5.000 κατοίκων.

²³⁰ Serge Berstein-Pierre Milza, Ιστορία της Ευρώπης, , Η Ευρωπαϊκή Συμφωνία και η Ευρώπη των Εθνών , τόμος 2, 1815-1919, Αλεξάνδρεια,σελ181.Από την άποψη της στατιστικής και της γεωγραφικής κατανομής, οι μεγαλύτερες ομάδες μεταναστών προέρχονται, στο τέλος του 19ου αιώνα και στις αρχές του 20ου, από τις φτωχότερες περιοχές της “Ευρώπης του κάρου”, όπου κυριαρχούν ακόμα η αγροτική οικονομία και οι παραδοσιακές κοινωνικές δομές-τη Ρωσία,την Αυστροουγγαρία, τα Βαλκάνια, τις μεσογειακές χερσονήσους.

²³¹ Σωκράτης Πετμεζάς, Δημογραφία,σελ.41, Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα 1900-1922,τόμος Α Οι Απαρχές,εκδόσεις Βιβλιόραμα,Αθήνα.

²³² Χριστίνα Αγριαντώνη, Βιομηχανία,σελ.176. Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα 1900-1922,τόμος Α Οι Απαρχές ,εκδόσεις Βιβλιόραμα.Αθήνα

Το πρόβλημα της μετανάστευσης ήταν ορατό και στην περιοχή του Αλιβερίου όπως φαίνεται στον πίνακα (33) των 526 μεταναστών με βάση τα αρχεία του Ellis island²³³, όπου αποτυπώνεται η μεταναστευτική ροή από το 1906-1921. Σύμφωνα με τους πίνακες (33-34) οι οποίοι καταγράφουν το μεταναστευτικό κύμα την περίοδο 1906-1921 το μεγαλύτερο ποσοστό προέρχεται από το Αλιβέρι 61,9% ,ενώ ακολουθεί ο Άγιος Λουκάς σε ποσοστό 20,7%. Η μετανάστευση αφορά τις πιο παραγωγικές ηλικίες (18-35)σε ποσοστό 88% του ανδρικού πληθυσμού. Το υψηλότερο ποσοστό αναχώρησης ανά έτος παρατηρείται το 1914, ενώ συνολικά την πενταετία 1910-1915 μετανάστευσε το 49% από τα 526 άτομα που καταγράφονται στις λίστες του Ellis Island. Ο ανδρικός πληθυσμός (526) που παίρνει το δρόμο της Αμερικής αντιπροσωπεύει το ¼ του συνολικού πληθυσμού και σχεδόν με μια πρόχειρη εκτίμηση το ½ του ενεργού πληθυσμού.

Να σημειωθεί ότι ο πληθυσμός του Δ.Δ Αλιβερίου το 1896 ανέρχεται σε 1945 κατοίκους και το 1907 σε 2040 κατοίκους. Η απουσία μεταναστευτικής κίνησης τα έτη 1917 έως 1919 μαρτυρά τη σημασία της ίδρυσης και λειτουργίας της Α.Ε Ανθρακωρυχείων Αλιβερίου το 1917 που θα αλλάξει τα οικονομικά και κυρίως κοινωνικά δεδομένα της περιοχής τις επόμενες δεκαετίες απορροφώντας σημαντικό εργατικό δυναμικό κυρίως από τα χωριά του Αγίου Λουκά και του Αγίου Ιωάννη.

Συνολικός αριθμός μεταναστών από την κοινότητα Αλιβερίου: 526 άτομα

Πίνακας 33-Μετανάστες ανά χωριό- πόλη 1906-1921

Αλιβέρι	61,9%
Αγ.Λουκάς	20,7%
Αγ.Ιωάννης	7,4%
Βελούσια	2,4%
Γαβαλάς	1,3%
Παρθένι	3,4%
Λάτα	0,1%
Τραχήλι	1,9%
Κ.α	0,9%

Πηγή ,Αρχεία Ellis island, μετανάστες από το Αλιβέρι στις ΗΠΑ

Πίνακας 34-Ποσοστά μετανάστευσης ανά χρονολογία μετανάστευσης στις ΗΠΑ

Έτος	
1904-1906	7,2%
1910	11,9%
1911	7%
1912	11,9%
1914	17,9%

²³³ www.ellisland.org,Αρχεία Ellis island, μετανάστες από το Αλιβέρι στις ΗΠΑ

1915	15,3%
1916	11,2%
1917-1919	Δεν εμφανίζεται κανένας μετανάστης από το Αλιβέρι και την ευρύτερη περιοχή την περίοδο έναρξης λειτουργίας της Α.Ε. Ανθρακωρύχων
1920	11.9%
1921	5,7%

Πηγή ,Αρχεία Ellis island, μετανάστες από το Αλιβέρι στις ΗΠΑ

Από την άλλη πλευρά, μετά τη λήξη της μεταναστευτικής ροής προς τις ΗΠΑ, στη δεκαετία του 1930 παρατηρείται όχι μόνο σταθερότητα στον πληθυσμό αλλά και μια μικρή μετακίνηση προς την πόλη. Ειδικότερα στο θέμα της προέλευσης των κατοίκων, σύμφωνα με τις ληξιαρχικές απογραφές του έτους 1930²³⁴, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι το Αλιβέρι κατέχει ηγετική θέση στην περιοχή λόγω της γεωγραφικής θέσης του (κοντά σε θάλασσα) και της αναπτυσσόμενης εμπορικής δραστηριότητας. Πολλές από τις γεννήσεις την δεκαετία συντελούνται εντός Αλιβερίου ή στις πολύ κοντινές περιοχές (Κατακαλού, Λάτα, Μηλάκι, Αγ.Ιωάννης, Άγιος Λουκάς, Γαβαλάς, Κάραβος). Αυτό μαρτυρά και τον κλειστό χαρακτήρα της κοινωνίας καθώς οι γονείς είναι κάτοικοι της περιοχής λόγω των εργασιών τους. Παρ'όλα αυτά παρατηρούνται περιπτώσεις γονέων που έχουν γεννηθεί σε διαφορετικές περιοχές από το Αλιβέρι και τα χωριά που το περιβάλλουν:

- Από την Κύμη (Πετριές, Ανδρονιάνοι, Κήποι) καταγράφονται 3 περιπτώσεις γεωργών και 1 εμπόρου,
- από την περιοχή Κίρκ Αγάτς της Μ.Ασίας ένας έμπορος και με την γυναίκα του (ράπτρια) ως αποτέλεσμα της καταστροφής του 1922 και απότοκα οικονομικής μετανάστευσης στο Αλιβέρι
- δύο έμποροι σημειώνονται και από την Μεγαλόπολη, Μεσσηνία.
- οι κτηματίες (2) από τις Πελαγίες και την Σπάρτη,
- οι δημοδιδάσκαλοι (5) από τον Οξύλινθο Αυλωναρίου, Κόσκινα, Πετριές
- οι ιερείς (2) από Ιντζε Σου Καπαδοκίας, Οξύλινθο.
- Επίσης καταγράφονται επαγγέλματα, δημοσιογράφου εκ Κωνσταντινουπόλεως,
- τηλεγραφητή που λόγω θέσης είναι γεννημένος στην Λιβαδειά,
- αγγειοπλάστη από τον Πολύγυρο,
- υποδηματοποιού από την Μονεμβασιά,
- ιδιωτικών υπαλλήλων από την Μήλο και την Χαλκίδα
- και ενός γεωμέτρη από το Λαύριο.

Η βασική αιτία μετανάστευσης προς την κωμόπολη του Αλιβερίου το 1930 σχετίζεται με οικονομικά κίνητρα. Κατά την έρευνα της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας η έλλειψη απασχόλησης και γης συνιστούν το 90% των λόγων απόθησης των μεταναστών εκ του χωρίου των, οι ευκαιρίες απασχόλησης και το υψηλότερο εισόδημα το 88% των λόγων προσέλκυσης

²³⁴ Ληξιαρχικές απογραφές έτους 1930, αρχείο Δήμου Κύμης-Αλιβερίου

προς τους τόπους προορισμού των μεταναστών. Ένας μικρός αριθμός προσφύγων από τη Μικρασία, όχι οργανωμένα, διαχέεται στην περιοχή. Όπως φαίνεται και από τα στοιχεία της περιοχής οι μετανάστες συνδέονται με επαγγέλματα εμπορίου, αστικά επαγγέλματα αλλά και γεωργίας.

16.Αλιβέρι- η οδός Μπακόλα δεκαετία 1930(αρχείο Κάραλη)

ΣΤ4. Το λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου και η εκβιομηχάνιση της περιοχής

Μετά το 1917, με την ίδρυση της Α.Ε Ανθρακωρυχείων η κοινωνική διαστρωμάτωση αλλάζει βαθμιαία και με αργό ρυθμό, διότι τίθενται οι βάσεις για την εκβιομηχάνιση και διαμορφώνεται ο πρώτος πυρήνας της εργατικής τάξης στην πόλη του Αλιβερίου. Οι 300 και πλέον εργάτες των λιγνιτωρυχείων Αλιβερίου το 1929 διαμορφώνουν τον πυρήνα της ,υπό διαμόρφωση,εργατικής τάξης στην μικρή αυτή κωμόπολη και αποτελούν τις απαρχές του μετασχηματισμού της πόλης σε βιομηχανικό κέντρο στο νομό Εύβοιας.

Η εισαγωγή μηχανών στην παραγωγική διαδικασία σηματοδοτεί και την σταδιακή μετάβαση σε μια μορφή κοινωνίας που χαρακτηρίζεται βιομηχανική. Οι απαρχές αυτής της εξέλιξης παρατηρούνται και στην κωμόπολη του Αλιβερίου από το 1917 με το λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου. Στοιχεία,επίσης, που μαρτυρούν αυτή την εξέλιξη είναι η επένδυση και η μετοχοποίηση κεφαλαίων σε μια Α.Ε ,η προσπάθεια που επιχειρήθηκε με την βιομηχανοποίηση του λιγνίτη με τη μέθοδο της απόσταξης και την πλινθοποίηση και η κινητοποίηση εργατικού δυναμικού που αναλαμβάνει την εξόρυξη λιγνίτη, ενώ μέχρι τότε ασχολούνταν με αγροτικές παραγωγικές δραστηριότητες.

Οι δραστηριότητες αυτές αλλάζουν, με αργό βέβαια ρυθμό, τη φυσιογνωμία της τοπικής οικονομίας που προσανατολίζεται στη διάθεση του βιομηχανικού προϊόντος στην αγορά. Απέχουμε πολύ βέβαια από την μεταβολή της φυσιογνωμίας της κωμόπολης του Αλιβερίου, όμως αποτελεί σε πρώτη μορφή την αρχή αυτής της μεταβολής. Άλλωστε η περίοδος της βιομηχανικής επανάστασης δεν βρίσκει προσφορο έδαφος, σε μία χώρα που αποτελεί νεότευκτο κράτος, στα μέσα του 19ου αιώνα και στις αρχές του 20ου , στηρίζεται στην αγροτική παραγωγή και οι δομές της οικονομίας της δεν απέχουν πολύ από το να χαρακτηριστούν πρωτόγονες. Σε αντίθεση με την Αγγλία όπου η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από την υπεροχή των τομέων που

σχετίζονται με τα κεφαλαιουχικά αγαθά (σιδηρόδρομος, ορυχεία, μεταλλουργία), η παραγωγή των οποίων πλέον υπερέχει έναντι του αγροτικού προϊόντος.

Το Δ.Σ της Ανωνύμου Εταιρείας Ανθρακωρυχείων Αλιβερίου, όπως προαναφέρθηκε στο πρώτο κεφάλαιο της διπλωματικής, παρουσιάζει το 1925 στη γενική συνέλευση μετόχων τα πεπραγμένα της εταιρείας και τον ισολογισμό για το έτος 1924²³⁵. Στον απολογισμό της τονίζει πως η εταιρεία παρά τα προβλήματα της σημείωσε σπουδαία πρόοδο, διότι παρήγγειλλε στη Γερμανία τα αναγκαία μηχανήματα για την έναρξη της βιομηχανοποίησης του λιγνίτη. Η εκμηχάνιση της παραγωγικής διαδικασίας εισάγει τον βιομηχανικό τρόπο παραγωγής μεταβάλλοντας τις παραγωγικές διαδικασίες και σχέσεις. Τα αποτελέσματα βέβαια δεν ήταν τα αναμενόμενα για την Α.Ε Το γεγονός αυτό όμως δεν αναιρεί την πρώτη προσπάθεια εκβιομηχάνισης της παραγωγής που διήρκεσε μέχρι το 1949-1950.

Η δεύτερη περίοδος 1950-1967 σηματοδοτεί τόσο την εκβιομηχάνιση όσο και τον μετασχηματισμό της κοινωνίας του Αλιβερίου και της γύρω περιοχής. Η ίδρυση του ΑΗΣ Αλιβερίου από τη ΔΕΗ σε συνδυασμό με την ανασυγκρότηση του λιγνιτωρυχείου μεταβάλλει την ταυτότητα της πόλης ριζικά καθιστώντας την ενεργειακό -βιομηχανικό κέντρο. Η διαδικασία εξαγοράς του λιγνιτωρυχείου από τη ΔΕΗ κλείνει οριστικά τον κύκλο της Α.Ε που διήρκεσε από το 1917 έως το 1950 και ανοίγει έναν νέο κύκλο βιομηχανικής παραγωγικής δραστηριότητας πιο εξελιγμένης και σύγχρονης, η οποία συνδέει παραγωγικά το λιγνιτωρυχείο με τη πρώτη μονάδα ΑΗΣ στη χώρα στον Κάραβο Αλιβερίου. Οι πολιτικές αποφάσεις για την ανασυγκρότηση της χώρας μετά τη ζοφερή δεκαετία 1940-50, με τη συμβολή της αμερικανικής βοήθειας, που αποτελεί τον επικυρίαρχο στη χώρα, επισφραγίζει και την ιστορία της κωμοπόλεως του Αλιβερίου και της ευρύτερης περιοχής. Το λιγνιτωρυχείο του Μπρινιά στην περιοχή Αγίου Λουκά Αλιβερίου θα λειτουργήσει αδιάλειπτα μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1980. Η απογείωση της ηλεκτροπαραγωγής θα επιτευχθεί από το 1950 με τη δημιουργία της ΔΕΗ.

Το αναβαθμισμένο λιγνιτωρυχείο λειτουργεί με υψηλές τεχνικές προδιαγραφές τροφοδότησης του εργοστασίου της ΔΕΗ στον Κάραβο Αλιβερίου. Οι ποσότητες λιγνίτη που εξορύσσονται την πρώτη δεκαετία της λειτουργίας του είναι πολλαπλάσιες της προπολεμικής περιόδου. Η παραγωγή των εργατών στην επιφάνεια και στα ορυχεία ακολουθεί διαρκώς αύξουσα πορεία. Οι **829.888** τόννοι λιγνίτη το έτος 1963 που αποτελεί το μέγιστο της πραγματοποιηθείσας ετήσιας παραγωγής στην πρώτη δεκαετία λειτουργίας του λιγνιτωρυχείου²³⁶, και η συνολική ετήσια παραγωγή τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες συμβάλλουν στην παραγωγή ηλεκτρικού ρεύματος και τον εξηλεκτρισμό μεγάλων περιοχών της χώρας. Οι εργάτες και συνολικά το προσωπικό που ασχολείται από το Αλιβέρι, τα γύρω χωριά αλλά και από άλλες περιοχές της Εύβοιας (Γυμνό, Κύμη, Αμάρυνθος, κτλ) καθιστούν την πόλη βιομηχανικό κέντρο ενώ συνάμα

²³⁵ Ιστορικό αρχείο Εθνικής Τράπεζας, Ιστορικό αρχείο Εθνικής Τράπεζας, Ιστορικό αρχείο Εθνικής Τράπεζας, Α01 Σ40 Υ9 Φ56 φάκελος πληροφοριών Ανωνύμων Εταιρειών Ανθρακωρυχεία Αλιβερίου(1923-1945), Έκθεση αξιολογήσης της Α.Ε Ανθρακωρυχείων Αλιβερίου, Πειπραγμένα, ισολογισμός 1924 της Α.Ε Ανθρακωρυχείων Αλιβερίου

²³⁶ Ιστορικό αρχείο ΔΕΗ, Αρχείο Α.Καρατζά, Συνοπτική έκθεση πεπραγμένων έτους 1963

η συγκέντρωση-αύξηση του πληθυσμού στην περιοχή τη δεκαετία του 60 τροφοδοτεί την εμπορική κίνηση, την ανάπτυξη τεχνικών επαγγελμάτων, την ανάπτυξη της οικοδομής και δίνει ώθηση στη γεωργία με τη χρήση ενέργειας.²³⁷

ΣΤ5.Η κατάσταση των εργατών του λιγνιτωρυχείου

Στην πρώτη βιομηχανική περίοδο (1917-1949) στο Αλιβέρι η εκμετάλλευση των εργατών ήταν αδυσώπητη και, για όσο διάστημα απαιτούνταν χαμηλή εξειδίκευση και φθηνή εργασία, η εκμηχάνιση παρέμενε σε χαμηλά επίπεδα. Το βιοτικό επίπεδο των εργατών ήταν χαμηλό λόγω και της ασταθούς απασχόλησης. Την περίοδο από το 1917 μέχρι το 1933 δεν παρατηρείται, παρά τα οξυμένα προβλήματα, στις συνθήκες εργασίας και στο βιοτικό επίπεδο, καμία αξιόλογη διεκδίκηση από την πλευρά των 300 λιγνιτωρύχων. Άλλωστε πολλοί από αυτούς ασχολούνται, εκ παραλλήλου, με γεωργικές δραστηριότητες για να καλύψουν τα πενιχρά εισοδήματά τους²³⁸. Σύμφωνα με τον Κ.Φυντανόπουλο, εκτός από τη διπλή εξάρτηση της εργατικής δύναμης από τις οικονομικές δραστηριότητες του χωριού και της πόλης που επέτρεπε την ευελιξία, η εποχικότητα ήταν το βασικό στοιχείο της παραγωγής σε όλη την περίοδο του μεσοπολέμου²³⁹. Αλλά και ο σκοπός της εργατικής νομοθεσίας του αστικού κράτους, τόσο τη δεκαετία του 1910-1920, ήταν να αποτρέψει την πολιτική ριζοσπαστικοποίηση του αρτιγέννητου εργατικού κινήματος²⁴⁰, όσο και το 1929 με την ψήφιση του “Ιδιώνυμου” να λειτουργήσει ανασχετικά

²³⁷ ΔΕΗ, Λιγνιτική εκμετάλλευσις, Λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου,σελ.,51-76, Αθήναι, Αύγουστος 1955

²³⁸ Λιάκος Α.,Εργασία και Πολιτική στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου, Ίδρυμα Έρευνας και Παιδείας της Εμπορικής Τράπεζας της Ελλάδας,σελ.402-403, Αθήνα 1993.Η αγροτική προέλευση της εργατικής δύναμης στην Ελλάδα συνεπαγόταν μια ιδιόμορφη σχέση προσφοράς και ζήτησης. Η εργασία προσφερόταν εποχικά και ελαστικά. Συναρμόζονταν δηλαδή η υποαπασχόληση στον αγροτικό χώρο με την εποχικότητα της απασχόλησης στον αστικό.Έτσι η εποχική ανεργία ήταν συνώνυμη της εποχικής απασχόλησης.Το 1930, για παράδειγμα,γύρω στο τρίμηνο σταματούσαν στην καπνοβιομηχανία, από τρεις έως έξι μήνες στις μεταλλευτικές επιχειρήσεις και πέραν των έξι μηνών στις βιομηχανίες τροφίμων

²³⁹ Κώστα Φυντανόπουλου, “Μισθωτή εργασία”,Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα 1900-1922 Οι Απαρχές,τόμος Α, σελ.95.εκδόσεις Βιβλιόραμα,Αθήνα.

²⁴⁰ Κώστα Φυντανόπουλου, “Μισθωτή εργασία”,Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα 1900-1922 Οι Απαρχές, τόμος Α,σελ.116.εκδόσεις Βιβλιόραμα,Αθήνα.

στην υλοποίηση μιας *μαζικής ταξικής συνείδησης υπό την καθοδήγηση μιας επαναστατικής πρωτοπορίας*²⁴¹.

Μόλις το 1933 στο Αλιβέρι δημιουργείται σωματείο με αποτέλεσμα τη δυναμική διεκδίκηση στην απεργία του 1933 που τελειώνει με αιματηρή καταστολή. Είναι η πρώτη σαφής ένδειξη συνειδητοποίησης των ταξικών χαρακτηριστικών του προλεταριάτου των λιγνιτωρύχων στην περιοχή του Αγίου Λουκά Αλιβερίου. Οι μαρτυρίες για την εποχή εκείνη καταγράφουν άθλιες συνθήκες εργασίας, χαμηλά ημερομίσθια που σχεδόν ποτέ δεν πληρώνονται στην ώρα τους, πληρωμές σε είδος, πολύωρη απασχόληση.

Στη δεύτερη βιομηχανική περίοδο που έχει αφετηρία το 1950, με την ίδρυση του ΑΗΣ Αλιβερίου και την εξαγορά και αναδιοργάνωση του λιγνιτωρυχείου από τη ΔΕΗ παρατηρούνται σημαντικές αλλαγές στον τρόπο εργασίας των λιγνιτωρύχων, στις συνθήκες ασφάλειας, στη δομή της διοίκησης, στον αριθμό των προσλήψεων, με συνέπεια να γιγαντώνεται η δημόσια επιχείρηση και να ασκεί καταλυτικό ρόλο στα οικονομικά και κοινωνικά δεδομένα της περιοχής.

Ως προς την προέλευση τον τόπο καταγωγής, τον αριθμό και τις ειδικότητες των εργαζομένων να επισημάνουμε, με βάση το πρώτο ενημερωτικό βιβλίο που κυκλοφόρησε η ΔΕΗ για τα πρώτα δύο χρόνια λειτουργίας της, τον Αύγουστο του 1955²⁴², πως επί συνόλου 1300 εργατοτεχνιτών, οι 130 προέρχονται από την πόλη του Αλιβερίου, από τους οποίους οι 50 είναι παλαιοί και μόνιμοι κάτοικοι, ενώ οι υπόλοιποι 80 είναι τεχνικοί υπάλληλοι από άλλες περιοχές που εγκαταστάθηκαν εκεί. Συνολικά εκείνοι που κατοικούσαν στο Αλιβέρι από άλλα σημεία της χώρας είναι μαζί με τα μέλη των οικογενειών τους, περίπου 250. Πρόκειται κυρίως για τεχνίτες, ξυλουργούς, σιδηρουργούς, μηχανοτεχνίτες, οδηγούς αυτοκινήτων, μηχανοδηγούς και θερμαστές για τις ατμομηχανές.

Ανάλογη αναζωογόνηση σημειώνεται στα γύρω χωριά, τα οποία πρόσφεραν λιγνιτωρύχους. Ο Άγιος Λουκάς, ο Άγιος Ιωάννης και ο Γαβαλάς “έστειλαν” 400 λιγνιτωρύχους, που αποτελούν το βασικό και εμπειρότερο προσωπικό. Οι υπόλοιποι προέρχονταν από τα ορεινά χωριά της περιοχής (Θαρρούνια, Τραχήλι, Παναγιά, Παρθένι, Παραμερίτες), από την περιοχή του Δύστου(Ζάρκα, Πετριές, Κριεζιά) και του Αυλωναρίου. Λιγνιτωρύχοι ερχονταν και από άλλες περιοχές όπως το Γυμνό, την Αμάρυνθο μέχρι και σε απόσταση 40 χιλ οι οποίοι μεταφέρονταν με τα λεωφορεία της επιχείρησης.

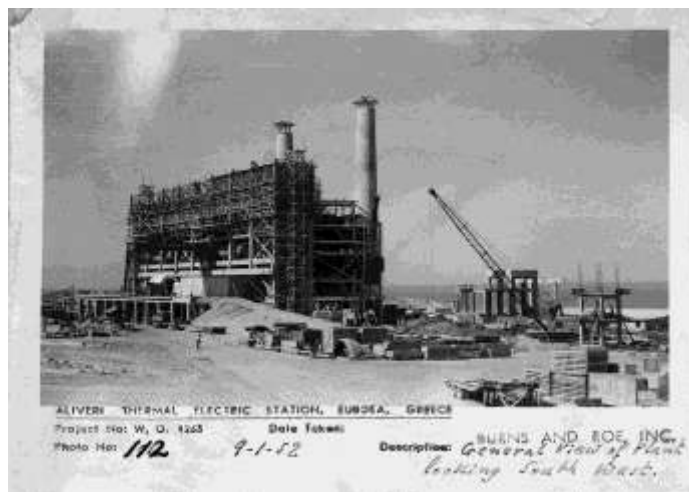
Η παραπάνω γεωγραφική ταξινόμηση των εργαζομένων αποκαλύπτει πως το λιγνιτωρυχείο και η πρώτη μονάδα του ΑΗΣ στο Αλιβέρι διαμόρφωσε μια αξιοσημείωτη κοινωνική κινητικότητα

²⁴¹ Όπως παρατηρεί ο Γιώργος Λεονταρίτης “ το αστικό κράτος ήταν διατεθειμένο(1910-1920) να ανεχθεί την πολιτικοποίηση της συνδικαλιστικής συνείδησης μόνον στο βαθμό που δημιουργούσε σχέσεις πελάτη-προστάτη μεταξύ εργατών και κυβέρνησης και δεν θα ανεχόταν την ουσιαστική και αποτελεσματική υλοποίηση μιας μαζικής ταξικής συνείδησης υπό την καθοδήγηση μιας επαναστατικής πρωτοπορίας”. Λεονταρίτης Γ.Το ελληνικό εργατικό κίνημα και το αστικό κράτος 1910-1920, στον τόμο Βερέμης Θ. Δημητρακόπουλος Ο.(εποπτεία), Μελετήματα γύρω από το Βενιζέλο και την εποχή του, Αθήνα 1980,σελ.49-84

²⁴² ΔΕΗ, Λιγνιτική εκμετάλλευσις, Λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου, Αθήναι ,σελ.73, Αύγουστος 1955, πρώτο ενημερωτικό βιβλίο από τους υπεύθυνους της λιγνιτικής εκμετάλλευσης , Α.Δημητρακόπουλο ως προέδρου, του Ι.Καραβίδα, ως εντεταλμένου συμβούλου και τους Βιδάλη Ε, Κιτριλάκη Στ, Γαλάνη Δ, Στουπάθη Π. και Γ.Ν.Πεζόπουλο ως συμβούλους.

στην ευρύτερη περιοχή της Νότιας Εύβοιας στον τομέα της βιομηχανικής εργασίας, μεταβάλλοντας σε μεγάλο βαθμό την κοινωνική διαστρωμάτωση που στηριζόταν μέχρι τότε στην αγροτική παραγωγή. Το Αλιβέρι, αν και απασχολούσε τους λιγότερους εργαζομένους στη ΔΕΗ, αυτή την περίοδο, έχει πολλαπλά οφέλη, ως βιομηχανικό και εμπορικό κέντρο. Η κίνηση εμπορευμάτων και ανθρώπων μέσα στην πόλη -και μέσω της πόλεως -αύξησε την αγοραστική κίνηση, και συγχρόνως η κίνηση του φερυ-μποτ μεταξύ Καλάμου Αττικής και Καράβου που είναι το επίνειο του Αλιβερίου, καθώς και το λιμανάκι από όπου εφοδιάζονταν όλη η περιοχή των λιγνιτωρυχείων και του ατμοηλεκτρικού εργοστασίου μαρτυρεί τη συντελούμενη κοινωνική και οικονομική μεταβολή.

Στον τομέα του επιστημονικού δυναμικού η εκβιομηχάνιση της περιοχής δημιούργησε μια νέα τεχνική παράδοση από την οποία ξεκίνησαν καλά καταρτισμένοι επιστήμονες για τα επόμενα έργα. Οι μηχανικοί αυτοί θα αποτελέσουν τη δεξαμενή από όπου θα αντληθεί πολύτιμη πείρα, επάνω στην οποία θα στηριχθεί η λειτουργία των άλλων λιγνιτωρυχείων, χωρίς την ανάγκη ξένου επιστημονικού προσωπικού. Ήδη το λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου λειτουργούσε με ελληνικό προσωπικό επιστημονικό, τεχνικό και εργατικό. Μέχρι το 1955 η ΔΕΗ χρησιμοποίησε πάνω από 200 Έλληνες μηχανικούς στα διάφορα έργα της. Αφετηρία και εφαλτήριο της εξειδίκευσης των τεχνικών αποτελεί το λιγνιτωρυχείο και ο ΑΗΣ Αλιβερίου.²⁴³

**17. Γενική άποψη του ,υπό ανέγερση, πρώτου ΑΗΣ στον Κάραβο Αλιβερίου το 1952
(Φωτογραφικό αρχείο κατασκευάστριας εταιρείας Burns and Roe)**

Η διαδικασία πρόσληψης στο λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου παρουσιάζει ιστορικό ενδιαφέρον , διότι μεταξύ των προαπαιτούμενων, στο έγγραφο στις 29 Απριλίου 1961²⁴⁴, προβλεπόταν βεβαίωση της αρμόδιας αστυνομικής αρχής, περί καταθέσεως αιτήσεως, για την έκδοση

²⁴³ ΔΕΗ, Λιγνιτική εκμετάλλευσις, Λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου,σελ.46, Αθήναι , Αύγουστος 1955

²⁴⁴ Ιστορικό αρχείο ΔΕΗ,(Αρχείο Καρατζά),Λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου, Πρόσκλησις 29 Απριλίου 1961.

πιστοποιητικού Κοινωνικών φρονημάτων και δήλωση νομιμοφροσύνης. Το μετεμφυλιακό κράτος συνεχίζει τη δεκαετία του 60 το εμφυλιοπολεμικό κλίμα απαιτώντας τη δήλωση πολιτικών πεποιθήσεων από τους εργαζόμενους. Η ΔΕΗ που αποτελεί την πηγαία έκφραση αυτού του κράτους όριζε τον διοικητή που ήταν απόστρατος στρατηγός και μοίραζε τις δουλειές με τη συνδρομή των κατά τόπους κομματάρχων²⁴⁵. Ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 1950 ξεσπάνε απεργίες όχι μόνο για την αύξηση των ημερομισθίων αλλά και για την μονιμοποίηση του προσωπικού. Σύμφωνα με την μαρτυρία του Π.Βούρη, εργάτη “για να μπει τότε σαν εργαζόμενος στο λιγνιτωρυχείο έπρεπε να είχες μέσο...Η αστυνομία παρενέβαινε και ζητούσε απολύσεις εργαζομένων λόγω κοινωνικών φρονημάτων. Ξεκινήσαμε τότε έναν αγώνα για να κάνουμε το προσωπικό της ΔΕΗ μόνιμο. Το 1957 ξεκινήσαμε τον αγώνα αυτό. Νέα απεργία κάναμε το 1958 -επαναλαμβανόμενες 24ωρες.Το 1959 υπογράφηκε κανονισμός της ΔΕΗ για μονιμοποιήσεις”²⁴⁶. Το κράτος με το πιστοποιητικό κοινωνικών φρονημάτων ελέγχει την επιχείρηση που βρίσκεται υπό δημόσιο έλεγχο και μεταβάλλει τις κοινωνικές σχέσεις. Αλλάζει την κοινωνική και οικονομική υπόσταση των εργαζομένων μεταβάλλοντας σταδιακά τη σκέψη και τη νοοτροπία τους.

ΣΤ6. Ο εξηλεκτρισμός της χώρας

Με ψήφους όλων των κομμάτων της Βουλής χορηγήθηκε στη ΔΕΗ με τον ιδρυτικό της νόμο 1468/1950²⁴⁷ το αποκλειστικό προνόμιο παραγωγής, μεταφοράς και διανομής της ηλεκτρικής ενέργειας σε όλη τη χώρα. Η ψήφιση του νόμου 3253/1956²⁴⁸ αφορούσε την κρατικοποίηση όλων των επιχειρήσεων της χώρας. Επιδίωξη του νόμου, όπως προαναφέρθηκε στο Δ Κεφάλαιο, ήταν η ορθολογική οργάνωση της παραγωγής, μεταφοράς και διανομής της ενέργειας, η δημιουργία προϋποθέσεων για την επέκταση των δικτύων στην ύπαιθρο, η βελτίωση των συνθηκών διανομής στις επαρχιακές πόλεις και η καθιέρωση ενιαίων τιμολογίων πώλησης ηλεκτρικής ενέργειας σε όλη τη χώρα.

Ως γνωστόν όπως καταγράφεται και από τον Παντελάκη ο εξηλεκτρισμός είναι υπόθεση της δεκαετίας του 50 και του '60 από τη ΔΕΗ, που εξαγόρασε όλες τις υφιστάμενες επιχειρήσεις παραγωγής και διανομής ρεύματος,²⁴⁹ επέκτεινε τις δυνατότητες παραγωγής, εξαπλασίασε τις

²⁴⁵ Γ.Κατσαμάγκου, Η μεταλλευτική ιστορία της Εύβοιας(ανέκδοτη εργασία)

²⁴⁶ Γ.Κατσαμάγκου, Η μεταλλευτική ιστορία της Εύβοιας(ανέκδοτη εργασία)όπου παραπέμπει στο βιβλίο του Ν. Μπράτσου, εργατικές ιστορίες

²⁴⁷ Νόμος 1468/1950

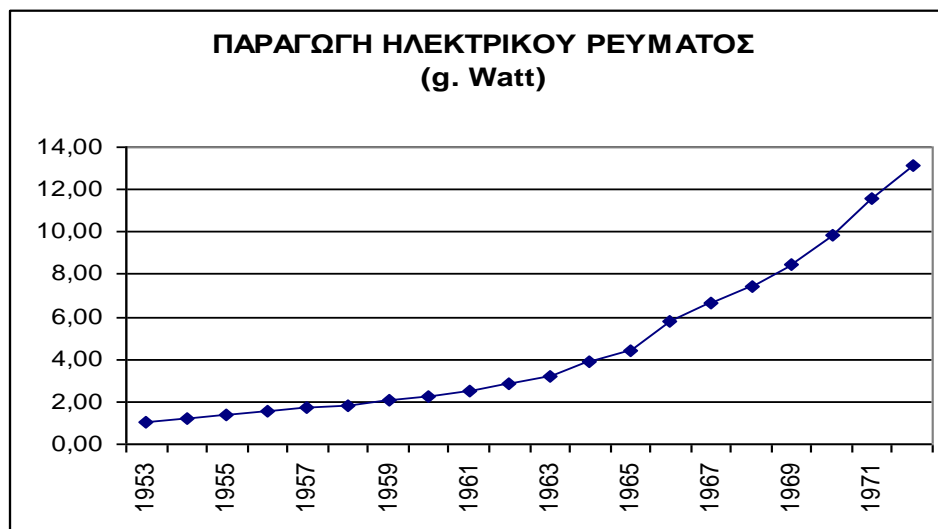
²⁴⁸ Νόμος 3253/1956

²⁴⁹ Νίκου Παντελάκη, Ο Εξηλεκτρισμός της Ελλάδας 1889-1956 σελ.443, ΜΙΕΤ, Αθήνα 1991.

Στο διάστημα 1956-68 εξαγόρασε 415 υφιστάμενες ιδιωτικές επιχειρήσεις.

δυνατότητες κατανάλωσης, και περιόρισε επίσης σε σημαντικό βαθμό την εξάρτηση από τις εισαγόμενες πηγές ενέργειας, φθάνοντας το 1972 να παράγει το μισό ρεύμα από υδροηλεκτρικές πηγές. Στα τέλη του 1973(διάγραμμα2) είχε πια ηλεκτροδοτηθεί το 97% του πληθυσμού της χώρας και το 76% των οικισμών.²⁵⁰ Συγκρινόμενα τα στοιχεία αυτά με το 1951 όπου στο σύνολο της χώρας μόνο το 26,7 των κατοικιών είχε ηλεκτρικό ρεύμα και το 1961 το αντίστοιχο ποσοστό ήταν 53,2 ,αντιλαμβανόμεστε πως σε μία εικοσαετία η ΔΕΗ πέτυχε τον εξηλεκτρισμό του συνόλου της χώρας²⁵¹. Η κατάσταση ήταν πολύ χειρότερη στην ύπαιθρο, όπου το 1951 μόνο το 2,7 % των κατοικιών είχε ηλεκτρικό ρεύμα ενώ το 1961 το αντίστοιχο ποσοστό μόλις έφτανε στο 13,5%. Σύμφωνα τέλος με την έρευνα οικογενειακών προϋπολογισμών της ΕΣΥΕ, το 1964 το 80,3% των αγροτικών νοικοκυριών χρησιμοποιούσε ως μέσο μαγειρέματος καυσόξυλα και μόνο το 19,7% είχαν ηλεκτρικό φως.²⁵²

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2-Παραγωγή ηλεκτρικού ρεύματος στην χώρα

²⁵⁰ Τσοτσόρος 1995, σ. 99.

²⁵¹ Χ.Βερναρδάκη-Γ.Μαυρή, "Κόμματα και Κοινωνικές συμμαχίες στην Προδικτατορική Ελλάδα.." σελ. 124, Εξάντας 1991, όπου παρατίθενται στοιχεία έρευνας του Μπαμπανάση Στέργιου "Η διαμόρφωση της φτώχειας στην Ελλάδα του 20ου αιώνα (1900-1981)" Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, τεύχος 42-43, Μάιος-Δεκέμβριος 1981,σελ126.

²⁵² Χ.Βερναρδάκη-Γ.Μαυρή, "Κόμματα και Κοινωνικές συμμαχίες στην Προδικτατορική Ελλάδα.Εξάντας 1991." σελ.131 ,όπου παρατίθενται στοιχεία έρευνας του Καραποστόλη Βασίλη "Η καταναλωτική συμπεριφορά στην ελληνική κοινωνία 1960-1975",εκδ.ΕΚΚΕ,Αθήνα 1983 σελ.122.

Πηγή ,ΕΣΥΕ- Γιώργος Προγουλάκης σχεδιάσμα ελληνικής οικονομικής και κοινωνικής ιστορίας από την μικρασιατική καταστροφή στις παραμονές της μεταπολίτευσης 1922 – 1972,σελ.173,Αθήνα 2010

Ο εξηλεκτρισμός υπήρξε μια γιγάντια επιχείρηση, από τις μεγαλύτερες που ανέλαβε το ελληνικό κράτος τον 20ο αιώνα, και απορρόφησε, όπως ήταν φυσικό τους ανάλογους πόρους. Η επιχείρηση αυτοχρηματοδοτήθηκε επανεπενδύοντας τα μονοπωλιακά της κέρδη, χρηματοδοτήθηκε από τις τράπεζες, αλλά επίσης κατέφυγε στην έκδοση ομολόγων. Τα ομολογιακά δάνεια της ΔΕΗ, με επιτόκιο 6 – 8%, αφορούσαν σημαντικά ποσά: το 1972 έφθαναν τα δέκα, διαπραγματεύονταν στο χρηματιστήριο, και το συνολικό ποσό της έκδοσης έφθανε τα 10 δισεκατομμύρια: την ίδια χρονιά, το συνολικό ποσό των δανείων προς την βιομηχανία έφθανε τα 73 δις δραχμές.²⁵³

Παρ' όλα αυτά αν και ο εξηλεκτρισμός της χώρας σε σχέση με το 1950 είναι σαφώς βελτιωμένος, η απόσταση από τις αναπτυγμένες χώρες παραμένει: το 1950 η ανά κάτοικο παραγωγή ηλεκτρικού ρεύματος στην Ελλάδα ήταν το 10% της Γερμανικής, ενώ το 1970 έφθανε το 30%. Η συγκριτική παρουσίαση της κατανάλωσης της ηλεκτρικής ενέργειας με άλλες χώρες το 1950 αποκαλύπτει την τεράστια απόσταση από άλλες δυτικές χώρες στον τομέα του εξηλεκτρισμού και της εκβιομηχάνισης

ΕΛΛΑΔΑ 156 κιλοβατόρες ανά κάτοικο

ΙΤΑΛΙΑ 500 κιλοβατόρες ανά κάτοικο

ΗΠΑ 2.296 κιλοβατόρες ανά κάτοικο²⁵⁴

ΠΙΝΑΚΑΣ 35²⁵⁵ - Κατανάλωση ηλεκτρικού ρεύματος για την χώρα(σύγκριση 1953-1972)

ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ ΗΛΕΚΤΡΙΚΟΥ ΡΕΥΜΑΤΟΣ		
ΠΕΡΙΟΧΗ	1953 (χιλ. Kw)	1972 (χιλ. Kw)
Σύνολο Ελλάδος (α)	738	11.183
Θερμική ισχύς (β)	220	1.817
Υδροηλεκτρική ισχύς (γ)	8	1.040
Περιφέρεια Πρωτεύουσας (δ)	637	4.814
Κατανάλωση για βιομηχανική χρήση (ε)	480	6.570
(δ) / (α)	0,86	0,43

²⁵³ Επετηρίς του ΧΑΑ, 1973 και ΕΣΥΕ.

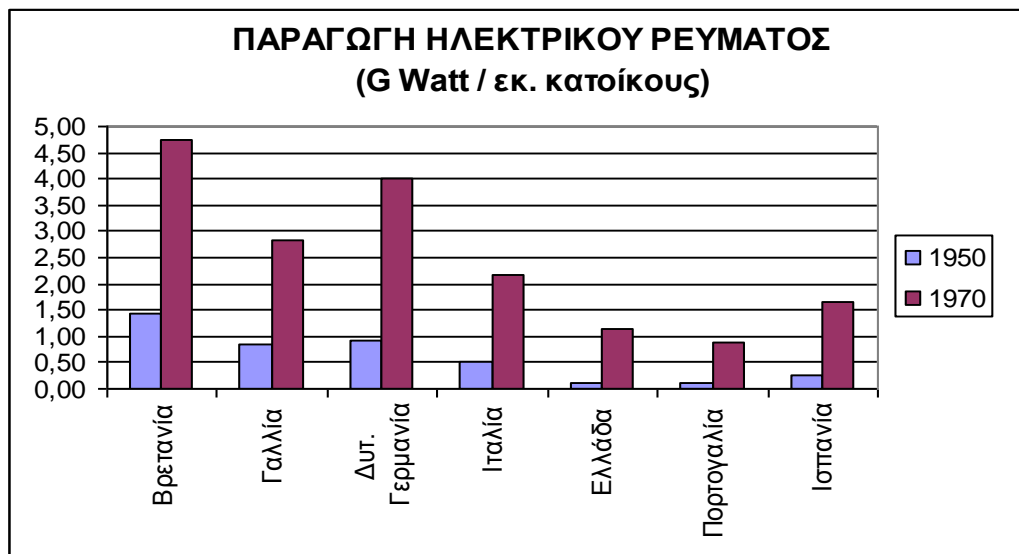
²⁵⁴ Νίκου Παντελάκη, Ο Εξηλεκτρισμός της Ελλάδας 1889-1956 σελ.443, ΜΙΕΤ, Αθήνα 1991.

²⁵⁵ Πηγή-ΕΣΥΕ και Προγουλάκης. Σύμφωνα με τον Προγουλάκη τα στοιχεία (β) και (γ) αναφέρονται όχι στην κατανάλωση, αλλά στην εγκατεστημένη ισχύ.

(γ) / (β)	0,04	0,57
(ε) / (α)	0,65	0,59

Πηγή ,ΕΣΥΕ- Γιώργος Προγουλάκης σχεδιάσμα ελληνικής οικονομικής και κοινωνικής ιστορίας από την μικρασιατική καταστροφή στις παραμονές της μεταπολίτευσης 1922 – 1972,σελ.173,Αθήνα 2010

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3

Πηγή, Γιώργος Προγουλάκης σχεδιάσμα ελληνικής οικονομικής και κοινωνικής ιστορίας από την μικρασιατική καταστροφή στις παραμονές της μεταπολίτευσης 1922 – 1972,σελ175.Αθήνα 2010

Το Αλιβέρι έχει σημαντική συνεισφορά στον εξηλεκτισμό της χώρας με τις δύο πρώτες μονάδες στον Κάραβο Αλιβερίου και την αδιάλειπτη λειτουργία του λιγνιτωρυχείου. Είναι ομολογουμένως, όπως καταγράφεται στο ιστορικό αρχείο προφορικών μαρτυριών της ΔΕΗ, η εποχή του *“Ελντοράντο του εξηλεκτισμού”*. *“Τα δίκτυα επεκτεινότουσαν με μεγάλη ταχύτητα. Πρωτοποριακό για την Ελλάδα. Συνέχεια η μια πόλη μετά την άλλη συνδεόταν. Έγινε και η εξαγορά των τοπικών επιχειρήσεων, ο κόσμος μας έβλεπε λίγο πολύ ως αστροναύτες που του φέρνανε ρεύμα.”*²⁵⁶ Να σημειωθεί ακόμα η προφορική μαρτυρία του Κ.Γ λιγνιτωρύχου για 20 χρόνια στις υπόγειες στοές του Μπρινιά, ο οποίος τονίζει πως ο λιγνιτωρύχος ή αλλιώς εργατοτεχνίτης ή υπάλληλος της ΔΕΗ την εποχή εκείνη παρά τις αντίξοες συνθήκες εργασίας και το μικρό σχετικό εισόδημα ήταν περιζήτητος γαμπρός. Στα σκοτάδια του ορυχείου άφαντος και στο φως της ημέρας περιζήτητος. Ένα σταθερό εισόδημα από τη ΔΕΗ δημιουργούσε νέα κοινωνικά δεδομένα και άλλαζε την κοινωνική διαστρωμάτωση, την κοινωνική και οικονομική υπόσταση των εργαζομένων.

Η λειτουργία του ΑΗΣ με τον λιγνίτη του Αλιβερίου αποτέλεσε ένα τεράστιο πλεονέκτημα διότι στηρίχτηκε στις εγχώριες πλουτοπαραγωγικές πηγές και δεν εισήγαγε καύσιμα

²⁵⁶

προελεύσεως εξωτερικού. Κατά συνέπεια η εξοικονόμηση πόρων με τον περιορισμό της συναλλαγματικής δαπάνης είχε σημαντικό όφελος στη μείωση του ελλείμματος του ισοζυγίου εξωτερικών πληρωμών. Επιπλέον αξιοποιήθηκαν οι πλουτοφόρες περιοχές και δόθηκε η δυνατότητα εργασίας στις εργατικές δυνάμεις της περιοχής, σε μια περίοδο μετακατοχική και μετεμφυλιακή με καθημαγμένο οικονομικά και κοινωνικά μεγάλο μέρος του αστικού και αγροτικού πληθυσμού, με αυξητική πορεία της ανεργίας σε όλη τη χώρα και ένα μεγάλο κύμα μετανάστευσης προς το εξωτερικό για την αναζήτηση καλύτερων συνθηκών ζωής.²⁵⁷

Στην ευρύτερη περιοχή του Αλιβερίου η λειτουργία του λιγνιτωρυχείου και του ΑΗΣ ανέκοψε σε μεγάλο βαθμό την εσωτερική και εξωτερική μετανάστευση, με αρνητική συνέπεια, όμως, την ερήμωση των ορεινών χωριών της περιοχής που μετανάστευσαν στο Αλιβέρι για να βρουν δουλειά και εγκαταστάθηκαν σταδιακά στον τόπο. Μετά το 1965, μάλιστα εγκατέλειψαν τις αγροτικές εργασίες.

Ο εξηλεκτρισμός της χώρας αποτελεί ορόσημο για την ανάπτυξη της Ελλάδας, αν αναλογιστούμε ότι πριν την ΔΕΗ, ρεύμα για φωτισμό παρείχετο μόνο σε πόλεις και χωριά με ολικό πληθυσμό 3 εκατομμυρίων κατοίκων, χωρίς όλα τα σπίτια-περίπου τα μισά-των πόλεων και των χωριών αυτών να κάμουν χρήση αυτού. Τα άλλα 5 εκατομμύρια εστερούντο παντελώς ηλεκτρικού ρεύματος. Η ανεπάρκεια του ηλεκτρικού ρεύματος, σε συνδυασμό με την υψηλή τιμή, έθεταν υπό απαγόρευση κάθε προσπάθεια επέκτασης της βιομηχανίας. Στην ύπαιθρο που οι συνθήκες ήταν χειρότερες η ίδρυση οποιασδήποτε επιχείρησης ήταν απαγορευτική. Αυτό είχε ως συνέπεια τη μετακίνηση-μετανάστευση προς το κέντρο, την εγκατάλειψη των χωραφιών, την αναζήτηση καλύτερης τύχης στο αστικό κέντρο όπου οι πολίτες μπορούσαν να γευτούν τα αγαθά που προσέφερε ο σύγχρονος πολιτισμός, ο στηριζόμενος στην ενέργεια.²⁵⁸

Κάτω από αυτό το πρίσμα αντιλαμβανόμαστε την τεράστια συμβολή του ΑΗΣ Αλιβερίου και του λιγνιτωρυχείου που τροφοδοτούν με ενέργεια την πρωτεύουσα, στην οποία είναι συγκεντρωμένος μεγάλος πληθυσμός αλλά και βιομηχανίες. Μια άλλη θετική επίδραση από τη λειτουργία του λιγνιτωρυχείου και του ΑΗΣ Αλιβερίου είναι η χαμηλή τιμή των 30 λεπτών ανά κιλοβατόρα για την Αθήνα που συγκρατεί χαμηλά τα τιμολόγια πωλήσεων το 1955 πριν την ψήφιση του νόμου (3253/1956). Οι τιμές δεν ήταν ίδιες σε όλη τη χώρα. Ενδεικτικά τα παραδείγματα. Το 1955 η τιμή της κιλοβατόρας του ρεύματος φωτισμού στην περιοχή Αθηνών-Πειραιώς ήταν 1,417 δραχμές, στον Πύργο ήταν 5,83 δραχμές, στη Φλώρινα 4,99 δραχμές, στην Κύμη 7,98 δραχμές, στην Ανδρίτσαινα 11,30 δραχμές.²⁵⁹

²⁵⁷ ΔΕΗ, Λιγνιτική εκμετάλλευσις, Λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου, σελ., 51-76, Αθήναι, Αύγουστος 1955

²⁵⁸ ΔΕΗ, Λιγνιτική εκμετάλλευσις, Λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου, σελ., 51-76, Αθήναι, Αύγουστος 1955

²⁵⁹ Νίκου Παντελάκη, Ο Εξηλεκτρισμός της Ελλάδας 1889-1956, ΜΙΕΤ, Αθήνα 1991

18. Διαφημίσεις της ΔΕΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ 50-60

Το Αλιβέρι λοιπόν συνέβαλε τα μέγιστα στον εξηλεκτισμό της χώρας στην πρώτη φάση του προγράμματος ανασυγκρότησης της χώρας με την παραγωγή 80.000 κιλοβάτ ηλεκτρικής ενέργειας στη συνολική ισχύ των 175.000 κιλοβάτ που παρήγαγε η ΔΕΗ. Το Αλιβέρι επιπλέον θα στηρίξει το δεύτερο πρόγραμμα εξηλεκτισμού (Πτολεμαίδα, Μέγδοβα, Αχελώος) μέσα από τις εισπράξεις από την πώληση του παραγόμενου στο Αλιβέρι ρεύματος. Συμπερασματικά, το εργοστάσιο του Αλιβερίου από τον Αύγουστο του 1953 έως τον Αύγουστο του 1955, δηλαδή εντός δύο ετών, έδωσε 740 εκατομμύρια κιλοβατώρες, με κατανάλωση μέχρι τέλους παρελθόντος Αυγούστου(1955)1.000.000 περίπου τόννων λιγνίτου από το λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου.²⁶⁰

ΣΤ7. Η Ελληνική κοινωνία μετά την κατοχή και τον εμφύλιο.

Δεκαετία 50 και 60

Είναι αναγκαίο σε αυτό το σημείο να παρουσιάσουμε τη γενικότερη εικόνα της Ελληνικής κοινωνίας στη διάρκεια των δύο πρώτων μεταπολεμικών δεκαετιών, ώστε να γίνει ευκολότερη η σύγκριση με τα οικονομικά και κοινωνικά δεδομένα, εκείνη την περίοδο στην περιοχή του Αλιβερίου.

Μεταπολεμικά οι εισοδηματικές ανισότητες όχι μόνο δεν αμβλύνονται αλλά οξύνονται. Κατά τον Σ.Μπαμπανάση²⁶¹ στην περίοδο 1951-58, ο αριθμός των επίσημα καταγεγραμμένων απόρων κυμαινόταν μεταξύ 2.000.000 και 3.700.000 ατόμων, δηλαδή το 25-40% του πληθυσμού. Το κατά κεφαλήν μηνιαίο εισόδημα τους ήταν γύρω τις 180-320 δραχμές. Με αυτό το εισόδημα μια τετραμελής οικογένεια στην περίοδο 1955-1958 μπορούσε να ικανοποιήσει μόνο το 35-50% των αναγκών που συμπεριλαμβανόταν στον εργατικό προϋπολογισμό.

²⁶⁰ ΔΕΗ, Λιγνιτική εκμετάλλευσις, Λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου,σελ.61, Αθήναι , Αύγουστος 1955

²⁶¹Χ.Βερναρδάκη-Γ.Μαυρή,“Κόμματα και Κοινωνικές συμμαχίες στην Προδικτατορική Ελλάδα.σελ.120,Εξάντας1991.”όπου παρατίθενται στοιχεία της έρευνας του Μπαμπανάση.(1981.σελ.134)

Σύμφωνα με τον Σπύρο Λιναρδάτο²⁶², αν και η βιομηχανική παραγωγή κατά το 1954 ανεβαίνει κατά 24% και το ακαθάριστο εθνικό εισόδημα, παρά τη μείωση της γεωργικής παραγωγής κατά 3,6%, αυξάνεται κατά 16% σε τρέχουσες τιμές, η κατάσταση των εργαζομένων παραμένει άσχημη. Η ανεργία και η υποαπασχόληση μένουν σε υψηλά επίπεδα, ενώ το εισόδημα των μισθοσυντηρητών έχει δεχθεί σοβαρά πλήγματα από τις αυξήσεις των τιμών των ειδών πρώτης ανάγκης, που φτάνουν κατά μέσο όρο το 25% ύστερα από την αναπροσαρμογή της δραχμής.

Το 1960 σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ, η Ελλάδα έχει το μεγαλύτερο ποσοστό ανεργίας στην Ευρώπη και μάλιστα πολλαπλάσιο και της ΕΟΚ (2,5 φορές) και του ΟΟΣΑ (1,8 φορές). Η ανεργία και η υποαπασχόληση είναι και ο βασικός λόγος που θα οδηγήσει μεγάλο τμήμα του πληθυσμού στη μετανάστευση. Σύμφωνα με την έρευνα της ΕΣΥΕ (1962), το 83,5% του πληθυσμού που μεταναστεύει, δηλώνει ως αιτία την έλλειψη απασχόλησης.²⁶³

Η συμπίεση των μισθών στην Ελλάδα, παρά τις όποιες αυξήσεις, καθ όλη τη διάρκεια στην πρώτη δεκαετία της μεταπολεμικής περιόδου, αποδεικνύεται από το μέσο πραγματικό εργατικό ημερομίσθιο που μέχρι το 1956, είναι μικρότερο από το προπολεμικό (1938). Ακόμα και στις αρχές της δεκαετίας του 60, η αύξηση φτάνει μόνο το 1/3 του προπολεμικού ημερομισθίου. Η αύξηση σημειώνεται από το 1957 και το 1961 φτάνει στο 134.2 του μισθού του 1938.²⁶⁴

Ο Γ.Θεοτοκάς,²⁶⁵ ένας φιλελεύθερος διανοούμενος περιγράφει με μελανά χρώματα τις συνθήκες ζωής στην Αθήνα το 1965. Τονίζει τις τρομερές κοινωνικές αντιθέσεις και διακρίσεις στο λεκανοπέδιο της Αττικής. Από τη μία πλευρά οι άποροι, πένητες που ζουν σε οικισμούς-τρώγλες και από την άλλη καινούριες πολυκατοικίες και μεγάλη κίνηση ιδιωτικών αυτοκινήτων. Ένα μέρος από τα πλήθη αυτά που ζουν σε ακραίες συνθήκες φτώχειας βρίσκουν μια αναγκαστική διέξοδο στη μετανάστευση.

Η φτώχεια και η εξαθλίωση της υπαίθρου είναι ασυγκρίτως μεγαλύτερη από εκείνη των πόλεων. Σύμφωνα με το Σ.Πετμεζά το 1952, *“όταν ακόμη η διάρθρωση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και η συνάρτηση παραγωγής της ελληνικής οικονομίας δεν είχαν αλλάξει ριζικά σε σχέση με τον Μεσοπόλεμο, η μελέτη του καθαρού εισοδήματος των γεωργικών εκμεταλλεύσεων έδειξε ότι το 43% των γεωργικών οικογενειών υποαπασχολείτο και ότι το εισόδημα του 65% των εκμεταλλεύσεων βρισκόταν κάτω από το επίπεδο “επαρκούς συντήρησης” (υπολογισμένο τότε στις*

²⁶² Σπύρος Λιναρδάτος, από τον Εμφύλιο στη Χούντα, τόμος Β, 1952-57 σελ.236-7, Το Βήμα βιβλιοθήκη, Δεκέμβριος 2009

²⁶³ Χ.Βερναρδάκη-Γ.Μαυρή, “Κόμματα και Κοινωνικές συμμαχίες στην Προδικτατορική Ελλάδα.” σελ.120-121, Εξάντας 1991

²⁶⁴ Χ.Βερναρδάκη-Γ.Μαυρή, “Κόμματα και Κοινωνικές συμμαχίες στην Προδικτατορική Ελλάδα.” σελ.120-121, Εξάντας 1991.

²⁶⁵ Χ.Βερναρδάκη-Γ.Μαυρή, “Κόμματα και Κοινωνικές συμμαχίες στην Προδικτατορική Ελλάδα. Εξάντας 1991.” σελ.120-121 (Θεοτοκάς Γιώργος, 29 Σεπτεμβρίου 1965, στο βιβλίο “Η εθνική κρίση”, εκδ.Θεμέλιο, Αθήνα 1966, σελ.38)

10.000 δραχμές ετησίως.)²⁶⁶ Σε μια δεκαετία όπως προκύπτει από στοιχεία που δόθηκαν στη Βουλή το 1962 (έρευνα του υπουργείου Γεωργίας), περίπου το 50% των αγροτικών νοικοκυριών είχαν έσοδα μικρότερα από τα έξοδα καλλιέργειας και μόλις το 35% πραγματοποιούσαν εισοδήματα ίσα με τις δαπάνες συντήρησής τους.²⁶⁷

Να σημειώσουμε πως στην Ελλάδα ο καπιταλισμός εισέρχεται από τις αρχές της δεκαετίας του 60 στη φάση της ραγδαίας ανάπτυξής του. Η διαδικασία αυτή όμως δεν συνεπάγεται την άνοδο του βιοτικού επιπέδου των μαζών και δεν εξαλείφει φαινόμενα μαζικής εξαθλίωσης. Δεν είναι συμπτωματικό ότι την εικοσαετία 1950-70, 650.000 άτομα κατά βάση προλεταριοποιημένοι εργάτες και αγρότες εγκατέλειψαν τη χώρα²⁶⁸. Είναι γνωστό από τον Μάρξ²⁶⁹ ότι η καπιταλιστική ανάπτυξη και εξαθλίωση όχι μόνο δεν είναι αντίθετα πράγματα αλλά το δεύτερο είναι προϋπόθεση του πρώτου. Έτσι εξηγείται, πως είναι δυνατόν, η περίοδος 1960-65 και συμβολικά το ίδιο το 1965 να είναι για την Ελλάδα ταυτόχρονα έτος υψηλότερης οικονομικής ανάπτυξης αλλά και μετανάστευσης.

Η αντίφαση ανάμεσα στη συντελούμενη οικονομική ανάπτυξη της χώρας, που κατά μείζονα λόγο οφείλεται στα έργα εξηλεκτισμού της χώρας, και τα χαμηλά ημερομίσθια των βιομηχανικών εργατών τη δεκαετία, κυρίως του 50, φαίνεται στη συγκριτική παρουσίαση των μισθών όπως καταγράφονται στην απολογιστική έκθεση πεπραγμένων²⁷⁰ του διευθυντή των λιγνιτωρυχείων Αλιβερίου, Καρατζά στην πρώτη δεκαετία λειτουργίας (1954-1964).

Σε αυτές τις εκθέσεις, όπως καταγράψαμε στο Δ Κεφάλαιο, φαίνονται οι διαφορές των δεκαετιών 50 και 60 όπου σημειώνεται μια σχετική άνοδος στις αμοιβές των εργαζομένων μόλις το 1964. Η αύξηση του κόστους του παραγόμενου λιγνίτη οφείλεται σύμφωνα με την έκθεση Καρατζά στην αύξηση των βασικών ημερομισθίων, τριών εκ των κυριωτέρων κατηγοριών εργαζομένων, του μπαζαδόρου, του μιναδόρου και του τεχνίτη. Έτσι προκύπτει η συνάρτηση

²⁶⁶ Σωκράτη Πετμεζά, "Αγροτική οικονομία", Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα, 1922-1940, Ο Μεσοπόλεμος σελ240. τόμος Β1, Εκδόσεις Βιβλιόραμα, Αθήνα 2002.

²⁶⁷ Χ. Βερναρδάκη-Γ. Μαυρή, "Κόμματα και Κοινωνικές συμμαχίες στην Προδικτατορική Ελλάδα. σελ.130. Εξάντας 1991." Παραπέμπει στο βιβλίο του Ψυρούκη Νίκου, "Ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας 1940-1967", τόμος Β, 1983β, σελ.138, εκδ. Επικαιρότητα. Στο βιβλίο αυτό αξιοποιούνται στοιχεία του Υπουργείου Γεωργίας όπως δημοσιεύονται στο Βήμα στις 14.12.1958 τα οποία κατατίθενται και στο 8ο Συνέδριο του ΚΚΕ, Κ. Κολιγιάννης, έκθεση της ΚΕ του ΚΚΕ 1961, στο ΚΚΕ {6}

²⁶⁸ Χ. Βερναρδάκη-Γ. Μαυρή, "Κόμματα και Κοινωνικές συμμαχίες στην Προδικτατορική Ελλάδα. Εξάντας 1991." σελ. 132-133, όπου παρατίθενται στοιχεία έρευνας της Πουλοπούλου-Έμκε Ήρα, "Προβλήματα μετανάστευσης, παλιννόστησης", εκδ. Ινστιτούτου μελέτης της ελληνικής οικονομίας, ελληνικής εταιρίας δημογραφικών μελετών, Αθήνα 1986, σελ.59.

²⁶⁹ Μαρξ Κάρολος, Το Κεφάλαιο, τόμος πρώτος, κεφ 23 ο γενικός νόμος της κεφαλαιοκρατικής συσσώρευσης, εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1978

²⁷⁰ Ιστορικό αρχείο ΔΕΗ, (αρχείο Καρατζά), Τα πεπραγμένα της Α δεκαετίας λειτουργίας και εκμεταλλεύσεως του λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου υπό Ελλήνων τεχνικών της ΔΕΗ (10 Μαΐου 1954-10 Μαΐου 1964)

απόδοσης(50%) και εργατικού κόστους(75%) με συνέπεια την αύξηση του κόστους του λιγνίτη. Τα ημερομίσθια των εργαζομένων(πίνακας 36)στο λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου τρεις ημέρες μετά τη λήξη της απεργίας των τριών εβδομάδων στις 20 Ιουνίου 1962 διαμορφώνονται ως εξής στις συγκεκριμένες κύριες κατηγορίες²⁷¹.

ΠΙΝΑΚΑΣ 36-Ημερομίσθια λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου 20 Ιουνίου 1962

Επικεφαλής υπογείων	96 δρχ.
Μιναδόροι	76 δρχ.
Μπαζαδόροι	64 δρχ.
Οδηγοί ηλεκτραμαξών	76 δρχ.
Τεχνίτες υπογείων	96 δρχ.
Επικεφαλής επιφάνειας	74 δρχ.
Χειριστές ηλεκτροκίνητων ανυψωτικών μηχανημάτων	80 δρχ.
Λιπανταί	64 δρχ.
Τεχνίτες συνεργείων	96 δρχ.
Χειριστές καθαριστηρίου	88 δρχ.
Τροχοπεδηταί	70 δρχ.
Χειριστές βαρούλκων	74δρχ.

Πηγή-Ιστορικό αρχείο ΔΕΗ, Λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου, Εγκύκλιος Διευθύνσεως 20 Ιουνίου 1962.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4²⁷²

Πηγή-ΕΣΥΕ και ΤτΕ 1998.ημερομίσθιο στον τομέα της μεταποίησης.Προγουλάκης σελ.195

²⁷¹ Ιστορικό αρχείο ΔΕΗ, (Αρχείο Καρατζά),Λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου, Εγκύκλιος Διευθύνσεως 20 Ιουνίου 1962.

²⁷² ΕΣΥΕ και ΤτΕ 1998.Πίνακας 14 ημερομίσθιο στον τομέα της μεταποίησης,Γιώργος Προγουλάκης σχεδιάσμα ελληνικής οικονομικής και κοινωνικής ιστορίας από την μικρασιατική καταστροφή στις παραμονές της μεταπολίτευσης 1922 – 1972 και στοιχεία από ΕΣΥΕ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 37²⁷³-Αγοραστική δύναμη του κατώτερου μισθού σε βασικά είδη(συγκριτικά 1955 - 1972)

Η ΑΓΟΡΑΣΤΙΚΗ ΔΥΝΑΜΗ ΤΟΥ ΚΑΤΩΤΕΡΟΥ ΗΜΕΡΟΜΙΣΘΙΟΥ ΕΚΦΡΑΣΜΕΝΗ ΣΕ ΟΡΙΣΜΕΝΑ ΒΑΣΙΚΑ ΕΙΔΗ: 1955 & 1972		
	1955	1972
Ψωμί	12,5	20,1
Βοδινό κρέας	1,6	2,7
Λάδι	2,2	3,3
Πατάτες	16,7	28,2
Καφές	0,5	1,0

Πηγή,Οι ποσότητες σε κιλά: *ΕΣΥΕ και ΤτΕ 1998, Προγουλάκης σελ.195*

Σύμφωνα με τη μελέτη του Προγουλάκη²⁷⁴, οι κατώτερες εισοδηματικές ομάδες είδαν πάντως τα εισοδήματά τους να αυξάνονται αυτή την περίοδο και μάλιστα σημαντικά: *σε σταθερές τιμές το κατώτερο μεροκάματο στην βιομηχανία διπλασιάστηκε μεταξύ 1955 και 1968, για να αυξηθεί λίγο ακόμα το 1969 και στη συνέχεια να σταθεροποιηθεί.*²⁷⁵ Όπως γίνεται συνήθως πάντως, υποστηρίζει, αν μετατρέψουμε τα μεροκάματα σε ορισμένα βασικά είδη πρώτης ανάγκης(πίνακας 37), η άνοδος του βιοτικού επιπέδου είναι μικρότερη από εκείνη που δίνει η σύγκριση των αμοιβών με τον γενικό τιμάρημο, η οποία εξακολουθεί να παραμένει πάντως εντυπωσιακή. Θα ήταν μάλιστα μεγαλύτερη, αν κατά την δεκαετία του '60 η αύξηση των ημερομισθίων ακολουθούσε την άνοδο της παραγωγικότητας της εργασίας: *το προϊόν / ώρα εργασίας μεταξύ 1962-72 αυξήθηκε κατά 93%, ενώ το κατώτερο μεροκάματα κατά 56%. Δεν αμείβονται όλοι βέβαια με το κατώτερο μεροκάματο: το 1972 πάντα, έφθανε τις 110 δραχμές, το μέσο όμως ημερομίσθιο τις 150, αποκαλύπτοντας τις εισοδηματικές διαφοροποιήσεις στο εσωτερικό των ίδιων των εργαζομένων στην μεταποίηση.*

²⁷³ Οι ποσότητες σε κιλά: ΕΣΥΕ και ΤτΕ 1998, Προγουλάκης

²⁷⁴ Γιώργος Προγουλάκης σχεδιάσμα ελληνικής οικονομικής και κοινωνικής ιστορίας από την μικρασιατική καταστροφή στις παραμονές της μεταπολίτευσης 1922 – 1972, σελ..150-151,Αθήνα 2010

²⁷⁵Σύμφωνα με τον Προγουλάκη ,αν λάβουμε το 1960 ως βάση εκκίνησης, το μέσο ωρομίσθιο του Έλληνα βιομηχανικού εργάτη εκείνη τη χρονιά ήταν 10,96 δρχ., του Ιταλού 18,14, του Γάλλου 21,59 και του Γερμανού 23,57: Οικονομικός Ταχυδρόμος, 21/7/1960.”

Το προφανές είναι ότι αν η βελτίωση των εισοδημάτων ήταν γενική και αφορούσε τους πάντες, όπως υποστηρίζει στη μελέτη του ο Προγουλάκης, τα οφέλη της ανάπτυξης διαχύθηκαν άμεσα, κάνοντας τους φτωχούς σχετικά φτωχότερους. Οι πολιτικές συνθήκες ανελευθερίας, μετά το 1967, με την επιβολή της δικτατορίας των συνταγματαρχών, συρρικνώνει ασφυκτικά τις αντιδράσεις. *“Οι εργαζόμενοι πολύ δύσκολα θα μπορούσαν να εκφράσουν την αγανάκτησή τους: το να συνδικαλιζόταν ή να απεργεί κανείς υπό καθεστώς δικτατορίας, στην καλύτερη περίπτωση συνεπαγόταν την κλήση του στην Ασφάλεια «δι’ υπόθεσίν του» και τις σχετικές «νουθεσίες»²⁷⁶.*

Λίγα χρόνια νωρίτερα όμως, στις αρχές της δεκαετίας του 60, εμφανίζονται δυναμικά στο προσκήνιο οι κοινωνικοί αγώνες με αιτήματα οικονομικά και πολιτικά. Την ένταση των κοινωνικών αγώνων προκαλεί η οικονομική πολιτική του Κ.Καραμανλή που αποβλέπει στη νομισματική σταθερότητα και την οικονομική ανασυγκρότηση με συμπίεση όμως του λαϊκού εισοδήματος. Παλαιές και νέες κατηγορίες εργαζομένων δε δέχονται η ανάπτυξη να γίνεται σε βάρος τους. Διεκδικούν το μερίδιο που τους ανήκει. Εξάλλου η Αριστερά που έχει σε μεγάλο βαθμό ανσυγκροτηθεί, παίζει το ρόλο της στην οργάνωση των αγώνων, σύμφωνα με τον Σπύρο Λιναρδάτο²⁷⁷.

Το 1962, σύμφωνα με τον Φακιάλα (1978) και Στεφανάτο (1966)²⁷⁸, παρατηρείται διπλασιασμός των απεργιών καθώς και πολιτικοποίηση τους. Σημαντική άνοδος εμφανίζεται στη βιομηχανία και την ενέργεια. Στο αντικείμενο της εργασίας καταγράψαμε μια μεγάλη απεργία που οργανώνεται στο λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου και έχει διάρκεια περίπου τρεις εβδομάδες, από τα τέλη Μαΐου μέχρι τα μέσα Ιουνίου. Να σημειωθεί ακόμη πως στις απεργίες του έτους 1964 αυξάνεται σημαντικά το ποσοστό συμμετοχής των βιομηχανικών εργατών αλλά και η ένταση και η διάρκεια των αγώνων. Το 40% των απεργών του 1964 είναι εργαζόμενοι σε βιομηχανικές επιχειρήσεις σύμφωνα με τους πίνακες της έρευνας του Φακιάλα ενώ οι απεργίες μεγάλης διάρκειας το 1964 φτάνουν στις 114.

Την Πρωτομαγιά του 1963, παρά τα μέτρα που παίρνει η κυβέρνηση (εργάσιμη μέρα, ανοιχτά μαγαζιά, λειτουργία δημόσιων υπηρεσιών και κρατικών επιχειρήσεων) για να περιορίσει την προσέλευση των εργαζομένων στο γήπεδο του Παναθηναϊκού αρκετές χιλιάδες εργαζόμενοι κατακλύζουν το γήπεδο, όπου κύριος ομιλητής είναι ο γενικός γραμματέας της Ομοσπονδίας Ηλεκτρισμού και Κοινής Ωφέλειας, Ορέστης Χατζηβασιλείου. Στην ομιλία του καταγγέλλει την κυβέρνηση ως αντεργατική και προειδοποιεί ότι οι εργαζόμενοι θα αποδυθούν σε σκληρούς αγώνες για την ικανοποίηση των αιτημάτων τους, εκ των οποίων τα βασικότερα είναι η αύξηση των αποδοχών από 15-30% και των συντάξεων κατά 30%. Στα αιτήματα τους

²⁷⁶ Γιώργος Προγουλάκης σχεδιάσμα ελληνικής οικονομικής και κοινωνικής ιστορίας από την μικρασιατική καταστροφή στις παραμονές της μεταπολίτευσης 1922 – 1972, σελ. 150-151. Αθήνα 2010

²⁷⁷ Σπύρος Λιναρδάτος, “Από τον Εμφύλιο στη Χούντα”, τόμος Γ, 1958-1962, σελ. 286, Το Βήμα βιβλιοθήκη, Δεκέμβριος 2009

²⁷⁸ Χ. Βερναρδάκη-Γ. Μαυρή, “Κόμματα και Κοινωνικές συμμαχίες στην Προδικτατορική Ελλάδα. Εξάντας 1991.” σελ. 150-152, όπου παραπέμπει στους πίνακες Φακιάλα (1978) και Στεφανάτου (1966), 1962.

συμπεριλαμβάνονται μεταξύ άλλων, η βελτίωση της κοινωνικής ασφάλισης, η ενίσχυση του ΙΚΑ από τον κρατικό προϋπολογισμό, η αυστηρή εφαρμογή της εργατικής νομοθεσίας και συγκεκριμένα η εφαρμογή του δωρου και η καθιέρωση της 7ωρης εργασίας στη βαριά βιομηχανία και τα ανθυγιεινά επαγγέλματα, η ίση αμοιβή για ίση εργασία μεταξύ των δύο φύλων, η κατάργηση των πιστοποιητικών κοινωνικών φρονημάτων και η ευθυγράμμιση γεικότερα της εργατικής νομοθεσίας προς τις διεθνείς συμβάσεις εργασίας.²⁷⁹

Να παραθέσουμε την άποψη του Ν.Ψυρούκη²⁸⁰ ο οποίος συνοψίζει την έκρηξη των κοινωνικών αντιθέσεων τη δεκαετία του 60. Υποστηρίζει πως το κοινωνικό αδιέξοδο ωρίμαζε από καιρό. *“Ο μηχανισμός του κρατικομονοπωλιακού καπιταλισμού και της αμερικανοκρατίας στην Ελλάδα αυξάνοντας αδιάκοπα την καταπιεστικότητα του σε βάρος των προλετάρων και της φτωχολογιάς του χωριού και της πόλης...δεν μπορούσε να κάνει τίποτα άλλο παρά να οδηγεί τις μάζες από τη χρόνια απάθεια στην απρόσμενη εξέγερση...”*.

Παρατηρούνται λοιπόν στο γενικό επίπεδο της χώρας σημαντικές αντιφάσεις. Ο εξηλεκτρισμός της χώρας συνοδεύεται, σε σχέση με τις προπολεμικές δεκαετίες, από βιομηχανική ανάπτυξη και με σχετική βελτίωση του βιοτικού επιπέδου, που δεν ικανοποιεί όμως τις κοινωνικές ομάδες, οι οποίες διεκδικούν τη δεκαετία του 1960 τη βελτίωση των υλικών όρων της ζωής τους, ενώ η συντελούμενη ανάπτυξη δεν λειτουργεί ανασταλτικά για τη μαζική μετανάστευση πληθυσμών στο εξωτερικό.

ΣΤ8. Κοινωνική διαστρωμάτωση στο Αλιβέρι 1964-1969

Στην τελευταία ενότητα του ΣΤ Κεφαλαίου ανατρέξαμε στο μαθητολόγιο²⁸¹ του εξατάξιου Γυμνασίου Αλιβερίου που δημιουργήθηκε το 1961 επί κυβερνήσεως Κ.Καραμανλή και με Υπουργό Παιδείας τον Βογιατζή και λειτουργεί μέχρι σήμερα ως ΙοΓΕΛ Αλιβερίου. Στο μαθητολόγιο αναζητήσαμε τα επαγγέλματα του πατρός των εγγεγραμμένων μαθητών τα έτη 1964,1965 και 1966. Η έρευνα αυτή αποσκοπούσε στην αναζήτηση στοιχείων που επιβεβαιώνουν την κοινωνική μεταβολή στην πόλη του Αλιβερίου. Διαπιστώθηκε πως στα προαναφερθέντα έτη στο σύνολο 500 περίπου μαθητών δύο κοινωνικές κατηγορίες έχουν το προβάδισμα(Πίνακας 38). Η πρώτη εξακολουθεί και είναι η τάξη των γεωργών και η δεύτερη, ανερχόμενη πληθυσμιακά, είναι η τάξη των εργατών και υπαλλήλων της ΔΕΗ και του λιγνιτωρυχείου.

Η εκβιομηχάνιση και η αστικοποίηση της περιοχής είναι εμφανής. Τα αστικά, τεχνικά επαγγέλματα και ο τομέας υπηρεσιών σε συνδυασμό με τους εργαζόμενους στο λιγνιτωρυχείο

²⁷⁹ Σπύρος Λιναρδάτος, από τον Εμφύλιο στη Χούντα, τόμος Δ 1963-1967,σελ.66-67,Το Βήμα βιβλιοθήκη, Δεκέμβριος 2009

²⁸⁰ Χ.Βερναρδάκη-Γ.Μαυρή, “Κόμματα και Κοινωνικές συμμαχίες στην Προδικτατορική Ελλάδα.Εξάντας 1991.”σελ.159-160., παραπέμπει στον Νίκο Ψυρούκη, “Ιστορία της Σύγχρονης Ελλάδας 1940-1967”,τόμος Γ,σελ.356, εκδ.Επικαιρότητα,Αθήνα 1976

²⁸¹ Μαθητολόγιο εξατάξιου Γυμνασίου Αλιβερίου 1964, 1965 και 1966,αρχείο 1ου ΓΕΛ Αλιβερίου

και τον ΑΗΣ καθιστούν το Αλιβέρι σημαντικό, για τα δεδομένα της εποχής, εμπορικό και βιομηχανικό κέντρο που συγκεντρώνει πληθυσμό και από άλλες περιοχές του Δήμου Ταμυναίων και Δυστίων είτε ως τόπο μόνιμης κατοικίας είτε ως τόπο εργασίας.

Η αγροτική τάξη εξακολουθεί βέβαια στο σύνολο να κατέχει το 30 με 32 % περίπου του ενεργού πληθυσμού, ύστερα από μία δεκαετία λειτουργίας της νέας βιομηχανικής μονάδας στην περιοχή. Ποσοστό που, όμως, υπολείπεται σε μεγάλο βαθμό από την προπολεμική εποχή όπου τα ποσοστά κυμαίνονταν από 75% στις αρχές του 20ου αιώνα στο Αλιβέρι, και το 1950 ήταν πανελλαδικά το 58%. Να σημειωθεί ακόμη πως από την έρευνα στο μαθητολόγιο των ετών 1964,1965 και 1966 προκύπτει ότι στο εξατάξιο Γυμνάσιο Αλιβερίου συγκεντρώνονται όλα τα παιδιά από τον Δήμο Ταμυναίων-Δυστίων που αποφοιτούν από το Δημοτικό σχολείο.

ΠΙΝΑΚΑΣ 38-Επαγγέλματα πατρός για το 1964-1965-1966

Επαγγέλματα	
Γεωργός	187
Εργάτες-Υπάλληλοι ΔΕΗ	100
Αστικά επαγγέλματα(καφεπώλης,οινοπώλης,παντοπώλης,ράπτης,αρτοποιώλης, υποδηματοποιός,εστιάτωρ,οινομάγειρας,οπωροπώλης,κρεοπώλης,φωτογράφος, κουρεύς,οδηγός αυτοκινήτου)	72
Τεχνικά επαγγέλματα(σιδηρουργός,οικοδόμος,ηλεκτρολόγος,ξυλουργός, αμμοκονιαστής,υδραυλικός,μηχανοδηγός,θερμαστής,σαγματοποιός,χειριστής προωθητήρα, εφαρμοστής κτλ	40
Πνευματικά επαγγέλματα/τομέαςυπηρεσιών(δάσκαλος,καθηγητής,δικηγόρος, ιατρός,ιερέας,γεωπόνος,γραμματέας,μηχανικός,λογιστής)	38
Αλιεύς	3
Φύλακας	6
Κτηματίας	4
Σύνολο	456

Πηγή -Μαθητολόγιο Εξατάξιου Γυμνασίου Αλιβερίου, έτους 1964-1965-1966

Στον πίνακα 39 φαίνεται η γεωγραφική ταξινόμηση των μαθητών με βάση τον τόπο καταγωγής και κατοικίας

Πίνακας 39-Τόπος κατοικίας,καταγωγής

Αλιβέρι	250
Δ.Ταμυναίων	100
Δ.Δυστίων	100

Πηγή-Μαθητολόγιο Εξατάξιου Γυμνασίου Αλιβερίου, έτους 1964-1965-1966

Η ανατροπή της ποσοστιαίας και αριθμητικής αναλογίας συντελείται μετά το 1966 και συγκεκριμένα στο μαθητολόγιο²⁸² του έτους 1969-1970 όπου στα επαγγέλματα γονέων υπερτερούν σε μεγάλο βαθμό οι εργάτες, τεχνίτες και υπάλληλοι της ΔΕΗ έναντι των αγροτών στην επαγγελματική τους ενασχόληση. Το κοινωνικό τοπίο όπως φαίνεται από τον παρακάτω πίνακα (40) έχει μεταβληθεί πλήρως. Οι εργάτες λιγνιτωρυχείου, οι εργάτες και οι υπάλληλοι της ΔΕΗ αποτελούν το μεγαλύτερο ποσοστό στον Δήμο Ταμυναίων-Δυστίων με πρωτεύουσα το Αλιβέρι. Αποτελούν το 33,77% των δηλωθέντων επαγγελμάτων στο μαθητολόγιο του 1969 σε σύνολο 824 μαθητών. Ακολουθούν οι αγρότες με 26,82%. Σημαντική είναι η αύξηση των τεχνικών και αστικών επαγγελμάτων που συνολικά ανέρχεται στο ποσοστό της τάξης του 27,66 % και τα επαγγέλματα που παρέχουν υπηρεσίες φτάνουν στο 4,24%. Τα στοιχεία αυτά αποκαλύπτουν την εκβιομηχάνιση και αστικοποίηση της περιοχής του Αλιβερίου με την λειτουργία του λιγνιτωρυχείου και του ΑΗΣ. Ο αγροτικός κόσμος διατηρεί ένα ποσοστό της τάξης του 26,82%, αλλά υπολείπεται από τα ποσοστά της προπολεμικής εποχής.

ΠΙΝΑΚΑΣ 40- Επαγγέλματα πατρός μαθητολογίου εξατάξιου γυμνασίου Αλιβερίου 1969

Εργάτες λιγνιτωρυχείου-εργάτες και υπάλληλοι ΔΕΗ	303	36,77%
Αγρότες	221	26,82%
Αστικά επαγγέλματα	118	14,32%
Τεχνικά επαγγέλματα	110	13,34%
Τομέας υπηρεσιών	35	4,24%
Ορφανοί	22	2,66%
Ανάπηροι πολέμου	10	1,21%
Συνταξιούχοι	5	0,6%
Σύνολο	824	

Πηγή-Μαθητολόγιο Εξατάξιου Γυμνασίου Αλιβερίου, έτος 1969

Με κριτήριο τον τόπο κατοικίας και καταγωγής των μαθητών γίνεται εμφανές πως το Αλιβέρι και ο Δήμος Ταμυναίων συγκεντρώνουν το 68% και ακολουθεί ο Δήμος Δυστίων με 22,93% του συνόλου των μαθητών που φοιτούν στο σχολείο. Στον πίνακα 19 φαίνεται η γεωγραφική ταξινόμηση των μαθητών με βάση τον τόπο καταγωγής και κατοικίας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 41-Τόπος κατοικίας-καταγωγής μαθητών 1969

Αλιβέρι	231	28,03%
Δ.Ταμυναίων	332	40,29%

²⁸² Μαθητολόγιο Εξατάξιου Γυμνασίου Αλιβερίου, έτος 1969,αρχείο 1ου ΓΕΛ Αλιβερίου

Δ.Δυστίων	189	22,93%
Δ.Αυλωναρίου	24	2,91%
Διάφορες περιοχές της Ελλάδας	25	3,03%
Δ.Κύμης	18	2,18%
Στύρα-Κάρυστος	5	0,6%

Πηγή-Μαθητολόγιο Εξατάξιου Γυμνασίου Αλιβερίου, έτους 1969

Ο μεγάλος αριθμός μαθητών(824) που φοιτούν τη σχολική χρονιά 1969-70 στο εξατάξιο Γυμνάσιο Αλιβερίου , παιδιά κατά μείζονα λόγο εργατών και αγροτών, στην ευρύτερη περιοχή που περιλαμβάνει τους Δήμους Ταμυναίων και Δυστίων αποκαλύπτει υψηλό ενδιαφέρον για σπουδές. Το 63% έχει ως τόπο κατοικίας ή καταγωγής τα χωριά του Αλιβερίου, δηλαδή του Δήμου Ταμυναίων και τα χωριά της περιοχής του Δήμου Δυστίων που είναι όμορος δήμος με το Αλιβέρι. Γεγονός που φανερώνει πως στην ελληνική κοινωνία υπάρχει μεγάλη κινητικότητα στον τομέα της εκπαίδευσης που αποτελεί αναγκαιότητα σε σχέση με το παρελθόν. Σύμφωνα με τον Ν.Πουλαντζά ,σε μια συζήτηση για την κρίση εξουσίας στην Ελλάδα, το δικτατορικό καθεστώς αποκλείει μεν κάθε ελεύθερη άποψη και καταδιώκει τους αντιφρονούντες, όμως το σχολικό σύστημα αφήνει τον αγρότη και τον εργάτη να περάσει στα μικροαστικά στρώματα. Έτσι ένα μεγάλο ποσοστό αγροτών και εργατών θα προσθέταμε μπορεί να ανέλθει κοινωνικά. Ο Πουλαντζάς υποστηρίζει πως η μεταπρατική αστική τάξη δίνει ένα μέρος του κρατικού μηχανισμού στις αρχόμενες τάξεις, ώστε με την κινητικότητα να υπάρχει μια σχετική συμμετοχή που θα αποτρέπει το ξέσπασμα.²⁸³

ΣΤ9. Το βιομηχανικό τοπίο του Αλιβερίου - (Λιγνιτωρυχείο, οικισμός ΔΕΗ, εργοστάσιο ΑΗΣ, Εργατικές πολυκατοικίες)

Από τα μέσα του 20ου αιώνα το αγροτικό και ημιαστικό τοπίο της κωμόπολης του Αλιβερίου και του Καραβού αλλάζει. Στην περιοχή εγκαθίσταται ο ΑΗΣ της Δημόσιας Επιχείρησης Ηλεκτρισμού με αποτέλεσμα να μεταβληθεί η φυσιογνωμία της περιοχής και μέσα σε λίγα χρόνια να μετατραπεί από μια αγροτική κωμόπολη σε ένα σύγχρονο αναπτυγμένο βιομηχανικό κέντρο. Σε αυτή την αλλαγή του οικιστικού τοπίου πρέπει να προστεθεί το εκσυγχρονισμένο λιγνιτωρυχείο του Μπρινιά στον Άγιο Λουκά Αλιβερίου, μόλις δύο χιλιόμετρα από το κέντρο της πόλης, αλλά και η στέγαση των λιγνιτωρύχων σε κοντινά σημεία μέσα και γύρω από τις βιομηχανικές εγκαταστάσεις.

²⁸³Χ.Βερναρδάκη-Γ.Μαυρή, “Κόμματα και Κοινωνικές συμμαχίες στην Προδικτατορική Ελλάδα,σελ.142,Εξάντας 1991.”.Η συζήτηση για την κρίση εξουσίας στην Ελλάδα πραγματοποιήθηκε το καλοκαίρι του 1975 και πήραν μέρος οι Γ.Βέλτσος, Κ.Βεργόπουλος, Γ,Νοταράς,Ν.Πουλαντζάς, Α.Στάγκος και Κ.Τσουκαλάς. Δημοσιεύτηκε στο περιοδικό Αντί, τεύχη 24,26-27, Αύγουστος -Σεπτέμβριος 1975

19.Οι καμινάδες της ΔΕΗ στις δύο πρώτες μονάδες που δεσπόζουν στην περιοχή, σήμερα, λόγω της μονάδας φυσικού αερίου, είναι ανενεργές.(φωτο Κ.Νεάκης)

Από τα μέσα της δεκαετίας του 50 η διοίκηση της ΔΕΗ αναλαμβάνει τη στέγαση των λιγνιτωρύχων κοντά στον τόπο εργασίας. Έτσι χτίζονται τα πρώτα σπίτια εντός του οικοπέδου που περιλαμβάνει το λιγνιτωρυχείο. Στη δεκαετία του 60 η επιχείρηση αναλαμβάνει να χτίσει εργατικές πολυκατοικίες στο Αλιβέρι, αλλά και οικισμό τη δεκαετία του 50 εντός του εργοστασίου στον ΑΗΣ Αλιβερίου. Έτσι διασφαλίζει την απρόσκοπτη, εύκολη προσέλευση στο χώρο εργασίας αποτρέποντας τις χρονοβόρες μετακινήσεις των εργαζομένων, δημιουργώντας το πλαίσιο ενός οικείου χώρου όπου οι εργαζόμενοι θα διαθέτουν ανέσεις και προνόμια και θα αναπτύξουν στενότερη επαγγελματική σχέση με την επιχείρηση²⁸⁴. Παράλληλα η προσπάθεια της εταιρείας αλλάζει το τοπίο στο Αλιβέρι συμβάλλοντας στην αστικοποίηση του.

Η εικόνα που αποκομίζει σήμερα ο επισκέπτης κατά την είσοδο του στην πόλη του Αλιβερίου κυριαρχείται από τις επιβλητικές καμινάδες του ΑΗΣ αλλά και της ΑΓΕΤ-Ηρακλής-Λαφάρζ που δημιουργήθηκε τη δεκαετία του 80 στον κόλπο του Καράβου και οι οποίες σηματοδοτούν τη ραγδαία βιομηχανική ανάπτυξη της περιοχής.

20.Εργατικές πολυκατοικίες στο Αλιβέρι, που στέγαζαν στο παρελθόν εργαζόμενους και υπάλληλους της ΔΕΗ, σήμερα είναι εγκαταλελειμμένες.(φωτο Κ.Νεάκης)

Η αλματώδης αυτή ανάπτυξη είχε ως τίμημα την υποτίμηση της αξίας του ιστορικού παρελθόντος της περιοχής, και την εν μέρει, εξάφανιση των ιχνών αρχαίας κατοίκησης. Το εργοστάσιο σημειωτέον έχει κτιστεί στον “Πορθμό” που σύμφωνα με τους αρχαιολόγους αποτελούσε το επίγειο του αρχαίου δήμου της Ερετρικής πολιτείας, των Ταμυνών ή

²⁸⁴ Serge Berstein-Pierre Milza, Ιστορία της Ευρώπης, Η Ευρωπαϊκή Συμφωνία και η Ευρώπη των Εθνών, τόμος 2, 1815-1919, Αλεξάνδρεια σελ.194. Στην βιομηχανική Ευρώπη, στις αρχές του 20ου αιώνα η εργοδοσία επιδιώκει να αποτρέψει τον κίνδυνο κοινωνικής αναταραχής. Υιοθετεί μια πατερναλιστική πολιτική προσανατολισμένη κυρίως στην κατασκευή κοινωνικής κατοικίας και εργατικών πολυκατοικιών(ειδικότερα γύρω από τα ανθρακωρυχεία του Νορ και του Πα ντε Καλαί, τα εργοστάσια σιδηρουργίας του Ρουρ, τις βιομηχανίες αυτοκινήτων και ελαστικών, όπως η FIAT στο Τορίνο και η Μισελέν στο Κλερμόν-Φεράν).

Ταμυναίων.Ο γεωγράφος Στράβων κατά την περιγραφή των Ταμυνών αναφέρει “*Εν δε τη Ερετρική πόλις ην Ταμύναι, ...ιερά του Απόλλωνος...*” Τη δεκαετία του 50, οι οικονομικές ανάγκες της χώρας έθεταν επιτακτικά ζητήματα οικονομικής ανασυγκρότησης και ανάπτυξης και η λιγνιτοφόρα περιοχή του Αλιβερίου με το προϋπάρχον λιγνιτωρυχείο αποτελούσε μια χρυσή ευκαιρία για τους ιθύνοντες ,που έθεσαν ως προτεραιότητα τον εξηλεκτρισμό και όχι την ανάδειξη του ιστορικού παρελθόντος της περιοχής, όπως για παράδειγμα συνέβη στην πόλη της Ερέτριας. Η αντίληψη αυτή, εκείνη την εποχή και δυστυχώς μέχρι σήμερα, δεν κατανοούσε τη δυνατότητα αρμονικής συνύπαρξης της σύγχρονης ανάπτυξης με την παράλληλη ανάδειξη του παρελθόντος και αδυνατούσε να αντιληφθεί ότι το αρχαίο και το σύγχρονο δεν αποτελούν αντιμαχόμενες έννοιες.²⁸⁵

Να σημειωθεί πως τη δεκαετία του 1950 και αργότερα, κατά τη διάρκεια των εργασιών κατασκευής του ΑΗΣ της ΔΕΗ στον Κάραβο Αλιβερίου, βρέθηκαν στο χώρο αρχιτεκτονικά μέλη, ενεπίγραφα μνημεία(επιτύμβιες στήλες) και ένα θραύσμα μαρμάρινου δελφινιού, τα οποία χρονολογούνταν από τους κλασικούς μέχρι τους ύστερους ρωμαϊκούς χρόνους. Πιο συγκεκριμένα , στην παράκτια ζώνη του ΑΗΣ και σε μικρή απόσταση από τον ενετικό πύργο που βρίσκεται ανάμεσα στις δύο καμινάδες, βρέθηκαν λείψανα βυζαντινού κτιρίου και περισυνελέγησαν επιτύμβιες στήλες, κλασικών και ρωμαϊκών χρόνων. Στο ύψωμα επίσης που βρίσκεται ανατολικά του διοικητηρίου του ΑΗΣ και είναι διαμορφωμένο σε πευκοδάσος, αποκαλύφθηκαν τάφοι υστερορωμαϊκών χρόνων.²⁸⁶

Κατά την ανασκαφική έρευνα που διενεργήθηκε το χρονικό διάστημα 1995- 1997 στο χώρο του ΑΗΣ Αλιβερίου, με αφορμή τις εργασίες επέκτασης του διοικητηρίου, αποκαλύφθηκαν εκτεταμένα λείψανα λουτρικής εγκατάστασης των υστερορωμαϊκών χρόνων. (4ος αι. μ.Χ.- 7^{ος} αι.μ.Χ.) . Η αρχαιολόγος, Αθηνά Χατζιδημητρίου που ήταν επικεφαλής των ανασκαφών καταγράφει στο βιβλίο της την έκπληξη της, όταν κατά τη διαδικασία απομάκρυνσης των επιχωματώσεων διαπιστώθηκε ότι πάνω από τα οικοδομικά λείψανα της λουτρικής εγκατάστασης διερχόταν το κεντρικό δίκτυο υδροδότησης του εργοστασίου. Οι εργασίες αυτές είχαν πραγματοποιηθεί τη δεκαετία του 1950, κατά την περίοδο κατασκευής του ΑΗΣ από την αμερικανική εταιρεία EBASCO, και αποτελούν τυπικό δείγμα μιας στρεβλής αντίληψης για τη βιομηχανική ανάπτυξη η οποία κυριαρχώντας κατά τη δεκαετία αυτή στην Ελλάδα, έθεσε σε δεύτερη μοίρα την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς.²⁸⁷

²⁸⁵ Αθηνά Χατζιδημητρίου, Αλιβέρι, συμβολή στην αρχαιολογική έρευνα της περιοχής,σελ 7,εκδόσεις Εστία, Αθήνα 2000

²⁸⁶ Αθηνά Χατζιδημητρίου,Αλιβέρι, συμβολή στην αρχαιολογική έρευνα της περιοχής,σελ.30,εκδόσεις Εστία, Αθήνα 2000

²⁸⁷ Αθηνά Χατζιδημητρίου,Αλιβέρι, συμβολή στην αρχαιολογική έρευνα της περιοχής, σελ15-17,εκδόσεις Εστία,Αθήνα 2000

21.Μπροστά στο διοικητήριο του εργοστασίου βρίσκεται το βαλανείο το οποίο περιλαμβάνει τους βασικούς χώρους ενός λουτρού, δηλαδή το αποδυτήριο και τους χώρους του ψυχρού, του χλιαρού και του θερμού λουτρού. Αριστερά στην εικόνα μια γενική άποψη και δεξιά άποψη του υπόκαυστου θερμού λουτρού (*caldarium*)

(Αθηνά Χατζηδημητρίου, Αλιβέρι, συμβολή στην αρχαιολογική έρευνα της περιοχής, Αθήνα 2000)

Να σημειωθεί ακόμη πως το 2010 με αφορμή τη νέα μονάδα Φυσικού αερίου που γειτνιάζει με τις παλιές μονάδες αποκαλύφθηκε ένας αρχαιολογικός θησαυρός στην έκταση του οικοπέδου, που περιλάμβανε οικισμό παλαιοελλαδικής εποχής, ενώ συνολικά στις 12 τομές που επιχείρησαν οι αρχαιολόγοι ήλθαν στο φως πληθώρα ευρημάτων από διαφορετικές χρονικά εποχές μέχρι τα πρωτοβυζαντινά χρόνια. Τα ευρήματα περισυνελέγησαν και οι ανασκαφικές τομές επιχωματώθηκαν λόγω της λειτουργίας της νέας μονάδας φυσικού αερίου.

Η ακολουθία των γεγονότων από το 1950 έως το 2010 αποκαλύπτει πως η βιομηχανική ανάπτυξη όχι μόνο άφησε στην αφάνεια το ιστορικό παρελθόν της περιοχής, αλλά έσβησε και πολλά ίχνη συνεχούς κατοίκησης σε βάθος αιώνων. Το βιομηχανικό τοπίο χάριν της ανάπτυξης κυριάρχησε του αρχαιολογικού.

Η βιομηχανική ανάπτυξη, όμως, δημιούργησε τη σύγχρονη ιστορία της πόλης, αφού η εξέλιξη άφησε τα ίχνη της στον τόπο και το τοπίο. Ορατά ίχνη, τεκμήρια, αποδείξεις που όμως λησμονήθηκαν από τους τοπικούς άρχοντες. Ο επισκέπτης, σήμερα, δεν γνωρίζει παρά ελάχιστα για το χώρο του λιγνιτωρυχείου. Ένα υποτυπώδες μουσείο δεν αρκεί για να αναδειχθεί η βιομηχανική κληρονομιά του παρελθόντος. Μια επίσκεψη στο χώρο οδηγεί στις μνήμες του παρελθόντος. Βαριές μεταλλικές ταινίες που υψώνονται σαν φαντάσματα και δηλώνουν τον τόπο κατασκευής τους (Γερμανία-Αμβούργο), εγκαταλειμμένα τρενάκια μεταφοράς του λιγνίτη, τα πηγάδια που οδηγούσαν στις στοές 150 μέτρα κάτω από τη γη και τα απομεινάρια των γραμμών του τρένου έξω από το λιγνιτωρυχείο παράλληλα προς τον δρόμο, μέχρι σχεδόν το Αλιβέρι, μαρτυρούν την πρόσφατη ιστορία του τόπου. Η μνήμη ανακαλεί τις σκληρές συνθήκες ζωής των ανθρακωρύχων, το μεροκάματο θανάτου στον «κάτω κόσμο», τα ατυχήματα, τους θανάτους, τα προβλήματα υγείας, το βαρύ τίμημα. Είναι καθήκον και υποχρέωση όλων των φορέων η διάσωση, συντήρηση και ανάδειξη του βιομηχανικού παρελθόντος της πόλης.

Σύμφωνα με την Μαρία Μαυροειδή²⁸⁸, ιστορικό και βιομηχανικό αρχαιολόγο, οι εγκαταστάσεις στο Λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου συνιστούν μία πλήρη μονάδα εξόρυξης λιγνίτη, η οποία διασώζει

²⁸⁸ Αλιβέρι, καταγραφή Βιομηχανικής πολιτιστικής κληρονομιάς, Διεύθυνση Οργάνωσης Τομέας αρχείων, έκθεση προόδου έργου, Ιούνιος 2004, Καταγραφή ογικού εξοπλισμού λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου, Μαρία Μαυροειδή σελ.23-33.

το σύνολο ουσιαστικά του εξοπλισμού της σε αρκετά καλή κατάσταση, χωρίς σημαντικές απώλειες μέχρι το 2004. Ο εξοπλισμός του λιγνιτωρυχείου, με βάση την καταγραφή του 2004, αποτελεί μνημείο της εξορυκτικής δραστηριότητας στη χώρα μας, τεκμήριο της τεχνικής εξέλιξης και των συνθηκών εργασίας, μνημείο του εξηλεκτισμού της χώρας από τη ΔΕΗ με την εκμετάλλευση των εγχώριων πλουτοπαραγωγικών πηγών και συνολικά, τεκμήριο της ιστορίας της ΔΕΗ.

22. Το άγαλμα του λιγνιτωρύχου στην πλατεία Αλιβερίου, πρόσφατη δημιουργία (2014) του γλύπτη Γ.Ρέτσα

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η πόλη του Αλιβερίου πορεύτηκε με τα κοιτάσματα λιγνίτη στην περιοχή του Μπρινιά και της Μαρμαρένιας στο δρόμο προς Άγιο Λουκά. Στο λιγνιτωρυχείο, από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα και κυρίως μεταπολεμικά στήριξε κατ' αποκλειστικότητα το μέλλον της. Έγινε μια βιομηχανική πόλη και βελτίωσε ομολογουμένως το βιοτικό της επίπεδο, όμως με βαρύ τίμημα. Η βιομηχανική ανάπτυξη δημιούργησε τη σύγχρονη ιστορία της πόλης, αφού η εξέλιξη άφησε τα ίχνη της στον τόπο και το τοπίο.

Ως προς την πρώτη υπόθεση εργασίας που αφορά στην εξελικτική πορεία εξόρυξης λιγνίτη, στην πρώτη βιομηχανική περίοδο (1917-1950), η Α.Ε Ανθρακωρυχείων Αλιβερίου, ειδικότερα στο διάστημα 1919-1930 επεδίωξε τη βιομηχανοποίηση του λιγνίτη με απόσταξη και πλινθοποίηση επενδύοντας σημαντικά ποσά σε μηχανήματα που θα βελτίωναν την παραγωγική διαδικασία και θα έφεραν σημαντικά κέρδη στους επιχειρηματίες μεγαλομέτοχους Π.Μάτσα, Λεωνίδα και Μαράκη Εμπειρικό. Η προσπάθεια βιομηχανοποίησης απέτυχε, η ζήτηση του λιγνίτη ακολούθησε πτωτική πορεία σε ανταγωνισμό με τον φθηνό αγγλικό γαιάνθρακα, το κράτος, λόγω οικονομικών δυσκολιών και της εξάρτησής του σε καύσιμη ύλη από το εξωτερικό, δεν τόλμησε να ενισχύσει τη στήριξη της οικονομίας στο εγχώριο αυτό καύσιμο, η έρευνα παρέμεινε σε πρωτόγονα στάδια-ελλείπει ειδικού επιστημονικού προσωπικού- και τα δάνεια που έλαβε η εταιρεία έφθασαν σε επίπεδα που δεν μπορούσαν να αποπληρωθούν. Επιπλέον, οι ελληνικοί λιγνίτες, ενώ στοιχίζανε αρκετά, είχαν μικρή θερμαντική απόδοση σε σύγκριση με τα κάρβουνα του εξωτερικού ή και με τα υγρά καύσιμα. Έτσι σε μια ομαλή περίοδο, πριν το 1950, δεν μπορούσαν να αντεπεξέλθουν στον ανταγωνισμό. Επακόλουθο ήταν η συγκεκριμένη επιχείρηση, να περάσει στο στάδιο του οικονομικού αδιεξόδου και στη φάση της εκκαθάρισης μετά το 1934.

Το λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου την περίοδο της τριπλής κατοχής (1941-44) λειτούργησε υπό την οικονομική εποπτεία των κατοχικών δυνάμεων, με το καθεστώς των ενοικιαστών, κάτω από την ιδιοκτησία της Α.Ε Ανθρακωρυχείων με μεγαλομέτοχο τον Μαράκη Εμπειρικό. Η επιχείρηση “πρόσφερε” υπηρεσίες στις δυνάμεις Κατοχής (Ιταλία και Γερμανία) παρέχοντας λιγνίτη που τροφοδότησε αφενός τις ανάγκες τους σε καύσιμη ύλη και αφετέρου για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας από την Ηλεκτρική Εταιρεία Αθηνών. Την περίοδο λίγο πριν τον εμφύλιο και μετά την απελευθέρωση μέχρι το 1949, η εταιρεία, με διακοπές (λόγω εμφυλίου πολέμου) συνέχισε την εξορυκτική της δραστηριότητα.

Το 1950, με το τέλος του εμφυλίου και στο πλαίσιο ανασυγκρότησης της χώρας, η λιγνιτική περιοχή του Αλιβερίου αναβαθμίζεται. Δημιουργείται η ΔΕΗ (σε συνεργασία με την Εμπάσκο) και με βάση το σχέδιο Μάρσαλ έχουμε στην περιοχή τον πρώτο Α.Η.Σ με τη συνδρομή του τεχνικά ανασυγκροτημένου λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου. Ο Α.Η.Σ και το λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου, μετά την αναγκαστική απαλλοτρίωση από το ελληνικό Δημόσιο, σημείωσαν διαρκή άνοδο της παραγωγικότητας ανά έτος χάρη στον τεχνολογικό εξοπλισμό, την συνδρομή της αμερικάνικης Pierce Management αλλά και την ανάληψη της διεύθυνσης από Έλληνες. Η νέα εποχή της ΔΕΗ ξεκινάει από την περιοχή και συμβάλλει, σε πρώτο στάδιο, στον εξηλεκτρισμό της χώρας αλλά

και στην εκβιομηχάνιση της πόλης του Αλιβερίου. Οι εξορυσσόμενες ποσότητες λιγνίτη τροφοδοτούν το νέο εργοστάσιο και απασχολούν ένα πολυάριθμο εργατικό δυναμικό. Η σημασία του εξηλεκτρισμού αποδεικνύεται και μέσα από την κατανομή της παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος σε διάφορους τομείς της καθημερινότητας όπως η οικιακή, η εμπορική, η βιομηχανική και γεωργική χρήση. Εν ολίγοις η δεκαετία του 50 και του 60 επισφραγίζει την πορεία της πόλης που μεταβάλλεται και μετασχηματίζεται σε βιομηχανικό κέντρο, τηρουμένων των αναλογιών, με βάση τον πληθυσμό και τις γενικότερες συνθήκες που επικρατούν στην Ελλάδα μεταπολεμικά.

Να σημειωθεί ακόμη πως την περίοδο αυτή η εκπαίδευση των εργαζομένων αποτέλεσε βασική μέριμνα της ΔΕΗ όχι μόνο για ανθρωπιστικούς λόγους αλλά και για οικονομικούς λόγους. Το κόστος ατυχημάτων ήταν ιδιαίτερα επιβαρυντικό για την επιχείρηση ενώ η παραγωγή καθυστερούσε και η παραγωγικότητα μειωνόταν. Το ενδιαφέρον αυτό πρωτίστως σχετίζεται με την αύξηση της παραγωγικότητας και την μείωση του κόστους εργασίας, των άμεσων και έμμεσων δαπανών που θα βάραιναν την επιχείρηση σε περιπτώσεις ατυχημάτων. Οι αναλυτικές εκθέσεις ατυχημάτων, τα ενδελεχή στατιστικά στοιχεία ανά μήνα, οι συγκριτικοί πίνακες ανά έτος, η εκπαίδευση και τα επιμορφωτικά σεμινάρια από τη πλευρά των μηχανικών αποδεικνύουν τη σημασία της πρόληψης και της μείωσης ατυχημάτων στα έγκατα της γης.²⁸⁹

Η εκβιομηχάνιση της πόλης του Αλιβερίου είναι αποτέλεσμα εσωτερικών και εξωτερικών αιτιών αλλά και μιας πολιτικής “ανταγωνισμού” ανάμεσα στα ιδιωτικά και δημόσια συμφέροντα. Έτσι, προπολεμικά, παρατηρείται υπερεκμετάλλευση από τους ιδιώτες χωρίς επαρκή-επιστημονικά άρθια- μέθοδο αλλά και έλλειψη μιας γενικότερης στρατηγικής στις πηγές ενέργειας. Μεταπολεμικά υπό την εποπτεία της Αμερικανικής Εμπάσκο, ο λιγνίτης τίθεται υπό Δημόσιο έλεγχο και απογειώνει τον εξηλεκτρισμό της χώρας με αφειρητά το Αλιβέρι. Προς επίρρωση του συμπεράσματος να υπογραμμίσουμε πως ενώ το πρώτο διάστημα της εκβιομηχάνισης, σε ένα διάστημα 30 ετών, η παραγωγή λιγνίτη, αθροιστικά, φτάνει περίπου στους 700.000 τόνους, στη δεύτερη περίοδο μόνο σε ένα έτος η παραγωγή ξεπερνάει τους 700.000 τόνους.

Αν και η χρονική έκταση της εργασίας φτάνει μέχρι το 1967 είναι αναγκαίο να υπογραμμιστεί πως το 1981 σταμάτησε η υπόγεια εκμετάλλευση του λιγνίτη και λίγο αργότερα, το 1988, έληξε και η επιφανειακή εκμετάλλευση που είχε ξεκινήσει το 1975. Όλα αυτά τα χρόνια εκτιμάται ότι από τα υπόγεια έργα εξορύχτηκαν συνολικά 14,7 εκατομμύρια τόνοι λιγνίτη και από την

²⁸⁹ www.oryktosploutos.net. Πέτρος Τζαφέρης, δρ. Μεταλλείων και Προϊστάμενος της Διεύθυνσης Πολιτικής Ορυκτών Πρώτων Υλών ΥΠΕΚΑ. «Πού οφείλονται τα ατυχήματα/δυστυχήματα; Φυσικά δεν οφείλονται στην «κακιά ώρα». Σε όλες τις περιπτώσεις οφείλονται στον ίδιο λόγο, την ελλιπή τήρηση των κανονισμών ασφαλείας, τις ανασφαλείς συνθήκες εργασίας και τις ανασφαλείς ενέργειες και όχι σε «τυχαία» συμβάντα που είναι αδύνατον να προβλεφθούν! Μπορεί οι συνθήκες στα υπόγεια ανθρακωρυχεία να είναι οδυνηρές, εντούτοις δεν είναι ανεξέλεγκτες. Η αποφυγή των εκρήξεων είναι εφικτή όταν εφαρμόζονται αυστηρά τα μέτρα ασφαλείας για τον έλεγχο των αερίων, τον εξαερισμό και τον κλιματισμό των στοών, την πυρασφάλεια και πυρόσβεση και γενικότερα την υγεία και ασφάλεια στον τόπο εργασίας. Και χωρίς να απαιτείται η θυσία των καναρινιών πλέον...»

επιφάνεια 3,9 εκατομμύρια τόνοι.²⁹⁰ Η ΔΕΗ συνεχίζει τη λειτουργία της μέχρι σήμερα με τη λειτουργία του νέου εργοστασίου Φυσικού αερίου στον Κάραβο.

Ως προς τη δεύτερη υπόθεση εργασίας που πραγματεύεται τη διαμόρφωση ενός εργατικού δυναμικού το οποίο συγκροτείται από λιγνιτωρύχους και σχηματίζει, σταδιακά και σε βάθος χρόνου, την εργατική τάξη²⁹¹ της περιοχής, να σημειωθεί πως στην πρώτη περίοδο, στον Μεσοπόλεμο, προκύπτει από την έρευνα, ότι η εκκολαπτόμενη εργατική τάξη της πόλης έζησε το δικό της “βιομηχανικό μεσαίωνα” με τους πολύ χαμηλούς μισθούς, τις εξευτελιστικές συνθήκες ζωής, την επικίνδυνη εργασία στις στοές των ορυχείων, την γενικότερη αντιμετώπιση ως φτηνό εργατικό δυναμικό δεύτερης κατηγορίας από τους επιχειρηματίες και το κράτος. Μια μικρογραφία της γενικότερης κατάστασης στον Ελλαδικό χώρο του Μεσοπολέμου όπως αποτυπώνεται στα περισσότερα ορυχεία. Οι πρώτοι, περίπου 300 λιγνιτωρύχοι αποτέλεσαν τον πυρήνα της εργατικής τάξης και της σταδιακής μετάβασης της πόλης σε βιομηχανικό κέντρο της Νότιας Εύβοιας στα μεταπολεμικά χρόνια. Από την άλλη πλευρά οι διεκδικήσεις των εργατών που οφείλονται στις άθλιες συνθήκες ζωής και εργασίας τους, όπως συνέβη με την απεργία του 1933 στο Αλιβέρι, αντιμετωπίζονται με βίαια μέτρα καταστολής, συνεπικουρούμενες από το νομοθετικό πλαίσιο του “Ιδιώνυμου” που περιστέλλει και ποινικοποιεί πολιτικές πεποιθήσεις με στόχο την αποφυγή κοινωνικών εντάσεων και κλυδωνισμών του αστικού κράτους, ενώ με την πολιτική των κοινωνικών ασφαλίσεων το κράτος επιδιώκει να λειτουργήσει αντισταθμιστικά.

Οι μεγάλοι κοινωνικοί αγώνες που συμβαίνουν στη δεκαετία του 1930 ερμηνεύουν και την κοινωνική ρήξη της Κατοχής και του Εμφυλίου. Συγκεκριμένα, από τους αγώνες των λιγνιτωρύχων το 1933 στο Αλιβέρι θα αναδυθούν οι απεργιακοί αγώνες στη διάρκεια της Κατοχής καθώς και η αντιστασιακή δράση. Στο επίπεδο των συνθηκών εργασίας των εργαζομένων λιγνιτωρύχων η οικονομική κατάσταση την περίοδο αυτή είναι παρόμοια με την προπολεμική. Αμείβονται με χαμηλούς μισθούς ενώ η παροχή σιτηρεσίου από τις δυνάμεις Κατοχής αποτελεί το μέσο της επιβίωσης τους. Στα δύο λιγνιτωρυχεία της Εύβοιας, Κύμης και Αλιβερίου, οι εργάτες σταδιακά οργανώνονται σε απεργιακές κινητοποιήσεις για τη βελτίωση των συνθηκών εργασίας και κυρίως την επίτευξη αξιοπρεπών “αμοιβών” διαβίωσης, ενώ την

²⁹⁰ ΔΕΗ, εξορύσσοντας το φως...μνήμες και εικόνες από λιγνίτη, Λεύκωμα για τα 60 χρόνια ενέργεια για την Ελλάδα, 1950-2010, Αθήνα Ιούλιος 2010.

²⁹¹ “Και η τάξη σχηματίζεται όταν κάποιοι άνθρωποι, ως αποτέλεσμα των κοινών εμπειριών τους(που κληρονομούν ή μοιράζονται) αισθάνονται και αρθρώνουν την ταυτότητα των συμφερόντων τους τόσο ανάμεσα τους όσο και έναντι άλλων ανθρώπων των οποίων τα συμφέροντα είναι διαφορετικά (και συνήθως αντίθετα) από τα δικά τους. Η ταξική εμπειρία σχηματίζεται σε μεγάλο βαθμό από τις παραγωγικές σχέσεις μέσα στις οποίες οι άνθρωποι γεννιούνται-ή στις οποίες εισέρχονται χωρίς τη θέληση τους...” Ε.Ρ. Thompson, (Η διαμόρφωση της εργατικής τάξης). Στο βιβλίο Λιάκος Α., Εργασία και Πολιτική στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου, Ίδρυμα Έρευνας και Παιδείας της Εμπορικής Τράπεζας της Ελλάδας, σελ.93., Αθήνα 1993. Και στο βιβλίο της Πετράκη Γ., “Από το χωράφι στο εργοστάσιο: Η διαμόρφωση του βιομηχανικού προλεταριάτου στο σύγχρονο Λαύριο” σελ.17. εκδόσεις Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδάνος, Αθήνα, 2002. Σύμφωνα με τον Ε.Ρ. Thompson “ό όρος διαμόρφωση (Making) υποδηλώνει ότι πρόκειται μια ενεργητική διαδικασία που προσδιορίζεται μέσα από τους φορείς δράσης (agents) όσο και από τις συνθήκες. Η εργατική τάξη δεν εμφανίστηκε σαν κεραυνός εν αιθρία, αλλά συμμετείχε ενεργά στη διαμόρφωσή της”.

περίοδο κορύφωσης του αντιστασιακού αγώνα, μετά το 1943 και τη συνθηκολόγηση των Ιταλών, κάτω από την καθοδήγηση του ΕΛΑΣ Νοτίου Ευβοίας επιδίδονται σε πράξεις δολιοφθοράς στα δύο λιγνιτωρυχεία με σκοπό να ανακόψουν τον εφοδιασμό με λιγνίτη των Γερμανικών δυνάμεων.

Στη δεύτερη βιομηχανική περίοδο της πόλης που λειτούργησε καθοριστικά στην εξέλιξη της πόλης σε βιομηχανικό κέντρο σημαντική προσοχή δόθηκε στους εργαζόμενους και την διαμόρφωση του βιομηχανικού εργάτη που συντελέστηκε την δεκαετία του '50 και του '60. Η μετατόπιση πληθυσμών από τις αγροτικές καλλιέργειες στο τομέα των μεταλλωρύχων οριοθέτησε μια νέα δυναμική στην κοινωνία μέσα από τους εργατικούς αγώνες για καλύτερες συνθήκες εργασίας και μισθούς. Οι άνθρωποι που δούλεψαν στα έγκατα της γης και έπαιξαν τον σημαντικότερο ρόλο στην εκβιομηχάνιση της περιοχής αποτελούν μέχρι σήμερα σημείο αναφοράς. Η τραχειά ζωή που έζησαν τους έδωσε έναν αντιφατικό ρόλο μέσα στην κοινωνία. Ένα εργατικό δυναμικό που απέκτησε κοινωνικό γόητρο με την πάροδο των χρόνων, παρά τις αντίξοες συνθήκες και την εντατικοποίηση της εργασίας. Το χτίσιμο του συνδικαλισμού συνέβαλε στην διαμόρφωση της κοινωνικής ομάδας των μεταλλωρύχων Αλιβερίου. Η δημιουργία ενός σύγχρονου λιγνιτωρυχείου μετέβαλε μια για πάντα τον χαρακτήρα της κομόπολης.

Ως προς την κατάσταση των εργατών, στο βιομηχανικό περιβάλλον του Αλιβερίου, να σημειωθεί πως αναντίλεκτα οι συνθήκες εργασίας στη μεταπολεμική περίοδο στο λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου ήταν καλύτερες και αυτό οφείλεται τόσο στον εκσυγχρονισμό του λιγνιτωρυχείου με τη φροντίδα της Pierce Management όσο και στα μέτρα πρόληψης ατυχημάτων στη μονάδα. Αναμφισβήτητο όμως είναι και το γεγονός πως η φύση της εργασίας των λιγνιτωρύχων είναι επικίνδυνη. Οι εργασίες κάτω από τη γη, στην κόλαση των πετρωμάτων λιγνίτη είναι επισφαλείς, και οι απρόβλεπτοι, και όχι μόνο, παράγοντες μπορεί να οδηγήσουν σε τραγικά ατυχήματα. Βέβαια, υπήρξαν και αίτια που δεν συμπεριλαμβάνονται στα στατιστικά στοιχεία και οφείλονται στην εντατικοποίηση της εργασίας, γεγονός που καταγράφεται μόνο στις ανακοινώσεις και καταγγελίες του σωματείου εργαζομένων. Παρόλα αυτά 25 άνθρωποι έχασαν τη ζωή τους στο λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου. Πλήρωσαν το βαρύ τίμημα της ανάπτυξης, εκβιομηχάνησης και εξηλεκτρισμού στην περιοχή.

Ως προς την διαμόρφωση της εργατικής τάξης στην πόλη του Αλιβερίου να σημειωθεί ακόμη μία παράμετρος. Οι αγρότες, που αποτελούσαν την πλειονότητα του παραγωγικού δυναμικού, ενδιαφέρονταν πρωτίστως για την επιβίωση τους στα δύσκολα χρόνια των πρώτων δεκαετιών του 20ου αιώνα. Δήλωναν σε όλες τις καταγραφές που έχουμε επισημάνει ως κύριο επάγγελμα την ιδιότητα του γεωργού, όμως, δοθείσης της ευκαιρίας, ένα τμήμα των αγροτών, αναζητούσε τη βελτίωση των όρων ζωής άλλοτε μεταναστεύοντας στα μεγάλα αστικά κέντρα αλλά και στο εξωτερικό, στις ΗΠΑ, και άλλοτε δουλεύοντας με ημερομίσθιο στην Α.Ε Ανθρακωρυχείων Αλιβερίου που συγκροτήθηκε το 1917 για την εκμετάλλευση του λιγνίτη της περιοχής.

Οι πρώτοι 300 εργάτες του λιγνιτωρυχείου το 1929 είναι μεν ο πυρήνας, εν τη γενέσει του, της εργατικής τάξης, όμως εκ παραλλήλου, πολλοί από αυτούς ασχολούνται και με γεωργικές εργασίες για να συμπληρώσουν το πενιχρό εισόδημα που τους παρείχε η εταιρεία. Άρα, παρατηρείται μια σχετική ευελιξία ως προς τις μορφές απασχόλησης των ανθρώπων που ενδιαφέρονται να καλύψουν τις βιοτικές τους ανάγκες. Έτσι συμβαδίζει η εργασία που γίνεται

με όρους βιομηχανικής παραγωγής με την εργασία που ακολουθεί τους όρους του πρωτογενούς τομέα. Το γεγονός αυτό, οφείλεται αφενός σε μια στρεβλή και παρασιτική αντίληψη για την οικονομία και αφετέρου στην καθυστέρηση τόσο του πρωτογενούς και πολύ περισσότερο του δευτερογενούς τομέα στην χώρα κυρίως την πρώτη πενηκονταετία του 20ου αιώνα.

Το εργατικό δυναμικό των λιγνιτωρύχων, λοιπόν, είχε προπολεμικά τη δική του ύπαρξη σε συνάφεια με τις αγροτικές δομές της περιοχής, τις ανάγκες επιβίωσης, την εποχικότητα της εργασίας. Η διαμόρφωση της εργατικής τάξης, η μετάβαση από την ιδιότητα του αγρότη στην ιδιότητα του εργάτη, ιδιαίτερα προπολεμικά δεν συντελείται τόσο εύκολα. Οι αγρότες που δουλεύουν εποχιακά στο λιγνιτωρυχείο, επιλογή αναγκαία και αναπόφευκτη για λόγους επιβίωσης, δεν έχουν την επιθυμία να γίνουν βιομηχανικοί εργάτες.²⁹²

Ακόμη και μετά τη δημιουργία της ΔΕΗ και του ΑΗΣ Αλιβερίου, οι εργαζόμενοι στο λιγνιτωρυχείο κατηγοριοποιούνται σε αυτούς που αποτελούν πλέον το έμπειρο προσωπικό, λόγω της πολυετούς απασχόλησης τους στο λιγνιτωρυχείο, κάποιιοι από αυτούς έχουν από 15 έως 30 χρόνια υπηρεσίας και έχουν αποκοπεί από τις αγροτικές απασχολήσεις, και αυτούς που προσλαμβάνονται από το 1953 και μετά, και έχοντας ως προηγούμενη εργασία τη γεωργία αποκαλούνται “*εργατοαγρότες*”. Οι κοινωνικές ταυτότητες διαμορφώνονται μέσω της επαγγελματικής-εργασιακής δραστηριότητας και δημιουργούν τις αντίστοιχες στερεοτυπικές αντιλήψεις στο κοινωνικό γίγνεσθαι.

Ως προς τη συνδικαλιστική οργάνωση και την ανάπτυξη της συλλογικότητας των εργατών στο Αλιβέρι αλλά και την αντιμετώπιση αυτής της συνδικαλιστικής δράσης από τους επιχειρηματίες και το κράτος, που αποκρυσταλλώνει συμπεριφορές και στάσεις του εργατικού δυναμικού θα πρέπει να λάβουμε υπόψη ορισμένες παραμέτρους για να καταλήξουμε σε ασφαλή, στο μέτρο του δυνατού, συμπεράσματα. Καταρχάς, σύμφωνα με τον Χόμπσμπαουμ, μόλις στη δεκαετία του 1840 το προλεταριάτο, η εργατική τάξη, αυτό το παιδί της βιομηχανικής επανάστασης εξαπλώθηκε στην Ευρώπη.²⁹³ Η Ελλάδα την περίοδο αυτή είναι μια χώρα φτώχης, με

²⁹²Πετράκη Γ., “Από το χωράφι στο εργοστάσιο: Η διαμόρφωση του βιομηχανικού προλεταριάτου στο σύγχρονο Λαύριο” σελ.21-23. εκδόσεις Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδάνος, Αθήνα, 2002. Η αδυναμία της ελληνικής βιομηχανίας να έχει στη διάθεση της σταθερό εργατικό δυναμικό, όπως επίσης ο ρόλος της μετανάστευσης στο εξωτερικό έχουν επισημανθεί από τον οικονομικό ιστορικό Μ. Ριγίνο στη δημογραφική μελέτη για τον εργατικό πληθυσμό κατά την περίοδο 1906-1936. Υποστηρίζει πως “ Σε τελευταία ανάλυση η μισθωτή εργασία στη βιομηχανία δεν αποτελεί μόνιμη κατάσταση.. Αντίθετα συνιστά εναλλακτική λύση...για τον μικρογεωργό στις νεκρές περιόδους του αγροτικού κύκλου...” Η Γεωργία Πετράκη στη διδακτορική έρευνα της “Από το Χωράφι στο Εργοστάσιο...” αναφέρει ποικίλα παραδείγματα από την Γαλλική εμπειρία η οποία βεβαιώνει πως η βιομηχανία θα αποβεί εναλλακτική λύση της γεωργίας και θα στηρίξει την ανάπτυξη της στο περιστασιακό, περιπλανώμενο, παρά στο σταθερό εργατικό δυναμικό.

²⁹³Ε. Hobsbawm, 1996, Η εποχή των επαναστάσεων 1789-1848, εκδ. Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, σελ.48, Αθήνα 2015. Η εκτεταμένη εισαγωγή μηχανών στη βιοτεχνική και βιομηχανική παραγωγή, η δημιουργία μηχανοκίνητων εργοστασίων καθώς και η εισαγωγή της μισθωτής εργασίας σηματοδοτούν νέες παραγωγικές σχέσεις που στηρίζονται από κεφαλαιούχους στο χώρο του εμπορίου και της ναυτιλίας, οι οποίοι διαμορφώνουν μια ισχυρή αστική τάξη επενδυτών στο χώρο της βιομηχανίας. Στο πλαίσιο αυτό παράγονται μεγάλες ποσότητες αγαθών με μειωμένο κόστος τα οποία απευθύνονται σε αγορές στα αστικά κέντρα στα οποία συρρέουν ως φθηνό

απαρχαιωμένες παραγωγικές (αγροτικές) δομές, εξαθλιωμένη που απέχει πολύ από τη Δυτική Ευρώπη²⁹⁴. Είναι φανερό επίσης, από τις μελέτες που αφορούν τα πρώτα βήματα της βιομηχανικής επανάστασης ότι η βιομηχανική κοινωνία χαρακτηρίζεται από τη σύγκρουση εργοδοτών και εργαζομένων. Η σύγκρουση αυτή οδήγησε στην ανάπτυξη του συνδικαλιστικού κινήματος με τη διατύπωση αιτημάτων που αφορούν το ύψος των ημερομισθίων, την ασφάλεια των εργαζομένων, αλλά και τις συνθήκες εργασίας. Τα στοιχεία αυτά συνθέτουν κατά κανόνα τη βιομηχανική κοινωνία της Δυτικής Ευρώπης, η οποία στην Ελλάδα θα φτάσει με μεγάλη καθυστέρηση σε ορισμένες μόνο περιοχές της χώρας.

Στο Αλιβέρι η πρώτη μεγάλη απεργία σημειώνεται στην πρώτη φάση λειτουργίας του λιγνιτωρυχείου το 1933(δημιουργία για πρώτη φορά σωματείου εργαζομένων), ενώ πιο οργανωμένες απεργίες γίνονται στη δεκαετία του 1960 στην εποχή της ΔΕΗ. Το πλαίσιο σύγκρουσης εργατών-εργοδοτών στο λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου προπολεμικά και μεταπολεμικά αναδεικνύεται από τις απαιτήσεις της επιχείρησης και τις διεκδικήσεις των εργαζομένων τόσο από την οπτική των εργοδοτών (ιδιώτες-κράτος) όσο και από την οπτική των λιγνιτωρύχων και συνυφαίνεται με τις γενικότερες οικονομικές και πολιτικές συνθήκες που επικρατούν στην χώρα στη διάρκεια αυτών των ιστορικών περιόδων. Συμπεραίνουμε πως ο αρχικός πυρήνας (200 περίπου εργαζόμενοι της Α.Ε Λιγνιτωρυχείων απορροφώνται από τη ΔΕΗ), μετασχηματίζεται στις δύο μεταπολεμικές δεκαετίες που ακολουθούν σε ένα πολυπληθές(1800 περίπου στα μέσα του 1960) εργατικό δυναμικό που ασκεί καθοριστικό ρόλο, σε βάθος χρόνου²⁹⁵, στα δρώμενα της περιοχής και διαμορφώνει τον καμβά της οικονομικής και κοινωνικής δυναμικής που αναπτύσσεται στην περιοχή και κορυφώνεται στη μεταδικτατορική εποχή στη σημαντικότερη Δημόσια Επιχείρηση της χώρας, στον πλέον στρατηγικό τομέα της οικονομίας, στην ενέργεια.

Στην αντιπαράθεση αυτή οι εργοδότες -ιδιώτες ή το κράτος- καθορίζουν τις δυνατότητες της ανάπτυξης. Προπολεμικά η σχέση αυτή είναι βαθιά εκμεταλλευτική ενώ μεταπολεμικά δεν ικανοποιούνται οι απαιτήσεις των εργαζομένων. Το κράτος, ως εργοδότης, καλύπτει τον πληθωρισμό όχι όμως την υπεραξία της εργασίας. Η σχέση διοίκησης-εργατών μεταπολεμικά

εργατικό δυναμικό εξαθλιωμένοι αγρότες. Η αστικοποίηση, σύμβολο της βιομηχανικής επανάστασης είναι γεγονός. Φυσικά αυτά τα αστικά κέντρα δεν είχαν τη συνοχή των πόλεων του 20ού αιώνα, εντούτοις «...οι καμινάδες των εργοστασίων, συχνά παρατεταγμένες κατά μήκος της κοιλάδας ενός ποταμού, οι σιδηροδρομικές διασταυρώσεις, η μονοτονία του τούβλου με το ξεθωριασμένο χρώμα και το πέπλο της αιθάλης που κρεμόταν από πάνω τους, όλα αυτά τους έδιναν κάποια συνοχή...»

²⁹⁴ Serge Berstein-Pierre Milza, Ιστορία της Ευρώπης, Η Ευρωπαϊκή Συμφωνία και η Ευρώπη των Εθνών, τόμος 2, 1815-1919, Αλεξάνδρεια, σελ.163. Κατά το δεύτερο ήμισυ του 19ου αιώνα, ο βιομηχανικός καπιταλισμός φτάνει στην ακμή του στη βορειοδυτική Ευρώπη. Αλλά η απόσταση μεγαλώνει ανάμεσα στη βιομηχανική Ευρώπη της “ατμομηχανής” και στην αρχαϊκή ανατολική και νότια Ευρώπη του “κάρου”

²⁹⁵ Λιάκος Α., Εργασία και Πολιτική στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου, Ίδρυμα Έρευνας και Παιδείας της Εμπορικής Τράπεζας της Ελλάδας, σελ.92., Αθήνα 1993. “Κατά συνέπεια η εικόνα της εργατικής τάξης δεν προκύπτει μέσα από μία στατιστική που μας δίνει μια στιγμιαία εικόνα της κοινωνίας, αλλά σχηματίζεται σε μια μακρά χρονική διάρκεια σε σχέση με τα μέσα παραγωγής”.

είναι πατερναλιστική. Η διοίκηση, υπο δημόσιο έλεγχο, αποφασίζει ως “στοργικός πατέρας” για τις αυξήσεις των μισθών σε σχέση με την παραγωγικότητα και ελέγχει τις πολιτικές πεποιθήσεις μέσω του πιστοποιητικού κοινωνικών φρονημάτων. Κάτω από αυτές τις συνθήκες διαμορφώνεται η συνείδηση της εργατικής τάξης, κυρίως στο δεύτερο στάδιο της εκβιομηχάνισης με τη ΔΕΗ. Έτσι περνάμε από τον αγρότη στον εργάτη ο οποίος καθοδηγείται από την διοίκηση από τη μία και από την άλλη βρίσκει τρόπους αντίδρασης (απεργίες), χωρίς να έχει τη μεγαλύτερη δυνατή συνδικαλιστική οργάνωση.

Ως προς τις δημογραφικές μεταβολές στην πόλη του Αλιβερίου, που αποτελεί την τρίτη υπόθεση εργασίας, αρχικά πρέπει να επισημανθεί πως ο χαρακτήρας της δομής²⁹⁶ της κοινωνίας μέσα από τα αρχαικά δεδομένα, μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η περιοχή του Αλιβερίου, προπολεμικά, έχει τα χαρακτηριστικά μιας παραδοσιακής κοινωνίας. Ξεχωρίζει ο αγροτικός τομέας μέσα από τον έλεγχο ληξιαρχικών αρχείων του πρώτου έτους των τριών δεκαετιών με τους γεωργούς να υπερτερούν, την θρησκεία (όλοι οι καταγραφέντες στις ληξιαρχικές πράξεις γεννήσεων και θανάτων τα έτη 1930, 1940, 1950 είναι Χριστιανοί Ορθόδοξοι) και την πατριαρχία να συνθέτουν σταθερά δεδομένα της κοινωνικής ζωής. Στις ληξιαρχικές εγγραφές γεννήσεων και θανάτων βλέπουμε τον πρωτεύοντα ρόλο του πατέρα στην διαμόρφωση των επαγγελματικών τάξεων, με την θέση της γυναίκας να είναι εξαιρετικά περιορισμένη πλην εξαιρέσεων αναλούμενη στα οικιακά.

Στην συνέχεια αποκαλύπτεται ο κλειστός χαρακτήρας της περιοχής με τους κατοίκους να ζουν και να πεθαίνουν στην περιοχή του Αλιβερίου. Οι επαγγελματικές δομές καθόριζαν τον τόπο κατοικίας των γονέων και γεννήσεων των παιδιών. Οι σημειωθείσες μετακινήσεις στο πλαίσιο της εσωτερικής μετανάστευσης συντελούνται για οικονομικούς λόγους. Το Αλιβέρι ως κωμόπολη κατέχει κεντρική θέση γύρω από την οποία οργανώνονται τα υπόλοιπα χωριά. Ως προς τις δημογραφικές μεταβολές ενδιαφέρον παρουσιάζει και η μετανάστευση, αναλογικά με τον πληθυσμό της πόλης, προς τις ΗΠΑ την περίοδο 1906-1921, όπως προκύπτει από τα αρχεία του Ellis island, που ακολουθεί το γενικό ρεύμα σε πανελλαδικό επίπεδο, το οποίο όμως ανακόπτεται τα έτη 1917 και 1918, όταν δημιουργείται η Α.Ε Ανθρακωρυχείων Αλιβερίου.

Η κωμόπολη αυτή διαθέτει στοιχεία παραδοσιακής κοινωνίας στις αρχές κάθε μιας από τις δεκαετίες που εξετάστηκε, με τον αγροτικό τομέα να παραχωρεί σταδιακά την ηγεμονική θέση στην αναπτυσσόμενη Δ.Ε.Η στην δεκαετία του 1950 και 1960, καθώς γεωργοί αφήνουν τον πρωτογενή τομέα και εντάσσονται στο εργατικό δυναμικό των λιγνιτωρύχων και της

---

²⁹⁶ Με την έννοια “δομή” του πληθυσμού εννοούμε την κατά φύλον και ηλικίαν κατανομή του σε δεδομένη χρόνο. Μελετάμε την κατανομή του πληθυσμού σε ομάδες προσδιοριζόμενες από καθαρά βιολογικά κριτήρια τα οποία λαμβάνουμε άλλοτε μεμονωμένα και άλλοτε σε συνδυασμό μεταξύ τους. Μέσα από την δομή του πληθυσμού εξαρτάται η επιβίωση του. Ο κύριος δημογραφικός χαρακτήρας του, η κατανομή κατά φύλον και ηλικία προσδιορίζουν την βιολογική ζωτικότητα αλλά

πέραν της καθαρά δημογραφικής προσέγγισης, η μελέτη της δομής αφορά την οικονομική και κοινωνιολογική σημασία. Αυτό εντοπίστηκε στην εργασία μέσα από την μελέτη των επαγγελμάτων.

επιχείρησης ηλεκτρισμού ,διαμορφώνοντας σε μικρογραφία μια βιομηχανική πόλη ,κατά τα πρότυπα του Ντιτρόιτ, σύμφωνα με τον αείμνηστο καθηγητή Ζαχαρία Δεμαθά. Στοιχείο που επιβεβαιώνεται και από τα στατιστικά της επαγγελματικής διαστρωμάτωσης μέσα από τα επαγγέλματα γονέων στα μαθητολόγια του εξαταξίου Γυμνασίου Αλιβερίου τη δεκαετία του 1960.

Ο μετασχηματισμός,λοιπόν, γίνεται με έναν αργό ρυθμό αλλά συσσωρευτικό. Ο συσσωρευτικός χαρακτήρας της εκβιομηχάνισης αποδεικνύεται από το γεγονός πως το εργατικό δυναμικό δεν είναι μόνο από το Αλιβέρι, αφού αφομοιώνει πληθυσμούς από τα γύρω χωριά αλλά και από άλλες περιοχές. Γεγονός που έχει την αφετηρία του στην προπολεμική περίοδο. Τα τρία χωριά Άγιος Λουκάς, Άγιος Ιωάννης και Γαβαλάς δίνουν του περισσότερους λιγνιτωρύχους και η “αιμοδοσία” εργατικού δυναμικού συνεχίζεται με τη δημιουργία του ΑΗΣ, από ορεινά χωριά του Δήμου Ταμυναίων και γειτονικές περιοχές. Έτσι ο πυρήνας του εργατικού δυναμικού εξακτινώνεται πέραν του Αλιβερίου,σε μια ποικιλία ειδικοτήτων. Επιπλέον διαμορφώνονται νέα εισοδήματα που κινούν το εμπόριο στην πόλη του Αλιβερίου και επιταχύνουν την αστικοποίηση της περιοχής. Οι εργαζόμενοι στη ΔΕΗ και το λιγνιτωρυχείο του Αλιβερίου προσεγγίζουν τους 2000 προς το τέλος της δεκαετίας του 1960, η περιοχή βιώνει μια σημαντική μεταστροφή στον τρόπο ζωής, στις αξίες και τη νοοτροπία των κατοίκων της.

Η ανάπτυξη των ειδικότερων υποθέσεων της εργασίας συνυφαίνονται σε μεγάλο μέρος της μελέτης με το συσχετισμό του γενικού, δηλαδή αυτού που συμβαίνει σε επίπεδο της χώρας, με το τοπικό.Η εξορυκτική δραστηριότητα λιγνίτη, η στάση και η συμπεριφορά που αναπτύσσει το εργατικό δυναμικό,τα δημογραφικά δεδομένα και οι κοινωνικές μεταβολές συσχετίζονται άμεσα με τις γενικότερες οικονομικές και πολιτικές συνθήκες στο επίπεδο της χώρας αλλά και σε διεθνές επίπεδο.

Έτσι αποκαλύπτεται πως ο λιγνίτης, στην Ελλάδα τουλάχιστον, προπολεμικά, ήταν πάντοτε καύσιμο παραγμένων ιστορικά περιόδων. Η παραγωγή και κατανάλωση ήταν μεγαλύτερες κατά τη διάρκεια των δύο παγκοσμίων πολέμων, που υπήρχε τεράστια έλλειψη υγρών καυσίμων, τα οποία εισάγονταν από το εξωτερικό. Όλη η ιστορία του λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου προπολεμικά, δεν είναι παρά μία διαδρομή από αυξομειώσεις, από καμπύλες, που οι κορυφές αντιστοιχούν σε περιόδους παραγμένες για τη χώρα με μεγάλη παραγωγή και αντίστοιχη ζήτηση καυσίμων και τα κοίλα των καμπύλων σε περιόδους ομαλές, ειρηνικές, με ύφεση στην παραγωγή και τη ζήτηση. Μόνο σε πολεμικές περιόδους και σε περιόδους οικονομικής κρίσης παρουσίαζαν τα λιγνιτωρυχεία ενδιαφέρον στους ιδιώτες επιχειρηματίες.

Την περίοδο του Μεσοπολέμου η επίσκεψη Ε.Βενιζέλου στα Ανθρακωρυχεία Αλιβερίου το 1929 αποκτά κυρίως συμβολικό χαρακτήρα, γεννά ελπίδες και προσδοκίες, που εν μέρει στο φορολογικό μέρος υλοποιούνται στο πλαίσιο του οικονομικού προστατευτισμού από την πλευρά του κράτους την περίοδο της διεθνούς οικονομικής κρίσης, όμως στον τομέα της αύξησης της παραγωγής του λιγνίτη δεν θα φέρουν απτά αποτελέσματα, λόγω των εξωγενών παραγόντων καθώς και της στροφής των ελλήνων και ξένων κεφαλαιούχων και του ελληνικού κράτους ,από το οποίο εξαρτώνται οι Έλληνες επιχειρηματίες, σε άλλες πιο άμεσες ως προς την κερδοφορία τους επενδυτικές δραστηριότητες, όπως το εμπόριο καταναλωτικών αγαθών.

Στην παραγμένη δεκαετία (Κατοχή-Αντίσταση-Εμφύλιος) που ακολουθεί διαπιστώνουμε παραμέτρους που έχουν τον αντίκτυπο τους στο Αλιβέρι και φανερώνουν την οπτική της εργοδοσίας αλλά και των εργαζομένων που οργανώνονται πολιτικά. Συγκεκριμένα, παραθέτοντας αποσπασματικά φράσεις όπως “ελασοκρατία“, “αναρχική δράση”, “ένταση της δράσεως των συμμοριτών”, “εξόντωση των συμμοριτών” από τις εκθέσεις του Καρατζά που εκπροσωπεί συμφέροντα της αστικής τάξης και του αστικού κράτους αντιλαμβανόμαστε εύγλωττα το κλίμα του εμφυλίου πολέμου και τις ιδεολογικές του αναφορές που καθόρισαν στο μέγιστο βαθμό τις μεταπολεμικές οικονομικές και πολιτικές εξελίξεις στη χώρα. Στη βάση αυτή η ανερχόμενη παρασιτική αστική τάξη ζητούσε την εξυπηρέτηση των συμφερόντων της στο μεταπολεμικό κράτος και αντιδρούσε βίαια σε κάθε προσπάθεια ανασυγκρότησης με αριστερό πρόσημο. Ο εμφύλιος πέρα από την εμπόλεμη ρήξη αντιπροσωπεύει και μια μορφή κοινωνικής επανάστασης που επιδιώκει, μέσω της σύγκρουσης, την μεταβολή των οικονομικών δομών²⁹⁷.

Την περίοδο αυτή(1944-1952) στη γενικότερη εικόνα της χώρας συγκροτείται μια νέα αστική τάξη²⁹⁸ που εκμεταλλεύτηκε ληστρικά τις συνθήκες της Κατοχής και του Εμφυλίου. Η νέα αστική τάξη, στο πλαίσιο της ανασυγκρότησης της χώρας στην οποία καθοριστικό ρόλο παίζουν οι ΗΠΑ, οι οποίες με το σχέδιο Μάρσαλ ήθελαν να εδραιώσουν την κυριαρχία τους όχι μόνο οικονομικά αλλά κυρίως ιδεολογικά και γεωπολιτικά στην περιοχή, διεκδικεί το μεγαλύτερο μερίδιο στην εξουσία. Στο γεωστρατηγικό τοπίο της νέας τάξης πραγμάτων, μάλιστα, που επέβαλαν οι ΗΠΑ, δημιουργήθηκε ένα οικονομικό πλαίσιο συνεργασίας μεταξύ Ελληνικής και Γερμανικής κυβέρνησης μεταπολεμικά και δεν εφαρμόστηκαν οι αποφάσεις των συνεδρίων για την απόδοση των επανορθώσεων²⁹⁹. Την περίοδο 1950-1953 ολοκληρώνεται η ανασυγκρότηση

²⁹⁷ Φ. Ηλιού, «Η πορεία προς τον εμφύλιο», Η. Νικολακόπουλος, Α. Ρήγος, Γ. Ψαλίδας (επιμ), Ο εμφύλιος πόλεμος, Θεμέλιο, Αθήνα 2002, σ. 25, «κάθε εμφύλιος πόλεμος αντιπροσωπεύει τελικά, μια μορφή κοινωνικής επανάστασης. Έτσι και ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος, αν εξεταστεί στην ουσία του, πέρα από τα πολιτικά επιφανήματα, τις στρατιωτικές του πτυχές και τις διεθνείς διαπλοκές του, εμφανίζεται στην πρώτιστη δομή του, ως μια κοινωνική επανάσταση η οποία, έχει ως αφετηρία υπαρκτές οξυμμένες αντιθέσεις της ελληνικής κοινωνίας, αποσκοπούσε στην ανατροπή των υφισταμένων δομών εξουσίας και στην αναδιάρθρωση του πλέγματος κοινωνικών σχέσεων, σε μια προοπτική σοσιαλιστικού μετασχηματισμού, με τους τρόπους, προφανώς, που οι κομμουνιστές της εποχής εκείνης αντιλαμβάνονταν και οικοδομούσαν το σοσιαλισμό».

²⁹⁸ Βεργόπουλος Κ., Η Ελλάδα στη δεκαετία 1940-1950, «Η συγκρότηση της νέας αστικής τάξης 1944-52», σελ. 529-556., εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 1984. “Οι κερδισμένοι της εμφύλιας σύρραξης είναι οι ισχυροί οικονομικοί παράγοντες στα κέντρα αποφάσεων της Αθήνας και οι τοπικοί παράγοντες εξουσίας στην ύπαιθρο προς τους οποίους διοχετευόταν ο πακτωλός της ξένης βοήθειας στο όνομα της αντικομμουνιστικής αποστολής. Έτσι, δημιουργήθηκε μια νέα αστική τάξη, με σημαντικά κεφάλαια, ακίνητα, καταθέσεις σε χρυσό και εμβάσματα στο εξωτερικό. Οι μεγάλοι χαμένοι ήταν το εργατικό δυναμικό της χώρας που έφθανε στα όρια της εξαθλίωσης με άθλια ημερομίσθια σε εξανεμιζόμενες δραχμές ή το συνηθέστερο σε «είδος» που τίποτε δεν κόστιζε στον εργοδότη. Μέχρι το 1954 τα πραγματικά ημερομίσθια παρέμειναν σε επίπεδα χαμηλότερα των προπολεμικών.”

²⁹⁹ Μιχάλης Λυμπεράτος, «Η (μη) διεκδίκηση των πολεμικών αποζημιώσεων από την Ελλάδα» ΙΣΤΟΡΙΚΑ, ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, Ιούνιος 2010. “Ο Παπάγος επισκέφθηκε τη Γερμανία, στις 30 Ιουνίου 1954, όπου συμφώνησε ότι την εκμετάλλευση των κοιτασμάτων λιγνίτη στην Πτολεμαίδα, την κατασκευή ενός εργοστασίου αζώτου στη χώρα, αλλά και πιθανόν ενός διωλιστηρίου θα αναλάμβαναν γερμανικές εταιρείες”. Έτσι αναβίωνε μια παλιά

και δημιουργούνται οι προϋποθέσεις για ανάπτυξη. Η προσαρμογή στα μεταπολεμικά και μετεμφυλιακά δεδομένα, όμως, δεν ήταν εύκολη.³⁰⁰

Η εκβιομηχάνιση της χώρας αποτέλεσε στόχο των ελληνικών κυβερνήσεων στο διάστημα 1950-1967. Ο εξηλεκτρισμός ήταν άρρηκτα συνδεδεμένος με την πολιτική αυτή με αποτέλεσμα να δοθεί έμφαση σε μια σειρά από θερμοηλεκτρικά και υδροηλεκτρικά έργα. Το σύστημα ηλεκτροπαραγωγής βασιζόταν σε σταθμούς βάσης με πυλώνες τους θερμοηλεκτρικούς σταθμούς³⁰¹. Οι κυριότεροι σταθμοί ήταν αυτοί της Πτολεμαΐδας και της Μεγαλόπολης, αλλά ο πρώτος σταθμός που τέθηκε σε λειτουργία το 1953 ήταν αυτός του Αλιβερίου. Παράλληλα, το δίκτυο μεταφοράς και διανομής ρεύματος επεκτάθηκε σε όλη τη χώρα και εκλογικεύτηκε με την

συμφωνία που ξεκίνησε αλλά δεν ευοδώθηκε προπολεμικά και στηριζόταν στις μελέτες του Κέγκελ το 1939 για τα πλούσια κοιτάσματα λιγνίτη στην Πτολεμαΐδα, συνεχίστηκε ανεπιτυχώς την περίοδο της Κατοχής με το κοινό συμφωνητικό που υπέγραψαν η Εθνική και η Deutsche bank στις 17 Ιουνίου 1941 για την εξέταση των προοπτικών ανάπτυξης στενότερων οικονομικών σχέσεων μεταξύ των δύο ιδρυμάτων. Το συμφωνητικό προέβλεπε την κοινή μελέτη προτάσεων της ελληνικής πλευράς για την εκβιομηχάνιση, εκμετάλλευση των υδατοπτώσεων, εξόρυξη λιγνίτη και μεταλλευμάτων και ανάπτυξη των γεωργικών καλλιεργειών της χώρας. Η συμφωνία με την Deutsche Bank (με τη σύμπραξη και της Siemens) προέβλεπε ειδικότερα τη

σύσταση εταιρείας από τις δύο τράπεζες, συνολικού κεφαλαίου 240 εκατομμυρίων δραχμών, που θα

καταβάλλονταν εξίσου από τα δύο μέρη, για την εκμετάλλευση λιγνιτών, με βάση τεχνολογία εισαγόμενη από τη Γερμανία. Το θέμα συνεργασίας-συμφωνίας στη διάρκεια της Κατοχής καταγράφεται και στην Εφημερίδα Ελευθεροτυπία, 21/2/2010 φορείς του Ιού: Τάσος Κωστόπουλος Δημήτρης Τρίμης, Άντα Ψαρρά, Δημήτρης Ψαρράς (Απόσπασμα από την Έκθεση της ΟΜΓΥΣ, "Ermittlungen gegen die Deutsche Bank", σ. 237-241) και Γιώργος Παγουλάτος «Η Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, 1940- 2000», Ιστορικό αρχείο Εθνικής Τράπεζας, 2006 ,σ. 68-9

³⁰⁰ Πάνος Καζάκος, Η Ελληνική Οικονομία, 1949-1967, Ανασυγκρότηση και Ανάπτυξη, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος ΙΣΤ, Σύγχρονος Ελληνισμός από το 1941 ως το τέλος του αιώνα, σ.223-237. Εκδοτική Αθηνών 2000. "Η δραστική περικοπή της αμερικανικής βοήθειας το 1951-52 και η απόφαση της κυβέρνησης να ακολουθηθεί μια περιοριστική πολιτική για να αποφευχθεί ο πληθωρισμός, σε συνδυασμό με μια κακή γεωργική σοδειά οδήγησε στην ύφεση του 1952, κατά την οποία το ΑΕΠ αυξήθηκε μόλις κατά 0,7 %. Ήδη πριν από τον πόλεμο είχε επισημανθεί από διαπρεπείς οικονομολόγους όπως ο Αλέξανδρος Διομήδης πως η χώρα έπρεπε να στρέψει την προσοχή της στην αξιοποίηση των δικών της παραγωγικών πόρων. Κεντρικά στοιχεία μιας τέτοιας πολιτικής θα έπρεπε να είναι ακριβώς ο εξηλεκτρισμός και η εκβιομηχάνιση. Η πρώτη συγκροτημένη πρόταση ήλθε από την Αριστερά με το έργο του Δημήτρη Μπάτση "Η βαρεία βιομηχανία στην Ελλάδα" στο πλαίσιο βέβαια ενός σοσιαλιστικού κράτους. Αλλά την ανάγκη εκβιομηχάνισης τόνιζαν και άλλες προσωπικότητες του αστικού κόσμου όπως οι καθηγητές Ξενοφών Ζολώτας και Αγγελος Αγγελόπουλος. Βέβαια στη μεταπολεμική Ελλάδα οι διαφωνίες για την ανάπτυξη της χώρας ποικίλαν και πολλές φορές καθορίζονταν από τα παραδοσιακά τμήματα της ελληνικής οικονομικής ηγεσίας που περιτριγυριζόταν από κυκλώματα εθισμένα στον μαυραγορητισμό, λειτουργούσαν υπό την επίδραση μιας πελατειακής κουλτούρας και δεν εφάρμοζαν τους κανόνες της ελεύθερης αγοράς"

³⁰¹ Χ. Ιορδάνογλου, Η Ελληνική Οικονομία στην Περίοδο 1950-73: Ανάπτυξη, Σταθερότητα και «Πειθαρχία» σελ 60, ανέκδοτη εργασία

υιοθέτηση της ίδιας τάσης και της ίδιας συχνότητας από ολόκληρο το σύστημα .Είναι ενδεικτικό ότι η κατασκευή 1125χλμ. γραμμών μεταφοράς 150 kv επέτρεψε την σύνδεση σταθμών Αλιβερίου-Άγρα-Λάδωνα .Ο εξηλεκτρισμός της Ελλάδας είχε συντελεσθεί γρήγορα και αποτελούσε ένα ,πρώτης γραμμής, επίτευγμα. Μεταξύ 1950 και 1973, η παραγωγή ηλεκτρικού ρεύματος (σε κιλοβατώρες) είχε 20πλασιασθεί³⁰². Το 1963 η κατανάλωση συνολικής ηλεκτρικής ενέργειας κατά κεφαλήν υπολογίζεται στους 231,5 ΩXB ενώ το 1950 σε 88.³⁰³ Είναι αξιοσημείωτος ο ρόλος της μονάδας ΑΗΣ Αλιβερίου και του λιγνιτωρυχείου στο έργο εξηλεκτρισμού στις μεταπολεμικές δεκαετίες. Είναι βέβαια αδύνατο να υπολογιστεί με ακρίβεια η συνεισφορά της μονάδας διότι στην εργασία δεν αποτελεί ζητούμενο η μελέτη των άλλων εργοστασίων λιγνίτη στη χώρα ώστε να συνάγουμε ασφαλή συμπεράσματα.

Ως προς την πέμπτη υπόθεση εργασίας, τον κοινωνικό μετασχηματισμό της πόλης του Αλιβερίου , τη μετάβαση από την αγροτική στη βιομηχανική κοινωνία, θα πρέπει να επισημανθεί αρχικά ο συσχετισμός της γενικής εικόνας της χώρας με την περιοχή του Αλιβερίου, να ληφθούν υπόψη τα δημογραφικά δεδομένα και η παράμετρος της εργατικής τάξης.

Διαπιστώνεται, λοιπον,πως οι μετακινήσεις μεταξύ πόλης και υπαίθρου ήταν συχνές ήδη από τον Μεσοπόλεμο και πολλοί αγρότες, εργάτες και μικροί παραγωγοί εμφάνιζαν μια ευελιξία στην απασχόληση που χαρακτηριζόταν από γεωγραφική και επαγγελματική κινητικότητα. Να σημειωθεί ακόμη πως και στις περιπτώσεις που οι αγρότες για λόγους επιβίωσης μετανάστευαν στα αστικά κέντρα είτε εντός χώρας είτε στο εξωτερικό διατηρούσαν τους δεσμούς τους με τις οικογένειές τους αναζητώντας τρόπους και πρακτικές για την κοινωνική προστασία και υποστήριξη της οικογένειάς τους.³⁰⁴ Η παράμετρος αυτή δημιουργεί ένα ρευστό περίβλημα για τον χαρακτηρισμό της αγροτικής κοινωνίας στη χώρα με βάση τον κλασικό τυπικό ορισμό. *“Ο συμβατικός ορισμός της αγροτικής κοινωνίας δίνει ιδιαίτερη έμφαση στο δέσιμο και την εξάρτηση του αγρότη από τη γη, τη γεωργική εργασία και παραγωγή, τη σχετική αυτονομία και αυτάρκεια της αγροτικής κοινότητας και την έλλειψη ανεπτυγμένων σχέσεων με τον αστικό χώρο. Αναφέρεται δηλαδή σε μια αγροτική «καθαρότητα» σε ό,τι αφορά τη λειτουργία και αναπαραγωγή του αγροτικού νοικοκυριού.”*³⁰⁵ Η κινητικότητα αυτή,σε αντίθεση με την αυτάρκεια-αυτονομία της

³⁰² ΕΣΥΕ, Στατιστική Επετηρίδα

³⁰³ ΕΣΥΕ, Στατιστική έρευνα βιομηχανίας, ηλεκτρισμός 1963

³⁰⁴ Χαράλαμπος Κασίμης, <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=117486>,

Το Βήμα,Γνώμες19/12/1999,“Από την αγροτική οικογένεια στην Παγκοσμιοποίηση.” Η επιβίωση της οικογένειας αποτελούσε τον βασικό στόχο ,που αναζητούνταν στρατηγικά, μέσα από έναν σύνθετο συνδυασμό ενεργειών και πρακτικών, οι οποίες διαπερνούσαν τον αγροτικό και τον μη αγροτικό τομέα της οικονομίας. Αυτό επιβεβαιώνεται και από το γεγονός ότι η μετανάστευση με τα εμβάσματά της υποστήριξε σημαντικά την επιβίωση ενός τμήματος του αγροτικού πληθυσμού, ταυτόχρονα συμβάλλοντας όμως και στη διατήρηση παραδοσιακών αγροτικών δομών σε ορισμένες περιοχές της χώρας”

³⁰⁵ Χαράλαμπος Κασίμης, <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=117486>,

αγροτικής κοινότητας, παρατηρείται προπολεμικά και μεταπολεμικά(τουλάχιστον τα πρώτα χρόνια) και στην ευρύτερη περιοχή του Δήμου Ταμυναίων-Δυστίων με αποτέλεσμα όπως προαναφέρθηκε τον “εξωστρεφή προσανατολισμό” τουλάχιστον ενός τμήματος της αγροτικής τάξης που συναντάει μεγαλύτερες δυσκολίες επιβίωσης.

Ο κοινωνικός μετασχηματισμός ως απόρροια της ραγδαίας εκβιομηχάνισης της πόλης του Αλιβερίου αποτελεί μια δαιδαλώδη διαδικασία σε βάθος χρόνου που δεν ταξινομείται εύκολα στο γενικό πλαίσιο της χώρας . Η εκβιομηχάνιση μάλιστα που συντελείται στο Αλιβέρι μετά το 1950 με την ίδρυση της ΔΕΗ αφορά μία ειδική συνιστώσα στο σύνολο της χώρας μαζί με άλλες περιοχές , όπως η Πτολεμαίδα, και η Μεγαλόπολη που συνέβαλαν τα μέγιστα στον εξηλεκτισμό της χώρας. Η διαπίστωση του Γ.Δερτιλή ότι “στην Ελλάδα η εκβιομηχάνιση δεν ολοκληρώθηκε σε πρώτη φάση το 1922-1940 παρά την μεγάλη ανάπτυξη επιμέρους βιομηχανικών κλάδων, αλλά , η χώρα, και μετά το 1950 παρά το γεγονός του εξηλεκτισμού μέχρι το 1972 ,δεν ήταν ακόμη βιομηχανική καπιταλιστική οικονομία.³⁰⁶ , με κριτήριο σύγκρισης την εκβιομηχανισμένη Ευρώπη είναι πασιδήλη και στον τομέα του εξηλεκτισμού στο γράφημα που παραθέσαμε στο ΣΤ Κεφάλαιο και αποκαλύπτει τη μεγάλη απόσταση από τις ευρωπαϊκές χώρες.

Από μία άλλη ιστορική οπτική, όμως, η Ελλάδα των δύο πρώτων μεταπολεμικών δεκαετιών στον τομέα του εξηλεκτισμού και της εκβιομηχάνισης έχει κάνει τεράστια άλματα με κριτήριο σύγκρισης την προπολεμική περίοδο . Το 1928 ο πρωτογενής τομέας της οικονομίας απορροφούσε το 61% του ενεργού πληθυσμού, ενώ μόνο το 18% των εργαζομένων απασχολούνταν στον δευτερογενή τομέα³⁰⁷ . Η ελληνική οικονομία εκβιομηχανίστηκε με σημαντικούς ρυθμούς στις δεκαετίες που ακολούθησαν τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Κατά την περίοδο 1950-1974, η συμμετοχή του βιομηχανικού προϊόντος στο εθνικό προϊόν διπλασιάστηκε, ενώ υποδιπλασιάστηκε η συμμετοχή του γεωργικού προϊόντος. Κατά την περίοδο αυτή το ποσοστό του ενεργού αγροτικού πληθυσμού μειώθηκε από το 57% στο 41%, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό της βιομηχανίας (μεταποίηση,οικοδομή, ενέργεια) από το 16% ανήλθε στο 25%.³⁰⁸ Τα στοιχεία αυτά,τηρουμένων των αναλογιών,όχι μόνο ευθυγραμμίζονται με

Το Βήμα,Γνώμες19/12/1999,“Από την αγροτική οικογένεια στην Παγκοσμιοποίηση.”Το γεγονός αυτό επισήμανε και ο Καραβίδας όταν έγραφε ότι η αγροτική οικογένεια συνδύαζε από νωρίς τις γεωργικές με τις μη γεωργικές δραστηριότητες για την εξασφάλιση της επιβίωσής της. Η κινητικότητα αυτή εκφράζει αφενός μια μορφή αποαγροτοποίησης και αφετέρου έναν εξωστρεφή προσανατολισμό του αγροτικού πληθυσμού που μας οδηγεί στην αμφισβήτηση της άποψης ότι η αγροτική κοινωνία του Μεσοπολέμου ήταν μια «κλειστή» και αυτάρκης κοινωνία που αντανακλούσε τον διαχωρισμό αστικού - αγροτικού”.

³⁰⁶ Γ.Β.Δερτιλής, Ιστορία του Ελληνικού Κράτους 1830-1920, β τόμος σελ.596-607(η χρονολογία της εκβιομηχάνισης), εκδόσεις Εστία, Αθήνα 2005.

³⁰⁷ Γεωργία Πετράκη, Από το χωράφι στο εργοστάσιο:Η διαμόρφωση του βιομηχανικού προλεταριάτου στο σύγχρονο Λαύριο “, εκδόσεις Τυπωθήτω, σελ.28, όπου παραπέμπει στον Φράγκο Δ, 1980.σσ 60,65

³⁰⁸ Γεωργία Πετράκη, Από το χωράφι στο εργοστάσιο:Η διαμόρφωση του βιομηχανικού προλεταριάτου στο σύγχρονο Λαύριο “, εκδόσεις Τυπωθήτω, σελ.28, όπου παραπέμπει στον Μπαμπανάση .1976.σελ 43.

την εικόνα που παρουσιάζει το Αλιβέρι λόγω της συμβολής του στον εξηλεκτρισμό της χώρας ,αλλά αυξάνονται σε σημαντικό βαθμό υπέρ του δευτερογενούς τομέα, σε σημείο μάλιστα να μιλάμε για μια μονοδιάστατη ανάπτυξη.

Η εξέλιξη αυτή μεταπολεμικά οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στο κράτος. Κατείχε, οργάνωνε και ασκούσε τον έλεγχο σε όλο τον τομέα της ενέργειας διαμέσου της Δημόσιας Επιχείρησης Ηλεκτρισμού (η κατοχή, η οργάνωση και ο έλεγχος του κράτους ξεκινούσαν από τα ορυχεία του λιγνίτη και έφταναν μέχρι το δίκτυο διανομής ρεύματος στα νοικοκυριά). Το 1959 το 34% του συνόλου των παγίων κεφαλαίων των βιομηχανικών επιχειρήσεων ανήκε στο κράτος³⁰⁹. Αν και τη δεκαετία του 1960 μεγενθύνεται η βιομηχανική παραγωγή, οι ρυθμοί ανάπτυξης είναι σχετικά υψηλοί και υπάρχει νομισματική σταθερότητα, με αποτέλεσμα ο βιομηχανικός τομέας να υποσκελίζει τον αγροτικό στην υλική παραγωγή του τόπου, η οικονομία δεν κατάφερε να απορροφήσει το διαθέσιμο εργατικό δυναμικό και τους υποαπασχολούμενους. Η μετανάστευση που διογκώνεται τη δεκαετία του 1950, παίρνει μορφή χιονοστιβάδας το πρώτο μισό της δεκαετίας του 1960.³¹⁰ Το γεγονός αυτό συντελείται στο επίπεδο της χώρας, σε αντίθεση με την πόλη του Αλιβερίου που όχι μόνο ανακόπτει τη μεταναστευτική ροή αλλά αυξάνει τον πληθυσμό του με τη λειτουργία του λιγνιτωρυχείου και του ΑΗΣ.

Η δυναμική αυτή αναπτύσσεται από τη ΔΕΗ με τη δημιουργία του πρώτου ατμοηλεκτρικού εργοστασίου στον Κάραβο Αλιβερίου που συμβάλλει στον σταδιακό εξηλεκτρισμό της χώρας. Το Αλιβέρι μεταμορφώνεται μέσα σε δύο δεκαετίες 1950-1970 σε βιομηχανικό κέντρο και η πλειονότητα των κατοίκων σχετίζονται είτε άμεσα είτε έμμεσα με το εργοστάσιο και συνακόλουθα με το λιγνιτωρυχείο που τροφοδοτεί τον ΑΗΣ. Οι παραγωγικές σχέσεις αλλάζουν ραγδαία και ο μετασχηματισμός που, όπως αναφέρθηκε, βρισκόταν σε εμβρυώδη κατάσταση πριν τον πόλεμο, λόγω των δραστηριοτήτων της Α.Ε Ανθρακωρυχείων, επηρεάζει καταλυτικά την κοινωνική διαστρωμάτωση, αναδομεί νέες κοινωνικές ταυτότητες και καθιστά κυρίαρχο το βιομηχανικό στοιχείο που εκτοπίζει βαθμιαία την αγροτική-παραδοσιακή δομή της κοινωνίας. Η μεταβολή αυτή αποτυπώνεται και στο τοπίο, το οποίο αποκτά χαρακτηριστικά βιομηχανικού τοπίου.

Ο μετασχηματισμός που οφείλεται στις νέες σχέσεις παραγωγής, βέβαια, αρχικά δεν έχει άμεσο αντίκτυπο στη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου. Τα στατιστικά στοιχεία αποδεικνύουν πως μέχρι το 1954 τα πραγματικά ημερομίσθια παρέμειναν σε επίπεδα χαμηλότερα των προπολεμικών, ενώ μόλις στα μέσα της δεκαετίας του 1960, οι μισθοί των εργαζομένων στο λιγνιτωρυχείο σημειώνουν άνοδο, ενώ το κόστος ζωής αναλογικά παραμένει μεγάλο. Στο Αλιβέρι η εκβιομηχάνιση βελτιώνει το βιοτικό επίπεδο τη δεκαετία του 1960 σε αντίθεση με το σύνολο της χώρας που διαπιστώνονται υψηλά επίπεδα φτώχειας και ανεργίας. Οι μεταπολεμικές οικονομικές, κοινωνικές, πολιτικές (ιδεολογικές) και πολιτισμικές

³⁰⁹ Πάνος Καζάκος, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος ΙΣΤ, Σύγχρονος Ελληνισμός από το 1941 ως το τέλος του αιώνα, Η Ελληνική Οικονομία, 1949-1967, Ανασυγκρότηση και Ανάπτυξη, σ.223-237. Εκδοτική Αθηνών 2000.

³¹⁰ Πάνος Καζάκος, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος ΙΣΤ, Σύγχρονος Ελληνισμός από το 1941 ως το τέλος του αιώνα, Η Ελληνική Οικονομία, 1949-1967, Ανασυγκρότηση και Ανάπτυξη, σ.223-237. Εκδοτική Αθηνών 2000.

συνθήκες δρουν καταλυτικά στην εκβιομηχανισμένη περιοχή του Αλιβερίου, που ζει στους ρυθμούς ενός διαρκώς αναπτυσσόμενου δημόσιου γίγαντα (ΔΕΗ), και καθορίζουν συμπεριφορές του εργατικού δυναμικού. Σταδιακά, προς το τέλος της δεκαετίας του 60, και κυρίως στη μεταπολίτευση η ΔΕΗ γίνεται “κράτος εν κράτει” με σημαντικές οικονομικές ωφέλειες και για τους εργαζομένους και γενικότερα την εμπορική δραστηριότητα στην πόλη. Οι μεταβολές αυτές δημιουργούν μια σχετική ευημερία τις δεκαετίες που ακολούθησαν, αλλά συνυφαίνονται με νέα προβλήματα που γίνονται πλέον ορατά με την περιβαλλοντική υποβάθμιση της περιοχής και την επιβάρυνση της υγείας των κατοίκων.

Μέσα από την ανάλυση της μονάδας του Αλιβερίου να σημειωθεί πως η τοπική ιστορία υπερβαίνει τα στενά όρια της και φωτίζει γενικότερα προβλήματα τόσο της εκβιομηχάνισης όσο και της ανάπτυξης της εργατικής τάξης και επακόλουθα της συνδικαλιστικής της οργάνωσης. Άλλωστε η ΔΕΗ ασκεί συγκεντρωτική διοίκηση και με τις εγκυκλίους της επιβάλλει την πολιτική της σε όλες τις τοπικές μονάδες. Κατά συνέπεια η ιστορική πορεία του λιγνιτωρυχείου και του ΑΗΣ Αλιβερίου μεταπολεμικά αποτελεί τμήμα της γενικότερης ιστορίας της ΔΕΗ και του εξηλεκτρισμού της χώρας.

Εν κατακλείδι ο «βιομηχανικός πολιτισμός»³¹¹ σε μια διαρκή διεγκυστίδα μεταξύ διεθνών, εθνικών και τοπικών συγκυριών και παραμέτρων διαμορφώνει το κοινωνικό και οικονομικό πλαίσιο της κωμόπολης του Αλιβερίου, *μεταβάλλοντας τις σχέσεις, τον τρόπο παραγωγής, διάθεσης, κατανάλωσης των προϊόντων αλλά και εν γένει τον τρόπο ζωής των πολιτών*. Είναι αναμφισβήτητο, όμως, πως πολιτισμός σημαίνει συγκεκριμένες γεωγραφικές περιοχές, σημαίνει πλεονεκτήματα που προσφέρθηκαν στον άνθρωπο ή που τα απέκτησε με τον μόχθο του και ότι ο πολιτισμός εδράζεται πάνω σε μια κοινωνία η οποία του δίνει ζωή με τις εντάσεις- τα αντικρουόμενα συμφέροντα εργοδοτών και εργαζομένων- και με την πρόοδό της-ως μια σημαντική συνιστώσα εξηλεκτρισμού της χώρας. Κάθε κοινωνία λοιπόν, όπως και αυτή της μικρής κωμόπολης του Αλιβερίου εξαρτάται από δεδομένα οικονομικά, τεχνολογικά και πολιτικά. Το γενικό πολιτικό-οικονομικό πλαίσιο επηρεάζει την τοπική ιστορία της πόλης αλλά και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της πόλης, τα λιγνιτοφόρα κοιτάσματα, δίνουν το έναυσμα για την εξελικτική πορεία εκβιομηχάνισης και μετασχηματισμού της κοινωνίας.

---

³¹¹Braudel, «Ο Βιομηχανικός πολιτισμός ασκεί ισχυρή επίδραση σε όλες τις άλλες συνιστώσες-χαρακτηριστικά ενός πολιτισμού, μεταβάλλοντας τις σχέσεις, τον τρόπο παραγωγής και διάθεσης των προϊόντων, αλλά και κατανάλωσης και τρόπου ζωής των ανθρώπων». Επίσης επιβεβαιώνεται ότι τα επιτεύγματα της γνώσης, της τεχνικής και οι οικονομικές ανέσεις τουλάχιστον στην περίοδο που εξετάζουμε και πολύ περισσότερο στον τομέα των ορυκτών πόρων και μεταλλείων «είναι προνόμιο μιας κοινωνικής μειονότητας, ενός υπερκείμενου πολιτισμού. Κάτω από αυτόν, ο πολιτισμός της καθημερινής, φτωχικής ζωής, δεν συμμετέχει σχεδόν καθόλου σε αυτήν” .

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΙΑ ΚΕΙΜΕΝΟΥ (Α)

1.Το πρώτο εργοστάσιο της ΔΕΗ στον Κάραβο Αλιβερίου.....	3
2.Η μετοχή της Α.Ε. Ανθρακωρυχείων Αλιβερίου.....	21
3.Ο Βενιζέλος μιλάει στους εργάτες-ανθρακωρύχους του Αλιβερίου, το 1929.....	27
4.Γελοιογραφία που δημοσιεύτηκε στον "ΡΙζοσπάστη", στις 13.1.1935. Στο στόχαστρο, η υποκρισία και αναληγσία του αστικού κράτους, όσον αφορά τις συνθήκες ζωής των εργατών.....	33
5.Το πέρασμα των Γερμανών από τις Κονίστρες στην πορεία τους προς Κύμη.	42
6.Ο βασιλιάς Παύλος και ο διάδοχος Κωνσταντίνος στα εγκαίνια του πρώτου ΑΗΣ στον Κάραβο Αλιβερίου 1953.....	56
7.Πυροδότηση-λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου -πριν την πυροδότηση φωνάζει «Βάρδα Φουρνέλο».....	70
8.Εργασίες υποστήριξης στοάς.....	71
9.Το καναρίνι στα λιγνιτωρυχεία.....	71
10.Ο υπεύθυνος μηχανικός εκπαιδεύει τους επικεφαλής ομάδας εξόρυξης στον τρόπο που θα ελέγχουν την υποστήριξη των στοών.....	74
11.Εκπαίδευση λιγνιτωρύχων.....	74
12.Έγγραφο-συγκριτικός πίνακας ατυχημάτων Λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου 1954-1960. Δεξιά ο τρόπος υπολογισμού του δείκτη συχνότητας και σοβαρότητας.....	77
13. Στατιστική τραυματισμών προσωπικού Λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου 1960.....	83
14.Συνημμένο σκαρίφημα που αποτυπώνει παραστατικά το ατύχημα του μπαζαδόρου Λεωνίδα Βογιατζή.....	91
15.Η διεύθυνση του λιγνιτωρυχείου με διευθυντή τον Ι.Ν. Οικονομόπουλο στις 10/12/1968 με επείγον τηλεγράφημα ανακοινώνει στην επιθεώρηση μεταλλείων Α Περιφέρειας το τραγικό ατύχημα που συμβαίνει στα λιγνιτωρυχεία.....	95
16.Αλιβέρι- Η οδός Μπακόλα δεκαετία 1930.....	111
17.Γενική άποψη του ,υπό ανέγερση, πρώτου ΑΗΣ στον Κάραβο Αλιβερίου το 1952.....	115
18.Διαφημίσεις της ΔΕΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ 50-60.....	121
19.Οι καμινάδες της ΔΕΗ στις δύο πρώτες μονάδες που δεσπόζουν στην περιοχή, σήμερα, λόγω της μονάδας φυσικού αερίου, είναι ανενεργές.....	131

- 20.Εργατικές πολυκατοικίες στο Αλιβέρι, που στέγαζαν στο παρελθόν εργαζόμενους και υπάλληλους της ΔΕΗ, σήμερα είναι εγκαταλελειμμένες.....131
- 21.Μπροστά στο διοικητήριο του εργοστασίου βρίσκεται το βαλανείο το οποίο περιλαμβάνει τους βασικούς χώρους ενός λουτρού, δηλαδή το αποδυτήριο και τους χώρους του ψυχρού, του χλιαρού και του θερμού λουτρού. Αριστερά στην εικόνα μια γενική άποψη και δεξιά άποψη του υπόκαυστου θερμού λουτρού (caldarium).....133
- 22.Το άγαλμα του λιγνιτωρύχου στην πλατεία Αλιβερίου.....134

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΙΑ (Β)

- 1.Γεωλογικός χάρτης από το λιγνιτωρυχείο μέχρι τον Α.Η.Σ.....157
- 2.Έργα εξορύξεως επιφάνειας στα ανθρακωρυχεία Αλιβερίου στις αρχές της δεκαετίας του 1930.....158
- 3.Εγκαταστάσεις απόσταξης λιγνίτη, της «Εταιρείας Αλιβερίου».....159
- 4.Περίπου 1934 ,από την εποχή των ενοικιαστών, στα δεξιά ο ενοικιαστής Αλεξόπουλος.....159
- 5.Το Αλιβέρι τη δεκαετία του 1930(Τμήμα της Κεντρικής Αγοράς-Κάτω πλατεία προς Άγιο Γεώργιο).....159
- 6.Το Αλιβέρι τη δεκαετία του 1930(Τμήμα της Κεντρικής Αγοράς-Οδός Μπακόλα).....160
- 7.Ο Λεωνίδας Εμπειρικός που ήταν στη συνοδεία του Βενιζέλου (επίσκεψη στα ανθρακωρυχεία Αλιβερίου 1929)ήταν εφοπλιστής και πολιτευτής. Ο πατέρας του ποιητή Ανδρέα Εμπειρικού, Λεωνίδας Εμπειρικός, εφοπλιστής, είχε αναλάβει την εξόρυξη του λιγνίτη στο Αλιβέρι το διάστημα. του μεσοπολέμου. Γεννήθηκε στην Άνδρο και σπούδασε εμπορικά και ναυτιλιακά στη Ρουμανία. Ίδρυσε την Εθνική Ατμοπλοΐα Ελλάδος(1909).Από το 1910 αναμείχτηκε ενεργά στην πολιτική και εκλέχτηκε επανειλημμένα βουλευτής Κυκλάδων.....160
- 8.Το σπίτι της οικογένειας Εμπειρικού στα λιγνιτωρυχεία του Μπρινιά όπως είναι σήμερα εγκαταλελειμμένο.....161
- 9.Αλιβέρι-επίσκεψη Ε.Βενιζέλου το 1929 στα Ανθρακωρυχεία Αλιβερίου.....161
- 10.Σωματείο Εργατών Ανθρακωρυχείων ο Άγιος Λουκάς Αλιβερίου, έτος ιδρύσεως 1933.....162
- 11.Αλιβέρι- επίνειο Κάραβος δεκαετία 1930-(Ο Κάβο Στέφανος από Βορρά).....162
- 12.Αλιβέρι, δεκαετία 1930, Νότια άποψη της κωμοπόλεως.....163
- 13.Αριστερά ο Προκόπης Τζάνος ή Λόγγος, ταγματάρχης του Γ τάγματος ΕΛΑΣ-Ευβοίας. Στη μέση ο υποδιοικητής Χατζηχρήστος και δεξιά, ο Θανάσης Τζάνος, καπετάνιος του Γ τάγματος ΕΛΑΣ-Ευβοίας.....163
14. Νίκος Καλλίτσης ή Ξιφίας, 15.Σαπουντζής Κώστας ή Μπετόβεν.....164
- Με την καθοδήγηση του Θανάση Τζάνου οργάνωσαν το σαμποτάζ στα λιγνιτωρυχεία Αλιβερίου την περίοδο της Κατοχής(31 Ιουλίου 1944)

16.Η είσοδος της κεντρικής στοάς στο λιγνιτωρυχείο Έντζι (Κύμη), κατά τη διάρκεια, κάποιας στάσης εργασίας (λίγο πριν ή λίγο μετά τον Β Παγκόσμιο Πόλεμο).....	164
17.Γενική άποψη ανθρακωρυχείων 2004.....	165
18.ΑΛΙΒΕΡΙ-Λιγνιτωρυχείο ,Ελαιογραφίες- σχέδια Δημήτρη Μεγαλίδη, Αθήνα 1960.....	165
19.Εργασίες ίδρυσης ΑΗΣ Αλιβερίου 9-1-1952.....	166
20.ΑΗΣ 1 ^Η Μονάδα στο βάθος ενετικός πύργος.....	166
21.Η 1 ^Η Μονάδα σε σκίτσο Μεγαλίδη.....	167
22.Δίδυμοι κλωβοί που ανεβάζουν τα γεμάτα και κατεβάζουν τα άδεια βαγόνια.....	167
23.Η Ηλεκράμαξα παίρνει τα βαγόνια γεμάτα με λιγνίτη και τα μεταφέρει στον πυθμένα του πηγαδιού απ όπου οι ανελκυστήρες θα τα ανεβάσουν στην επιφάνεια.....	168
24.Εργα κατασκευής σιδηροδρομικού δικτύου για τη μεταφορά λιγνίτη.....	168
25. Μεταφορά λιγνίτη-σκίτσο Μεγαλίδη.....	169
26.Το τρένο μεταφοράς λιγνίτη από το λιγνιτωρυχείο Μπρινιά στον ΑΗΣ Αλιβερίου στον Κάραβο.....	170
27.Στοά λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου.....	170
28.Ο Πύργος Ανελκύσεως, στημένος πάνω από το πηγάδι ανεβάζει το βαγόνι με το λιγνίτη που θα μεταφορτωθεί στο τρένο για τον Κάραβο.....	171
29.Επιφανειακό μέτωπο εξόρυξης λιγνίτη και μεταφορά υλικών από επιφανειακό μέτωπο (Αλιβέρι).....	172
30.Λιγνιτωρύχοι Αλιβερίου-Σκίτσα Μεγαλίδη.....	172
31.Λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου, 1957.....	173
32.Λιγνιτωρύχοι , σκίτσο Μεγαλίδη.....	173
33.Ο χώρος που βρισκόντουσαν τα αποδυτήρια των λιγνιτωρύχων στο λιγνιτωρυχείο του Μπρινιά. Η καπνοδόχος που διακρίνεται χρησιμοποιείτο για να κρατά ζεστά τα ρούχα των εργατών.....	174
34.Επιστροφή των λιγνιτωρύχων στην επιφάνεια στο τέλος της βάρδιας. Ο κλωβός τους ανεβάζει στην επιφάνεια του εδάφους.....	175
35.Η εργασία στο ορυχείο ήταν πάντα δύσκολη και συχνά επικίνδυνη. Ανάγλυφα διακρίνεται στο πρόσωπο και το σώμα του λιγνιτωρύχου(Αλιβέρι) η προσπάθεια και η αγωνία του να συγκρατήσει το βαγόνι στην κατωφέρεια της στοάς.....	175
36.Λιγνιτωρύχοι Αλιβερίου.....	176
37.Λιγνίτης στον ΑΗΣ Αλιβερίου.....	177
38.Λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου.....	177
39.Επιγραφή στην είσοδο της Διεύθυνσης του Λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου (εντοιχισμένη μέχρι σήμερα) που θυμίζει πως στο πλαίσιο του σχεδίου Μάρσαλ των ΗΠΑ πραγματοποιήθηκαν έργα εξερεύνησης, υποδομής σχεδιασμού των λιγνιτωρυχείων Αλιβερίου από την εταιρεία Pierce Management ως εντολοδόχου εταιρείας της ΔΕΗ (1950-1954).....	178

- 40.Μιναδόρος ανοίγει με ηλεκτροτρύπανο τη βαθιά τρύπα όπου θα τοποθετηθεί δυναμίτης (Λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου).....178
- 41.Ο λιμενοβραχίονας του Καράβου χτίστηκε στις αρχές του περασμένου αιώνα(1900) με σκοπό να φορτώνουν εκεί κάρβουνο από ατμόπλοια. Είναι χτισμένος πάνω σε μια στενή λωρίδα άμμου, όλος με πελεκητή πέτρα. Ανήκει στους δυο-τρεις μοναδικούς πετρόχτιστους λιμενοβραχίονες που υπάρχουν σε ολόκληρη την Ελλάδα.Έχει ανακηρυχθεί σε μνημείο της νεότερης ιστορίας και αποτελεί μια μαρτυρία, σε σχέση με τις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες της περιοχής, αφού λειτούργησε για μεταφορά λιγνίτη της περιοχής έχοντας στο δάπεδό του μεταλλικές ράγες για την διέλευση «Ατμοκίνητου Τραίνου.».....179
- 42.“Έλεγχος αερίων στις στοές..... 179
- 43.Το καθαριστήριο. Ο λιγνίτης περνάει από το καθαριστήριο στον ΑΗΣ, όπου το ορυκτό καθαρίζεται και κομματιάζεται.....180
- 44.Το βαγόνι που μεταφέρει τα εφόδια και στο βάθος κλωβός με τους λιγνιτωρύχους.....181
- 45.Η μεταφορά των λιγνιτωρύχων στα χωριά τους.....181
- 46.Το βαγόνι με τις εκρηκτικές ύλες περνάει από τη διασταύρωση.....182
- 47.Γενική άποψη επιφανείας ορυχείων Νο 2 ΑΛΙΒΕΡΙ.....183
- 48.Ατμάμαξα μεταφοράς λιγνίτη στο υπέργειο σιδηροδρομικό δίκτυο.....183
- 49.Εγκαίνια ΑΗΣ Αλιβερίου1953, ο βασιλιάς Παύλος και ο διάδοχος Κωνσταντίνος.....184
- 50.Εξόρυξη λιγνίτη(Αλιβέρι).....184
- 51.Γενική άποψη ΑΗΣ 1953.....185
- 52.Γενική άποψη ΔΕΗ-Κάραβος1953.....185
- 53.Κατασκευή οικισμού υπαλλήλων ΔΕΗ(Ανθούπολη).....186
- 54.Το πρώτο τρένο μεταφοράς λιγνίτη 1953.....186
- 55.Μεταφορά λιγνίτη στον ΑΗΣ Αλιβερίου1953.....187
- 56.Κατασκευή σιδηροδρομικού δικτύου για μεταφορά λιγνίτη 1953.....187
- 57.Σύστημα ύδρευσης, αριστερά ο Ενετικός πύργος.....188
- 58.Έργα κατασκευής ΑΗΣ, στο βάθος το Αλιβέρι 1952.....189
- 59.Θάλαμος Ελέγχου ΑΗΣ Αλιβερίου 1953.....189
- 60.Θάλαμος Ελέγχου ΑΗΣ Αλιβερίου, σκίτσο 1960.....190
- 61.Βάρδια από λιγνιτωρύχους ανεβαίνει ένα φιρέ, πηγαίνοντας προς το μέτωπο εργασίας. Ο φιρές είναι μια στοά με κλίση, που οδηγεί στην επιφάνεια του εδάφους.....190
- 62.Η Εκκλησία της Αγίας Βαρβάρας, εντός λιγνιτωρυχείου, σκίτσο.....191
- 63.Ο επόπτης μηχανικός ξεκινάει βάρδια φορώντας τον απαραίτητο εξοπλισμό ασφάλειας, κράνος με αυτόνομο φωτισμό και μπαταρία στην πλάτη(λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου).....192

- 64.Οι λιγνιτωρύχοι στο Αλιβέρι περιμένουν τον ανελκυστήρα φρέατος που θα τους κατεβάσει στο μέτωπο εξόρυξης. Πίσω τους διακρίνεται ο αγωγός που τροφοδοτούσε τις στοές με καθαρό αέρα.....193
- 65.Οι ενδυμασίες και τα προσωπικά αντικείμενα των λιγνιτωρύχων κρέμονταν ψηλά για να αποφεύγονται οι φθορές από τη σκόνη και τα τρωκτικά (λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου)....194
- 66.Φύλαξη εξοπλισμού ασφαλείας για το προσωπικό που εργαζόταν στις υπόγειες στοές (λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου).....195
- 67.Διαλογή λιγνίτη. Εργαζόμενοι απομακρύνουν το μη καύσιμο υλικό.....197
- 68.Ο χειριστής βαρούλκου ανεβοκατεβάζει τον ανελκυστήρα στις στοές.....198
- 69.Ταινιόδρομος και σιδηρόδρομος ΑΗΣ Αλιβερίου.....199
- 70.Εγκαταστάσεις φρέατος και ταινία μεταφοράς ΑΗΣ Αλιβερίου.....199
- 71.Υποστήριξη υπόγειας στοάς από τους μποσκαδόρους για την κατασκευή στύλων και πλαισίων (σκίτσο λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου).....200
- 72.Ο αλυσωτός μηχανοκίνητος μεταφορέας λιγνίτη(σκίτσο λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου)....200
- 73.Τεχνητή αναπνοή σε περιπτώσεις ηλεκτροπληξίας(σκίτσο λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου)...201
- 74.Ο λιγνίτης στα βαγόνια(σκίτσο λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου).....202
- 75.Αντλιοστάσιο.(σκίτσο λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου) Ισχυρότατες αντλίες απορροφούν το νερό στις υπόγειες στοές και το διοχετεύουν στην επιφάνεια του εδάφους.....202
- 76.Το Βαρούλκο((σκίτσο λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου).....203
- 77.Το Ξυλουργείο για την υποστήριξη των υπόγειων στοών(σκίτσο λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου).....203
- 78.Το Σιδηρουργείο(σκίτσο λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου).....204
- 79.Η αντλία των λεβήτων, τροφοδοτεί τους λέβητες του ΑΗΣ με 5.500 τόνους νερού την ημέρα(σκίτσο ΑΗΣ Αλιβερίου).....204
- 80.Η καύση του λιγνίτη στους φούρνους στον ΑΗΣ, η θερμότητα του μετατρέπει το νερό μέσα στους λέβητες σε ατμό(σκίτσο ΑΗΣ Αλιβερίου).....205
- 81.Ο Ατμοστρόβιλος. Ο ατμός αφού υπερθερμανθεί, φτάνει με μεγάλη πίεση στον ατμοστρόβιλο και του δίνει κίνηση 3.000 στροφών το λεπτό. Η ηλεκτρογεννήτρια που είναι πλάι, περιστρέφεται και αυτή και παράγει την ηλεκτρική ενέργεια.(σκίτσο ΑΗΣ Αλιβερίου).....206
- 82.Η τέφρα. Η στάχτη που απέμεινε από την καύση του λιγνίτη, χωρίζεται από τα καπναέρια, φορτώνεται στο σιδηρόδρομο και μεταφέρεται μακριά από το εργοστάσιο.....206
- 83.Τα αποδυτήρια. Οι λιγνιτωρύχοι φορούν τη στολή εργασίας, αφού πρώτα βγάλουν και τοποθετήσουν τα δικά τους ρούχα σε ειδικές κρεμάστρες, που τις ανεβάζουν στο ταβάνι με μια αλυσίδα.....207
- 84.Λιγνιτωρύχοι του Μπρινιά.....208
- 85.ΑΗΣ-Κάραβος 2016.....208

86.ΔΕΗ με τη νέα μονάδα παραγωγής με Φυσικό αέριο στο σημείο που φαίνεται η διαρροή ατμού. Στο βάθος η πόλη του Αλιβερίου.....	209
87.Ο χώρος του λιγνιτωρυχείου όπως είναι σήμερα με τα εγκαταλελειμμένα απομεινάρια του βιομηχανικού παρελθόντος.....	209
88.Ατμάμαξα μεταφοράς λιγνίτη 1954 και όπως σώζεται μέχρι το 2004.....	210
89.Ατμάμαξα μεταφοράς λιγνίτη.....	212
90.Τροχός Βαρούλκου θαλάμου ανελκύσεως-καθελκύσεως προσωπικού στις υπόγειες στοές του ορυχείου με την αντίστοιχη επιγραφή.....	212
91.Ο Μουσειακός χώρος με ελάχιστα τεκμήρια του βιομηχανικού παρελθόντος στην είσοδο.....	213
92.Η μεγάλη λίμνη του ορύγματος της επιφανειακής εξόρυξης.....	214
93.Οι κονκάρδες του λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου από την εποχή της Πιρσ 1950-53.....	215
94.Πινακίδα που προειδοποιούσε μέχρι τη δεκατία του 1980 για τη διέλευση του τρένου με λιγνίτη τους περαστικούς.....	215
95.Μνημείο λιγνιτωρύχων στον Κάραβο Αλιβερίου , στο βάθος οι πρώτες μονάδες της ΔΕΗ.....	216

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2

ΑΡΧΕΙΑΚΟ ΥΛΙΚΟ (ΕΠΙΛΟΓΗ)

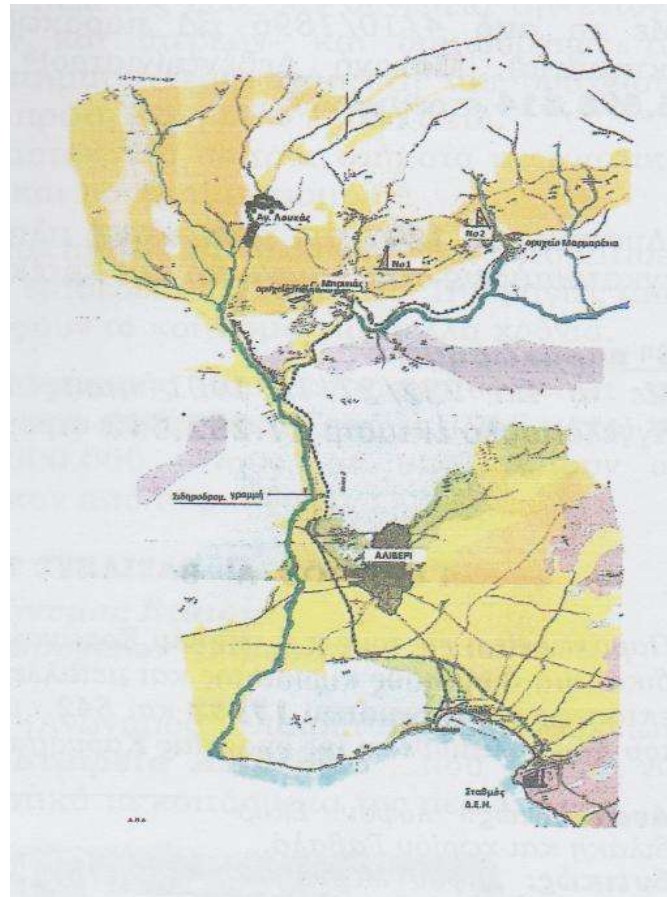
1.ΒΔ 232/27/10 1901 του Γεωργίου του Α' με την τρίτη παραχώρηση μεταλλευτικών δικαιωμάτων (ΛΙΓΝΙΤΩΡΥΧΕΙΟ ΑΛΙΒΕΡΙΟΥ).....	217
2.Η 1η σελίδα του καταστατικού της Α.Ε Ανθρακωρυχείων Αλιβερίου.....	219
3.Η 3η σελίδα του ισολογισμού-των αποτελεσμάτων εκμεταλλεύσεως της χρήσεως 1924 του Δ.Σ της Α.Ε Ανθρακωρυχείων Αλιβερίου στις 21 Μαρτίου 1925. Στο έγγραφο καταγράφονται οι εργασίες εκβιομηχάνισης του λιγνίτη με την κατασκευή εργοστασίων απόσταξης και πλινθοποίησης.....	220
4.Έκθεσις του Δ.Σ της Ανωνύμου Εταιρίας Ανθρακωρυχείων Αλιβερίου 29 Μαΐου 1930.....	221
5.Έγγραφο της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος, Δελτίον Πληροφοριών για την πορεία της Α.Ε Ανθρακωρυχείων Αλιβερίου στις 28-12-1943. Καταγράφεται το γεγονός ότι η εταιρεία ετέθη υπό εκκαθάριση από το 1934 και ότι έχει πλήρως εξυγιανθεί το 1940.....	222
6.Έκθεση επί της πορείας και των γενικών συνθηκών εκμεταλλεύσεως των Ανθρακωρυχείων Αλιβερίου 1946-1949. Η 1η σελίδα καταγράφει το σαμποτάζ των Ελασιτών στο λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου στις 31 Ιουλίου 1944.....	224
7.Η 15σέλιδη έκθεση της Επιτροπής προς διενέργεια διαπραγματεύσεων περί εξαγοράς των λιγνιτωρυχείων Αλιβερίου από τη ΔΕΗ. Στη σελίδα 12 παρατίθεται πίνακας με τα κέρδη και τις ζημίες της εταιρείας από το 1917-1932.....	225
8.Η 15σελιδη έκθεση της Επιτροπής (20 Οκτωβρίου 1950) προς διενέργεια διαπραγματεύσεων περί εξαγοράς των λιγνιτωρυχείων Αλιβερίου από τη ΔΕΗ. Στην τελευταία σελίδα η επιτροπή εκ	

- μέρους του Ελληνικού Δημοσίου προτείνει την τιμή των 40.000 δραχμών ανά μετοχή στον ιδιοκτήτη Μαράκη Εμπειρικό.....226
- 9.Το υπόμνημα του Μαράκη Εμπειρικού προς το Υπουργείο Συντονισμού (σελίδα 5) όπου καταγράφονται τα περιουσιακά στοιχεία της Α.Ε Ανθρακωρυχείων Αλιβερίου με αποτέλεσμα να ανεβαίνει το κόστος εξαγοράς της επιχείρησης από τη ΔΕΗ.....227
- 10.Έγγραφο προς τη ΔΕΗ (8-10-1951)από την ΑΕ Ανθρακωρυχείων για την πρόσληψη - απορρόφηση του εργατικού δυναμικού της επιχείρησης.....229
- 11.Συνέχεια εγγράφου προς τη ΔΕΗ (8-10-1951)από την Α.Ε Ανθρακωρυχείων για την πρόσληψη του εργατικού δυναμικού 230
- 12.Το Πρωτόκολλο Παραλαβής(2 σελίδες) της Α.ΕΑνθρακωρυχείων από την Pierce Management ως εντολοδόχου εταιρείας της ΔΕΗ στις 1-1-1951.....231
- 13.Οι πρώτες δύο σελίδες με την λίστα 198 εργαζομένων στην Α.Ε Ανθρακωρυχείων, τα χρόνια υπηρεσίας και το ποσό αποζημίωσης που δικαιούνται να λάβουν. Θα προσληφθούν όλοι από την ΔΕΗ.....233
- 14-15.Εφημερίδα της Κυβερνήσεως,25 Νοεμβρίου 1950, αριθμός φύλλου 270,Απαλλοτρίωση λιγνιτωρυχείου.....235-236
- 16.Τρία Έγγραφα με θέμα την αποζημίωση του Γεωργίου Φ/.Λεβέντη από την Πιρσ στις 14 Οκτωβρίου 1952.....237
- 17.Συγκριτικός πίνακας ατυχημάτων προσωπικού ΔΕΗ(1954-1960). Στο κάτω μέρος του εγγράφου ο τρόπος υπολογισμού του δείκτη συχνότητας και σοβαρότητας των ατυχημάτων.....240
- 18.Έγγραφο για το τρίμηνο Απρίλιος-Μάιος-Ιούνιος1956 για τα 106 ατυχήματα που συνέβησαν στο λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου.....242
- 19.Συνημμένο σκαρίφημα που αποτυπώνει παραστατικά το ατύχημα του μιναδόρου Δημητρίου Παλόγου.....243
- 20.Συνημμένο σκαρίφημα που αποτυπώνει παραστατικά το ατύχημα του μιναδόρου Χαϊνά.....244
- 21.Εγκύκλιος διεύθυνσης για την απεργία του 1960.....245
- 22.Εγκύκλιος Διεύθυνσης(2 σελίδες) για τις αμοιβές εργατοτεχνιτών μετά την απεργία τριών εβδομάδων των λιγνιτωρύχων το 1962 246
- 23.Έκθεση απολογισμού δεκαετίας 1954-1964(σελ.5) από τη λειτουργία του λιγνιτωρυχείου και του ΑΗΣ Αλιβερίου . Καταγράφονται οι αυξήσεις σε ημερομίσθια τριών κατηγοριών εργαζομένων, του μπαζαδόρου, του μιναδόρου και του τεχνίτη σε μία δεκαετία και έτσι αιτιολογείται η αύξηση του κόστους του λιγνίτη.....249
- 24.Έκθεση πεπραγμένων έτους 1965,(σελ.1) Λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου.....251
- 25.Εκκαθαριστικό μισθοδοσίας Ιανουαρίου 1967 και Σεπτεμβρίου 1967 του λιγνιτωρύχου Κουσερή Γεωργίου.....253
- 26.Συνοπτικός πίνακας των ειδικοτήτων προσωπικού από το “Διάγραμμα

Επανδρώσεως, 28-01-1970 “του Λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου.....	254
27.Το Λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου με την σύγχρονη οργάνωση και επιστημονική επάνδρωση αποτέλεσε το πρώτο σύγχρονο υπόγειο μεταλλείο στη χώρα.....	255
Περιγραφή λιγνιτωρυχείου και σχέδιο	
28.Εργαζόμενοι στο λιγνιτωρυχείο που έχασαν τη ζωή τους κατά την εκτέλεση της υπηρεσίας τους από το 1953-1985.....	256
29.Τμήμα κατάστασης μεταναστών από το Αλιβέρι και τα γύρω χωριά με αλφαβητική σειρά όπως καταχωρήθηκαν στα αρχεία του Ellis Island 1910-1924.....	257
30.Η απεργία του 1933 στο λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου,ποίηση για την απεργία του '33 από τον λαϊκό ποιητή Νικόλαο Αντωνίου.....	258
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3	
-Το λεξιλόγιο του λιγνιτωρυχείου.....	259

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1(ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΙΑ Β)

ΕΙΚΟΝΕΣ

**1.Γεωλογικός χάρτης από το λιγνιτωρυχείο μέχρι τον Α.Η.Σ
(Αρχείο Γ.Κατσαμάγκου)**

2. Έργα εξορύξεως επιφάνειας στα ανθρακωρυχεία Αλιβερίου στις αρχές της δεκαετίας του 1930(Φωτογραφία από τις εκδόσεις αδελφών Κάραλη)

**3. Εγκαταστάσεις απόσταξης λιγνίτη, της «Εταιρείας Αλιβερίου»
(φωτογραφία , αρχείο Γιώργου Κατσαμάγκου)**

4.Περίπου 1934 ,από την εποχή των ενοικιαστών, στα δεξιά ο ενοικιαστής Αλεξόπουλος (φωτογραφία , αρχείο Γιώργου Κατσαμάγκου)

5.Το Αλιβέρι τη δεκαετία του 1930-Τμήμα της Κεντρικής Αγοράς-Κάτω πλατεία προς Άγιο Γεώργιο (Φωτογραφία από τις εκδόσεις αδελφών Κάραλη)

6. Το Αλιβέρι τη δεκατία του 1930-τμήμα της κεντρικής αγοράς προς την οδό Μπακόλα- (Φωτογραφία από τις εκδόσεις αδελφών Κάραλη)

7.Ο Λεωνίδας Εμπειρικός που ήταν στη συνοδεία του Βενιζέλου (επίσκεψη στα ανθρακωρυχεία Αλιβερίου 1929)ήταν εφοπλιστής και πολιτευτής. Ο πατέρας του ποιητή Ανδρέα Εμπειρικού, Λεωνίδας Εμπειρικός, εφοπλιστής, είχε αναλάβει την εξόρυξη του λιγνίτη στο Αλιβέρι το διάστημα. του μεσοπολέμου. Γεννήθηκε στην Άνδρο και σπούδασε

εμπορικά και ναυτιλιακά στη Ρουμανία. Ίδρυσε την Εθνική Ατμοπλοΐα Ελλάδος(1909).Από το 1910 αναμείχθηκε ενεργά στην πολιτική και εκλέχτηκε επανειλημμένα βουλευτής Κυκλάδων.

**8.Το σπίτι της οικογένειας
Εμπεϊρικού στα λιγνιτωρυχεία του Μπρινιά όπως είναι σήμερα εγκαταλειμμένο
(φωτογραφικό αρχείο ΔΕΗ)**

9.Αλιβέρι-επίσκεψη Ε.Βενιζέλου στα ανθρακωρυχεία το 1929

(Δημοσιεύτηκε στην Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία 18 Μαΐου 1999-Αφιέρωμα-Φωτογραφία της Ειρήνης Κοντογεωργίου με τίτλο “Το άγνωστο αρχείο της Οδού Χαλκοκονδύλη”)

10.Σωματείο Εργατών Ανθρακωρυχείων ο Άγιος Λουκάς Αλιβερίου, έτος ιδρύσεως 1933

11.Αλιβέρι- επίγειον Κάραβος δεκαετία 1930-Ο Κάβο Στέφανος από Βορρά- (αρχείο Κάραλη)

3. 'Αλιβέριον.—Νότια άποψη.

Aliveri.—Vue meridionale

12.Αλιβέρι-δεκαετία 1930-Νότια άποψη της κωμόπολης-(Αρχείο Κάραλη)

13.Αριστερά ο Προκόπης Τζάνος ή Λόγγος, ταγματάρχης του Γ τάγματος ΕΛΑΣ-Ευβοίας. Στη μέση ο υποδιοικητής Χατζηχρήστος και δεξιά, ο Θανάσης Τζάνος, καπετάνιος του Γ τάγματος ΕΛΑΣ-Ευβοίας.

(από το βιβλίο του Κ.Σαπουντζή -Μπετόβεν, Άταφοι και λησμονημένοι στα βουνά της Εύβοιας)

14. Νίκος Καλλίτισης ή Ξιφίας   15.Σαπουντζής Κώστας ή Μπετόβεν

Με την καθοδήγηση του Θανάση Τζάνου οργάνωσαν το σαμποτάζ στα λιγνιτωρυχεία Αλιβερίου την περίοδο της Κατοχής (από το βιβλίο του Κ.Σαπουντζή -Μπετόβεν, Άταφοι και λησμονημένοι στα βουνά της Εύβοιας)

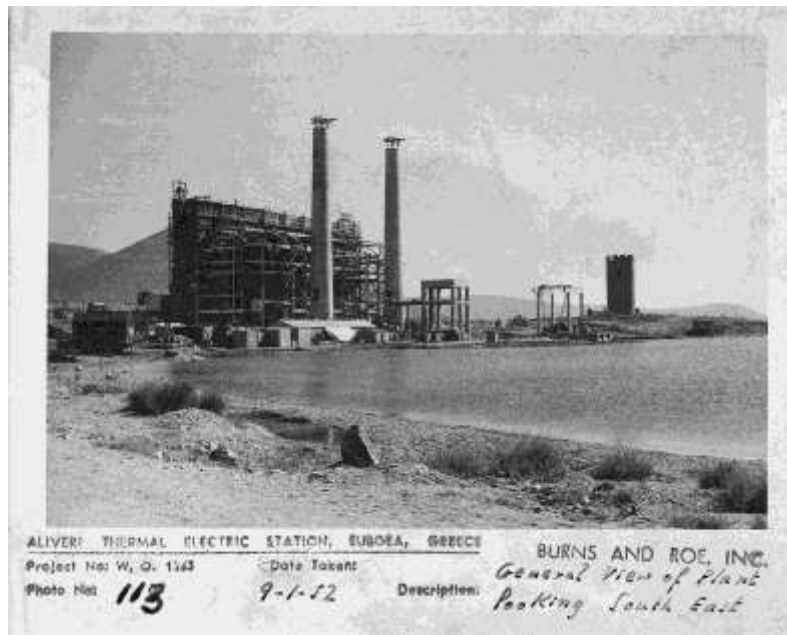
16.Η είσοδος της κεντρικής στοάς στο λιγνιτωρυχείο Έντζι (Κύμη), κατά τη διάρκεια, κάποιας στάσης εργασίας (λίγο πριν ή λίγο μετά τον Β Παγκόσμιο Πόλεμο)-φωτογραφία από το Ημερολόγιο του Μορφωτικού και Εκπολιτιστικού συλλόγου Κύμης του έτους 1992

**17.Γενική άποψη Ανθρακωρυχείων Αλιβερίου 2004
(Φωτογραφία Σταύρος Ιωάννου)**

18.ΑΛΙΒΕΡΙ-Λιγνιτωρυχείο ,Ελαιογραφίες- σχέδια Δημήτρη Μεγαλίδη, Αθήνα 1960

**19.Εργασίες ίδρυσης ΑΗΣ Αλιβερίου 9/1/1952
(Φωτογραφικό αρχείο της κατασκευάστριας εταιρείας Burns and Roe)**

**20.ΑΗΣ 1^η Μονάδα στο βάθος ενετικός πύργος
(Φωτογραφικό Αρχείο ΔΕΗ)**

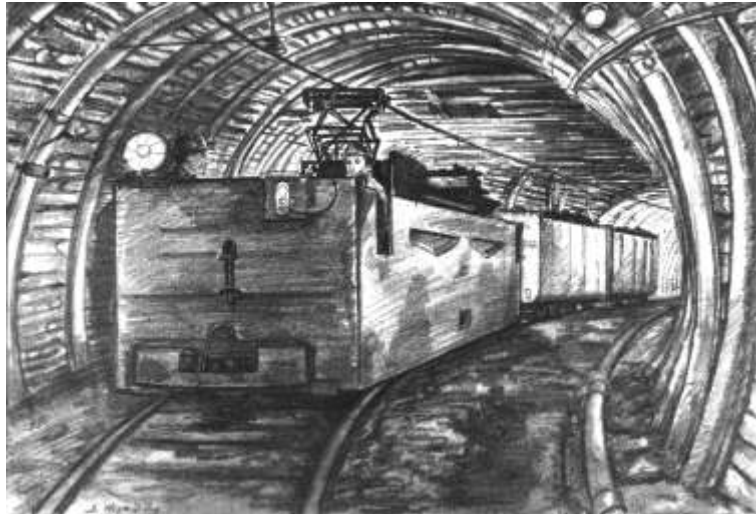

21.Η 1^η Μονάδα σε σκίτσο Μεγαλίδη

**22.Δίδυμοι κλωβοί που ανεβάζουν τα γεμάτα και κατεβάζουν τα άδεια βαγόνια.
(Λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου σε σκίτσο Μεγαλίδη)**

**23. Η Ηλεκράμαξα παίρνει τα βαγόνια γεμάτα με λιγνίτη και τα μεταφέρει στον πυθμένα του πηγαδιού απ' όπου οι ανελκυστήρες θα τα ανεβάσουν στην επιφάνεια
(Σκίτσα Μεγαλίδη 1960)**

**24.Εργα κατασκευής σιδηροδρομικού δικτύου για τη μεταφορά λιγνίτη
(Φωτογραφικό αρχείο της κατασκευάστριας εταιρείας Burns and Roe,21-4-1953)**

25.σκίτσο Μεγαλίδη- μεταφορά λιγνίτη

26. Το τρένο μεταφοράς λιγνίτη από το λιγνιτωρυχείο Μπρινιά στον ΑΗΣ Αλιβερίου στον Κάραβο (αρχείο ΔΕΗ)

**27. Στοά λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου
(Φωτογραφικό Αρχείο ΔΕΗ)**

**28. Ο Πύργος Ανελκύσεως, στημένος πάνω από το πηγάδι ανεβάζει το βαγόνι με το λιγνίτη που θα μεταφορτωθεί στο τρένο για τον Κάραβο
(Λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου-στίτσο Μεγαλίδη)**

29.Επιφανειακό μέτωπο εξόρυξης λιγνίτη και μεταφορά υλικών από επιφανειακό μέτωπο (Αλιθέρι), (φωτογραφικό αρχείο ΔΕΗ)

30.Σκίτσα Μεγαλίδη-λιγνιτωρύχοι Αλιβερίου

31.Λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου, 1957(φωτογραφικό αρχείο ΔΕΗ)

32.Λιγνιτωρύχοι , σκίτσο Μεγαλίδη

33.Ο χώρος που βρισκότουσαν τα αποδυτήρια των λιγνιτωρύχων στο λιγνιτωρυχείο του Μπρινιά. Η καπνοδόχος που διακρίνεται χρησιμοποιείτο για να κρατά ζεστά τα ρούχα των εργατών.

34.Επιστροφή των λιγνιτωρύχων στην επιφάνεια στο τέλος της βάρδιας. Ο κλωθός τους ανεβάζει στην επιφάνεια του εδάφους (ΑΛΙΒΕΡΙ-Λιγνιτωρυχείο, Ελαιογραφίες- σχέδια Δημήτρη Μεγαλίδη, Αθήνα 1960)

35. Η εργασία στο Ορυχείο ήταν πάντα δύσκολη και συχνά επικίνδυνη. Ανάγλυφα διακρίνεται στο πρόσωπο και το σώμα του λιγνιτωρύχου (Αλιβέρι) η προσπάθεια και η αγωνία του να συγκρατήσει το βαγόνι στην κατωφέρεια της στοάς (Λεύκωμα ΔΕΗ 60 χρόνια)

36. Λιγνιτωρύχοι Αλιβερίου, (Φωτογραφικό αρχείο ΔΕΗ)

**37.Λιγνίτης στον ΑΗΣ Αλιβερίου
(φωτογραφικό αρχείο ΔΕΗ)**

**38.Λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου
(Φωτογραφικό αρχείο ΔΕΗ)**

39.Επιγραφή στην είσοδο της Διεύθυνσης του Λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου (εντοιχισμένη μέχρι σήμερα) που θυμίζει πως στο πλαίσιο του σχεδίου Μάρσαλ των ΗΠΑ πραγματοποιήθηκαν έργα εξερεύνησης, υποδομής σχεδιασμού των λιγνιτωρυχείων Αλιβερίου από την εταιρεία Pierce Managaement ως εντολοδόχου εταιρείας της ΔΕΗ (1950-1954)(φωτ.Νεάκη.Κ)

**40.Μιναδόρος ανοίγει με ηλεκτροτρύπανο τη βαθιά τρύπα όπου θα τοποθετηθεί δυναμίτης
Λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου
(Φωτογραφικό αρχείο ΔΕΗ)**

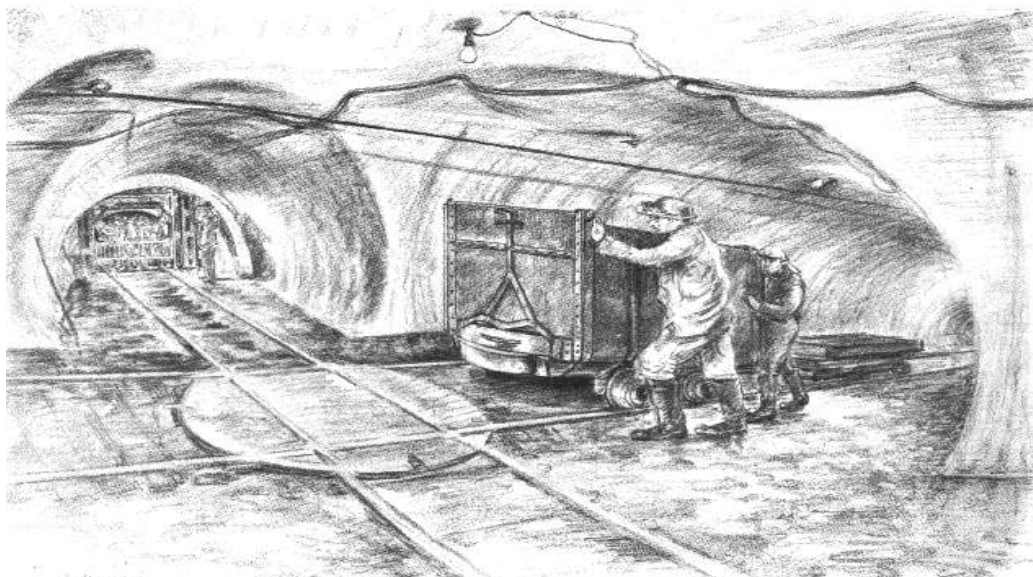
41.Ο λιμενοβραχίονας του Καράβου χτίστηκε στις αρχές του περασμένου αιώνα(1900) με σκοπό να φορτώνουν εκεί κάρβουνο από ατμόπλοια. Είναι χτισμένος πάνω σε μια στενή λωρίδα άμμου, όλος με πελεκητή πέτρα. Ανήκει στους δυο-τρεις μοναδικούς πετρόχτιστους λιμενοβραχίονες που υπάρχουν σε ολόκληρη την Ελλάδα.Έχει ανακηρυχθεί σε μνημείο της νεότερης ιστορίας και αποτελεί μια μαρτυρία, σε σχέση με τις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες της περιοχής, αφού λειτούργησε για μεταφορά λιγνίτη της περιοχής έχοντας στο δάπεδό του μεταλλικές ράγες για την διέλευση «Ατμοκίνητου Τραίνου.»(Φωτ.αρχείο,συλλόγου Παρέμβαση,εφημ.ΠΟΛΙΤΗΣ)

**42.Έλεγχος αερίων στις στοές
(Σκίτσο Μεγαλίδη)**

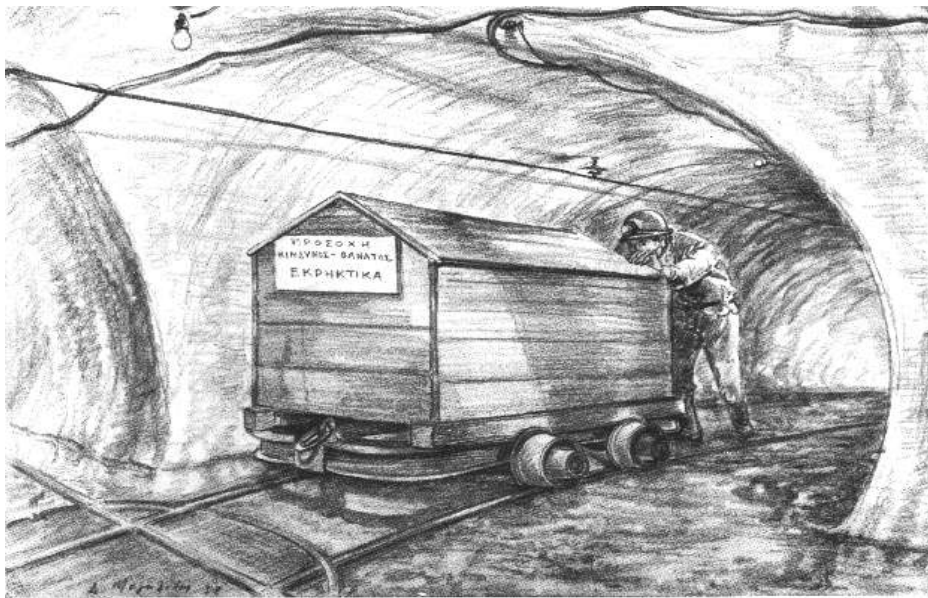
43. Το καθαριστήριο. Ο λιγνίτης περνάει από το καθαριστήριο στον ΑΗΣ, όπου το ορυκτό καθαρίζεται και κομματιάζεται (Σκίτσα Μεγαλίδη)

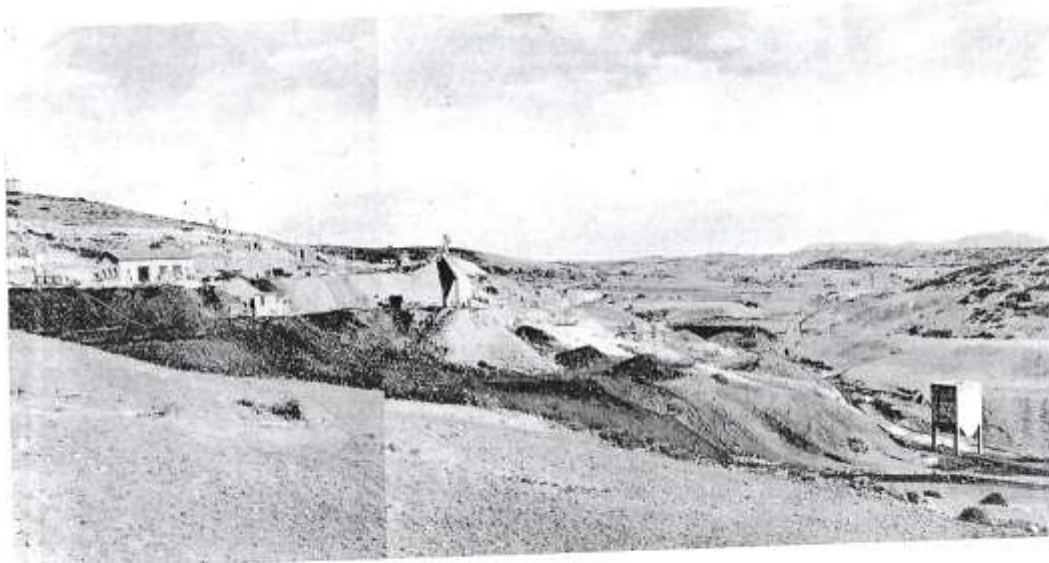
44. Το βαγόνι που μεταφέρει τα εφόδια και στο βάθος κλωβός με τους λιγνιτωρύχους(Λιγνιτωρύχοι, σκίτσα Μεγαλίδη)

45. Η μεταφορά των λιγνιτωρύχων στα χωριά τους

**46. Το βαγόνι με τις εκρηκτικές ύλες περνάει από τη διασταύρωση
(Σκίτσα Μεγαλίδη)**

ΓΕΝΙΚΗ ΑΠΟΨΙΣ ΕΠΙΦΑΝΕΙΑΣ, ΟΡΥΧΕΙΟΝ Νο 2 ΑΛΙΒΕΡΙ

**47.Γενική άποψη επιφανείας ορυχείων Νο 2 ΑΛΙΒΕΡΙ
(Ιστορικό αρχείο ΔΕΗ)**

**48.Ατμάμαξα μεταφοράς λιγνίτη στο υπέργειο σιδηροδρομικό δίκτυο,
(ΔΕΗ,λεύκωμα για τα 60 χρόνια 1950-2010)**

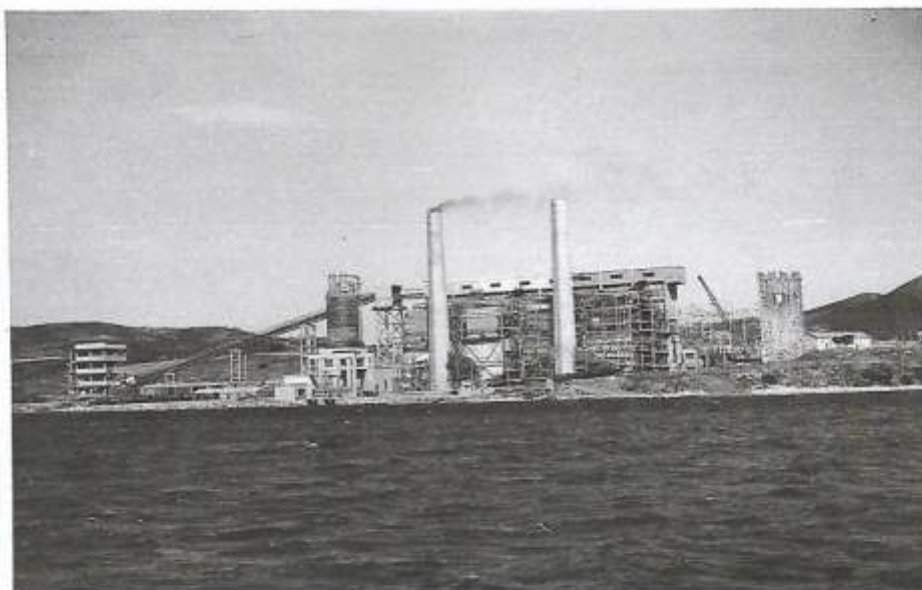

49.Εγκαίνια ΑΗΣ Αλιβερίου 1953, ο βασιλιάς Παύλος και ο διάδοχος Κωνσταντίνος (αρχείο Burns and Roe)

50.Εξόρυξη λιγνίτη(Αλιθέρι), (λεύκωμα 60 χρόνια ΔΕΗ)

ALIVERI THERMAL ELECTRIC STATION, EUBOEA, GREECE

Project No: W, O. 1263

Date Taken:

Photo No: 361

5-27-53

Description:

BURNS AND ROE, INC.

Power House General View
Looking East. Stack #1
smoking during Boiling Out.

51.Γενική άποψη ΑΗΣ 1953

ALIVERI THERMAL ELECTRIC STATION, EUBOEA, GREECE

Project No: W, O. 1263

Date Taken:

Photo No: 415

9-28-53

Description:

BURNS AND ROE, INC.

Power House General
View from Karavos.

52.Γενική άποψη ΔΕΗ-Κάραβος
(αρχείο Burns and Roe)

ALIVERI THERMAL ELECTRIC STATION, EUBOEA, GREECE

Project No: W. O. 1263

Date Taken:

Photo No: 138

9-1-52

Description:

BURNS AND ROE, INC.
 Operator's Village from
 Stack #2 looking East.
 Single Men's Quarters in
 extreme left.

53. Κατασκευή οικισμού υπαλλήλων ΔΕΗ(Ανθούπολη)

ALIVERI THERMAL ELECTRIC STATION, EUBOEA, GREECE

Project No: W. O. 1263

Date Taken:

Photo No: 354

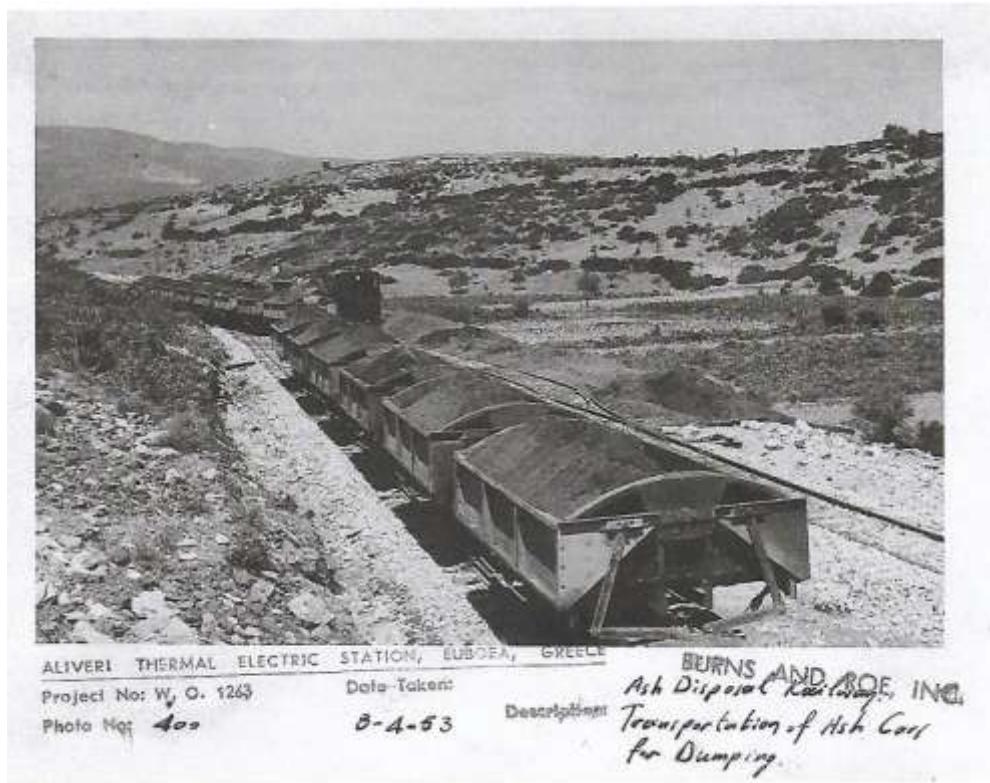
4-27-53

Description:

BURNS AND ROE, INC.
 First Locomotive in Service.

54. Το πρώτο τρένο μεταφοράς λιγνίτη 1953

(αρχείο Burns and Roe)

55. Μεταφορά λιγνίτη στον ΑΗΣ Αλιβερίου 1953

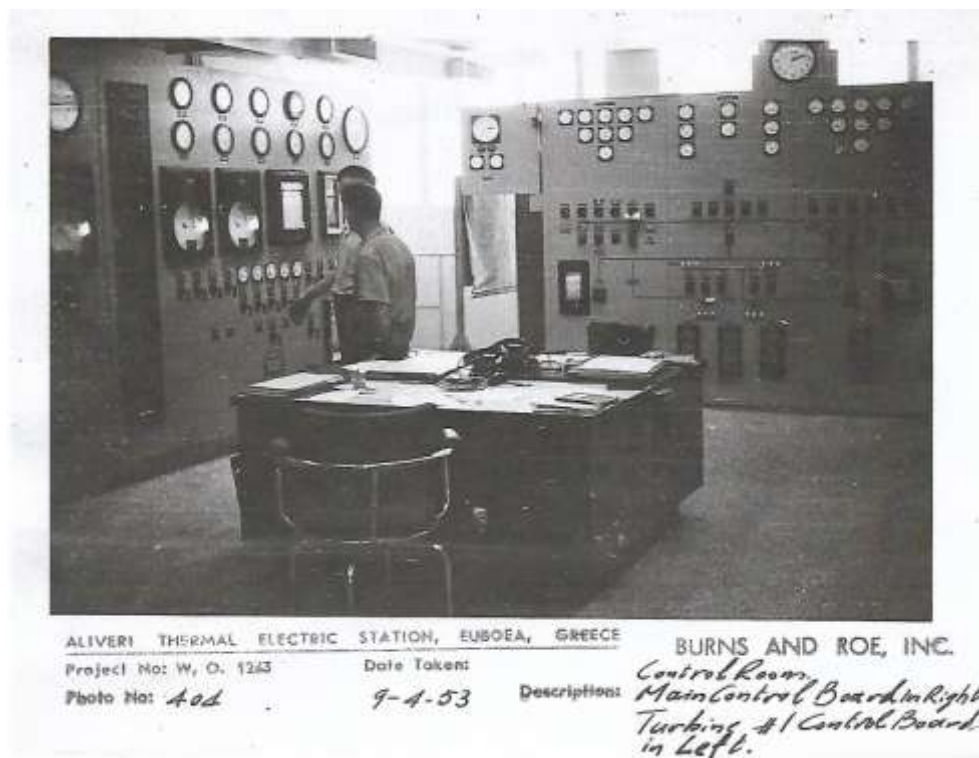
**56. Κατασκευή σιδηροδρομικού δικτύου για μεταφορά λιγνίτη-1953
(αρχείο Burns and Roe)**

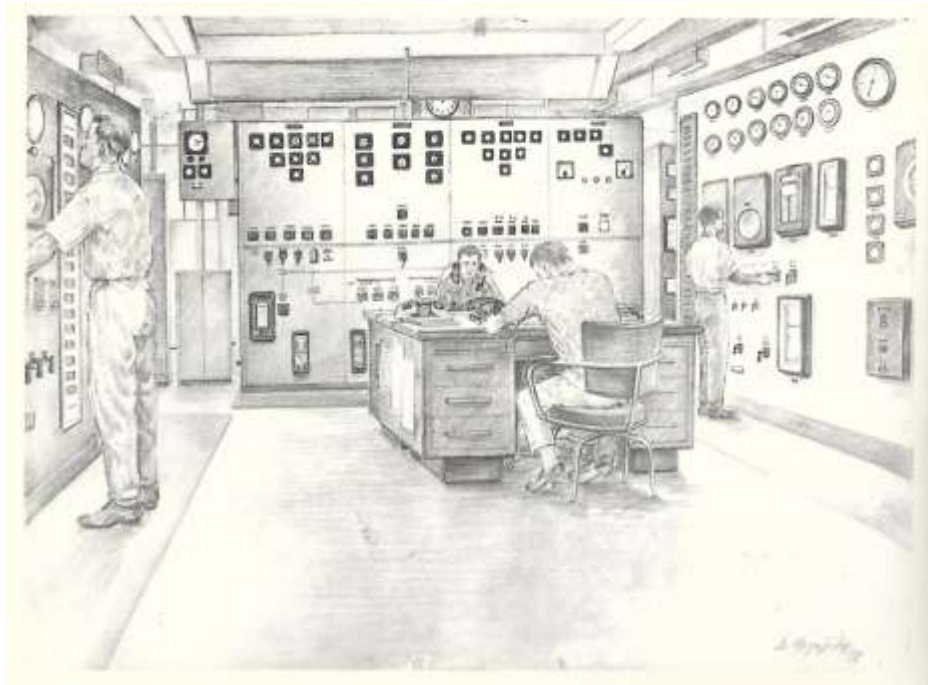
57. Σύστημα ύδρευσης, αριστερά ο Ενετικός πύργος

58. Έργα κατασκευής ΑΗΣ, στο βάθος το Αλιβέρι 1952 (αρχείο Burns and Roe)

59. Θάλαμος Ελέγχου ΑΗΣ Αλιβερίου 1953 (αρχείο Burns and Roe)

60.Θάλαμος Ελέγχου ΑΗΣ Αλιβερίου, σκίτσο Μεγαλίδη 1960

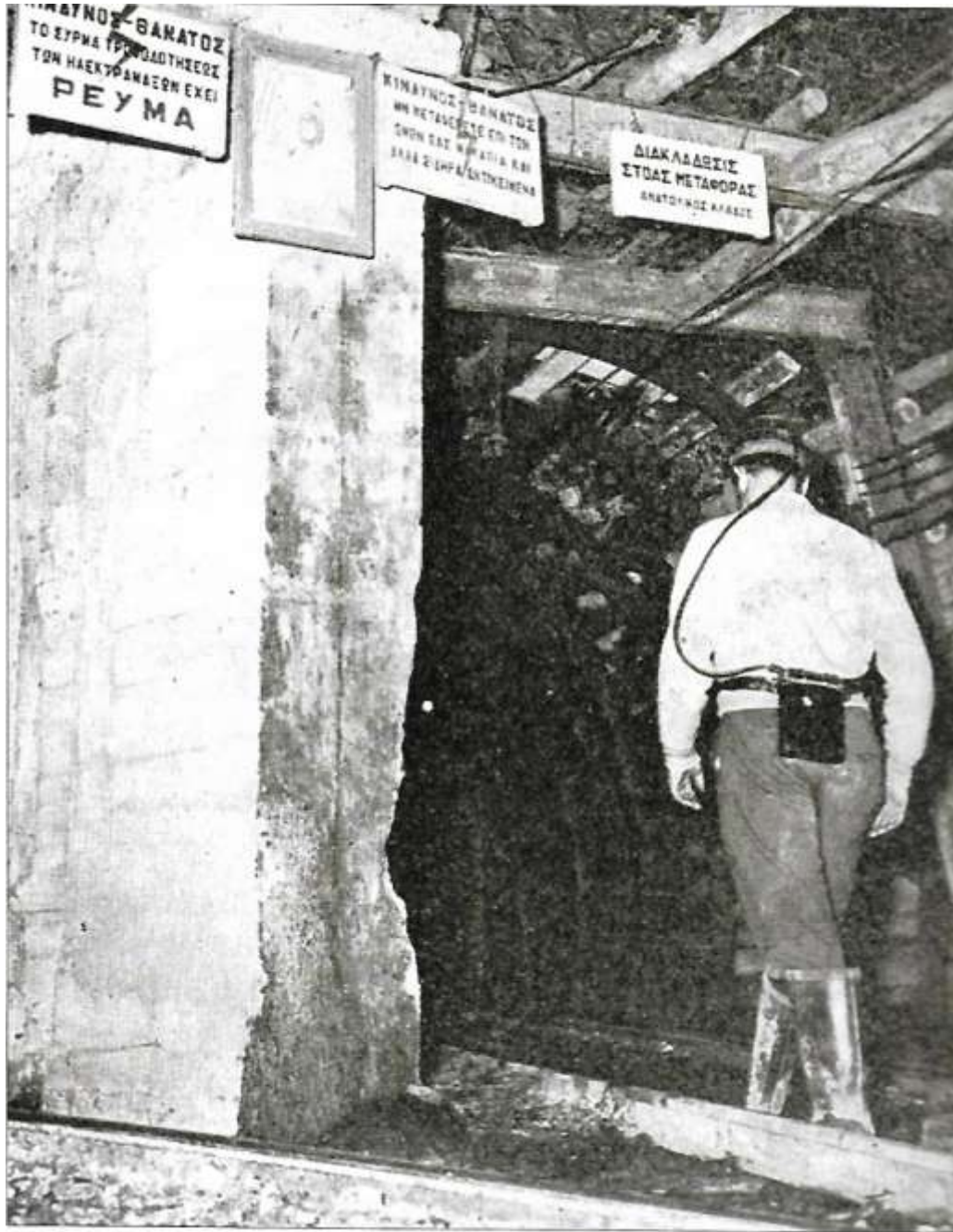
61.Βάρδια από λιγνιτωρύχους ανεβαίνει ένα φιρέ, πηγαίνοντας προς το μέτωπο εργασίας. Ο φιρές είναι μια στοά με κλίση, που οδηγεί στην επιφάνεια του εδάφους.

(Σκίτσο Μεγαλίδη 1960.)

62. Η Εκκλησία της Αγίας Βαρβάρας, εντός λιγνιτωρυχείου, σκίτσο Μεγαλίδη

63.Ο επόπτης μηχανικός ξεκινάει βάρδια φορώντας τον απαραίτητο εξοπλισμό ασφάλειας, κράνος με αυτόνομο φωτισμό και μπαταρία στην πλάτη(λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου)- (ΔΕΗ,Λεύκωμα,60 χρόνια ενέργεια στην Ελλάδα,1950-2010)

64.Οι λιγνιτωρύχοι στο Αλιβέρι περιμένουν τον ανελκυστήρα φρέατος που θα τους κατεβάσει στο μέτωπο εξόρυξης. Πίσω τους διακρίνεται ο αγωγός που τροφοδοτούσε τις στοές με καθαρό αέρα

(ΔΕΗ,Λεύκωμα,60 χρόνια ενέργεια στην Ελλάδα,1950-2010)

**65.Οι ενδυμασίες και τα προσωπικά αντικείμενα των λιγνιτωρύχων κρέμονταν ψηλά για να αποφεύγονται οι φθορές από τη σκόνη και τα τρωκτικά(λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου)
(ΔΕΗ,Λεύκωμα,60 χρόνια ενέργεια στην Ελλάδα,1950-2010)**

66. Φύλαξη εξοπλισμού ασφαλείας για το προσωπικό που εργαζόταν στις υπόγειες στοές (λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου)

ΔΕΗ, Λεύκωμα, 60 χρόνια ενέργεια στην Ελλάδα, 1950-2010)

**67. Διαλογή λιγνίτη. Εργαζόμενοι απομακρύνουν το μη καύσιμο υλικό
(ΔΕΗ, Λεύκωμα, 60 χρόνια ενέργεια στην Ελλάδα, 1950-2010)**

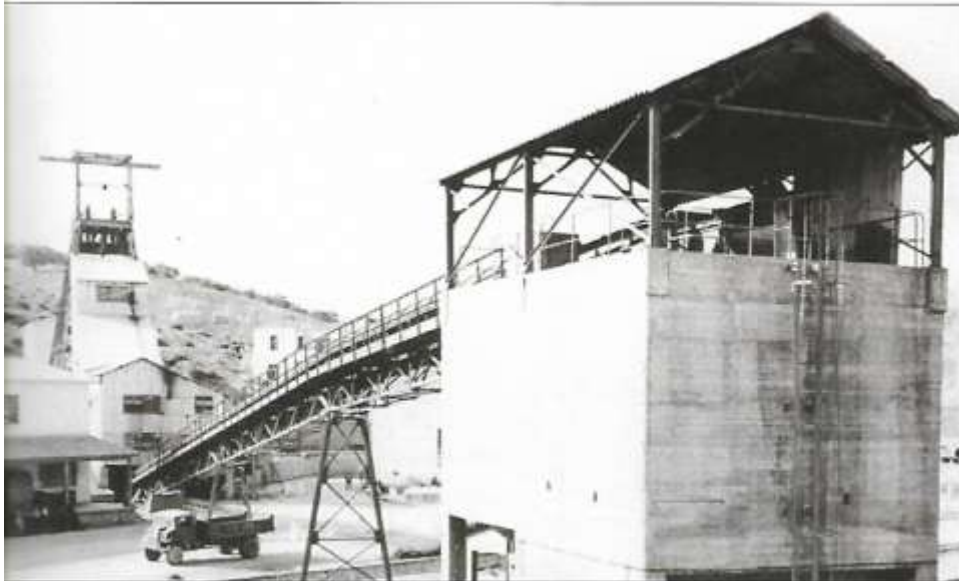
**68.Ο χειριστής βαρούλκου ανεβοκατεβάζει τον ανελκυστήρα στις στοές
(ΔΕΗ,Λεύκωμα,60 χρόνια ενέργεια στην Ελλάδα,1950-2010)**

69.Ταινιόδρομος και σιδηρόδρομος ΑΗΣ Αλιβερίου

(ΔΕΗ,Λεύκωμα,60 χρόνια ενέργεια στην Ελλάδα,1950-2010)

Υπόγεια μεταφορικά μέσα. Δεξιά ο ταινιόδρομος και δίπλα του ο σιδηρόδρομος. | Surface means of transportation. The conveyor belt to the right and the railway to the left.

Εγκαταστάσεις φρέατος και ταινία μεταφοράς. | Well installations and conveyor belt.

70.Εγκαταστάσεις φρέατος και ταινία μεταφοράς ΑΗΣ Αλιβερίου(ΔΕΗ,Λεύκωμα,60 χρόνια ενέργεια στην Ελλάδα,1950-2010)

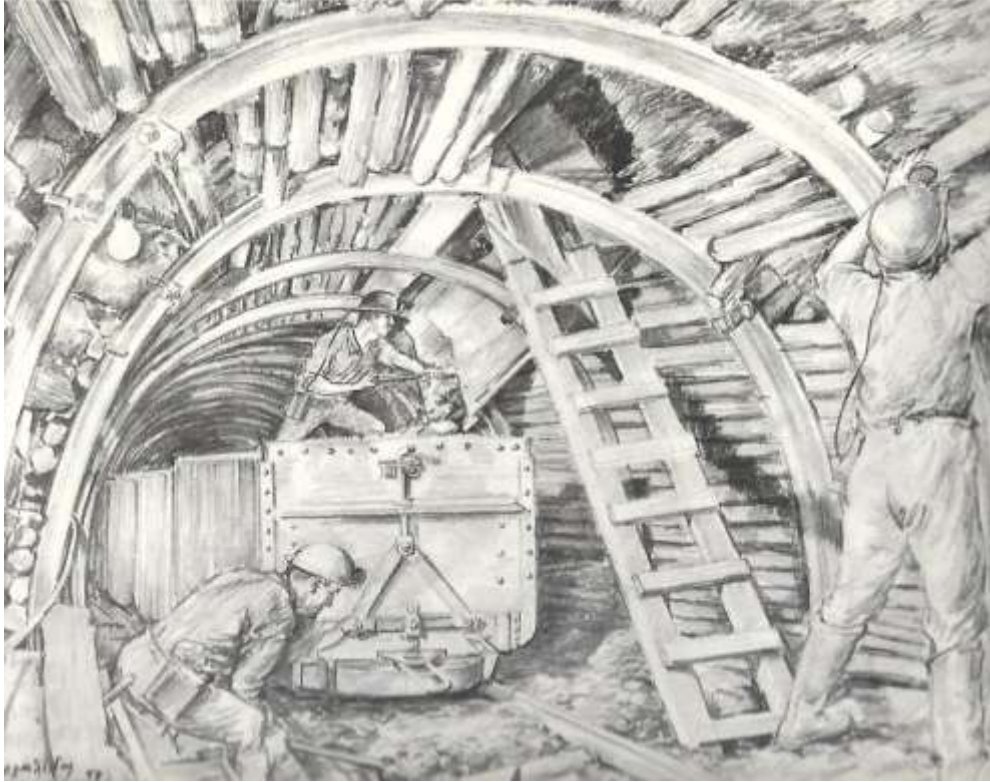
71.Υποστήριξη υπόγειας στοάς από τους μποσκαδόρους για την κατασκευή στύλων και πλαισίων- λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου(σχέδια Μεγαλίδη)

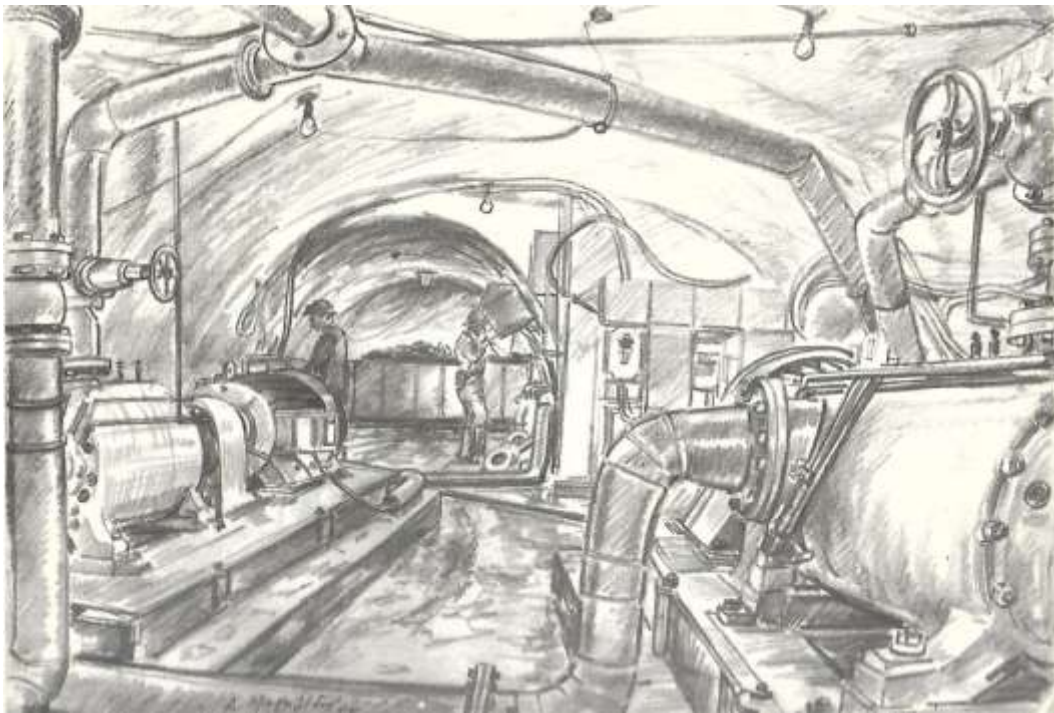
72.Ο αλυσωτός μηχανοκίνητος μεταφορέας λιγνίτη- λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου-(σχέδια Μεγαλίδη)

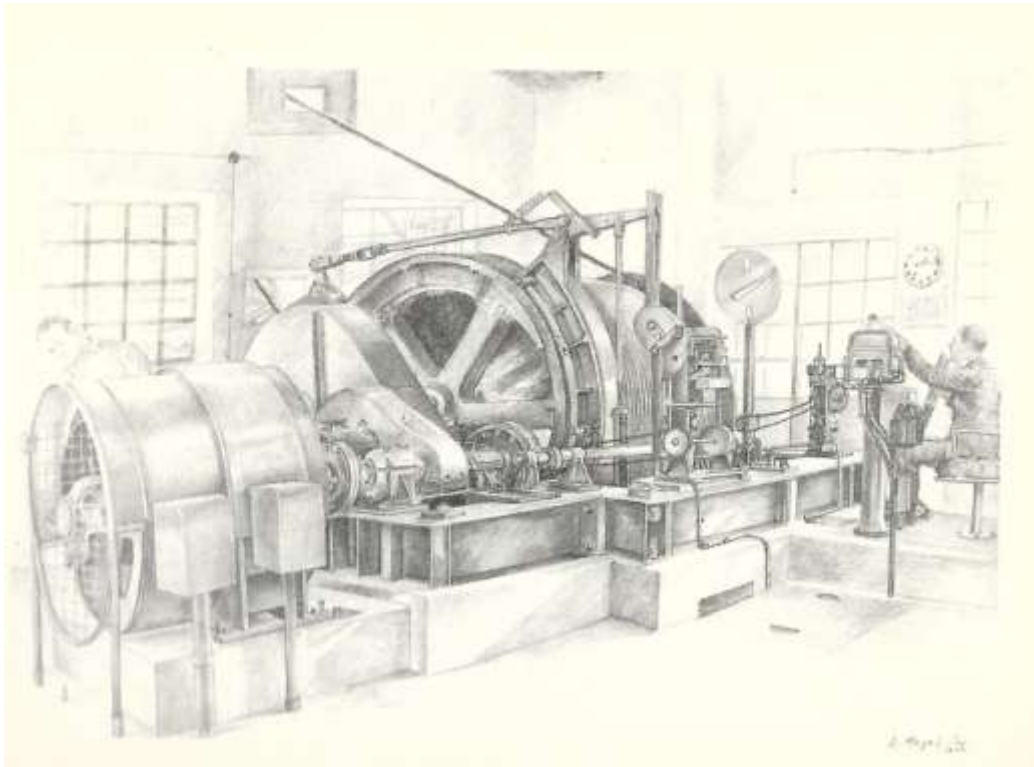
73.Τεχνητή αναπνοή σε περιπτώσεις ηλεκτροπληξίας(σχέδια Μεγαλίδη)

74.Ο λιγνίτης στα βαγόνια(σχέδια Μεγαλίδη)

75.Αντλιοστάσιο. Ισχυρότατες αντλίες απορροφούν το νερό στις υπόγειες στοές και το διοχετεύουν στην επιφάνεια του εδάφους.(σχέδια Μεγαλίδη)

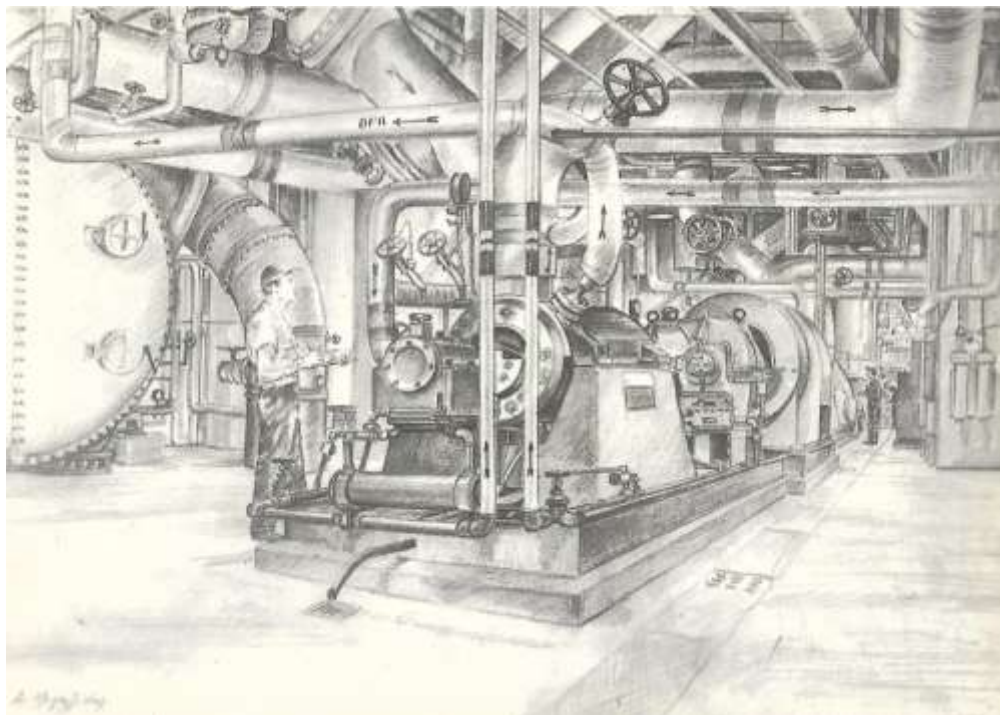
76. Το Βαρούλκο(σχέδια Μεγαλίδη)

77. Το Ξυλουργείο για την υποστήριξη των υπόγειων στοών(σχέδια Μεγαλίδη)

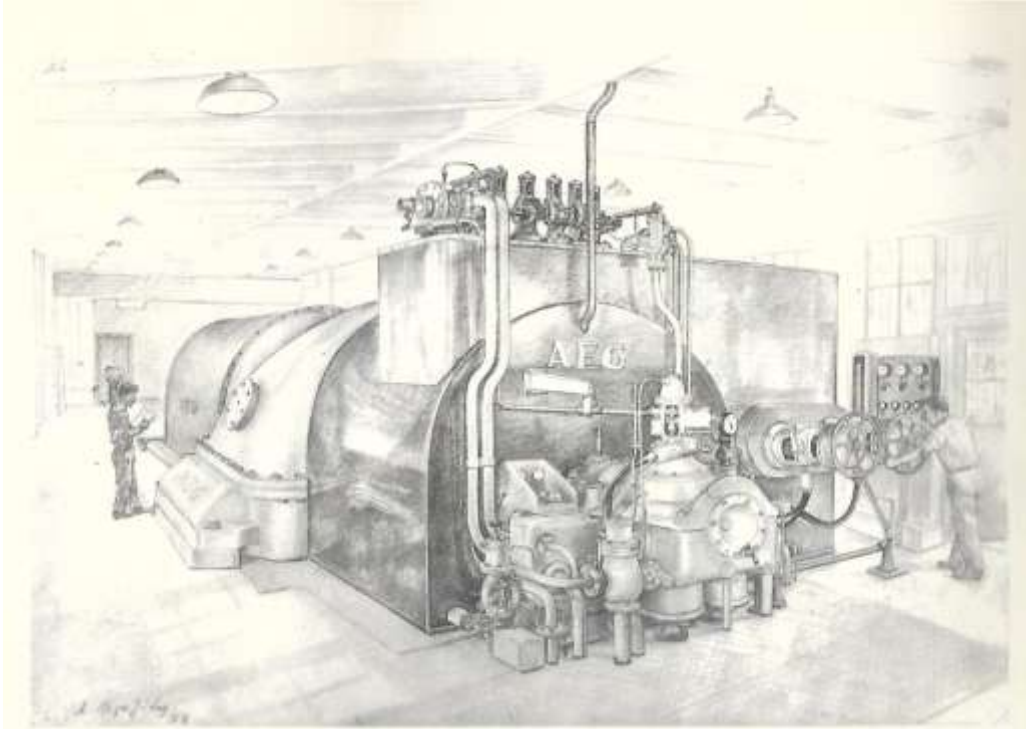
78. Το Σιδηρουργείο (σχέδια Μεγαλίδη)

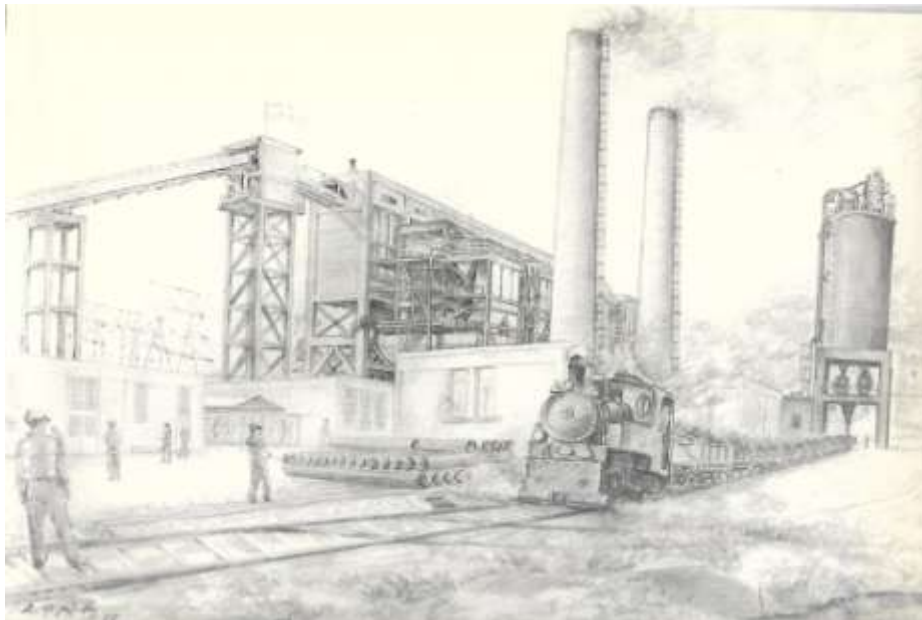
79. Η αντλία των λεβήτων, τροφοδοτεί τους λέβητες του ΑΗΣ με 5.500 τόνους νερού την ημέρα (σχέδια Μεγαλίδη)

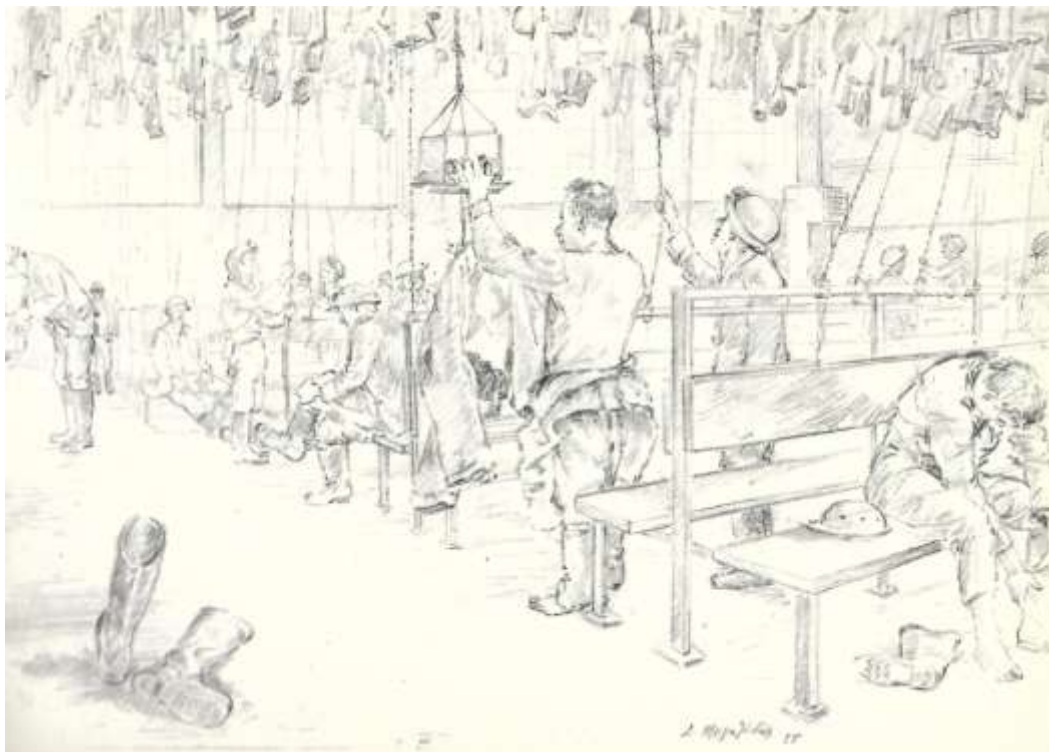
80. Η καύση του λιγνίτη στους φούρνους στον ΑΗΣ, η θερμότητα του μετατρέπει το νερό μέσα στους λέβητες σε ατμό (σχέδια Μεγαλίδη)

**81. Ο Ατμοστρόβιλος. Ο ατμός αφού υπερθερμανθεί, φτάνει με μεγάλη πίεση στον ατμοστρόβιλο και του δίνει κίνηση 3.000 στροφών το λεπτό. Η ηλεκτρογεννήτρια που είναι πλάι, περιστρέφεται και αυτή και παράγει την ηλεκτρική ενέργεια.
(σχέδια Μεγαλίδη)**

82. Η τέφρα. Η στάχτη που απέμεινε από την καύση του λιγνίτη, χωρίζεται από τα καπναέρια, φορτώνεται στο σιδηρόδρομο και μεταφέρεται μακριά από το εργοστάσιο (σχέδια Μεγαλίδη)

83. Τα αποδυτήρια. Οι λιγνιτωρύχοι φορούν τη στολή εργασίας, αφού πρώτα βγάλουν και τοποθετήσουν τα δικά τους ρούχα σε ειδικές κρεμάστρες, που τις ανεβάζουν στο ταβάνι με μια αλυσίδα. (σχέδια Μεγαλίδη)

ΛΙΓΝΙΤΩΡΥΧΟΙ ΤΟΥ ΜΠΡΙΝΙΑ

Από τα έγκατα της γης στέλνουν το φως σε όλη την Ελλάδα

84.Λιγνιτωρύχοι του Μπρινιά

ΕΙΚΟΝΕΣ ΔΕΗ 2016

85.ΑΗΣ-ΚΑΡΑΒΟΣ

**86.ΔΕΗ με τη νέα μονάδα παραγωγής με Φυσικό αέριο στο σημείο που φαίνεται η διαρροή ατμού. Στο βάθος η πόλη του Αλιβερίου
(<http://www.greekarchitects.gr>.Αναστασία Πεπέ,12 Μαΐου, 2013)**

ΕΙΚΟΝΕΣ ΛΙΓΝΙΤΩΡΥΧΕΙΟΥ 2016

87.Ο χώρος του λιγνιτωρυχείου όπως είναι σήμερα με τα εγκαταλελειμμένα απομεινάρια του βιομηχανικού παρελθόντος(Φωτ.Νεάκης,Κ)

Ατμάμαξα μεταφοράς λιγνίτη
Αρχείο Σταύρου Κουκουβάου. Λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου, 23 Σεπτ. 1954

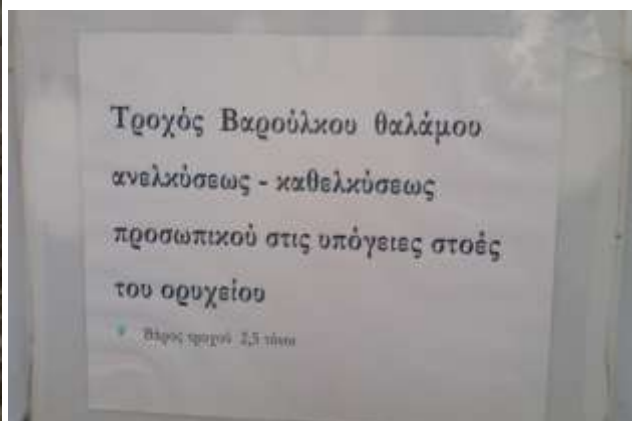

Η ίδια ατμάμαξα όπως σώζεται σήμερα. Λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου, Ιούνιος 2004

**88.Ατμάμαξα μεταφοράς λιγνίτη 1954 και όπως σώζεται σήμερα (2004)
(Φωτογραφίες,Διεύθυνση Οργάνωσης τομέας αρχείων, Αλιβέρι, Καταγραφή βιομηχανικής πολιτιστικής κληρονομιάς, έκθεση προόδου έργου, Ιούνιος 2004.σελ.26)**

89.Ατμάμαξα μεταφοράς λιγνίτη,λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου, Ιούνιος 2004
 (http://koumiotis.blogspot.gr/2014/11/blog-post_66.html)

90.Τροχός Βαρούλκου θαλάμου ανελκύσεως-καθελκύσεως προσωπικού στις υπόγειες στοές του ορυχείου με την αντίστοιχη επιγραφή(Φωτ.Νεάκης.Κ)

91.Ο Μουσειακός χώρος με ελάχιστα τεκμήρια του βιομηχανικού παρελθόντος στην είσοδο.(Φωτ.Νεάκης.Κ)

Φωτο. 9: Η μεγάλη λίμνη του ορύγματος της επιφανειακής εξόρυξης

92. Η μεγάλη λίμνη του ορύγματος της επιφανειακής εξόρυξης

“Η 30χρονη περίοδος λιγνιτικής εκμετάλλευσης έχει μεταβάλει ολοσχερώς την εικόνα του ανάγλυφου της περιοχής. Τα χαρακτηριστικά στοιχεία της αλλοίωσης είναι τα μεγάλα βυθίσματα των εκσκαφών και οι εξάρσεις των αποθέσεων. Η πιο σημαντική επέμβαση στο ανάγλυφο της περιοχής είναι το όρυγμα της επιφανειακής εκμετάλλευσης. Το ανοικτό όρυγμα έχει την μορφή του ανεστραμμένου κόλουρου κώνου. Η παρουσία πλούσιου υδάτινου ορίζοντα, σε συνδυασμό με την εδαφική σύσταση, έχουν προκαλέσει τοπικές κατολισθήσεις. Στον πυθμένα του ορύγματος συμβάλλουν οι στοές της υπόγειας εκμετάλλευσης και με αυτό τον τρόπο συλλέγονται πολλά υπόγεια νερά, αλλά και βρόχινα, δημιουργώντας δύο μικρές λίμνες-βιοτόπους, καταφύγια για πληθυσμούς πτητικής πανίδας. Το βάθος της μεγαλύτερης λίμνης εκτιμάται ότι υπερβαίνει τα 20 μέτρα. Η επιφάνεια της υπολογίζεται στα 4 στρέμματα περίπου, ενώ η υψομετρική διαφορά της στάθμης του νερού από την όχθη κυμαίνεται από 35-60 μέτρα. Η μικρότερη λίμνη είναι σχετικά αβαθής και έκτασης περίπου ενός στρέμματος” .Ηλίας Ζαπουνίδης, Αρχιτέκτων Μηχανικός, Διεύθυνση Υπηρεσιών Στέγασης

(Διεύθυνση Οργάνωσης τομέας αρχείων, Αλιβέρι, Καταγραφή βιομηχανικής πολιτιστικής κληρονομιάς, έκθεση προόδου έργου, Ιούνιος 2004.σελ.18)

**93.Οι κονκάρδες του λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου από την εποχή της Πιρσ 1950-53
(<http://www.thetravelbook.gr/article.asp?catid=30828&subid=2&pubid=63838226>)**

94.Πινακίδα που προειδοποιούσε μέχρι τη δεκατία του 1980 για τη διέλευση του τρένου με λιγνίτη τους περαστικούς(Φωτ.Νεάκης.Κ)

**95.Μνημείο λιγνιτωρύχων στον Κάραβο Αλιβερίου , στο βάθος οι πρώτες ,χαμηλότερες σε ύψος, μονάδες της ΔΕΗ
(<http://www.thetravelbook.gr/article.asp?catid=30828&subid=2&pubid=64186440>)**

1.ΒΔ 232/27/10 1901 του Γεωργίου του Α' με την τρίτη παραχώρηση μεταλλευτικών δικαιωμάτων (ΛΙΓΝΙΤΩΡΥΧΕΙΟ ΑΛΙΒΕΡΙΟΥ)

ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΟΝ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΝΩΝΥΜΟΥ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΑΝΘΡΑΚΩΡΥΧΕΙΩΝ ΑΛΙΒΕΡΙΟΥ

Περιλαμβάνον άπάσας τάς μέχρι τέλους του 1920 έγκριθεί-
 σας τροποποιήσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

'Επωνυμία, έδρα, σκοπός και διάρκεια της 'Εταιρείας.

ΑΡΘΡΟΝ 1.— Συνιστάται άνώνυμος διά μετοχών 'Εταιρεία υπό την έπωνυμίαν «'Ανώνυμος 'Εταιρεία 'Ανθρακωρυχείων 'Αλιβερίου».

ΑΡΘΡΟΝ 2.—'Η 'Εταιρεία έχει την έδραν της έν 'Αθήναις, όπου θα είναι και τό κέντρον της διευθύνσεως και διαχειρίσεως των υποθέσεών της. Τό λογιστήριον όμως και τά βιβλία της 'Εταιρείας δύνανται τή άποφάσει του Διοικητικού αυτής Συμβουλίου να τηρώνται έν 'Αλιβερίω.

ΑΡΘΡΟΝ 3.— 'Αντικείμενον της 'Εταιρείας είναι :

1ον) Να εκμεταλλεύηται παραχωρήσεις λιγνίτου έν τη περιφερεία 'Αλιβερίου, αλλά και γενικώτερον έν 'Ελλάδι ή και έν τη άλλοδαπη.

2ον) Να έμπορεύηται τον έξορυττόμενον λιγνίτην είτε έπιτοπίως είτε έν Πειραιεί και εις οιαδήποτε άλλα μέρη της 'Ελλάδος και του έξωτερικού και δη είτε άπτούσιον, είτε μετεσχηματισμένον εις άλλα είδη, οίον ευλάνθρακας ή πλίνθους (briguette) ιδρούουσα και ένασκοῦσα και οιανδήποτε βιομηχανίαν ήθελε κρίνει σκόπιμον χάριν της εύκολωτέρας και συμφερόωτέρας έξοδοεύσεως του λιγνίτου.

3ον) Να μεταφέρει λιγνίτην και άλλα έμπορεύματα καθώς και έπιβάτας δι' ιστιοφόρων και άτμοπλοίων άτινα ήθελε κρίνει έπωφελές να αγοράση έν όλω ή έν συμμετοχή μετά τρίτων ή και άπλως να ένοικιάση.

4ον) Να εκμεταλλεύηται και οιαδήποτε άλλα μεταλλεία ή ορυχεία έν 'Ελλάδι ή και άλλαχού, ή και να συμμετέχη εις εκμεταλλευτικάς έργασίας παρά τρίτων έπιχειρουμένας, τέλος δέ,

5ον) Να προβαίνη εις οιανδήποτε άλλην έπιχείρησιν μεταλλευτικήν, βιομηχανικήν ή ναυτιλιακήν ήν ήθελε κρίνει, έπωφελή τό Διοι-

Τὰ κονδύλια τοῦ μαθητικοῦ οὐδενίᾳ χρήσουσιν ἐκμεταλλεύσεως.

Ἐάν ἀπομένως ἐγκρίνητε τὰς προαναφερθείσας σκέψεις καὶ προτάσεις τοῦ Συμβουλίου σας, δέον, ἀρ' ὅσον ἀκούσθητε καὶ τὴν ἔκθεσιν τῶν Ἑλεγκτῶν σας νὰ ἐγκρίνητε τὸν ἀποβαλλόμενον ὁμῶν Ἰσολογισμόν, ὡς καὶ τὴν Ἄλυσιν τῆς Μαρτίου Κέρδη καὶ Ζημίας, τῆς ἀξιοθέτου χρήσεως 1924, ἐπειδὴ τε δὲ συμφώνως τῇ ἡμερησίᾳ διατάξει, τὴν ἀπαλλαγὴν ἡμῶν τε καὶ τῶν Ἑλεγκτῶν ἀπὸ πάσης εὐθύνης διὰ τὴν μέχρι τοῦδε διαχείρισίν μας.

Ἐὰν ἔμεις τὸ μέγιστον αὐτοῦ τῆς εἰς ἀπ' τελευτάτα ἐκμεταλλεύσεως τὸ ἄξιον ἔτος 1924 Κόριτοι ἐρημίσαι σπουδαιότητα διὰ τὴν ἄλλην Ἐπιχείρησιν μας πρόθετον. Ἐξ ὅντι, μετὰ μακρὰς μελέτας καὶ συζητήσεις τὸ Συμβούλιόν σας παρήγγειλεν ἐν Γερμανίᾳ τὰ ἀναγκαῖα διὰ τὴν ἔναρξιν τῆς βιομηχανοποιήσεως τοῦ λιγνίτου μας μηχανήματα. Ἐρξάτο δὲ ἤδη ἡ καταβῆ αὐτῶν καὶ αἱ ἐν Ἀλιβερίῳ ἐργασίαι πρὸς τοποθέτησιν τῶν καὶ νέγερσιν τῶν σχετικῶν Ἐργαστασίων.

Οὗτω ἐγκαταστήμεν ἤδη ἐν Ἀλιβερίῳ:

- α.) Ἐργαστασίον Ἀποστάξεως 15-20 τόννων λιγνίτου ἡμερησίως πρὸς παραγωγήν 3 - 7 περίπου τόννων ζυμωθῶρων καὶ 1 ἕως 1,1/2 τόννου κατρίκου ἐπίσης ἡμερησίως.
- β.) Ἐργαστασίον ἀποστάξεως τοῦ παραχρησμένου κατρίκου μας, πρὸς παραγωγήν πίσης, διὰ τὴν πεινθοποίησην τοῦ λιγνίτου μας, καὶ διαθερίελατων θερμίνσεως ἢ καὶ ἔσας ^{καὶ} λιπῶν ^{καὶ} λιπυρικήν καύσεως.
- γ.) Ἐργαστασίον πεινθοποιήσεως πρὸς-ἐπὶ 10 - 15 τόννων λιγνίτου ἡμερησίως μὲν χρησιμοποιήσιν τῆς ἐκ τοῦ κατρίκου μας πίσης, ὡς κολλητικῆ τῶν κλίθων οδοῦ.
- δ.) Κεντρικὸν ἠλεκτρικὸν σταθμὸν, 150 περίπου ἴσων, μὲν λάρητα κατωπλακοντα τὰ ἐκ τῆς ἐκμεταλλεύσεώς μας προσερχόμενα ἀπορρίματα ζιλεῶν λιγνίτου.
- ε.) Ἐλεκτροκίνητον μηχανοσυγγεῖτον διὰ τὰς ἐπισκοπὰς τῶν ἔλων τῆς ἐκμεταλλεύσεως μας μηχανημάτων καὶ ἐργασιῶν.

3.Η 3η σελίδα του ἰσολογισμοῦ-των αποτελεσμάτων ἐκμεταλλεύσεως τῆς χρήσεως 1924 του Δ.Σ τῆς Α.Ε Ἀνθρακωρυχείων Ἀλιβερίου στίς 21 Μαρτίου 1925. Στὸ ἐγγράφο καταγράφονται

**οι εργασίες εκβιομηχάνισης του λιγνίτη με την κατασκευή εργοστασίων απόσταξης και
πλινθοποίησης (Ιστορικό αρχείο Εθνικής Τράπεζας)**

ΕΚΘΕΣΙΣ
ΤΟΥ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΑΝΩΝΥΜΟΥ ΕΤΑΙΡΙΑΣ
ΑΝΘΡΑΚΩΡΥΧΕΙΩΝ ΑΛΙΒΕΡΙΟΥ

Πρὸς

τὴν Τακτικὴν Γενικὴν Συνέλευσιν τῶν Μετόχων αὐτῆς

τῆς 23ης Μαΐου 1930

Κύριοι Μέτοχοι,

Λαμβάνομεν τὴν τιμὴν νὰ υποβάλωμεν ὑπὸ τὴν κρίσιν ὑμῶν τὸν Ἰσολογισμὸν τῆς Ἑταιρίας μας, διὰ τὴν χορῆσιν 1929, συνοδεύοντες τοῦτον με βραχίστις τινὰς περιληψίσεις καὶ πληροφορίας ἐπὶ τῆς ἐν γένει καταστάσεως αὐτῆς.

Ὁ λιγνίτης ἐν τῇ φυσικῇ αὐτοῦ καταστάσει δὲν δύναται νὰ ἐκκερβῇ ὄρισμένον μέγεθος καταναλώσεως, καὶ τοῦτο οὐχὶ ἐπωφελῶς, μὴ δυνάμενος νὰ συναγωνισθῇ τὰς εὐθηνὰς τιμὰς τοῦ Ἀγγλικοῦ ξυλάνθρακος, πρὸ παντὸς βαρυνόμενος διὰ μεγάλου κόστους παραγωγῆς, ὀγκωδῶν μεταφορικῶν δαπανῶν καὶ βαρείας φορολογίας. Ἐνεκεν τῶν λόγων τούτων ἐκρίθησαν ἐπιβεβλημένα τὸ μὲν ἢ αὐξήσει τῆς παραγωγῆς ὅπως κατέλθῃ τὸ κόστος παραγωγῆς, τὸ δὲ ἢ βιομηχανοποιήσῃ τοῦ πλεονάζοντος πέραν τῆς δυναμικότητος τῆς καταναλώσεως ποσοῦ, διὰ τῆς κατασκευῆς ξυλάνθρακος καὶ πλίνθων.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον προέβημεν πρὸ ἑτῶν εἰς δοκιμαστικὴν ἐγκατάστασιν ὅπως διανοοῦμεν τὴν ὁδὸν καὶ κατόπιν εἰς τὴν συναμολόγησιν δανείου ὀμολογιακοῦ ἑλῶν Ἀγγλίας 47.000, ὅπως ἐπεκτείνωμεν τὰς ἐγκαταστάσεις καὶ ἐξοφλήσωμεν τὰ βερίνοντα τότε χρεὴ τῆς Ἑταιρίας. Τὸ προϋπολογισθὲν ὅμως ποσὸν τοῦτο δὲν ἐπάρκεισεν καὶ ἐπραγματοποιήθη δεύτερον δάνειον ἑλῶν 16.000. Ἀμφότερα ἐνεκρίθησαν διὰ τῶν ἀποφάσεων τῶν ἐκτάκτων Γενικῶν Συνελεύσεων τῶν μετόχων τῆς 11ης Αὐγούστου 1927 καὶ 23ης Δεκεμβρίου 1928. Ἀλλὰ καὶ τὸ τελευταῖον δάνειον ἐδελχθη ἀνεπαρκῶς καὶ ἡ Ἑταιρία ἐβρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ προσφύγῃ εἰς νέα δάνεια εἰς τρεχοῦμενον λογαριασμὸν περίπου Δραχ. 7.000.000. Καὶ ἐν τούτοις ἡ Ἑταιρία ἐβρίσκειται στενοχωρημένη χρηματικῶς.

Ἐπὶ τὸ βῆμα τοιοῦτου χρέους πιθανῶς ἢ βιομηχανοποιήσῃ δὲν δύναται ν' ἀποβῇ ἱκανοποιητικὴ ὅπως ἀνταποκριθῇ πλήρως εἰς τὰς υποχρεώσεις τῆς Ἑταιρίας. Βραδύτης κατασκευῆς τῶν ἐγκαταστάσεων, δι' ἣν συνετέλεσαν καὶ κακὰ καιρικαὶ συνθήκαι τὸ παρελθὸν ἔτος, ὥστε τὰ προϊόντα μας νὰ φθιάσωσι εἰς τὴν ἀγορὰν μόλις πρὸ ὀλίγων μηνῶν, ἐπεδείνωσεν τὴν κατάστασιν.

Ἡ ἐξακολούθησις τῆς ἐργασίας τῆς βιομηχανοποιήσεως καὶ τῶν προπαρασκευαστικῶν ἔργων ἀπαιτοῦν χρήματα ἅτινα δὲν ἐπάρκουν. Ἐπιβάλλεται δὲ ἡ καιροβολία τῶν ἐργασιῶν. Εἰπὶ δὲ καταβλητέον καὶ οἱ τόκοι τοῦ Α' ὀμολογιακοῦ δανείου ἑλῶν 47.000, λήξαντος τὴν 2αν Ἰανουαρίου τ. ε. καὶ οὗς τὴν καταχωροῦμεν εἰς τὸ ἐνεργητικὸν ὡς ἀπομεινῶντα διαμέσεως τόκους δανείων, καθ' ὅτι τὰ ἔργα δι' αὐτὰ προσωρίζοντο εἰς ἑξῆς ἐγκαταστάσεως, ἅτινα κατὰ τὸν νόμον περὶ Ἀνωνύμων Ἑταιριῶν εἰσὶν ἀποβεβητέα εἰς δέκα ἔτη καὶ διὰ τοῦτο ποιοῦμεν ἀπόσβεσιν τοῦ 1/10 ἡτοι Δραχ. 153.293.50.

Ἐνεκεν τῶν λόγων, τούτων καὶ πρὸ παντὸς ὅπως περιορίσωμεν τὰς δαπάνας, δι' αἷς δὲν ἐπάρκουν τὰ μέσα, ἐπὶβρέθη ἐπιβεβλημένη ἡ ἀνάγκη μέχρι νικαιτέρου τοῦ περιορισμοῦ ὀρισμένων ἐργασιῶν καὶ δι' τῶν προπαρασκευαστικῶν ἔργων καὶ τῆς βιομηχανοποιήσεως, ὥστε πρὸς τὸ παρὸν νὰ ἐπιειχθένται ἐξόρυξις 2000—2500 τόννων μηνιαίως, ὧν εἰς μέρος ἢ κατενδύσεις,

4. Έκθεσις του Δ.Σ της Ανωνύμου Εταιρίας Ανθρακωρυχείων Αλιβερίου 29 Μαΐου 1930 (Ιστορικό αρχείο Εθνικής Τράπεζας)

ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ Α. Ε.
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΕΩΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ

Αριθ. Φακ. _____

ΔΕΛΤΙΟΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ

Επωνυμία ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΑΝΘΡΑΚΩΡΥΧΕΙΩΝ ΑΛΙΒΕΡΙΟΥ (υπό έγκαθάρισιν)

Είδος Έργασιων _____

Διεύθυνσις _____ Πόλις _____

917 (3041)

I

Ανώνυμος Εταιρεία ίδρυθεσα κατόπιν Β. Δ. τής 18.4.1917 με κεφάλαιον δραχ. 12.500.000. Διευθύνων πρόεδρος κατέληξεν εν έτει 1925 εις δραχ. 12.500.000. Μετόχας των δραχ. 100.- έναστη, εις δ ποσόν και παραμένει εκτοτε Διοκόσ τής εταιρείας είναι ή επικεταλλεύσις των λιγνιτοφόρων στρωμάτων τής περιφέρειας Αλιβερίου.-

Η εταιρεία αυτή θέσασα ως πρόγραμμα τήν ανάπτυξιν τής εκμεταλλεύσεως και χρησιμοποίησης εν Ελλάδι του λιγνίτου και των προϊόντων αυτού, προέβη εις σύναξιν μεγάλων λογισμικών δανείων εις Αίρας, ως και εις δραχμάς τοιούτων χορηγηθέντων υπό τής ημετέρας τής, τα οποία έχρησιμοποίησεν διά τήν επέκτασιν των έργων της εγκαταστάσεων.-

Παρά τήν προσπάθειάν της ταύτην αντίστοιχα γεγονότα σφαιρόμενα εις τήν υπόθεσιν του λιγνιτικού προβλήματος κατέληξαν ώστε ή παραγομένη ποσότης λιγνίτου να μη καταναλίται και σ'αυτ' ή εταιρεία συνεπεία ήμικων εύρεση πρό άδιεξόδου και εν έτει 1934 έτέθη έγκαθάρισιν, ήτις και εκτοτε συνεχίζεται χωρίς όμωσ να παύση να εργάζεται.-

Αμα τ'η αναλύσει τής Ελλάδος εις τήν τελευταίαν διεθνή σύραξιν ή εταιρεία είχε ως έγγυανθή, χωρίς εις τας προσπάθειας των έγκαθαριστών αυτής κ.κ. Μαράκη Δεωνίδα πειρίκου, έφοπλιτοϋ, Δημητρίου Λύδη, κτηματίου και Αντωνίου Καλαγαρόη, Διηγόρου Διευθυντοϋ τής Εθνικής Τραπέζης.-

Ως μ'ος ειπεν ο κς Καλαγαρόης, νυν διηγόρος και παρά τ'η εταιρεία ταύτη (και με αίωμα υπογραφής) ο κς Μαράκης Δ. Επιχειρητικός, όστις σήμερα είναι κάτοχος τής πλειτητος των μετοχών, μετά τήν λήξιν του πολέμου, σκευάσει μ'άπασματήσιν τήν εταιρείαν κα συνεχίση τήν εκμετάλλευσιν αυτής, βάσει των νεωτέρων πορισμάτων τής επιστημονικής εκταλλεύσεως και χρησιμοποίησης του λιγνίτου.-

II

Η εν λόγω εταιρεία, αμα τ'η ενόρξει των έργων της τ'η 1917 ήγόρασε τας τρεις περιοχάς του Αλιβερίου παραχωρήσεις συνολικής έκτασεως 31.500.- στρεμμάτων και μέχρι τέλους του 1919 προέβη εις τήν δημιουργίαν εγκαταστάσεων όχι μόνον διά τήν έξόρυξιν λιγνίτου αλλά και διά τήν πατεργασίαν αυτού.-

Κατά τας γενομένας τ'η 1919 μελέτας υπολογίσθη ότι κατ'ελάχιστον όριον ή περιεχομη εν τ'η λιγνιτοφόρ'η λειάνη του Αλιβερίου ποσότης ύλικου άνέρχεται εις 12 εκατομμύρια.-

5. Έγγραφο της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος, Δελτίον Πληροφοριών για την πορεία της Α.Ε Ανθρακωρυχείων Αλιβερίου στις 28-12-1943. Καταγράφεται το γεγονός ότι η εταιρεία ετέθη υπό εκκαθάριση από το 1934 και ότι έχει πλήρως εξυγιανθεί το 1940

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ ΔΕΗ Α.Ε.

ΑΡΧΕΙΟ : Αρχείο Καρατζά

ΣΕΙΡΑ : .....

ΦΑΚΕΛΟΣ: .....

Έκθεσις

Επί της πορείας και των γενικῶν συνθηκῶν
ἐκμεταλλεύσεως τῶν Ἀνθρακωρυχείων Ἀλιβερίου

1946-1949

Ἡ παροῦσα ἔκθεσις ἀναφέρεται εἰς τὴν περίοδον ἀπὸ 1ης Ἰουνίου 1946
μέχρι 31ης Δεκεμβρίου 1949.

Α. Πορεία ἐκμεταλλεύσεως

✓ Ἡ κατὰ τὴν 31ην Ἰουλίου 1944 γενομένη ἐκ μέρους τῶν Ἐλασιτῶν ἀνατίναξις τοῦ Κ.Η.Σ. τῶν ἀνθρακωρυχείων, με ἀποτέλεσμα τὴν ὀλοσχερῆ καταστροφὴν τῆς ἀτμομηχανῆς καὶ ζημίας εἰς τὰς ἀεριομηχανάς, ἀπέτελεσε σοβαρώτατον πλῆγμα εἰς τὴν ἐκμετάλλευσιν, διότι ἡ ἀδυναμία τῆς παροχῆς ἡλεκτρικῆς ἐνεργείας, ἐκτὸς τοῦ ἀμέσου γεγονότος τῆς διακοπῆς τῶν ἐργασιῶν, εἶχεν ὡς δευτέραν λίαν δυσάρεστον συνέπειαν τὴν ὀλοσχερῆ κατάλυσιν τῆς κυριωτέρας ἐργασίας, τῆς "Β ρ ὕ σ η ς", ὑπὸ τῶν ὑδάτων.

✓ Ἡ μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν Γερμανῶν ἀκολουθήσασα Ἐλασοκρατία, τὸ Δεκεμβριανὸν κίνημα καὶ ἡ γενικὴ κατάστασις τῆς Χώρας, μόλις τὸν Μάιον τοῦ 1945 ἐπέτρεψαν τὴν ἔναρξιν τῶν ἐργασιῶν ἐκμεταλλεύσεως. Ἡ δυσκολία ὅμως διαθέσεως τοῦ λιγνίτου καὶ αἱ ποικίλλαι οἰκονομικαὶ ἐπιβαρύνσεις ὡδήγησαν, μετὰ 10μηνον λειτουργίαν, εἰς τὴν ἀπόφασιν τῆς ἐπ' ἀόριστον διακοπῆς τῶν ἐργασιῶν ἀπὸ τῆς 1ης Μαΐου (1946). Τελικῶς ἐπεκράτησεν ἡ ἀποψις τῆς ἐπαναλήψεως τῶν ἐργασιῶν, πράγματι δὲ ἀπὸ τῆς 1ης Ἰουνίου τοῦ 1946 καὶ μέχρι σήμερον αἱ ἐργασίαι ἐκμεταλλεύσεως συνεχίζονται κανονικῶς.

./.

6. Έκθεση επί της πορείας και των γενικῶν συνθηκῶν ἐκμεταλλεύσεως των Ἀνθρακωρυχείων Ἀλιβερίου 1946-1949 (Ἱστορικό ἀρχεῖο ΔΕΗ, Ἀρχεῖο Καρατζά). Ἡ 1η σελίδα καταγράφει το σαμποτάζ των Ἐλασιτῶν στο λιγνιτωρυχεῖο Ἀλιβερίου στις 31 Ἰουλίου 1944.

- 12 -

λιγνιτωρυχείου, ως εξάγεται εκ του παρατιθεμένου πίνακος:

Έτος	Διανομή μερίσματος	Κέρδη	Ζημιάι
1917	12.50%	Δρ. 466.394	Δρ. -----
1918		-----	-----
1919		-----	" 184.300
1920		-----	1.509.200
1921		-----	470.875
1922		-----	795.000
1923	9%	" 897.155	----
1924		---	611.000
1925		" 212.886	----
1926		" 802.000	----
1927		" 19.500	----
1928		" ----	1.459.000
1929		-- ----	1.567.000
1930		1.686.512	----
1932		-----	-----
		Δρχ. 4.084.447	Δ. 6.596.375.-

✓ Τό ποσόν τῶν ἀνωτέρω ζημιῶν προσαυξάνεται ἔτι περαιτέρω ἄν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἡ παράλειψις ἐπαρκῶν ἀκοσβέσεων ἐπί τῶν ἐγκαταστάσεων αὐτῆς. Συνεχεῖς τῶν ζημιῶν τούτων ἡ ἐταιρεία κατὰ τό ἔτος 1934 ἐτέθη ὑπό αὐτοεκαθάρσιν. -

3) Ἡ τοιαύτη ἐπιζημία ἐκμετάλλευσις τῶν προκειμένων ἀνθρακωρυχείων εἶχεν ἀντίκτυπον καί ἐπί τῆς ἐν τῷ χρηματιστηρίῳ τιμῆς τῶν προκειμέ-

7.Η 15 σελιδη έκθεση της Επιτροπής προς διενέργεια διαπραγματεύσεων περί εξαγοράς των λιγνιτωρυχείων Αλιβερίου από τη ΔΕΗ.

(Ιστορικό αρχείο ΔΕΗ, Αρχείο Καρατζά). Στη σελίδα 12 παρατίθεται πίνακας με τα κέρδη και τις ζημίες της εταιρείας από το 1917-1932

- 14 -

ταχύτεραν τροφοδότησιν τοῦ ὑπὸ μελέτην θερμικοῦ ἐργοστασίου ἠλεκτροπαραγωγῆς καὶ ὅτι ἡ ἐνδεχομένη λόγῳ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν διατυπώσεων τῆς ἀναγκαστικῆς ἀπαλλοτριώσεως ἐπιβράδυνσις θὰ ἐπέφερον εἰς τὸ Δημόσιον ζημίαν μεγαλυτέραν τοῦ ἐπιτευχθησομένου κέρδους ἀποφασίζει ὁμοφώνως ὅπως δεχθῆ τὴν ὑπὸ τοῦ κατόχου κατ'ἀρχαυτον ἐ.ἔ. προσφερθεῖσαν τιμὴν τῆν 40.000 δρχ. κατὰ μετοχὴν ἢν θεωρεῖ λίαν ἱκανοποιητικὴν διὰ τὸν πωλητὴν καθ'ὃ ὑπερβαίνουσαν κατὰ πολὺ τὸ ποσὸν ὅπερ ὑπὸ τὰς εὐνοϊκωτέρας δυνατὰς συνθήκας περιστάσεις θὰ ἦτο δυνατόν νὰ λάβῃ, ἡ τελικῶς ὁ κ.Μ. Ἐμπειρῖκος δι'ἐκστὴν τῶν κατεχομένων παρ'αὐτοῦ μετοχῶν εἰς περίπτωσιν ἀναγκαστικῆς ἀπαλλοτριώσεως τοῦ ἀνθρακωρυχείου. Τὴν ἀπόφασιν ταύτην ἀνεκοίνωσεν ἡ Ἐπιτροπὴ εἰς τὸν κ. Ἐμπειρῖκον ὅστις ἐφάνη ἐπιμένων εἰς τὴν ἐσχάτως καὶ ἄνευ δικαιολογίας αἰτηθεῖσαν τιμὴν ἐκ 50.000 δρχ. κατὰ μετοχὴν. -

Κατόπιν τούτου ἡ Ἐπιτροπὴ ἐξουσιοδότησε τὸν Πρόεδρόν της κ. Χατζηδάκη νὰ ἀνακοινώσῃ ἀμέσως τὴν ἀνωτέρω ἀπόφασίν της εἰς τὸν κ. Ἐμπειρῖκον τοῦ Συντονισμοῦ καὶ συνέταξε τὴν παροῦσαν ἐκθεσίαν της ἢν μετὰ τῶν συνημμένων ὑποβάλλει εἰς τὸν κ. Ἐμπειρῖκον τοῦ Συντονισμοῦ. -

Ἐν Ἀθήναις, τῆ 20 Ὀκτωβρίου 1960

Η.Α.Ε.

κατὰ

Α. ΧΑΤΖΗΔΑΚΗΣ

Η. ΓΟΥΝΑΡΗΣ

Δ. ΚΑΛΑΜΑΡΙΩΤΗΣ

**8.Η 15 σελιδη έκθεση της Επιτροπής (20 Οκτωβρίου 1950)προς διενέργεια
διαπραγματεύσεων περί εξαγοράς των λιγνιτωρυχείων Αλιβερίου από τη ΔΕΗ.
(Ιστορικό αρχείο ΔΕΗ, Αρχείο Καρατζά). Στην τελευταία σελίδα η επιτροπή εκ μέρους του
Ελληνικού Δημοσίου προτείνει την τιμή των 40.000 δραχμών ανά μετοχή στον ιδιοκτήτη
Μαράκη Εμπειρίκο.**

- 5 -

Ίσχυρίζομεθα ότι ὁ ἄνωτέρω συλλογισμὸς τῆς Ἐπιτροπῆς εἶναι ἀ-
θαίρετος καὶ ἀφίσταται τελείως τῆς πραγματικότητος διότι ὑπάρχει
πλήρης ἀνάλυσις τῶν ὑποκειμένων εἰς ἀπόσβεσιν στοιχείων τῆς ἐπι-
χειρήσεως, ἅτινα μετὰ τὴν ἐπιβεβλημένην ἐκ τοῦ Νόμου ἀναπροσαρμο-
γὴν καὶ ἀποσβέσεις μέχρι τοῦ 1949, μᾶς δίδουν, κατὰ τὸν συνημμένον
πίνακα ἀναπροσαρμογῆς τῆς ἐταιρικῆς περιουσίας, τὰ ἑξῆς δεδωμένα:

* Αξία ὄρυχείου	Δρχ. 4.696.000.000.-
Οἰκήματα	" 188.421.000.-
* Ἀγροκτήματα	" 392.740.000.-
* Ἐγκαταστάσεις παλαιαί	" 380.000.000.-
Νεαὶ ἔγκαταστάσεις (ἐτῶν 1948 ἕως 50)	" 280.000.000.-
* Ὑλικά ἀποθήκης μὴ ἀναλωθέντα	" 100.000.000.-
* Ἐνεργητικὸν μεῖον ὑποχρεώσεις (ὡς ἡ ὑποβληθεῖσα εἰς Ἐπιτροπὴν ἀρχικὴ κα- τάστασις)	" 306.000.000.-
Σ ὅ ν ο λ ο ν	Δρχ. 6.343.161.000.-

Καθ' ἡμᾶς, μέ βάσιν πάντοτε τὸν συλλογισμὸν τῆς Ἐπιτροπῆς ὅτι
τὸ συνολικὸν κεφάλαιον τῆς ἐπιχειρήσεως ἀνέρχεται εἰς δραχμ.
6.000.000.000, ὅπερ κατὰ σύμπτωσιν ὀλίγον διαφέρει τοῦ ἄνωτέρω,
ἡ ἀκριβὴς ἐκτίμησις τῶν περαιτέρω διὰ τὸν νέον ἀγοραστὴν ἀποσβέ-
σεων εἶναι ἡ ἑξῆς:

* Αξία ὄρυχείου, ἀπόσβεσις μηδὲν ἐφ'
ὅσον ἔχουν ἤδη ὑπολογισθῆ κατὰ τὴν
ἀναπροσαρμογὴν ἀποσβέσεις κατὰ 80%,
ἐνῶ ἐν τῇ πραγματικότητι ἔχει ἐκ τοῦ
ὄρυχείου ἀποληφθῆ ποσότης λιγνίτου
ἀντιπροσωπεύουσα συνολικῶς μόνον τὸ
2% ἐπὶ τῶν βεβαιωμένων ἀποθεμάτων.

Οἰκήματα, ἀπόσβεσις 2,5% (τὸ ἐκ τοῦ
Νόμου ἐπιβαλλόμενον ἀνώτατον ὄριον) Δρχ. 4.700.000

./.

9. Το υπόμνημα του Μαράκη Εμπειρικού προς το Υπουργεῖο Συντονισμού σελίδα 5 όπου καταγράφονται τα περιουσιακά στοιχεία της Α.Ε Ανθρακωρυχείων Αλιβερίου με αποτέλεσμα να ανεβαίνει το κόστος εξαγοράς της επιχείρησης από τη ΔΕΗ (Ιστορικό αρχείο ΔΕΗ, Αρχείο Καρατζά).

1963 / 8-Σ-51

Ἐν Ἀθήναις τῇ 8ῃ Ὀκτωβρίου 1961

Π ρ ό ς

Τῆν Δημοσίαν Ἐπιχείρησιν Ἑλεκτρισμοῦ

Ἐνταῦθα

Ἐν συνεχείᾳ τῆς ἀπό 28 Ἀγούστου ἑ.ἑ. ἐπιστολῆς μας καί κατόκιν ἡμετέρας ἀντιπροτάσεως ἐπί τοῦ ζητήματος τῆς ἐκ μέρους σας ἀναλήψεως τοῦ Προσωπικοῦ μας Ἀλιβερίου, ἔχθμεν τήν τιμὴν νά γνωρίσαμεν ἡμῖν τὰ ἑξῆς :

I.- Ὡς καί εἰς τό προγενέστερον ἔγγραφόν μας ἀναφέρομεν, ἐκ τῶν 21 ὑπαλλήλων μας οἱ 10 ἀποτελοῦν τό προσωπικόν Γραφείων (λογιστήριον, ταμείον, ἀποθήκη), οἱ ὑπόλοικοι δέ 11 εἶναι ἐπιστάται ὑπογείων ἐργασιῶν, προϊστάμενοι συνεργείων καί ἔμμισθοι τεχνῖται. - Ἄπαντες εἶναι μόνιμοι κάτοικοι Ἀλιβερίου ἢ Ἀγίου Λουκά, ἔχουν ἐπιλεγῆ κατά τήν μακροχρόνιον δράσιν τῆς ἡμετέρας Ἐταιρείας, εἶναι ἰκανώτατοι, ἐν ἐνὶ λόγῳ ἔχουν βασίσει τήν ζωὴν των εἰς τό ἀνθρακωρυχεῖον, πλήν δέ τοῦ ἐπαγγελματικοῦ συνδέσμου των μέ τήν ἐργασίαν των ἔχουν δημιουργηθῆ κατά τήν μακροχρόνιον θητείαν των καί ψυχικοί πλέον δεσμοί ἐθνοοῦντες τήν ἐν τῷ μέλλοντι ἀπόδοσίν των. Ἡ προοπτική, ἐξ ἄλλου, τοῦ μέλλοντος εἶναι ἐνθαρρυντική διὰ τούς ἀνθρώπους αὐτούς ἐφ' ὅσον ἡ ἡμετέρα Ἐπιχείρησις πρόκειται ν' ἀναπτυχθῆ εἰς ἰσχυρόν ὄργανον παραγωγῆς οὐδόλας ἀναμενομένου ὅτι ἐξ οἰασθήποτε ἐξελίξεως τῶν ἐργα-

./.

10. Έγγραφο προς τη ΔΕΗ (8-10-1951) από την ΑΕ Ανθρακωρυχείων για την πρόσληψη-
 απορρόφηση του εργατικού δυναμικού της επιχείρησης
 (Ιστορικό αρχείο ΔΕΗ, Αρχείο Καρατζά).

- 2 -

σιών τό είδος τής υπ' αὐτῶν προσφερομένης ὑπηρεσίας θά κατα-
 στῆ κεριττόν.

Ἰκὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς ἑνὸς ὑπαλλήλου μέ πολυετῆ εὐ-
δόκιμον προϋπηρεσίαν, μέ' δεσμούς καί ζῆλον διὰ τήν ἐργασίαν
του, ἐνισχυομένας ἐκ τοῦ γεγονότος τής σταθεροποιήσεως τής
θέσεώς του ἐργοδότη των, εὐνόητον εἶναι νά του ἐκασξηθῆ
τό ἐνδιαφέρον του, νά εἶναι περισσότερο ἀποδοτικός ὥστε
νά καταστῆ περισσότερο ἀναγκαῖος καί χρήσιμος εἰς τήν ἐπι-
χείρησίν του.

II.- Παρόμοιοι ὅροι ἐπαγγελματικοῦ καί ψυχικοῦ συνδέσμου
 Προσωπικοῦ πρὸς ἐργασίαν ἰσχύουν καί διὰ τοῦς ἤδη ὑπηρε-
 τοῦντας ἡμερομεθίους ἐργατοτεχνίτας τῶν ἀνθρακωρυχείων.

Πράγματι, ἅπαντες εἶναι μόνιμοι κάτοικοι Ἁγίου Λουκά,
Γαβαλά καί Ἁγίου Ἰωάννου μέ μεταλλευτικήν παράδοσιν καί
ἐμπειρίαν. Εἶναι οὗτοι οἱ ἐκ τῶν κατοίκων τῶν ἐν λόγῳ χω-
ρίων (ἐκτῆμονες) ἢ μέ κολύ μικρόν γεωργικόν κλῆρον καί στη-
ρίζουν τήν ζωὴν των εἰς τήν ἐπιχείρησιν τοῦ ἀνθρακωρυχείου,
ἐθισμένοι δέ εἰς τήν ὑπόγειον ἐκμετάλλευσιν, κινδύμενοι εἰς
τό ἔργον ὡς ἐν τῷ οἴκῳ των, θ' ἀποτελέσουν ἀναμβισθητήτως
τοῦς πυρήνας εἰς τήν προβλεπομένην συγκέντρωσιν τῶν 1000
περίπου ἐργατοτεχνιτῶν τοῦ ἀνεπτυγμένου ἀνθρακωρυχείου.

Συνεπῶς, ἡ ὑμετέρα Ἐπιχείρησις οὐδέποτε θά εὔρεθῆ
 εἰς τήν ἀνάγκην ν' ἀπολύσῃ ^{τινὰ} (τῶν ἐμπείρων τούτων ἐργατοτεχνι-
 τῶν καθ' ἣν στιγμὴν θά εἶναι αὔξουσαι αἱ ἀνάγκαι αὐτῆς εἰς
 τοιαύτας ἐργατικὰς χεῖρας. ↑

./.

11. Συνέχεια εγγράφου προς τη ΔΕΗ (8-10-1951) από την Α.Ε Ανθρακωρυχείων για την πρόσληψη του εργατικού δυναμικού (Ιστορικό αρχείο ΔΕΗ)

ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟΝ ΠΑΡΑΛΑΒΗΣ

1/11/1951

Δυνάμει του από 24 Νοεμβρίου 1950 Β.Δ. της υπ' αριθ. 1998/1188 Υ.Ε.Ε.Η. της 12ης Ιανουαρίου 1951 απόφασης του Υπουργείου Συντονισμού απηλοδοτήθη έκτασις αγροτικών ακινήτων έκτασης στρεμμάτων 449.03, χωρίδος εκτάσεως 20 στρεμμάτων, εφ' ης είναι εστραμμένη ή σιδηροδρομική γραμμή ή συνδέουσα τά λιγνιτορυχεία Αλιβερίου με τον λιμένα, και παραχωρήσεων μεταλλείου, εγκαταστάσεων, μηχανημάτων, κηρίων, επίπλων, σκευών, θλικών, εξαρτημάτων, εργαλείων, πίσης φύσεως εφοδίων, σιδηροτροχιών, τροχαίου θλικού τεχνικών έργων και λοικών παραρτημάτων, εις βάρος της εν Αθήναις εδρευούσης και υπό εκκαθάρισιν τελούσης Ανωνύμου Εταιρίας υπό την επωνυμίαν "Ανθρακωρυχεία Αλιβερίου".

Είτα κατόπιν 1) της υπ' αριθ. 53450/23.7.51 απόφασης του Υπουργείου Βιομηχανίας "περί μεταβιβάσεως δικαιωμάτων του Δημοσίου εις την Δημόσιαν Επιχείρησιν Ηλεκτρισμού οριζομένην εις το Β.Δ. της 24/11/1950" 2) της υπ' αριθ. 408/1951 απόφασης του κ. Προέδρου των εν Χαλκίδι Πρωτοδικών καθαρίας διὰ προσωρινής διατάξεως τήν καταβλητέαν αποζημίωσιν και 3) της καταθέσεως της ως άνω αποζημιώσεως, ανεφασίσθη μεταξύ των ενδιαφερομένων μερών ή παραλαβή της εγκαταστάσεως του ως άνω μεταλλείου, γενομένη παρ' εκπροσώπων της Εταιρίας PIERCE MANAGEMENT, INC., διὰ λογαριασμόν της Δημοσίας Επιχειρήσεως Ηλεκτρισμού, δυνάμει της από 9/11/1950 συμβάσεως της μετά του Ελληνικού Δημοσίου μεταβιβαθείσης τη Δ.Ε.Η. δυνάμει από 10/1/1951 έκστολης του Υπουργού του Συντονισμού και της από 1/10/1951 συμπληρωματικής συμβάσεως μεταξύ της ως άνω Εταιρίας και της Δ.Ε.Η.

Όθεν εν Αλιβερίω σήμερον τη 9 Νοεμβρίου 1951 οί κάτωθι υπογεγραμμένοι, αφ' ενός μέν Η. Ο. YOUNG και JOHN F. MCCAUGHEY, εκπροσωπούντες εν προκειμένω τήν Εταιρίαν PIERCE MANAGEMENT, INC. Εντολοδόχον της Δημοσίας Επιχειρήσεως Ηλεκτρισμού άποτελούντες έπιτροπήν έντεταλμένην διὰ λογαριασμόν της Εταιρίας υπό τήν ως άνω ανεφέρθη ιδιότητα, τήν παραλαβήν της εν Αλιβερίω πάσης φύσεως περιουσίας της Α.Ε. Ανθρακωρυχείων Αλιβερίου, πλην των γροκτημάτων, αφ' άλλου δέ οί Ανδρέας Καρατζής και Σταύρος Βήχος ορισθέντες εκ μέρους της Α.Ε. Ανθρακωρυχείων Αλιβερίου διὰ του από 29-10-51 εγγράφου της προς τήν Δ.Ε.Η. ως έπιτροπή παραδόσεως της ως άνω περιουσίας της, προέβρισεν σήμερον 1ην Νοεμβρίου 1951 εις τήν καθιερωμένην διαδικασίαν παραδόσεως και παραλαβής αυτής.

- 2 -

Ἡ ὡς ἄνω περιουσία περιλαμβάνεται ἢ ἑνὸς μὲν εἰς τὴν ἀπογραφὴν ἐν τῇ ὁποίᾳ τὰ πάσης φύσεως περιουσιακὰ στοιχεῖα τῆς Ἑταιρίας ἀναγράφονται λεπτομερῶν ἕναστος, ὑποδιαιρούμενὰ εἰς ἕξι γενικὰς κατηγορίας ἦτοι:

1) Κτίρια 2) Μόνιμα ἔργα 3) Τροχαῖον ὕλικόν 4) Κεντρικὸς Ἡλεκτρικὸς Σταθμὸς 5) Μηχανήματα καὶ ἔργαλεῖα καὶ 6) Ἐπιπλα, σκευὴ, τηλέφωνα, ἢ ἑτέρου δὲ εἰς τὴν ἀπογραφὴν ὕλικου ἀποθήκης ἐν ἣ ἡ λεπτομερῶς ἀναγράφονται τὰ κατὰ τὴν κριτὴν τῆς 1ης Νοεμβρίου ἔ.ἔ. πάσης φύσεως ἀναλώσιμα ὕλικὰ καὶ ἀνταλλακτικὰ μηχανημάτων κλπ. ἅτινα εὐρέθησαν ἐντὸς τῆς ἀποθήκης τῆς Ἑταιρίας.

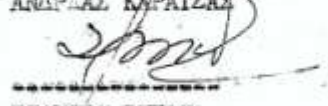
Τὰ ἑνωτέρω δύο τεύχη ἀπογραφῶν ἀπετέλεσαν τὸν ὁδηγὸν τῆς ἀνευρέσεως καὶ ἀναγνώσεως ἀπάντων τῶν ἐν αὐταῖς λεπτομερῶς ἀναγραφομένων πάσης φύσεως περιουσιακῶν στοιχείων, ἐμυνογραφήθησαν κατὰ σελίδα καὶ ὑπεγράφησαν, ἐπισυνάπτονται δὲ εἰς τὸ παρὸν πρωτόκολλον ἀποτελοῦντα ἀναπόσπαστον αὐτοῦ μέρους.

Τὸ παρὸν πρωτόκολλον συνετάχθη αὐθιμῆρον καὶ ὑπογράφεται ὡς ἑξέται.

οἱ

Παραδόντες

 ΑΝΑΠΡΑΣ ΚΑΡΑΤΖΑΣ

 ΣΤΑΥΡΟΣ ΒΗΧΟΣ

οἱ

Παραλαβόντες

 Η. Σ. ΥΣΟΥΝΙ

 JOHN F. MCCAUGHEY

12. Το Πρωτόκολλο Παραλαβῆς(2 σελίδες) τῆς Α.ΕΑνθρακωρυχείων ἀπὸ τὴν Pierce Management ὡς ἐντολοδόχου ἐταιρείας τῆς ΔΕΗ στῆς 1-1-1951 (Αρχεῖο λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου)

(11)

L I S T

OF INDEMNITY FOR ALIVERI COAL-MINE CO., INC., EMPLOYEES AND HIRED
TECHNICAL PERSONNEL ACCORDING TO LAW NO. 118

NAME	SPECIALTY	RATE	YEARS OF SERVICE	SALARIES	AMOUNT
Davros Vichos ✓	Deputy Director	2.550	23	19	48.450
Ick Sigalas	—	1.500	20	16	24.000
. Botsaris ✓	Topographer	1.550	10	6	9.300
ela Botsaris ✓	Accountant A!	1.300	10	6	7.800
onst. Georgousis	" B!	1.150	8	5	5.750
am. Papaioanou ✓	Cashier B!	1.100	9	5	5.500
nton. Skaldis ✓	Storekeeper	1.100	8	5	5.000
lissys Gregoriades	Clerk	920	2	2	1.840
lck Karapas	"	680	2	2	1.360
. Papageorgiou ✓	"	720	1	1	.720
. Emanuel ✓	Foreman	1.500	10	6	9.000
th. Pilichos ✓	Supervisor	1.500	10	6	9.000
. Sideris	"	1.500	8	5	7.500
t. Bokaris	"	1.400	2	2	2.800
nil. Papafilipou ✓	Electrician	1.500	7	4	6.000
etr. Stamatopoulos	Engineer	1.330	10	6	7.880
aul Ketrontas ✓	"	1.280	2	2	2.560
ohn Ppirigos ✓	"	1.040	2	2	2.080
hr. Stamatopoulos ✓	Engine Driver	1.330	10	6	7.880
tam. Gripsas	"	1.280	10	6	7.680
onst. Giovanakis	"	1.040	2	2	2.080
					174.180
Christmas and New Year's					
Bonus Overcharge 12%					21.402
Total					195.582

L-I-S-TOF INDEMNITY FOR ALIVERI COAL-MINE CO., INC., LABOR AND TECHNICAL
PERSONNEL ACCORDING TO LAW NO. 118

Apostolou Loukas	30	27.400	822.000
Apostolou George	15	27.400	411.000
Apostolou Kyriakos	8	13,700	109.600
Apostolou Loukas Dem.	30	23.000	690.000
Antoniou George L.	15	27.400	411.000
Antoniou Nick. Velissar	15	27.400	411.000
Antoniou Anton. "	15	27.400	411.000
Antoniou Const. Loukas	15	31.400	471.000
Antoniou George Styl.	8	27.400	219.200
Antoniou Stavros	30	22.000	660.000
Antoniou Loukia St.	15	16.000 ✓	240.000
Arvanitis Anast. B.	30	22.000	660.000
Arvanitis John Anast.	15	22.000	330.000
Arvanitis Nick St.	15	27.400	411.000
Arvanitis Const.	8	24.800	198.400
Arvanitis Panagioti J.	15	18.000	270.000
Argyriou Alexandra	15	14.000 ✓	210.000
Argyriou Dem.	30	27.400	822.000
Veronikiatis Const.	15	22.200	333.000
Vouvos George	30	27.400	822.000
Vouvos Dem. G.	8	22.200	177.600
Vlachos George	30	27.400	822.000
Glaros Loukas Vās.	30	31.400	942.000
Glaros George Theod.	8	22.000	172.000
		T	
Brought forward			11.025.800
	445		

13. Οι πρώτες δύο σελίδες με την λίστα 198 εργαζομένων στην Α.Ε Ανθρακωρυχείων, τα χρόνια υπηρεσίας και το ποσό αποζημίωσης που δικαιούνται να λάβουν. Θα προσληφθούν όλοι από την ΔΕΗ. (Αρχείο λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου)

(2)

Περί κηρύξεως άπαλλοτριώσεως.

ΠΑΥΛΟΣ
ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Έχοντας υπό όψιν τας διατάξεις του άρθρου 4 παρ. 2 τ. Ν. 1468/1950 περί ιδρύσεως Δημοσίας Επιχειρήσεως Ηλεκτρισμού τας διατάξεις των άρθρων 11, 12 και 13 τ. Α. Ν. 1566/1950 «περί κυρώσεως της μετά του οίκου ΕΛΠΑΣΚΟ συναρθείσης τήν 20ήν Ιουλίου 1950 συμβάσεως ηυθυμίας ζητημάτων αναγομένων εις την εφαρμογήν τ. Ενεργειακού Προγράμματος Ανασυγκροτήσεως» και τ. διατάξεις των άρθρων 1 και 13 του Α. Ν. 1713/1939 «περί άναγκαστικών άπαλλοτριώσεων» τήν υπό αριθ. 1124/17.1.50 προζήν του Ημετέρου Υπουργικού Συμβουλίου, ως τ. την ύφισταμένην επιτακτικήν ανάγκην, όπως άπαλλοτριωθών ύπερ του Δημοσίου των δικαιωμάτων μεταλλειοκτησιών και κυριότητος επί των έν τή Περιφέρειά Αλιβερίου Λιγνιτωρυχείων αναπτυχθώσι και εφοδιασθώσι ταύτα διά των άρχειτήτων μηχανημάτων και εγκαταστάσεων, ώστε να εί δυνατόν κατά τήν έναρξιν τής λειτουργίας του ίδρουμένου Αλιβερίου Θερμικού έργοστασίου ήλεκτρισμού να εφοδιάζεσθε ταύτα διά τής άπαραιτήτου καυσίμου ύλης, έτι δέ τό κατεργον τής ταύτης άπαλλοτριώσεως, δεδομένου ότι τή μέ τής έναρξεως τής λειτουργίας του έργοστασίου ήλεκτρισχρονικόν διάστημα μόλις έπαρκει διά τήν εκτέλεσιν των απαιτουμένων τεχνικών έργων αναπτύξεως των λιγνιτωρυχέ υπεγράφη δέ ήδη σύμβασις μεταξυ του Ελληνικού Δημοσ και Αμερικανικού Οίκου διά τήν ανάπτυξιν των Λιγνιτωρυχείων τούτων, προτάσει των Ημετέρων επί του Συντονιστικού Οίκονομικών Υπουργών, άπεφασίσασμεν και διατάσσομεν. Α. Κηρύσσομεν άπαλλοτριωτέας άναγκαστικώς ύπερ

Απαλλοτρίωση λιγνιτωρυχείου(2 σελίδες)

1580

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ (ΤΕΤΑΡΤΗ ΠΡΩΤΗ)

ρυχείων Αλιβερίου, τής άνωθεν τής κατωτέρω όριστικής παραγραφής μεταλλωσιών δικωμάτων :

1) Παραχώρησι μεταλλείω λιγνίτω καμίνω εις όθιν Περιόλη και ρείμα Μίνου κανάλια τού χωρίου Άγίου Λουκά τού Δήμου Δωρίω τής Έπαρχίας Καρυστίας τού Νομού Εύβοιας, έκτάσεως 7614 στρεμμάτων και 820 τετραγωνικών μέτρων, παραχωρηθέντες άρχικώς εις τόν Ανδρ. Π. Ήσσαν και Γεώργιον Κορυβάει διά τού έπι 25 Ιουνίου 1873 Β. Διατάγματος, δημοσιευθέντες εις τή έπι' άριθ. 40 (σελ. 297) τής 31 Δεκεμβρίου 1873 φύλλου τής Έφημερίδας τής Κυβερνήσεως και καταχωρηθέντες εις τή παρά τή Έπισημότητα Έθνικής Οικονομίας τερθέντων βιβλίων παλαιών παραχωρήσεων μεταλλείων τού νομού Εύβοιας έπι' άριθ. 122

2) Παραχώρησι μεταλλείω λιγνίτω καμίνω εις τήν περιφέρειαν τών χωρίων Άγ. Λουκά, Άγ. Γεωργίου και Κοιτωματίου τού Δήμου Δωρίω τής Έπαρχίας Καρυστίας τού Νομού Εύβοιας, έκτάσεως 6698 στρεμμάτων και 814 τετραγωνικών μέτρων, παραχωρηθέντες άρχικώς εις τούς 1) Π. Ασίντση, 2) Γεώργ. Κορυβάει και 3) Ν. Βάλεων διά τού έπι 4 Οκτωβρίου 1896 Β. Διατάγματος, δημοσιευθέντες εις τή έπι' άριθ. 115 (σελ. 368) τής 7 Οκτωβρίου 1896 φύλλου τής Έφημερίδας τής Κυβερνήσεως και καταχωρηθέντες εις τή παρά τή Έπισημότητα Έθνικής Οικονομίας τερθέντων βιβλίων παλαιών παραχωρήσεων μεταλλείων τού νομού Εύβοιας έπι' άριθ. 123

3) Παραχώρησι μεταλλείω λιγνίτω καμίνω εις όθιν Μίνος τής περιφέρειας χωρίω Άγιο Λουκά και Γαβαλά τού Δήμου Τριφυλίου τής Έπαρχίας Καρυστίας τού Νομού Εύβοιας, έκτάσεως 17.252 στρεμμάτων και 542 τετραγωνικών μέτρων, παραχωρηθέντες άρχικώς εις τόν Μηνό Κορυβάει και Άγγ. Αγγελόπουλο διά τού έπιου έπι 26 Οκτωβρίου 1901 Β. Διατάγματος, δημοσιευθέντες εις τή έπι' άριθ. 232 (σελ. 836) τής 27 Οκτωβρίου 1901 φύλλου τής Έφημερίδας τής Κυβερνήσεως και καταχωρηθέντες εις τή παρά τή Έπισημότητα Έθνικής Οικονομίας τερθέντων βιβλίων παλαιών παραχωρήσεων μεταλλείων τού Νομού Εύβοιας έπι' άριθ. 129

4) Παραχώρησι μεταλλείω λιγνίτω καμίνω εις Άγιος Δουκά τού τόμου Δήμου Τριφυλίου τής Έπαρχίας Καρυστίας τού Νομού Εύβοιας, έκτάσεως 916 στρεμμάτων, παραχωρηθέντες εις τήν Ανώνυμη Έταιρίαν Ανθρακωρυχείου Αλιβερίου διά τού έπι 2 Δεκεμβρίου 1931 Β. Διατάγματος, δημοσιευθέντες εις τή έπι' άριθ. 411 (τήχος Α') τής 9 Δεκεμβρίου 1931 φύλλου τής Έφημερίδας τής Κυβερνήσεως και καταχωρηθέντες εις τή παρά τή Έπισημότητα Έθνικής Οικονομίας τερθέντων βιβλίων νέων παραχωρήσεων έπι' άριθ. 283, τού Νομού Εύβοιας.

Β') Κριζόντομον άπαλλοτριώσεως άνεγκριτικών όσες τού Δημοσίου και εις έξέρως τής Ανώνυμης Έταιρίας Ανθρακωρυχείου Αλιβερίου ως και παντός τρίτου έκτασι 4205 στρεμμάτων, όντες τών όριων τών κατά τή άνωτέρω παραγραφών, όριζόμενοι πρός όντιν έπι τής γραμμής τής συνδέσεως Λόδου Κόρνη με Βρίγης Κοιτωμάει, πρός άνωταλά τής γραμμής τής συνδέσεως Βεγγύ Κοιτωμάει με Λόδου Σκερβιλλόει και Λόδου Σκερβιλλόει ή Λόδου Βλαντιού, πρός τερπόν έπι τής γραμμής τής συνδέσεως Λόδου Βλαντιού με Άλώνα Ρημετέ και πρός έσπιάς έπι τής γραμμής τής συνδέσεως Άλώνα Ρημετέ με Λόδου Κόρνη, τών διαζυγίων τερμάτων τής έκτάσεως άπαλλοτριωτέων άνωτέρως τών άνωθεν έκτάσεως έπισημωμένων έπι' άποφάσεων τού Έπισημού Συντονισμού, με' έλιω τών έπι' αύτωσιν κερμάτων, έπιπέδων, οικιών, εγκαταστάσεων, μηχανημάτων, όπών, έξαρτημάτων, έργαλείων, πάσης φύσεως έσοδών, και) όπώντων τών παραχωρηθέντων δικωμάτων, ως και τής ληφείας έξέρως έπι' ές είναι άπορριμένη ή σιδηροδρομική γραμμή, ή συνδέσσωσ τή λιγνιτωρυχεία μετ' τού λιμάνος Αλιβερίου, μετ' τών έπι' αύτης σιδηροτροχιών, τροχιών βίαιου, τερτικών έργων, εγκαταστάσεων και λοιπών παραρτήματων) Πάσαι οι άνωτέρω άπαλλοτριώσεως κριζόντομοι καταπέ-

Εις τούς Ήμετέροις έπι τού Συντονισμού και τών Οικονομικών Έπισημωσών άνωταμέν τήν δημοσίευσιν και έκτέλεσιν τού παρόντος.

Έπι' Αθήνας τή 24 Νοεμβρίου 1950

ΠΑΥΛΟΣ
B.
Οι Έπισημοί
Έπι τού Συντονισμού Έπι τών Οικονομικών
Γ. ΠΑΝΑΝΔΡΕΟΥ Σ. ΚΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

(3) Περ' έγκρισεως έκποιήσεως άνωθεν τής Κοινοτήτος Άντιστάσεως τού Νομού Λέσβου.

ΠΑΥΛΟΣ
ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
Έχοντες έπι' όθιν τήσ διατάξις τών άρθρων 71 και 72 τού έπι 17—(4)31.7.1938 Β. Α) τος όπερ καθιερωθέντες εις άνωτιν κείμενον νόμου τής Νομοθεσίας περ' Λόδων και Κοινοτήτων, πρότασι τού Ήμετέριου έπι τών Έπισημωσών Έπισημοί :

Έγκρίσαμεν τήν έπι' άριθ. 97) 1950 άπόφασι τού Κοινοτικού Συμβουλίου Άντιστάσεως τού Νομού Λέσβου, περ' έκποιήσεως τού Κοινοτικού όίκήματος τής Παρθουαγωγείου, εις τήν έσ δημοπρασίη άναλιχθέντα τελευταίος κλειστόσιν Νικόλαου Ρήγαν, όντι τμήματος θραγγών έξας τεσσάρων έκτασων τριών (14.000.000).

Εις τήν αύτωσιν έπι τών Έπισημωσών Έπισημοί άνωταμέν τήν δημοσίευσιν και έκτέλεσιν τού παρόντος.

Έπι' Αθήνας τή 9 Νοεμβρίου 1950.

ΠΑΥΛΟΣ
B.
Ο έπι τών Έπισημωσών Έπισημοί
N. ΜΠΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

(4) Περ' έγκρισεως τής έπι' άριθ. 80 Ι. Ε. πράξεως τού Δημοτικού Συμβουλίου Νικόλαου Θεσσαλονίκης.

ΠΑΥΛΟΣ
ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
Έχοντες έπι' όθιν τή άποφάσι 15 τού Άνωκοινοτικού Νόμου έπι' άριθ. 1850)39 όπερ συστάσεως Τμήματος Άνωκοινοτικού Διευκτηρίων, πρότασι τών Ήμετέρων έπι τών Έπισημωσών και Έθνικής Παιδείας Έπισημοί, άπορρισεσίν και διατάξεσιν :

Έγκρίσαμεν τήν έπι' άριθ. 80 τής 10ης Μάρτ. πράξι τού Δημοτικού Συμβουλίου τού Δήμου Νεαπόλεως Θεσσαλονίκης και τήν έπι' αύτης άναλιχθέντων όπορρισεσιν τερθέντες έπισημωσιν εις τήν προέπισημωσιν τού Δήμου Νεαπόλεως Θεσσαλονίκης παντήσων τών έκτασών τριών (51.000.000), ως έπισημωσιν τού Δήμου τού Τμήτου Άνωκοινοτικού Διευκτηρίων Νεαπόλεως Θεσσαλονίκης, έπι τής χροτίας 1950—1951 και μέχρι έκπερήσεως τού παρ' αύτωσιν συστασέντος όνομασιν, διά τήν άνωτερον διευκτηρίων έσ τή περιφέρειη τού Δήμου Νεαπόλεως Θεσσαλονίκης.

Εις τόν Ήμετέριον έπι τών Έπισημωσών και Έθνικής Παιδείας Έπισημοί άνωταμέν τήν δημοσίευσιν και έκτέλεσιν τού παρόντος.

Έπι' Αθήνας τή 9 Νοεμβρίου 1950.

ΠΑΥΛΟΣ
B.
Οι Έπισημοί
Έπι τών Έπισημωσών Έπι τής Έθν. Παιδείας
N. ΜΠΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

15.Πράξη Απαλλοτριώσεως λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου υπέρ Δημόσιας Επιχείρησης Ηλεκτρισμού (Εφημερίδα της Κυβερνήσεως 25 Νοεμβρίου 1950, αριθμός φύλλου 270)

Attorney - E. Renieris

Mr. C. J. Adams

October 14, 1952

Mr. K. E. Gustafson

EXPROPRIATION - RAILWAY TO KARAVOS
PARCEL N°. 125

With reference to your memo of July 31, 1952 with enclosures pertaining to application of George F. Levendis for damages incurred to trees and vineyards, the following observations are offered. The total claim for damage to crop, trees and land is 9.250.000 drs. Of this

- a. 1.650.000 drs. is claimed for crop damage
- b. 5.100.000 drs. is claimed for damage to trees
- c. 2.500.000 drs. is claimed for damage to land

The survey of the damage made by the Agriculturalist has been checked by our Engineer and the number of items has been found correct.

In a discussion with Mr. Renieris on the above subject, Mr. Renieris was of the opinion that a settlement should be made, but the basis of this settlement was not definitely stated. We are of the opinion that item a. above, i.e. for actual damage to crop, is the only item which should be paid as a damage claim. The remaining items, it seems, will automatically be included in the expropriation payment.

Mr. Renieris seems to be of the opinion that certain items, even though they will eventually be included in the expropriation payment, might have to be paid for each damage. In view of this it is necessary that a) detailed records be kept of the items paid for, b) that before payment is made it be ascertained that the monies pertaining to this expropriation, which is N°. 2, has not already been deposited with the court, c) the items for which damage is claimed should be compared with the items actually included on the expropriation document, and if any money is paid for items which are included in the document, this should be noted so that a certain item is not paid for twice, i.e. the first time as damage and the second time as expropriation.

As regards item a) we are setting up a file containing the details of the claim, including parcel number, location and amount of money paid, if any. As regards item b) we have asked Mr. Renieris to check on this. As regards item c) please advise us by which office you wish that this should be handled.

KEG
K. E. Gustafson

KEG/ajs

cc: J. F. McCaughey
J. S. Hanks

16. Έγγραφο με θέμα την αποζημίωση του Γεωργίου Φ./Λεβέντη από την Πιρσ στις 14 Οκτωβρίου 1952 (Αρχείο λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου)

EXECUTIVE OFFICE
DU IOAKIM ST.

PIERCE, SCRANTON, PA.
PIERCE, ATHENS, GREECE

PIERCE MANAGEMENT

INCORPORATED
ENGINEERS AND MINE MANAGERS

COAL AND METAL MINING

SCRANTON ELECTRIC BUILDING
SCRANTON 3, PENNSYLVANIA

E. President
WALL, *Exec. Vice-President*
Vice-President
Vice-President
SELLE, *Secy. Treas.*

WASHINGTON, D. C. REPRESENTATIVE:
PAUL F. SCHOLLA
1025 CONNECTICUT AVENUE, N. W.
TELEPHONE-REPUBLIC 3041

Aliveri, Greece
October 16, 1952

Mr. Dvangelos Renieris
Lawyer
Chalkis, Greece

Dear Sir:

Regarding damage claim George F. Leventis, Parcel No. 123, damage to crop 1.650.000 drs., damage to trees 5.100.000 drs., damage to land 2.500.000 drs. Is it not possible that only the first item, that of crop damage, should be paid as damage, and that the rest should wait and be paid for as expropriation? Please advise.

Yours very truly,
PIERCE MANAGEMENT, INC.

E. S.
E. S. Gustafson
Manager-Aliveri

RSG/ajs

cc: C. J. Adams
J. F. McCaughey

Έγγραφο με θέμα την αποζημίωση του Γεωργίου Φ./Λεβέντη από την Πιρσ
στις 16 Οκτωβρίου 1952(Αρχείο λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου)

GREECE OFFICE
RHOU IOAKIM ST.

CABLE ADDRESS
PIERCE, SCRANTON, PA.
PIERCE, ATHENS, GREECE

PIERCE MANAGEMENT

INCORPORATED
ENGINEERS AND MINE MANAGERS

COAL AND METAL MINING

SCRANTON ELECTRIC BUILDING
SCRANTON 3, PENNSYLVANIA

PIERCE, President
SMITH, Exec. Vice-President
PER, Vice-President
MRS. Vice-President
JOBELLE, Secretary

WASHINGTON, D. C. REPRESENTATIVE:
PAUL F. SCHOLLA
1025 CONNECTICUT AVENUE, N. W.
TELEPHONE: REPUBLIC 3041

Ἐν Ἀλιβερίῳ τῆ 16ῆ Ὀκτωβρίου 1952

Κύριον
Ζυάγγελον Ρενιέρην
Δικηγόρον

Χαλκίδα.-

Κύριε,

Ἀναφορικῶς πρὸς τὴν αἴτησιν ἀποζημιώσεως τοῦ Γεωργίου Φ.
Δεβέντη, τμήμα κατ' 123, ζημιῶν εἰς ἐσοδείᾳ 1.650.000 δρχ., εἰς δέν-
δρα 5.100.000, δρχ., εἰς γῆν 2.500.000 δρχ.,-

δὲν εἶτο δυνατόν μόνον τὸ πρῶτον μέρος τῆς ζημίας ἐπὶ
τῆς ἐσοδείας νὰ πληρωθῇ, ὡς ζημία, τὰ δὲ ὑπόλοιπα νὰ χαρακτηρισθῶ-
σιν ἀπαλλοτριωτέα καὶ ν' ἀποζημιωθῶσιν ἐν καιρῷ,-

Παρακαλοῦμεν ὅπως μᾶς ἀπαντήσετε σχετικῶς,-

Διατελοῦμεν μετὰ τιμῆς

PIERCE MANAGEMENT INC.

Κ. Σ. ΓΚΟΥΣΙΛΑΦΕΩΝ
Δ/τῆς- Ἀλιβερί

Τρίτο έγγραφο με το ίδιο θέμα της Αποζημίωσης που δίνεται από τον Πιρς για καταστροφή δέντρων, γης και σοδειάς στην σιδηροδρομική γραμμή Λιγνιτωρυχείου-ΔΕΗ (Αρχείο Λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου)

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚ
ΑΤΥΧΗΜΑΤΩΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ Δ.Ε.Η.
ΔΙΑ ΤΑ ΕΤΗ 1954-1960

ΕΤΟΣ	ΩΡΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	Αριθ. Ατυχημ.	Απώλεθ. Ημέραι	Δείκτης Συχνот.	Μεγιστ. %	Δείκτης Σοβαροτ.	Μεγιστ. %	Θάνασμα Ατυχημ.	Μέσος δρος ημερῶν ἀνε ἀτύχημα	Μέσος δρος ἡ- μερῶν ἀ- νε ἀτύχ. (Πλὴν θανάτ.)
1954	10.305.972	371	45.480	36,1	100	4.413	100	7	122	9
1955	4.835.037	171	11.863	35,5	98	2.460	55	1	69	34
1956	4.233.522	107	6.887	25,1	69	1.611	30	1	64	8
1957	5.482.733	95	9.887	17,2	48	1.801	41	-	104	-
1958	6.452.134	92	1.511	14,2	39	234	5	-	16	-
1959	8.206.973	80	1.293	9,7	26	157	3	-	16	-
1960	10.909.538	136	1.993	12,4	34	182	4	-	14	-

$$\text{Δείκτης Συχνότητος} = \frac{\text{Αριθμός Ατυχημάτων} \times 1.000.000}{\text{Ωραι Έργασίας}}$$

$$\text{Δείκτης Σοβαρότητος} = \frac{\text{Απώλεσες Ημέραι} \times 1.000.000}{\text{Αριθμός Ατυχημάτων}}$$

17. Συγκριτικός πίνακας ατυχημάτων προσωπικού ΔΕΗ(1954-1960). Στο κάτω μέρος του εγγράφου ο τρόπος υπολογισμού του δείκτη συχνότητας και σοβαρότητας των ατυχημάτων (Εγγραφο, αρχείο λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου)

11 Ιουλίου 1956

ΠΡΟΣ : Άπαντα τὰ Τμήματα
ΑΠΟ : Διευθυντήν Λιγνιτωρυχείου
ΘΕΜΑ : Άτυχήματα

Κατόπιν μελέτης του αριθμού και της φύσεως των άτυχημάτων κατά την διάρκεια του τριμήνου Απριλίου - Μαΐου - Ιουνίου 1956 εντός του οποίου εδηλώθησαν 106 άτυχήματα επισυμβάντα εις άπαντα τὰ Τμήματα του όρυχείου προέκυψαν τὰ εξής στοιχεία:

Αίτιον άτυχήματος	Αριθμός άτυχημάτων	Ποσοστόν %
Πτώσις όροφης (εις θαλάμους)	19	17,9
Πτώσις όροφης (κατά την αλλαγήν κλαισίων)	7	6,6
Πτώσις όροφης (γενικώς)	8	7,5
Μεταφορά υλικών	18	17,0
Λειτουργία μεταφορέων JOY	5	4,7
Κυκλοφορία και εργασία εις καμινέτα	2	1,9
Προεξέχοντες τίλοι	3	2,8
Ολίσησις	6	5,7
Αέρια	0	0,0
Ηλεκτροπληξία	2	1,9
Διάφορα	36	34,0
Σύνολον	106	100

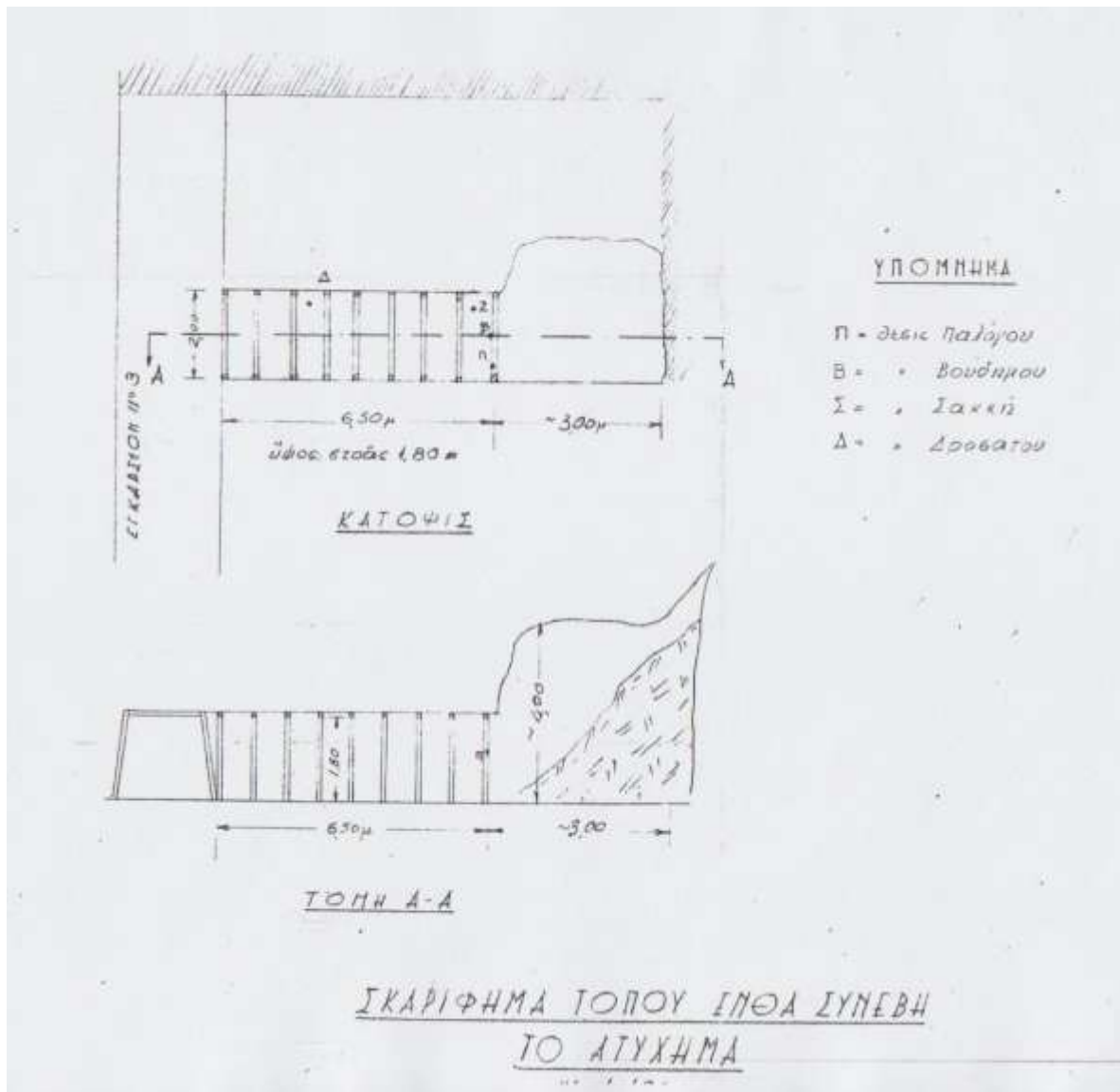
Εις την κατηγορίαν «διάφορα» (ποσοστόν 34%) περιλαμβάνονται άτυχήματα προκληθέντα εξ άπροσεξίας του παθόντος ή συναδέλφου του, μη τήρησης όδηγιών, άπροβλέπτων παραγόντων κ.λ.κ.

Λεπτομερεστέρα άνάλυσις της κατηγορίας ταύτης έχει ως εξής:

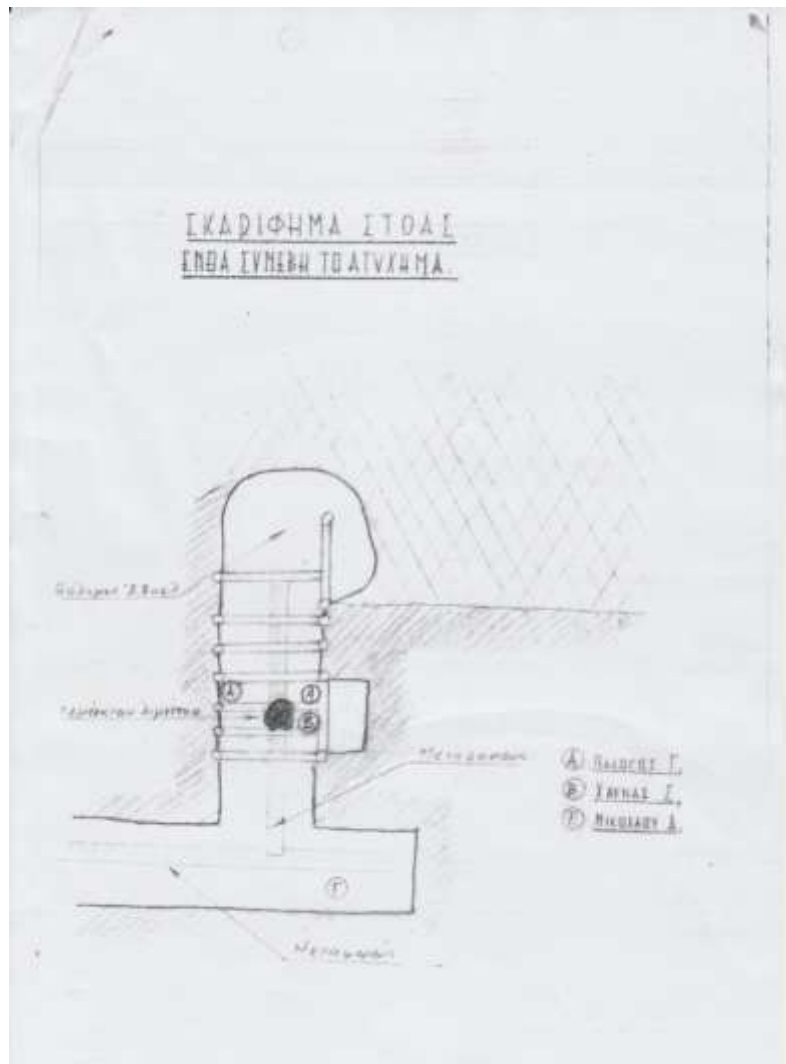
Αίτιον άτυχήματος	Αριθμός άτυχημάτων	Ποσοστόν %
Άπροσεξία του παθόντος ή συναδέλφου του	18	50
Κακή συνεννόησις	3	8,4
Μη έπαρκής επίβλεψις	2	5,5
Μη τήρησης όδηγιών	2	5,5
Ελαττωματικότητα εργαλείου	1	2,9
Άπρόβλεπτα	10	27,2
Σύνολον	36	100

. / .

18. Έγγραφο για το τρίμηνο Απρίλιος-Μάιος-Ιούνιος 1956 για τα 106 ατυχήματα που συνέβησαν στο λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου (αρχείο λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου)

19.Συνημμένο σκαρίφημα που αποτυπώνει παραστατικά το ατύχημα του μινιδόρου Δημητρίου Παλόγου(αρχείο λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου)

20. Συνημμένο σκαρίφημα που αποτυπώνει παραστατικά το ατύχημα του μινιδόρου Χαϊνά (αρχείο λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου)

ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΣ ΗΛΕΚΤΡΙΣΜΟΥ

Κοινοποιώ κατωτέρω έγκύκλιον του κ. Γενικού Διευθυντού της ΔΕΗ, έχουσαν ούτω:

Αθήναι, 6 Φεβρουαρίου 1960

ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ ΓΕΝ. Δ/ΣΕΩΣ άρ. 219

Πρός τό προσωπικόν του Διγνιτωρυχείου Αλιβερίου

Περιήλθεν εις γνώσιν της Διοικήσεως της ΔΕΗ ότι, ή ύμετέρα συνδιναιλιστική οργάνωσις απεφάσισε την κήρυξιν απεργίας εις ένδειξιν διαμαρτυρίας διά την μή είσέτι έγκρισιν και κύρωσιν του Κανονισμού Έσωτερικής Υπηρεσίας.

Η απόφασις αύτη είναι άστοχος και άκαιρος και ύπερβολική, διότι τό ζήτημα της έγκρίσεως και δημοσιεύσεως του Κανονισμού, έστιν και αν εχρόνισε κάπως διά λόγους ύπηρεσιακούσ, εύρίσκειται εις την όδόν της ρυθμίσεως.

Η Διοίκησις της ΔΕΗ είναι βεβαία περί του εύμενοüs ένδιαφέροντος της Κυβερνήσεως και έχει σοβαρούς λόγους να πιστεύη ότι ή δημοσίευσις του Κανονισμού δεν θά βραδύνη. Είναι δε ύπερβολική ή απόφασις, διότι τό όπλον της απεργίας αποτελεί έσχατον μέσον, τό όποιον πρέπει να χρησιμοποιηται μόνον διά την διεκδίκησιν ζωτικωτάτων αίτημάτων, κατόπιν έξαντλήσεως όλων των άλλων μέσων και κατόπιν σοβαράς περισεκέφews περί όλων των ένδεχομένων συνεπειών μιās απεργίας.

Η απόφασις αύτη είναι άπαράδεκτος διά την Διοίκησιν της ΔΕΗ. Διότι, έφ' όσον ή Διοίκησις χειρίζεται ένα ζήτημα μετά της Κυβερνήσεως κατά τον τρόπον που αύτη κρίνει καλύτερον, δεν δύναται να άνεχθη την αιφνιδιαν και βιαίαν παρέμβασιν τρίτων.

Διά ταύτα συνιστώ θερμώς όπως ανακληθη ή απόφασις περί απεργίας. Επιθυμώ δε να βεβαιωθητε όλοι ότι ή Διοίκησις της Επιχειρήσεως είναι και πρόθυμος και ικανή να ίκανοποιήση τά δικαία αίτήματα του προσωπικού της.

Γ.Ν. ΠΕΖΟΠΟΥΛΟΣ

Διά την ακρίβειαν, αύθημερόν
Διευθυντής του Διγνιτωρυχείου

Α.Γ. ΚΑΡΑΤΖΑΣ.

/μπ

21.Εγκύκλιος διεύθυνσης για την απεργία του 1960

(Ιστορικό αρχείο ΔΕΗ)

ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΣ ΗΛΕΚΤΡΙΣΜΟΥ
ΔΙΓΝΙΤΩΡΥΧΕΙΟΝ ΑΔΙΘΕΡΙΟΥ

ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΩΣ

Κοινοποιούμεν κατωτέρω προς ἅπαν τῶν ἐργατοτεχνικῶν προσωπικῶν τοῦ Διγνιτωρυχείου τὸ ὑπ'ἀριθ. ΥΓΔ & ΓΜ 6046/19 Ἰουνίου 1962 σημεῖωμα τοῦ κ. Γενικοῦ Διευθυντοῦ:

Γνωρίζω ὑμῖν εὐχαρίστως ὅτι τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 227/62 ἀποφάσεώς του ἐτροποποίησεν ὡς ἀκολουθῶς τὴν παράγραφον 1 τοῦ ἄρθρου 39 τοῦ Κανονισμοῦ Καταστάσεως Προσωπικοῦ τῆς Δημοσίας Ἐπιχειρήσεως Ἡλεκτρισμοῦ:

" Τὸ ἐπὶ ἡμερομισθῶ ἀμειβόμενον ὀργανικὸν ἐργατοτεχνικὸν προσωπικὸν ἀποτελεῖται ἐκ τῶν κατωτέρω κατηγοριῶν, κατατάσσεται δὲ εἰς τὰ ἔναντι ἐκάστης κατηγορίας σημειούμενα κλιμάκια, εἰς ἃ ἀντιστοιχεῖ τὸ ἔναντι ἐκάστου τούτων ἀναγραφόμενον ἡμερομίσθιον:

<u>ΚΑΤΗΓΟΡΙΑΙ</u>	<u>ΚΛΙΜΑΚΙΑ</u>	<u>ΗΜΕΡΟΜΙΣΘΙΟΝ Δρχ.</u>
α) ΥΠΟΓΕΙΟΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΝ		
Ἐπί κεφαλῆς	α:	96
" "	β:	88
Μιναδῶροι, ὑποστηρικταί, σιδηροδρομῖται	α:	76
" "	β:	72
Μπαζαδῶροι, κοτσαδῶροι, μεταφορεῖς, βοηθοί	α:	64
" "	β:	60
Ὁδηγοί ἠλεκτραμαζῶν	α:	76
" "	β:	72
Βοηθοί ὀδηγῶν ἠλεκτραμαζῶν		64
Φροντισταί ὑλικῶν καὶ ἐργαλείων	α:	64
" "	β:	60
Τεχνίται ὑπογείων	α:	96
" "	β:	88
" "	γ:	80
" "	δ:	72
Βοηθοί τεχνιτῶν	α:	64
" "	β:	60
Βοηθοί ἠλεκτροτεχνιτῶν	α:	70
" "	β:	64

./.

22.Εγκύκλιος Διεύθυνσης(2 σελίδες) για τις αμοιβές εργατοτεχνιτών μετά την απεργία τριών εβδομάδων των λιγνιτωρύχων το 1962 (Ιστορικό αρχείο ΔΕΗ

- 2 -

β) ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΝ ΕΠΙΦΑΝΕΙΑΣ

	ΚΛΙΜΑΚΙΑ	ΗΜΕΡΟΜΙΣΘΙΟΝ ΔΡΧ.
* Επί κεφαλής επιφανείας	α:	74
" " "	β:	70
Χειρισταί ηλεκτροκινήτων άνωφωτικών μηχανημάτων (100 ίππων καί άνω)	α:	80
" " (100 ίππων καί άνω)	β:	76
Χειρισταί βαροϋλκων	α:	74
" " "	β:	70
Χειρισταί έγκυατασίδσεων οτομίων	α:	74
" " "	β:	70
Λιπανταί - βοηθοί χειρισταί	α:	64
" " "	β:	60
Τεχνίται συνεργείων	α:	96
" " "	β:	88
" " "	γ:	80
Βοηθοί τεχνιτών	δ:	72
" " "	α:	64
Φροντισταί ύλικών καί εργαλείων	β:	60
" " "	α:	64
Μαθητευόμενοι	β:	60
" " "	α:	36
Βοηθοί ηλεκτροτεχνιτών	β:	28
" " "	α:	70
Χειρισταί Καθαριστηρίου	β:	64
" " "	α:	88
Λιπανταί-βοηθοί χειρισταί Καθαριστηρίου	β:	80
" " "	α:	70
Τροχοπεδηταί	β:	62
" " "	α:	70
* Εργάται διαλογής Καθαριστηρίου	β:	62
" " "	α:	64
* Εργάται ήμειδίκευμένοι	β:	60
* Εργάται άνειδίκευτοι	α:	60
* Εργάτριαι	α:	56
		44 "

* Η ισχύς της ως άνωτέρω τροποποίησης άνατρέχει από 1^{ης} Ιουνίου 1962.

* Η παρούσα απόφασις ισχύουσα από της λήψεως αυτής, θέλει δημοσιευ-
θη διά της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως.

(Υπογραφή)

Γ. Ν. ΠΕΖΟΠΟΥΛΟΣ

* Αλιβέρι, 20 Ιουνίου 1962

Α. Γ. ΚΑΡΑΤΖΑΣ

Διευθυντής

Εγκύκλιος Διεύθυνσης(2 σελίδες) για τις αμοιβές εργατών μετά την απεργία τριών εβδομάδων των λιγνιτωρύχων το 1962 (Ιστορικό αρχείο ΔΕΗ)

- 5 -

Η εξέλιξις της αποδόσεως τῶν εργατῶν μας εἰς τόννους λιγνίτου ἀνά ὄκτωρον, εἶναι ἐπίσης ἱκανοποιητικῆ. Ὁ ἐργάτης μετώπου κατὰ τὸ 1954 ἀπέδιδε 6,1 τόννους λιγνίτου ἀνά ὄκτωρον καὶ ἔφθασε κατὰ τὸ 1963 τοὺς 9,2 τόννους. Ὁ ὑπόγειος ἐργάτης ἀπὸ 2,1 τόννους κατὰ τὸ 1954 ἔφθασεν ἀποδίδων 3,4 τόννους κατὰ τὸ 1963 καὶ ἡ μέση ἀπόδοσις τοῦ ἐργάτου Ὀρυχείου ἀπὸ 1,6 τόννους κατὰ τὸ 1954 ἔφθασεν εἰς 2,9 τόννους κατὰ τὸ 1963.

Ἡ εξέλιξις τοῦ κόστους ἀκαθάρτου καὶ καθαρισμένου λιγνίτου οὐδένα εἶναι δυνατὸν νὰ ἐνθουσιάσῃ. Ὁ τόννος ἀκαθάρτου λιγνίτου ἐκόστιζεν εἰς τὴν Δημοσίαν Ἐπιχειρήσιν Ἠλεκτρισμοῦ 96,97 Δρχ. τὸ 1954 καὶ ἔφθασε τὰς 135,05 τὸ 1963 καὶ ὁ καθαρισμένος ἀπὸ 106,35 Δρχ. κατὰ τὸ 1954 ἔφθασε τὰς 152,86 τὸ 1963. Τοῦτο δὲ παρά τὴν ἐν τῷ μεταξὺ αἰσθητῶς αὐξηθεῖσαν ἀπόδοσιν τῶν εργατῶν μας.

Ἡ ἐρμηνεῖα εἶναι εὐχερῆς ἐὰν παρατηρήσῃτε τὰς γραμμὰς ἐξελίξεως τῶν βασικῶν ἡμερομισθίων τριῶν ἐκ τῶν κυριωτέρων κατηγοριῶν εργαζομένων, ὡς ὁ μπαζαδόρος, ὁ μιναδόρος καὶ ὁ τεχνίτης.

Τὸ βασικὸν ἡμερομισθίον τοῦ μπαζαδόρου ἀπὸ 44 Δρχ. κατὰ τὸ 1954 ἔφθασε τὰς 72 Δρχ. κατὰ τὸ 1963, τοῦ μιναδόρου ἀπὸ 56 Δρχ. ἔφθασε τὰς 84 Δρχ. καὶ τὸ βασικὸν ἡμερομισθίον τοῦ τεχνίτου ἀπὸ 70 Δρχ. κατὰ τὸ 1954 ἔφθασε τὰς 104 Δρχ. Πέραν τούτου αἱ πάσης φύσεως παροχαὶ πρὸς τὸ προσωπικὸν μας ἔσχον ὡς ἀποτέλεσμα τὴν τελικὴν αὐξήσιν τῶν ἀποδοχῶν τῶν εργαζομένων κατὰ ποσοστὰ κυμαινόμενα μεταξὺ 70% καὶ 100%. Ἐὰν ληθῇ ὑπ'ὄψιν ὅτι ἡ αὐξήσις τῆς ἀποδόσεως τῶν εργαζομένων ἐντός τῆς αὐτῆς χρονικῆς περιόδου δὲν ὑπερβαίνει τὸ 50% καὶ τὸ γεγονός ὅτι, αἱ δαπάναι διὰ μισθοῦ καὶ ἡμερομισθία ἀντιπροσωπεύουν τὸ 75% τῶν συνολικῶν δαπανῶν ἐνμεταλλεύσεως, ἐξηγεῖται εὐχερῶς ἡ ἐξέλιξις τοῦ κόστους τοῦ λιγνίτου.

III

Ἐἰς τὰ στοιχεῖα αὐτὰ συνοψίζεται ἡ δραστηριότης τοῦ λιγνιτωρυχείου ἀπὸ πλευρᾶς παραγωγῆς. Διὰ νὰ ἐξασφαλισθῇ ὁμῶς ἡ παραγωγή λιγνίτου ἦτο ἀπαραίτητος ἡ ἐξ ἴσου ἐπιτυχῆς λειτουργία καὶ τῶν ὑπολοίπων Τομέων τοῦ οἵ ὅποιοι ἔχουν προρισμὸν τὴν ἐπισκευὴν καὶ συντήρησιν τοῦ πάσης φύσεως ἠλεκτρομηχανολογικοῦ ἐξοπλισμοῦ μας, τὴν ἐπιτέλεσιν τῶν μεταφορῶν, σιδηροδρομικῆς καὶ δι' αὐτοκινήτων, τὴν συμπλήρωσιν, ἐπισκευὴν καὶ συντήρησιν τῶν ὑπογείων καὶ ἐπιφανειακῶν δομικῶν ἔργων, τὴν συνεχῆ λειτουργίαν τοῦ Καθαριστηρίου λιγνίτου, τὴν τήρησιν τῶν λογιστικῶν στοιχείων, τὸν χειρισμὸν τῶν ποικίλων ζητημάτων τοῦ προσωπικοῦ, τὴν πρόβλεψιν

./.

23. Ἐκθεση ἀπολογισμοῦ δεκαετίας 1954-1964(σελ.5) ἀπὸ τὴ λειτουργία τοῦ λιγνιτωρυχείου καὶ τοῦ ΑΗΣ Αλιβερίου . Καταγράφονται οἱ αὐξήσεις σε ἡμερομισθία τριῶν κατηγοριῶν

εργαζομένων, του μπαζαδόρου, του μιναδόρου και του τεχνίτη σε μία δεκαετία και έτσι αιτιολογείται η αύξηση του κόστους του λιγνίτη(σελ.5 Ιστορικό αρχείο ΔΕΗ)

ΔΗΜΟΣΙΑ ΣΗΧΕΙΡΦΡΕΙΣ ΗΛΕΚΤΡΙΣΜΟΥ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ ΔΙΠΛΩΤΩΡΥΧΙΩΝ

ΕΚΘΕΣΙΣ ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΩΝ ΕΤΟΥΣ 1965

I. ΔΙΠΛΩΤΩΡΥΧΕΙΩΝ ΑΛΙΒΕΡΙΟΥ

Κατά τήν διάρκειαν τοῦ ἔτους 1965 ἡ ἐπιμετάλλευσις τοῦ λιγνιτικοῦ κοι-
τάσματος Ἀλιβερίου συνεχίσθη κανονικῶς καί ἡ παραγωγή ἀκαθάριστου λιγνίτου
ἀνῆλθεν εἰς 677.580 τόννους, ἔναντι 781.510 τόννων τοῦ προηγουμένου ἔτους.

Μετά τήν εἰς τό Καθαριστήριον ἐπεξεργασίαν τοῦ ἀκαθάριστου λιγνίτου (ἡ
εἰς ἀπορρίμματα μέση ἀπώλεια κατά τόν καθαρισμόν ἀνῆλθεν εἰς 11,85%), παρεδό-
θησαν εἰς τόν Α.Η.Σ. Ἀλιβερίου 588.982 τόννοι καθαρισμένου λιγνίτου, ἔναντι
686.117 τόννων τοῦ παρελθόντος ἔτους καί ἐπωλήθησαν εἰς τρίτους 8.293 τόννοι,
ἔναντι 9.295 τοῦ προηγουμένου.

Τό κόστος παραγωγῆς -μέσον ἐτήσιον κόστος ἄνευ ἀποσβέσεων καί τόκων-
ἀνῆλθεν εἰς 200,63 Δρχ. ἀνά τόννον ἀκαθάριστου λιγνίτου καί εἰς 228,69 Δρχ.
ἀνά τόννον καθαρισμένου λιγνίτου, ἔναντι ἀντιστοίχως 150,82 Δρχ. καί 171,40 Δρχ.
τοῦ προηγουμένου ἔτους.

Ἡ ὕψωσις τοῦ κόστους παραγωγῆς κατά τό ἐξεταζόμενον ἔτος ὀφείλεται ἀφ'
ἑνός μὲν εἰς τήν πρός τά ἄνω ἀναθεώρησιν τῶν μισθῶν καί ἡμερομισθίων τοῦ εἰς τήν
ἐπιμετάλλευσιν τοῦ ἐν λόγῳ ἔργου ἀπασχολουμένου προσωπικοῦ, ἀφ' ἑτέρου δέ εἰς τήν
μείωσιν τῆς παραγωγῆς, ὀφειλομένην εἰς τοὺς κατωτέρω λόγους:

- α. Ὁ προγραμματισθεὶς ἀριθμὸς 301 ἐργασίμων ἡμερῶν διὰ τό 1965 ἐμειώθη
κατά 12 λόγῳ ἀπεργιῶν τῶν ἐργαζομένων εἰς ἔνδειξιν διαμαρτυρίας διὰ μὴ
ἐκανοποιήσιν αἰτημάτων τά ὅποια τό προσωπικόν τοῦ Λιγνιτωρυχείου Ἀλι-
βερίου ἐξακολουθεῖ νά προβάλλη, παρά τό γεγονός ὅτι μετά τήν μετάταξιν
αὐτοῦ ἀπό 1.12.64 εἰς τό τακτικόν προσωπικόν παρεσχέθησαν πρός αὐτό
ἅπαντα τά διὰ τό ὑπόλοιπον προσωπικόν τῆς ΔΕΗ ἰσχύοντα πλεονεκτήματα,
μέ συνέπειαν τήν ὑπερβολικὴν ὕψωσιν τῶν δαπανῶν ἐπιμεταλλεύσεως τοῦ

./.

- 2 -

Λιγνιτωρυχείου 'Αλιβερίου, τῶν ὁποίων τὸ 83% περίπου ἀντιπροσωπεύουν δαπάναι μισθῶν καὶ ἡμερομισθίων τῶν ἐργαζομένων.

- β. Καθυστερήσεν ἀπροβλέπτως ἡ ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ εἰσκόμισις ἀλύσεων τῶν ἠλεκτροκινητῶν μεταφορέων, διὰ τῶν ὁποίων πραγματοποιεῖται ἡ ὑπογεῖα μεταφορὰ τῆς παραγωγῆς ἐκ τῶν μετόπων ἐξορύξεως τοῦ λιγνίτου μέχρι τῶν σημείων ὑπογείου προσωρινῆς ἀποθριεύσεως καὶ φορτώσεως αὐτοῦ. Ἡ καθυστέρησις παραδόσεως τοῦ βασικοῦ τούτου ἐφοδίου ἦτο μία τῶν κυριωτέρων αἰτιῶν μειώσεως τῆς παραγωγῆς.
- γ. Ἐντὸς τοῦ 1965 συνεχίσθη ἡ ἀλματική αὐξησις ἀπουσιῶν τῶν ἐργατῶν λόγῳ ἀσθενείας, ἐργατικῶν καὶ ἐξωεργατικῶν ἀτυχημάτων. Ὁ ἐκ τῶν ἀνωτέρω αἰτιῶν μέσος ἀριθμὸς ἡμερῶν ἀπουσίας ἀνά ἐργαζόμενον καὶ ἔτος, ἦτο διὰ τὸ ἔτος 1963 17,63 ἡμέραι, διὰ τὸ 1964 25,97 ἡμέραι καὶ διὰ τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν ἔτος 33,76 ἡμέραι. Ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος αὐξησις τῶν ἀπουσιῶν ἀπετέλεσεν ἐπίσης ἐν ἐκ τῶν τριῶν βασικῶν αἰτιῶν μειώσεως τῆς παραγωγῆς λιγνίτου, ἡ ἐξέλιξις δὲ αὕτη, πλήν τῶν δυσμενῶν ἀποτελεσμάτων ἐπὶ τοῦ ὄψους τῆς ἐτησίως παραγωγῆς, θέτει ἐν θεμελιώδους σημασίας ἐρώτημα ἐπὶ τῶν προθέσεων τῶν ἐργαζομένων, οἵτινες ἀτυχῶς δὲν ἀπουσιάζουν μόνον ὅταν εἶναι πράγματι ἀσθενεῖς, ἀλλὰ καὶ ὅταν προφασίζονται τοὺς ἀσθενεῖς, ἐπιτυχῶντες νὰ παραπλανήσουν τοὺς ἰατροὺς καὶ νὰ λάβουν βεβαιώσεις ἀσθενείας, ὅποτε ἀμείβονται δι' ἐργασίαν μὴ προσφερομένην. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἀποτελεῖ ἀνησυχητικὴν ἐκδήλωσιν τοῦ ἐργατικοῦ προσωπικοῦ τοῦ Λιγνιτωρυχείου καὶ τὰ ὑπεύθυνα ὄργανα τῆς ἡμετέρας Ἐπιχειρήσεως μελετοῦν μετ' ἐιδικῆς προσοχῆς τὴν δυσάρεστον ταύτην ἐξέλιξιν.

Δείκτῃν τῆς ὅλης εἰκόνας περὶ ἧς ἀνωτέρω, ἀποτελεῖ καὶ ἡ κάμψις τῆς ἀποδόσεως τῶν ἐργαζομένων, ὡς αὕτη ἐμφαίνεται εἰς τὸν κατωτέρω πίνακα:

Μέση ἀπόδοσις ἀνά ἐργάτην καὶ ὥρον	Τόννοι λιγνίτου	
	1965	1964
*Εργάτης μετόπου	9,2	10,0
*Υπόγειος ἐργάτης	3,3	3,6
*Εργάτης ὄρυχείου	2,7	3,0

./.

Ἐκθεση πεπραγμένων ἔτους 1965, (σελ.2) Λιγνιτωρυχείο Ἀλιβερίου, (Ἱστορικό ἀρχεῖο ΔΕΗ)

ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΣ ΗΛΕΚΤΡΙΣΜΟΥ
ΕΚΚΑΘΑΡΙΣΙΣ ΜΙΣΘΟΔΟΣΙΑΣ

ΜΙΣΘΟΔΟΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ		Ο Ν Ο Μ Α Τ Ε Σ Ο Ν Ο Μ Ο Ν										ΥΠ. Μ.	ΜΙΣΘ. ΟΜ.	ΑΡ. ΜΗΘΡΩΩΝ	ΕΠΙ. ΕΛΕΓΓ.	Σ. Μ.	ΩΜ. ΕΡΚΑΤ.	ΕΡΚΑΤ.	ΠΑΡΗ. ΒΟΘΗ	
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 1967		ΚΟΥΣΕΡΗΣ Κ Γ										01	802	5 8 243			27		2200	
ΤΑΥΤ. ΑΠΟΔ.	ΟΙΚ. ΕΠΙΔ.	ΤΕΧΝ. ΕΠΙΔ.	ΑΠΟΜ. ΠΕΡ.	ΕΠ. ΔΙΑΘ.	ΕΠ. ΒΕΣ.	ΠΡΟΣΔΑΥ.	ΥΠΕΡΕΡΓ.	ΕΠΕΡΦ.	ΤΡ. ΑΠΟΔ.	ΤΡ. ΑΠΟΔ.	ΑΞΙΟΘΕΝΑ	ΕΠΡ. ΑΞΙΑ	ΣΥΝ. ΑΠΟΔ.							
3830	766			275		7-0							1392							7013
%, Κ.Α.	%, Κ.Α.	ΑΙΣΘΑ. ΤΑΜΕΙΑ	ΕΠΙΣΟΦ.	ΣΥΝΤ. Α	ΣΥΝΤ. Β	ΑΞΘΕΝ.	ΕΠ. ΠΡ.	Α. ΓΑΝ.	Α. ΑΥΣ.	ΕΡ. Τ.	Ο.Ε.Κ.	ΑΕΘΑΑ.	ΜΗΚ.	ΣΑΡΤ.	ΕΜΠ. ΟΓΑ	ΕΚΘΕΚ. ΠΟΠ.	ΣΥΝ. ΕΡΚΑΤ.			
1,00	530	251										70		42	212					939
Ε Κ Τ Α Κ Τ Ο Ι Ε Ρ Α Τ Η Σ Ε Ι Σ																				
ΣΥΝΟΛΟΝ																				
85 ΚΩ 10 ΟΟΚΑ 225 1266 11 246 3,629																				

ΚΩΔΙΚΕΣ ΑΦΑΛΑΤΙΣΤΙΚΩΝ ΤΑΜΕΙΩΝ

- 0 ΤΙΜΕΛΑ
- 1 ΔΕΣ. ΔΕΗ Συνταξιοδότηση
- 2 ΤΣΑΥ
- 3 Τ.Σ. Χρηστών
- 4 ΤΣΑΜΕ
- 5 ΤΣΑΜΕ
- Α Αόριστο ΔΕΗ
- Ε ΕΠΕ

ΚΩΔΙΚΕΣ ΕΚΤΑΚΤΩΝ ΕΡΑΤΗΡΙΩΝ

- ΚΣ Κώδικας Σολλόγων
- ΑΠ Αόριστο Προσωπικό
- ΑΝ Αόριστο Ίσχυση Αξιοθέρμανσης
- ΚΑ " " " ΕΠΕ
- ΑΕ Αόριστος Μισθοί
- ΚΑ Κώδικος Εξόδων Αξιοθέρμανσης
- ΑΕ " " " Εργαζομένων
- ΑΥ " " " Υποβιβάσιμων

- 00 ΠΣ Προσώπ. Συναξ. Αξιοθέρμ.
- 01 ΠΣ " " " Ομοσπονδία
- 02 ΠΣ " " " Συνταξιοδότηση
- 03 ΣΥ Συνταξιοδ. Υπαλ. ΔΕΗ - ΗΠΘ
- 00 ΟΣ Ομοσπονδία Συνταξιοδότησης
- 01 ΟΣ " " " Βασ. Έλλοδα
- 0Μ Αόριστος Ομοσπονδία ΔΕΗ
- ΥΤ Υπαρξιακή Τελωνιοδότηση

Τα άνωθεντα δεν είναι ταξία.
Έλέγξτε τις ηλεκτρονικές αποδείξεις και έγκυρωσάσας από σπίτι ή στην έργοσας σας.

25.Εκκαθαριστικό μισθοδοσίας Ιανουαρίου 1967 του λιγνιτωρύχου Κουσερή Γεωργίου

ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΣ ΗΛΕΚΤΡΙΣΜΟΥ
ΕΚΚΑΘΑΡΙΣΙΣ ΜΙΣΘΟΔΟΣΙΑΣ

ΜΙΣΘΟΔΟΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ		Ο Ν Ο Μ Α Τ Ε Σ Ο Ν Ο Μ Ο Ν										ΥΠ. Μ.	ΜΙΣΘ. ΟΜ.	ΑΡ. ΜΗΘΡΩΩΝ	ΕΠΙ. ΕΛΕΓΓ.	Σ. Μ.	ΩΜ. ΕΡΚΑΤ.	ΕΡΚΑΤ.	ΠΑΡΗ. ΒΟΘΗ	
ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1967		ΚΟΥΣΕΡΗΣ Κ Γ										01	802	5 8 1241			27		2300	
ΤΑΥΤ. ΑΠΟΔ.	ΟΙΚ. ΕΠΙΔ.	ΤΕΧΝ. ΕΠΙΔ.	ΑΠΟΜ. ΠΕΡ.	ΕΠ. ΔΙΑΘ.	ΕΠ. ΒΕΣ.	ΠΡΟΣΔΑΥ.	ΥΠΕΡΕΡΓ.	ΕΠΕΡΦ.	ΤΡ. ΑΠΟΔ.	ΤΡ. ΑΠΟΔ.	ΑΞΙΟΘΕΝΑ	ΕΠΡ. ΑΞΙΑ	ΣΥΝ. ΑΠΟΔ.							
3830	958			400		704							432							4932
%, Κ.Α.	%, Κ.Α.	ΑΙΣΘΑ. ΤΑΜΕΙΑ	ΕΠΙΣΟΦ.	ΣΥΝΤ. Α	ΣΥΝΤ. Β	ΑΞΘΕΝ.	ΕΠ. ΠΡ.	Α. ΓΑΝ.	Α. ΑΥΣ.	ΕΡ. Τ.	Ο.Ε.Κ.	ΑΕΘΑΑ.	ΜΗΚ.	ΣΑΡΤ.	ΕΜΠ. ΟΓΑ	ΕΚΘΕΚ. ΠΟΠ.	ΣΥΝ. ΕΡΚΑΤ.			
1,00	520	472										70		26	121					726
Ε Κ Τ Α Κ Τ Ο Ι Ε Ρ Α Τ Η Σ Ε Ι Σ																				
ΣΥΝΟΛΟΝ																				
ΑΚ 375 608 10 385 2,569																				

ΚΩΔΙΚΕΣ ΑΦΑΛΑΤΙΣΤΙΚΩΝ ΤΑΜΕΙΩΝ

- 0 ΤΙΜΕΛΑ
- 1 ΔΕΣ. ΔΕΗ Συνταξιοδότηση
- 2 ΤΣΑΥ
- 3 Τ.Σ. Χρηστών
- 4 ΤΣΑΜΕ
- 5 ΤΣΑΜΕ
- Α Αόριστο ΔΕΗ
- Ε ΕΠΕ

ΚΩΔΙΚΕΣ ΕΚΤΑΚΤΩΝ ΕΡΑΤΗΡΙΩΝ

- ΚΣ Κώδικας Σολλόγων
- ΑΠ Αόριστο Προσωπικό
- ΑΝ Αόριστο Ίσχυση Αξιοθέρμανσης
- ΚΑ " " " ΕΠΕ
- ΑΕ Αόριστος Μισθοί
- ΚΑ Κώδικος Εξόδων Αξιοθέρμανσης
- ΑΕ " " " Εργαζομένων
- ΑΥ " " " Υποβιβάσιμων

- 00 ΠΣ Προσώπ. Συναξ. Αξιοθέρμ.
- 01 ΠΣ " " " Ομοσπονδία
- 02 ΠΣ " " " Συνταξιοδότηση
- 03 ΣΥ Συνταξιοδ. Υπαλ. ΔΕΗ - ΗΠΘ
- 00 ΟΣ Ομοσπονδία Συνταξιοδότησης
- 01 ΟΣ " " " Βασ. Έλλοδα
- 0Μ Αόριστος Ομοσπονδία ΔΕΗ
- ΥΤ Υπαρξιακή Τελωνιοδότηση

Τα άνωθεντα δεν είναι ταξία.
Έλέγξτε τις ηλεκτρονικές αποδείξεις και έγκυρωσάσας από σπίτι ή στην έργοσας σας.

Εκκαθαριστικό μισθοδοσίας Σεπτεμβρίου 1967 του λιγνιτωρύχου Κουσερή Γεωργίου (προσωπικό αρχείο λιγνιτωρύχου Κουσερή Γεωργίου)

Συνοπτικός πίνακας των ειδικοτήτων προσωπικού από το
«Διάγραμμα Επاندρώσεως, 28-01-1970» του Λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου

ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΕΣ	ΣΥΝΟΛΟΝ ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΩΝ			ΣΥΝΟΛΟΝ ΚΑΤΗΓΟΡΙΩΝ		
	Υ	Α	Δ	Υ	Α	Δ
Μηχανικοί Προετοιμασίας	1*	1	-	-	1	1
" " Β'	-	-	1	-	1	1
" " Τεχνικών	3*	3	-	3	3	-
Εμπνευστικοί	3*	3	-	3	3	-
Τεχνικοί Υπομηχανικοί	1*	1	-	-	1	1
Επιθεωρητές Ηλεκτροφόρων Οχημάτων	1*	1	-	-	1	1
" Μηχανολογική	2*	2	-	-	2	2
" Δομικών Έργων	4*	4	-	-	4	4
" Υποβυθίου Επισκευαστικών	3*	2	-	5	4	1
Εκκενώματα	1*	1	-	1	1	-
Επιθεωρητές Ηλεκτροφόρων Οχημάτων	2*	2	-	-	2	2
" Μηχανολογική	2*	2	-	-	2	2
" Οχημάτων	1*	1	-	-	1	1
" Ξυλουργείου	1*	1	-	-	1	1
Επιθεωρητές Καθαριστηρίων Λιγνίτη	2*	2	-	-	2	2
Επιθεωρητές Διόρυξης Μεταφοράς	2*	2	-	-	2	2
Επιθεωρητές Υαλοκαθαριστήρων	13*	13	-	6	23	17
Επιθεωρητές Ενίσχυσης Αυτοκινήτων	1*	1	-	-	1	1
Κατασκευαστές	13	14	1	-	-	-
" Υποβυθίου	12*	12	-	-	12	12
Τεχνικοί Μηχανολογικής Ουσίας	25*	25	-	-	25	25
" Εργαστηριακών	5	5	-	-	5	5
" Ηλεκτρο-Δεξαμενοστάτες	8	8	-	-	8	8
" Υδαυλικών	1	1	-	-	1	1
" Οχημάτων	13*	12	-	-	13	12
Χειριστές Αεροκλιματιστών	2*	2	-	-	2	2
Τεχνικοί Δομικών Έργων	8*	5	-	-	8	5
" Βαρών Μεταφορών	2*	2	-	-	2	2
Κτίσματα	4*	2	-	-	4	2
Ελασχοκρηματιστές	2	2	-	-	2	2
Ξυλουργοί	9	12	3	-	-	-
Χειριστές Εκκενώσεως	2*	1	-	-	2	1
" Καθαριστηρίων Λιγνίτη	3	3	-	-	3	3
Μηχανοκίνητοι Ατμομαζωτές	7	8	1	-	-	-
Θερμολογία	14*	8	-	-	14	8
Τεχνικοί Εξοπλισμού	2	2	-	-	2	2
" Μηχανολογικής Ουσίας	3*	5	-	-	3	5
" Γεωτρυπάνων	3*	3	-	-	3	3
Χειριστές Προσθητήρας	3*	3	-	-	3	3
" Γεωτρυπάνων	3*	1	-	25	13	9
Βοηθοί Ηλεκτροτεχνίτων	5*	3	-	-	5	3
" Τεχνικοί Μηχανολογικής Ουσίας	8*	8	-	-	8	8
" Υδαυλικών	1*	1	-	-	1	1
" Οχημάτων	4*	4	-	-	4	4
" Βαρών Μεταφορών	4	4	-	-	4	4
" Ελασχοκρηματιστές	3*	1	-	-	3	1
" Ξυλοπρόδρομικά	2*	1	-	11	22	11

Κ	ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΕΣ	Υ	Α	Δ	Υ	Α	Δ
Z1	Καλύτεροι Διακ. Διακ. Υπάλληλοι	26*	26	-	23	26	3
Z2	Διοικήσεις	2*	2	-	1	2	1
Z3	" Β'	3	3	-	3	3	-
Z4	Σπρωκτές	4	4	-	-	-	-
H1	Γραφεία	4*	4	-	4	8	1
H2	Γραμματείς	2*	2	-	1	2	1
H3	Παρατηρητές	2*	2	-	-	2	2
H4	Χειριστές Μηχανημάτων Γραφείου	1*	1	-	-	1	1
H4	Αναγ. Έσοδος Κινησ. Αυτοκινήτων	2	2	-	-	-	-
H6	Οδηγοί Αυτοκινήτων	51*	55	4	51	57	6
H6	Δαστολογράφοι	1*	2	1	-	2	2
H9	Κηπουροί	1*	1	-	-	1	1
H12	Νοσοβόμοι-Τραυματιολογικές	5*	5	-	-	5	5
Θ2	Κλητύρες	1*	1	-	-	1	1
Θ6	Θυρωροί	2*	2	-	1	2	1
Θ8	Τραπεζοκόμοι	5*	5	-	-	5	5
I2	Καθαριστήρια	9	9	-	9	9	-
I5	Μαβιτονομηνοί Ηλεκτροτεχνίτες	3	1	-	-	2	-
" Τεχνικοί Ηλεκτρολόγοι Ουσίας	4	3	3	-	-	-	-
" Ξυλουργοί	1*	1	-	3	5	2	-
K1	Χειριστές Ηλεκτρικών Κινησ. Μηχ/των	13*	12	-	-	-	-
" Επισκευαστές Επιφανείας	5	5	-	-	-	-	-
" Χειρ. Εγκαταστάσεων Βιομηχ. Ουσίας	6*	3	-	-	-	-	-
" Χειρ. Διεργ. Λατομείου	2*	-	-	24	20	-	4
K2	Φροντιστές Οχημάτων	8*	8	-	7	8	1
K3	Λιπαντές	3	3	-	-	-	-
" Χειρ. Ανατομής	2	2	-	-	-	-	-
" Βαρύκοι	1*	-	-	-	-	-	-
" Βοηθοί Τεχν. Βαρύκοι	1*	-	-	-	-	-	-
" Τροκοπέδοι	9*	5	-	15	13	-	2
K4	Εργάτες Επιφανείας	152*	141	-	137	141	1
L1	Επισκευαστές Επιφανείας	40*	40	-	37	40	3
L2	Υποστηρικτές	77*	97	26	-	-	-
" Μινωδοροί	77*	89	12	-	-	-	-
" Πιστολάδοροι	7*	7	-	-	-	-	-
" Υδαυλικών Υποβυθίου	2	2	-	-	-	-	-
" Ξυλοπρόδρομικά	3	3	-	-	-	-	-
" Τεχνικοί Υποβυθίου	17*	26	9	-	-	-	-
" Οδηγοί Ηλεκτρομαζωτών	10*	12	2	143	236	88	-
L5	Φροντιστές Υαλοκαθαριστήρων	2	3	1	-	-	-
" Σταχοφόροι Υποβυθίου	2*	2	-	3	5	2	-
L6	Εργάτες Υψηλ. (Μησσοδόροι)	491	525	34	424	525	101
ΓΕΝΙΚΟΝ ΣΥΝΟΛΟΝ							

26. Συνοπτικός πίνακας των ειδικοτήτων προσωπικού από το Διάγραμμα Επاندρώσεως, 28-01-1970 του Λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου. Διεύθυνση Οργάνωσης τομέας αρχείων, Αλιβέρι, Καταγραφή βιομηχανικής πολιτιστικής κληρονομιάς, έκθεση προόδου έργου, Ιούνιος 2004

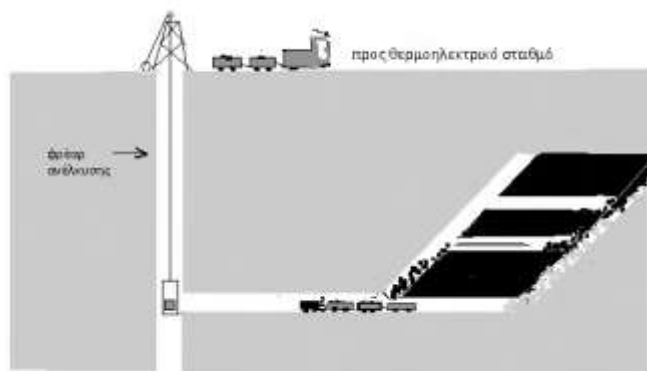
27. Το Λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου με την σύγχρονη οργάνωση και επιστημονική επάνδρωση αποτέλεσε το πρώτο σύγχρονο υπόγειο μεταλλείο στη χώρα.

Το υπόγειο μεταλλείο σχεδιάστηκε σε δύο ορυχεία: Το ορυχείο Νο1 εξυπηρετείται με δύο φρέατα βάθους 200 μέτρων. (από +50 έως --150). Το ένα χρησιμεύει για την μεταφορά προσωπικού και την είσοδο αέρα, και το άλλο για την μεταφορά του προϊόντος και έξοδο του αέρα. Τα πηγάδια άρχισαν να ορύσσονται το 1951 από την Γερμανική Χολτμαν. Ο κλωβός του πηγαδιού ανεκκύει 2 βαγόνια των 2,5 τόνων.

Το ορυχείο Νο 2 δημιουργήθηκε σε απόσταση 1200 μ. από το Νο1.

Η προσπέλαση εδώ έγινε με δύο κεκλιμένες στοές (φιρέδες) με κλίση περί τις 18ο . Τα στόμια ήταν στο +104,30 και στο +97.90. Και εδώ ο ένας φιρές ήταν για την είσοδο--έξοδο του προσωπικού και την είσοδο του αέρα, και ο άλλος για την εξαγωγή του προϊόντος και του αέρα. Πηγάδια και φιρέδες ήταν επενδυμένα με οπλισμένο σκυρόδεμα. Σε 2,5 χρόνια είχαν κατασκευαστεί τα πηγάδια , το εργοστάσιο καθαρισμού , στον Κάραβο. Σε απόσταση 800 μέτρα από το επίγειο του Αλιβερίου, στον Κάραβο, κατασκευάζονται 2 μονάδες ηλεκτροπαραγωγής των 40 MW καθώς και μονάδα καθαρισμού του λιγνίτη. Η πρώτη μονάδα ξεκινά τον Ιούνιο του '53 και η δεύτερη τον Νοέμβρη. Η ΔΕΗ αναλαμβάνει επίσημα από την Πιρς την 21 Μαΐου 1954 . Η εκμετάλλευση στα υπόγεια γίνεται με την μέθοδο των ανεστραμμένων βαθμίδων και την κατακρήμιση οροφής. Για την όρυξη των φουρνέλων χρησιμοποιούνται ηλεκτρικά τρυπάνια.

Το μετάλλευμα από τα μέτωπα μεταφέρεται με αλυσωτούς μεταφορείς σε κεκλιμένους οχετούς (καμινέτα). Από το λούκι του καμινέτου ο λιγνίτης φορτώνεται σε βαγόνια στις κεντρικές στοές μεταφοράς, που σύρονται από ηλεκτράμαξες προς το πηγάδι ανέλκυσης. Στον κλωβό ανά δύο τα βαγόνια ανεβαίνουν στην επιφάνεια. Στην επιφάνεια ο λιγνίτης μεταφορτώνεται σε μεγάλα βαγόνια και οι συρμοί τον μεταφέρουν στα 8 χιλμ στην μονάδα καθαρισμού.

**Παραστατικό των φάσεων μεταφοράς
από το μέτωπο στο τρένο επιφανείας
Περιγραφή λιγνιτωρυχείου- (Λεύκωμα ΔΕΗ για τα 60 χρόνια 1950-2010) και σχέδιο Γιώργου
Κατσαμάγκου, Μηχανικού Μεταλλειολόγου**

**ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΙ ΣΤΟ ΛΙΓΝΙΤΩΡΥΧΕΙΟ ΛΙΒΕΡΙΟΥ
ΠΟΥ ΕΧΑΣΑΝ ΤΗΝ ΖΩΗ ΤΟΥΣ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΚΤΕΛΕΣΗ ΤΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ ΤΟΥΣ**

Α/Α	Α.Μ.	ΟΝΟΜΑΤΕΠΙΘΥΜΟ	ΟΝΟΜΑ ΠΑΤΕΡΑ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΑΥΤΗΧΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΘΑΝΑΤΟΥ	ΗΛΙΚΙΑ	ΤΟΠΟΣ ΚΑΤΑΓΩΓΗΣ	
1.	1579	ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΛΟΥΚΑΣ	29.04.56-29.04.56	26	ΑΓ.ΛΟΥΚΑΣ
2.	81421	ΑΡΓΥΡΗΣ ^{ΜΑΡΤΙΝ}	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	25.06.68-25.06.68	51	ΑΓ.ΛΟΥΚΑΣ
3.	177	ΒΩΒΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	13.07.60-13.07.60	33	ΑΓ.ΛΟΥΚΑΣ
4.	81847	ΔΡΟΣΑΤΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	09.12.68-09.12.68	44	ΠΑΡΘΕΝΙ
5.	360	ΖΩΝΤΟΣ	ΑΝΤΩΝΙΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	22.05.54-22.05.54	41	ΓΑΒΑΛΑΣ
	81236	ΚΑΓΚΕΛΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	14.04.65-14.04.65	37	ΑΧΛΛΑΔΕΡΗ
7.	391	ΚΑΝΤΑΡΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	18.06.63-15.07.63	57	ΑΓ.ΓΕΩΡΓΙΟΣ
8.	750	ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ	ΚΩΝ/ΝΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	15.03.55-15.03.55	60	ΑΝΩ ΚΟΥΡΟΥΝΙ
9.	82109	ΚΙΟΥΣΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	09.12.68-09.12.68	28	ΑΓ.ΙΩΑΝΝΗΣ
10.	1233	ΚΟΥΝΤΟΥΡΗΣ	ΠΑΥΛΟΣ	ΚΩΝ/ΝΟΣ	09.10.53-09.10.53	59	ΛΕΠΟΥΡΑ
11.	81546	ΜΑΖΑΡΑΚΗΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	ΣΤΕΦΑΝΟΣ	09.12.68-09.12.68	52	ΓΥΜΝΟ ΧΑΛΚΙΔΑΣ
12.	80922	ΜΑΝΟΥΣΟΣ	ΘΩΜΑΣ	ΣΤΑΥΡΟΣ	21.10.66-08.12.66	44	ΚΑΤΑΚΑΛΟΥ
13.	81168	ΜΑΤΖΑΡΗΣ	ΣΤΑΜΑΤΙΟΣ	ΑΝΤΩΝΙΟΣ	09.12.68-09.12.68	55	ΑΓ.ΙΩΑΝΝΗΣ
14.	269	ΜΕΓΑΡΙΤΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	26.08.53-26.08.93	41	ΑΓ.ΙΩΑΝΝΗΣ
15.	81943	ΝΙΚΟΛΑΟΥ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΠΡΑΣΠΕΛΗΣ	21.06.74-21.06.74	34	ΠΑΝΑΓΙΑ
16.	453	ΝΙΚΟΛΑΟΥ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΣ	04.09.56-04.09.56	32	ΔΑΦΝΗ
17.	26312	ΝΤΟΒΟΛΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	02.08.85-02.08.85	45	ΖΑΡΑΚΕΣ
18.	81610	ΠΑΝΤΖΑΛΗΣ	ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	09.12.68-13.12.68	34	ΑΝΙΘΕΡΗ ΚΡΕΙΖΑ
19.	1465	ΠΑΡΛΑΝΕΝΤΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΑΝΤΩΝΙΟΣ	21.05.54-21.05.54	26	ΜΑΚΡΥΧΩΡΙ
20.	608	ΡΕΤΣΑΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	09.10.53-09.10.53	49	ΠΕΡΙΒΟΛΙΑ
21.	80332	ΡΗΓΑΣ	ΘΡΑΣΥΒΟΥΛΟΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	09.12.68-09.12.68	50	ΑΓ.ΓΕΩΡΓΙΟΣ
22.	442	ΣΑΜΑΡΑΣ	ΣΤΑΜΑΤΙΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	09.10.53-09.10.53	44	ΚΡΕΙΖΑ
23.	81915	ΤΖΕΛΑΤΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΜΙΧΑΗΛ	09.12.68-09.12.68	28	ΑΧΛΛΑΔΕΡΗ
24.	80922	ΤΡΑΚΟΞΑΡΗΣ	ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ	ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ	09.12.68-09.12.68	33	ΑΓ.ΓΕΩΡΓΙΟΣ
25.	1383	ΤΣΕΡΟΛΑΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	31.07.54-31.07.54	20	ΛΟΦΙΣΚΟΣ

LETTERS/ΕΡΓΑΤΙΚΟ ΑΥΤΗΧΗΜΑ/ΚΑ/43.98

28.Εργαζόμενοι στο λιγνιτωρυχείο που έχασαν τη ζωή τους κατά την εκτέλεση της υπηρεσίας τους από το 1953-1985 (Αρχείο Γ.Κατσαμάγκου)-

Ellis Island - A

ΕΠΩΝΥΜΟ	ΟΝΟΜΑ	ΤΟΠΟΣ	ΗΛ	ΠΛΟΙΟ	ΗΜΕΡΟΜ	ΛΙΜΑΝΙ
AEVONITIS	STYLIANOS	AGIOS LUKAS	36	THEMISTOKLES	23/8/1915	PIRAEUS
AGAPITOS	STAMATIOS	ALIVERION	17	IOANNINA	8/4/1916	PIRAEUS
AGELOPOULOS	DEMETRE	ALIVERIOH	26	THEMISTOKLES	23/8/1912	PIRAEUS
ALAMPEIS	SPIROS	TRAHILI	38	PATRIS	16/5/1915	PATRAS
ANAGNOSTON	CHRISTOS	ALIVERION	25	IVERNIA	26/4/1914	PATRAS
ANAGNOSTOU	ELIVS	ALIVERIOU	35	ATHINAI	10/5/1915	PATRAS
ANDONIOU	NICOLAOS	ST.LOUKAS	29	THEMISTOKLES	22/10/1920	PIRAEUS
ANDREO ,,,,,,	NICHOLAOS	ALIVERI	28	COLUMBIA	22/10/1910	PATRA
ANDREON	ALEXANDROS	OLIVERION	9M	ATHINAI	17/4/1911	PIRAEUS
ANDREON	CATINA	OLIVERION	21	ATHINAI	17/4/1911	PIRAEUS
ANDREON	EVANGELOS	OLIVERION	28	ATHINAI	17/4/1911	PIRAEUS
ANGELETOS	COSTANTINOS	ALIVERION	17	PATRIS	5/10/1913	PIRAEUS
ANGELETOS	KUSTANTUROS	ALIVERIA	17	IVERNIA	17/10/1913	TRIESTE
ANGELETOS	DIMITRIOS	ALIVERION	38	PANNONIA	24/4/1914	PATRAS
ANGELETOS	GEORGES	ALIVERION	42	PANNONIA	24/4/1914	PATRAS
ANGELETOS	GHEORGIOS	ALIVERION	16	V.CONSTANTINOS	23/4/1916	PIRAEUS
ANTONION	LUCAS	ALIXERION	26	ATHINAI	24/1/1910	PIRAEUS
ANTONION	CHARALABOS	ALIVERI	19	ARGENTINA	10/7/1912	PATRAS
ANTONION	DEMETRIOS	LATA	26	CARPATHIA	22/3/1914	PATRAS
ANTONION	VELISSARIOS	AGIOS LUCAS	32	THEMISTOKLES	28/3/1914	PIRAEUS
ANTONION	GEORGIOS	ALIVERION	43	PATRIS	18/8/1916	PIRAEUS
ANTONIOU	MODISTOS	ALIVERIOU	24	OCEANIA	24/11/1909	PATRA
ANTONIOU	LUCAS	AGIOS LUCAS	34	THEMISTOKLES	28/3/1914	PIRAEUS
ANTONIOU	STILIANOS	LOUKAS	37	V.CONSTANTINOS	14/6/1916	PIRAEUS
APOSTOLAN	NICOLAOS	ALIVERION	32	THEMISTOKLES	24/2/1912	PIRAEUS
APOSTOLOY	DIMITRIOS	ALIVERION	30	KING ALEJANDER	11/8/1924	PIRAEUS
ARGYRIS	HARALABOS	AGIS JOANNIS	26	COLUMBIA	18/8/1910	PATRA
ARVANITIS	VASSILIOS	AGIOS LOUKAS	41	MART. WASHINGTON	13/3/1911	PATRAS
ARVANITIS	STELIOS	ALIVERI	30	MART. WASHINGTON	13/8/1912	PATRAS
ARVANITIS	STAVROS	AGIOS LUCAS	15	THEMISTOKLES	28/3/1914	PIRAEUS
ARVANITIS	DIMITRIOS	AGIOS LUKAS	28	THEMISTOKLES	23/8/1915	PIRAEUS
ARVANITIS	DEMETRE	ALIVERI	34	MEGALI HELLAS	22/6/1920	PIRAEUS

29. Τμήμα κατάστασης μεταναστών από το Αλιβέρι και τα γύρω χωριά με αλφαθητική σειρά όπως καταχωρήθηκαν στα αρχεία του Ellis Island 1910-1924

30. Η απεργία του 1933 στο λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου, ποίημα για την απεργία του '33 από τον λαϊκό ποιητή Νικόλαο Αντωνίου

Η βίαιη καταστολή της απεργίας απασχολεί όχι μόνο τον τύπο αλλά και τους ευαίσθητους ανώνυμους στιχοπλόκους που εκφράζουν ποιητικά την οργή και την συγκίνηση τους για το γεγονός. Εντύπωση προκαλεί η ποιητική αφήγηση των πεπραγμένων που αποτυπώνουν ρεαλιστικά την πραγματικότητα, η ονομαστική αναφορά σε πρόσωπα που πρωταγωνίστησαν στο γεγονός και οι ομοιοκατάληκτοι στίχοι. Το Ποίημα για την απεργία του '33 από τον λαϊκό ποιητή Νικόλαο Αντωνίου αισθητοποιεί το γεγονός ως εξής:

Βάρκας Γρυπάρης και Πυλάς έγιναν συμμορία
και στείλαν χωροφύλακες έξω απ' την εργασία.
Εργάτες αποφάσισαν όλοι συγκεντρωμένοι
να πάνε να ζητήσουνε τα χρήματα οι καημένοι.
Και πήραν τις γυναίκες τους και τα φτωχά παιδιά
τους, ίσως τους ελυπόντουσαν να πάρουν τα λεφτά
τους. Μα μόλις ήρθαν οι φτωχοί σε ζώνη
ματωμένη ήταν χωροφύλακες
όλοι ακροβολισμένοι

Ο Υπομοίραρχος Πύλος ΑΛΤ : δύο φορές φωνάζει
κι αμέσως το περίστροφο από τη θήκη βγάζει.
Τότε οι τίμιοι αυτοί εργάτες τυραγνισμένοι
εσήκωσαν τα χέρια τους απάνω οι καημένοι
Και λέγουνε εις τον Πυλό πάμε για τα λεφτά μας
τέσσερις μήνες μας χρωστάν πεινάνε τα παιδιά μας.
Τότε ο Υπομοίραρχος με λύσσα τους φωνάζει
όλους τους χωροφύλακες και πυρ τους διατάζει
Και βγάζει το πιστόλι του τρία φυσίγγια ρίχνει
και τότε οι χωροφύλακες αρχίσανε και κείνοι.
Πέφτει η πρώτη μπαταριά δέκα κορμιά σφαδάζουν
και με καημό στα χείλη τους κακούργους τους φωνάζουν.
Ο αστυνόμος Αλατζάς του Αλιβερίου φθάνει,
ερχότανε κρυφά - κρυφά στης Βρύσης το ρουμάνι.
Αφού λοιπόν πλησίασε, πίσω και αυτός τους λέγει
άδειασε το πιστόλι του, σηκώνεται και φεύγει.
Έσωσαν τα φυσίγγια τους οι χωροφύλακες
και με τον υποκόπανο αρχίζουν να κτυπούνε.
Τότε ακούσκει μια φωνή από μαραμένο στόμα.
Κακούργοι δεν χορτάσατε παρά χτυπάτε ακόμα,
Κι άλλη φωνή ακούστηκε με πόνο με λαχτάρα,
ήτουνε ένας νεαρός που τον λεν Μπαχάρα.

*Αυτός τους λέγει, φύγετε κ' εμείς αν θα σωθούμε
εσάς και αυτούς τους αίτιους θα τους εκδικηθούμε.
Έγινε μάχη θλιβερή, μάχη φαρμακωμένη
ποτέ δεν το περίμεναν οι εργάτες οι καημένοι.
Καμπάνα του Αγίου Λουκά βαρούσε πενθισμένα
γιατί είκοσι εργάτες της είχαν πνιγεί στο αίμα.*

Ο ποιητής ο Όμηρος απ' την οδό Σταδίου.

Το όνομα του λέγεται, Νικόλαος Β. Αντωνίου

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3

ΤΟ ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ ΤΟΥ ΛΙΓΝΙΤΩΡΥΧΟΥ

A-

Αγκούσα: Μονοξειδίο του άνθρακα

Άνθρακας: Ορυκτό που το χρησιμοποιούν για καύση

Ανθράκευση: Το φόρτωμα του άνθρακα

Αντλητής: Αντλεί νερό απ' τις σήραγγες

B-

Βάρδα φουρνέλο: Προειδοποίηση πριν την έκρηξη

Βαρούλκα: Ασανσέρ

Βίρα: <<Σήκωσε>>, το βίτζι

Βιτζέρης: Χειριστής βαρούλκου

Βουλιαμέτο: Κούφωμα στην εξόρυξη του λιγνίτη

Γ-

Γάμπες: Χοντρά ξύλα

Δ-

Δυναμίτης: Είδος εκρηκτικής ύλης

E-

Εκτροχίαση: Η έξοδος του βαγονιού από τις ράγες

Επικεφαλής: Υπεύθυνος για το τι γίνεται στις στοές

Επιστάτης: Ανώτερος του επικεφαλής

Επόπτης: Υπεύθυνος του έργου

Εργάτες(Μπαζαδόροι): Εργάτες οι οποίοι μάζευαν το λιγνίτη

Εργοδηγός: Υπεύθυνος βάρδιας

Η-

Ηλεκτράμαξα: Άμαξα των υπογείων η οποία δουλεύει με ρεύμα

Ηλεκτρικά καψούλια: Καψούλια με ρεύμα

Ηλεκτρολόγοι: Υπεύθυνοι για τον ηλεκτρισμό

Θ-

Θερμαστής: Βοηθός μηχανοδηγού

Κ-

Καθαριστήριο: Χώρος στον οποίο καθαρίζονται τα κάρβουνα

Καμινέτο: Υπόγεια στοά με μεγάλη κλίση

Κλωβός: Ανελκυστήρας εργατών

Κοτσαδόροι: Άνθρωποι οι οποίοι ένωναν τα βαγόνια

Λ-

Λιγνίτης: Είδος ορυκτού

Λιγνιτωρυχείο: Χώρος εξόρυξης του λιγνίτη

Λογκαρίνες: Χοντρά στρογγυλά ξύλα

Μ-

Μάινα: <<Λάσκαρε>>, το βίτζι

Μεσίνοι: Ειδικό τρυπάνι

Μέτωπο: Σημείο εξόρυξης

Μηχανικός υπεύθυνος: Υπεύθυνος μηχανικός

Μηχανοδηγός: Οδηγός της μηχανής

Μηχανοτεχνίτες: Τεχνίτες των μηχανών

Μιναδόροι: Χειριστής τρυπανιού

Μίτσα: Φιτίλι

Σ-

Σήραγγα: Στοά

Σιδηροδρομίτες: Συντηρητές των γραμμών του τρένου

Τ-

Τεχνικός αποθηκάριου: Υπεύθυνος αποθήκης

Τροχοπεδητής (Καποτρένος): Βοηθός στη λειτουργία των μηχανών

Υ-

Υποστηρικτές (μποσκαδόροι): Εργάτες οι οποίοι στήριζαν τις στοές

Φ-

Φυρές. Στοά με μικρή κλίση.

Πηγή <http://dim-ag-ioann.eyv.sch.gr/liqinitis%20fos.htm>.

Λιγνίτης- Φως, Λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου, Το περιβαλλοντικό-πολιτιστικό πρόγραμμα πραγματοποιήθηκε κατά το σχολικό έτος 2003-04 από το Δημοτικό σχολείο του Αγίου Ιωάννη με τη συμμετοχή μαθητών και της παιδαγωγικής ομάδας, αποτελούμενης από τους εκπαιδευτικούς: Αποστόλου Αικατερίνη, Αρβανίτη Τάσο, Ασημάκου Ευαγγελία, Γλάρο Αντώνη, και Μουσαφίρη Κυριακή. Το λεξικό συντάχθηκε με βάση την προφορική αφήγηση λιγνιτωρύχων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1.Αγριαντώνη Χ., Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα, Μεσοπόλεμος 1922-1940,“Οι μηχανικοί και η βιομηχανία μια αποτυχημένη συνάντηση”. τόμος Β1,εκδόσεις Βιβλιόραμα Αθήνα 2003
2. Αγριαντώνη Χ. , Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα 1900-1922 ,Απαρχές, “Βιομηχανία” τόμος Α1, εκδόσεις Βιβλιόραμα,Αθήνα.
- 3.Βεργόπουλος Κ., Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, “Η ελληνική οικονομία από το 1926-1935”, Τόμος ΙΕ, Εκδοτική Αθηνών,Αθήνα 1978.
- 4.Βεργόπουλος Κ., Η Ελλάδα στη δεκαετία 1940-1950,« Η συγκρότηση της νέας αστικής τάξης 1944-52»,εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 1984.
5. Βερέμης Θ., Οικονομία και Δικτατορία, η συγκυρία 1925-1926,ΜΙΕΤ, Αθήνα 1982.
- 6.Βερέμης Θ., Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, “Η Οικονομία από το 1923 έως το 1926”, Τόμος ΙΕ,Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1978.
- 7.Βερναρδάκη Χ.- Μαυρή Γ., “Κόμματα και Κοινωνικές συμμαχίες στην Προδικτατορική Ελλάδα” ,Εξάντας Αθήνα 1991.”
- 8.Δερμάτη Γεωργίου, Ως εφάνη τα μέταλλα τα εν Μαρωνεία, Τα μεταλλεία Καμάριζας στο Λαύριο, κοινότητα Αγίου Κωνσταντίνου, Καμάριζα 2006.
- 9.Δερτυλής Β., Ιστορία του Ελληνικού Κράτους 1830-1920, β τόμος(η χρονολογία της εκβιομηχάνισης), εκδόσεις Εστία, Αθήνα 2005.
- 10.Δημαρά Αλέξη και Βάσως Βασιλού-Παπαγεωργίου «Από το Κοντύλι στον Υπολογιστή», εκδόσεις Μεταίχιμο με τη συνεργασία του ΕΛΙΑ.
- 11.Δημητρακόπουλος Οδυσσεύς, “Στροφή της κυβερνητικής πολιτικής προς την εσωτερική ανάπτυξη της χώρας”,Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμος ΙΓ,Εκδοτική Αθηνών.
- 12.ΓιαννουλόπουλοςΓ., Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, “Η οικονομία από το 1919 εως το 1923”, Τόμος ΙΕ,Εκδοτική Αθηνών,Αθήνα 1978
- 13.Γουναράκης, Ελληνική Ηλεκτρική Οικονομία. Η Οικονομική έρευνα των μεγάλων τεχνικών ζητημάτων, Τεχνικό Επιμελητήριο, Αθήνα 1933.
- 14.Ζαΐμης Φ., Η τεχνική μας συγκρότησις, το λιγνιτικόν ζήτημα, Εργασία, αρ.φ.3, Αθήνα 25.1. 1930.

- 15.Ζολώτας Ξ., “Η Ελλάδα εις το στάδιο της εκβιομηχανίσεως”, Αθήνα 1926.
- 16.Ζολώτας Ξ., “Νομισματικές και οικονομικές μελέτες 1945-1996”, Τράπεζα της Ελλάδας, Αθήνα, 1997.
- 17.Ηλιού Φ. , «Η πορεία προς τον εμφύλιο», Η.Νικολακόπουλος, Α.Ρήγος, Γ.Ψαλίδας (επιμ), Ο εμφύλιος πόλεμος, Θεμέλιο, Αθήνα 2002.
- 18.Νίκου Θεοδοσίου , ΠΕΡΙΣΤΕΡΙ, “Το χρονικό του Κάρβουνου” (Τα Λιγνιτωρυχεία Περιστερίου 1933-1956)
- 19.Θωμαδάκης Σταύρος, Η Ελλάδα στη δεκαετία 1940-1950, Ένα έθνος σε κρίση, «Μαύρη Αγορά, πληθωρισμός, και βία στην οικονομία της κατεχόμενης Ελλάδας», Ιστορική βιβλιοθήκη, Θεμέλιο, Αθήνα 1984.
- 20.Ιορδάνογλου Χ., Η Ελληνική Οικονομία στην Περίοδο 1950-73: Ανάπτυξη, Σταθερότητα και «Πειθαρχία», ανέκδοτη εργασία.
- 21.Καζάκος Π., Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Σύγχρονος Ελληνισμός από το 1941 ως το τέλος του αιώνα, “Η Ελληνική Οικονομία, 1949-1967, Ανασυγκρότηση και Ανάπτυξη”, Τόμος ΙΣΤ, Εκδοτική Αθηνών 2000
- 22.Καλαφάτης Θανάσης, “Νομισματικές διαρρυθμίσεις και κοινωνικές επιπτώσεις (1944-1946)” στο βιβλίο “Δεκέμβρης του 44”, Νεότερη έρευνα και προσεγγίσεις. Καταθέσεις σε ένα επιστημονικό συμπόσιο, Γρηγόρης Φαράκος (επιμέλεια) Φιλίστωρ, 1996
- 23.Κασίμης Χ., Υπαιθρος χώρα: η ελληνική αγροτική οικογένεια στο τέλος του 20^{ου} αιώνα, Από την αγροτική οικογένεια στην Παγκοσμιοποίηση, ΕΚΚΕ 2007.
- 24.Κέντρο προγραμματισμού και οικονομικών ερευνών, Έκθεση Ομάδας Εργασίας για το Πρόγραμμα Αναπτύξεως 1976-80.
- 25.Κωφός Ευάγγελος, “Από το τέλος της Κρητικής Επανάστασεως ως την προσάρτηση της Θεσσαλίας”, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμος ΙΓ, Εκδοτική Αθηνών.
- 26.Λεονταρίτης Γ., “Το ελληνικό εργατικό κίνημα και το αστικό κράτος 1910-1920”, στον τόμο Βερέμης Θ. Δημητρακόπουλος Ο. (εποπτεία), Μελετήματα γύρω από το Βενιζέλο και την εποχή του, Αθήνα 1980.
- 27.Λεονταρίτης Γ, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Οικονομία και Κοινωνία από το 1914 έως το 1918, τόμος ΙΕ, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1978
- 28.Λιάκος Α., Εργασία και Πολιτική στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου, Ίδρυμα Έρευνας και Παιδείας της Εμπορικής Τράπεζας της Ελλάδας, Αθήνα 1993.

- 29.Λιναρδάτος Σ., Από τον Εμφύλιο στη Χούντα, τόμος Β 1952-57 ,Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη,2009.
- 30.Λιναρδάτος Σ., Από τον Εμφύλιο στη Χούντα, τόμος Δ 1963-1967, Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη,2010
- 31.Λυμπεράτος Μ., «Η (μη) διεκδίκηση των πολεμικών αποζημιώσεων από την Ελλάδα» Ιστορικά Ελευθεροτυπία, Ιούνιος 2010.
- 32.Μαργαρίτης Γ., “ Η κρίση της αποθησαύρισης, η μετατροπή εισοδημάτων σε περιουσιακά στοιχεία στα χρόνια της Κατοχής 1941-44, Ιστορικά, Ελευθεροτυπία, Ιούνιος 2010.
- 33.Μαρκέτου Σ., Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα ,Μεσοπόλεμος 1922-1940, “Η Ελληνική Αριστερά”,τόμος Β2, εκδόσεις Βιβλιόραμα,Αθήνα 2003.
- 34.Μαρξ Καρλ, Το Κεφάλαιο, τόμος πρώτος, κεφ 23 ο γενικός νόμος της κεφαλαιοκρατικής συσσώρευσης, εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1978
- 35.Μπάτσης Δ.,Η βαριά βιομηχανία στην Ελλάδα, εκδόσεις Κέδρος 2004.
- 36.Μπράτσος Ν. ,Εργατικές Ιστορίες, εκδόσεις ΒΥΧ,1998.
- 37.Μπρωντέλ Φ."Ο Υλικός Πολιτισμός", τόμος Α, Μορφωτικό Ινστιτούτο Αγροτικής Τράπεζας, μετάφραση Κατερίνα Ασδραγά, Αθήνα 1995
- 38.Ορυχεία-Μέταλλα, Ελληνικό Ινστιτούτο Υγιεινής και Ασφάλειας της Εργασίας, συλλογικό έργο Αθήνα 2007.
- 39.Οικονόμου Νικόλαος, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, “Ελληνική κοινωνία και Οικονομία στη πρώτη δεκαετία του 20ου αιώνα”,τόμος ΙΔ, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1978.
- 40.Παγουλάτος Γ., «Η Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, 1940- 2000»,Ιστορικό αρχείο Εθνικής Τράπεζας, 2006
- 41.Παντελάκης Ν., Ο Εξηλεκτρισμός της Ελλάδας 1889-1956 , ΜΙΕΤ, Αθήνα 1991
- 42.Πετμεζάς Σ., Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα, “Αγροτική οικονομία”, Μεσοπόλεμος 1922-1940, τόμος Β1, Βιβλιόραμα,Αθήνα 2003.
- 43.Πετμεζάς Σ.,Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα 1900-1922- Οι Απαρχές,“Δημογραφία”, τόμοςΑ1, εκδόσεις Βιβλιόραμα,Αθήνα.
- 44.Πετράκη Γ. , Από το χωράφι στο εργοστάσιο, εκδόσεις Τυπωθήτω,2002

- 45.Προγουλάκης Γ., Σχεδιάσμα ελληνικής οικονομικής και κοινωνικής ιστορίας από την μικρασιατική καταστροφή στις παραμονές της μεταπολίτευσης 1922 – 1972, Σημειώσεις Ελληνικής οικονομικής Ιστορίας (Τ.Ο.Ε.) 1922-1972
- 46.Serge Berstein-Pierre Milza, Ιστορία της Ευρώπης, , Η Ευρωπαϊκή Συμφωνία και η Ευρώπη των Εθνών , τόμος 2, 1815-1919, Αλεξάνδρεια
- 47.Στατιστικές Εργατικών ατυχημάτων στην Ελλάδα του Ελληνικού Ινστιτούτου Υγιεινής και Ασφάλειας της Εργασίας.
- 48.Σιντούκας Γ.Ι. ,μηχανικός μεταλλείων-μεταλλουργός, Η Ελληνική Μεταλλευτική Ιστορία. Το σύγχρονο Ελληνικό κράτος-20ος αιώνας και 21ος αιώνας, Ο Ελληνικός Ορυκτός πλούτος, του ΣΜΕ
- 49.Σιδέρη-Τομαρά Μ., Ιστορική Δημογραφία, Από τις δημογραφικές διαδικασίες στις συλλογικές νοοτροπίες και συμπεριφορές, εκδόσεις Παπαζήση ,Αθήνα.1998,
- 50.Τσαούσης Δ., Μορφολογία της νεοελληνικής κοινωνίας, Gutenberg Αθήνα,1971,.
- 51.Τσοτσόρος Σ., Ενέργεια και ανάπτυξη στην μεταπολεμική περίοδο, Η Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού 1950-1992,Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών,1995
- 52.Υψηλάντης Τριαντάφυλλος , «Σερραϊκά Ανάλεκτα», τόμος 4, Σέρρες 2006**
- 53.Φαράκος Γ., Προβλήματα ενεργειακής οικονομίας και πολιτικής της Ελλάδας, Πολιτικές και λογοτεχνικές εκδόσεις, 1964
- 54.Φαράντου Χαράλαμπου. Δ. , Πραξεις του Δημοτικού Συμβουλίου του Δήμου Δυστίων Ευβοίας Εταιρεία Ευβοϊκών Σπουδών, Αθήνα 2010
- 55.Φυντανόπουλου Κώστα, Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα 1900-1922 Οι Απαρχές, “Μισθωτή εργασία”, εκδόσεις Βιβλιόραμα, Αθήνα.
- 56.Χατζηδημητρίου Α., Αλιβέρι: συμβολή στην αρχαιολογική έρευνα της περιοχής, Εστία 2000
- 57.Χατζηιωσήφ Χ., Η γηραιά σελήνη, η βιομηχανία στην ελληνική οικονομία, 1830-1940, Θεμέλιο 1993, Αθήνα 1993.
- 58.Χατζηιωσήφ Χ., Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα, Τόμος Δ1, Μέρος 1ο, Ανασυγκρότηση, Εμφύλιος-Παλινόρθωση 1945-1952, “Η πολιτική οικονομία της ανασυγκρότησης και του Εμφυλίου”, εκδόσεις Βιβλιόραμα, Αθήνα 2009.
- 59.Χατζηιωσήφ Χ., Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα, Μεσοπόλεμος 1922-1940, “Κοινοβούλιο και Δικτατορία”. τόμος Β2, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2003.

60. Χατζηιωσήφ Χρ, Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα “Η Ελληνική Οικονομία πεδίο μάχης και Αντίστασης”, τόμος Γ2, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2007

61. Χομπσμπάουμ, Η εποχή των επαναστάσεων 1789-1848, εκδ. Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1996

62. Ψυρούκης Δ., Ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας 1940-1974, τρίτος τόμος, εκδόσεις Κουκκίδα, 1976.

ΑΡΧΕΙΑΚΟ ΥΛΙΚΟ

Ιστορικό αρχείο Εθνικής Τράπεζας

- Καταστατικό της εν Αθήναις Ανωνύμου Εταιρείας Ανθρακωρυχείων Αλιβερίου 1920
- Έκθεση Πεπραγμένων-Απολογισμού-Ισολογισμού 1924, 1925, 1929, 1930
Ανθρακωρυχείων Αλιβερίου
- Σημειώματα αξιολόγησης της Εθνικής Τράπεζας για την Α.Ε Ανθρακωρυχείων Αλιβερίου
- Δελτίο πληροφοριών για τα Ανθρακωρυχεία Αλιβερίου στις 17/8/1942
- Δελτίο Πληροφοριών, Γενικής Συνέλευσης Μετόχων Α.Ε Ανθρακωρυχείων Αλιβερίου 3-4-1934
- Δελτίο πληροφοριών των πεπραγμένων του λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου 28-12-1943
- Δελτίο πληροφοριών των πεπραγμένων του λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου 28-3-1945
- Αίτηση της Α.Ε Ανθρακωρυχείων Αλιβερίου στην Εθνική Τράπεζα Ελλάδος
- Έγγραφο της συνεδρίασης (υπ αριθμ. 191) του Δ.Σ της εταιρείας
«Λιγνιτωρυχεία Αμύνταιου Δ.Κ Διαμαντόπουλος Α.Ε» που συνεδριάζει στην Αθήνα στις 31 Μαΐου 1945.
- Έγγραφο της 20^{ης} Μαρτίου του 1948 «Υπηρεσία Ειδικών Χορηγήσεων»
για τα λιγνιτωρυχεία Καλογρέζας και Ν.Ηρακλείου

Ιστορικό αρχείο ΔΕΗ

- Αρχείο Καρατζά, έκθεση «επί της πορείας των γενικών συνθηκών εκμεταλλεύσεως των Ανθρακωρυχείων Αλιβερίου 1946-49»
- Έκθεση αξιολόγησης Λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου 20 Οκτωβρίου 1950 της επιτροπής του Υπουργείου Συντονισμού
- Υπόμνημα Μαράκη Εμπειρικού προς το Υπουργείο Συντονισμού 24 Οκτωβρίου 1950
- Επιστολή προς ΔΕΗ της Α.Ε Ανθρακωρυχείων 28 Αυγούστου 1951
- Επιστολή προς ΔΕΗ της Α.Ε Ανθρακωρυχείων 8 Οκτωβρίου 1951
- Επιστολή προς Μαράκη Εμπειρικό του Δ.Σ της Α.Ε Ανθρακωρυχείων Αλιβερίου, 12 Οκτωβρίου 1951
- Λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου 1951-52
- Έκθεση Πεπραγμένων Λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου 1954-1957
- Οικονομικά πεπραγμένα και απολογισμοί 1955, ΔΕΗ
- Απολογιστική έκθεση 1964

- Απολογισμός της πρώτης δεκαετίας 1954-1964
- Πεπραγμένα δεκαετίας 1954-1964 και 1965, 1966
- Εγκύκλιος Γενικής Διεύθυνσης ΔΕΗ με αριθμ.219 προς το προσωπικό του λιγνιτωρυχείου,
- Οικονομικός απολογισμός , 1952.Παρουσιασθείσαι δυσχέρειαι εις την εκτέλεσιν του προγράμματος.
- Συνέντευξη Ν.Οικονομόπουλου, διευθυντή λιγνιτωρυχείων Αλιβερίου σε βιομηχανικούς αρχαιολόγους
- Αρχείο Α.Καρατζά,, έγγραφο 1963/8-10-1951
- Αρχείο Α.Καρατζά, Συνοπτική έκθεση πεπραγμένων έτους 1963
- Έκθεση πεπραγμένων έτους 1964
- Αρχείο Προφορικών μαρτυριών ΔΕΗ
- Εγκύκλιος ΔΕΗ για την κοινοποίηση του νόμου 551/14 Ιανουαρίου 1915, για την εργατική και κοινωνική νομοθεσία.

Ιστορικό αρχείο Λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου

- Πρωτόκολλο Παραλαβής Λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου 1-11-1951 από τη ΔΕΗ
- Διάλεξη του Α.Τ Μομφεράτου, προϊσταμένου Τμήματος Πρόληψης ατυχημάτων ΔΕΗ στις 7.5. 1957 στην αίθουσα του Τεχνικού Επιμελητηρίου της Ελλάδας.
- Ενημερωτικό δελτίο προς ΔΕΗ το 1968 του Υπουργού Εργασίας Βογιατζή.
- Στατιστικοί πίνακες 1954-1959 τμήμα πρόληψης και έκθεσης ατυχημάτων ΔΕΗ
- Έκθεση Καρατζά, Ατυχήματα 11 Ιουλίου 1956
- Στατιστικές ατυχημάτων 1957
- Στατιστικές ατυχημάτων 1960
- Συγκριτικός πίνακας ατυχημάτων προσωπικού 1960
- Έκθεση Α.Καρατζά για τα ατυχήματα του τριμήνου Ιουλίου-Αυγούστου-Σεπτεμβρίου 1962
- Στατιστικές ατυχημάτων 1968
- Εκθέσεις ατυχημάτων 1957-1968
- Συνημμένο στην έκθεση σκαρίφημα ατυχήματος 1957.
- Έκθεση Καρατζά για το Ατύχημα στις 10 Αυγούστου 1957
- Έκθεση Μηχανικών Πορτοκάλη και Δογάνη για το ατύχημα στις 16 Νοεμβρίου 1957
- Έκθεση Μηχανικού Ν.Πορτοκάλη για το ατύχημα στις 22 Μαρτίου 1961.
- Έκθεση από τους Δ.Βουδήμο Διπλ. μηχανικό μεταλλείων, προϊστάμενο του τομέα Ασφαλείας Εκμεταλλεύσεως, τον Ρ.Νταιφά Διπλ. μηχανικό μεταλλείων, προϊστάμενο του τομέα παραγωγής και τον Κ.Παπαδόπουλο Διπλ. Πολιτικό μηχανικό, προϊστάμενο τμήματος κατασκευών που συνοδεύεται από πολυσέλιδη έρευνα-ανάκριση των εμπλεκομένων λιγνιτωρύχων στο ατύχημα στις 25/6/1968
- Επίγον τηλεγράφημα του Ι.Ν.Οικονομόπουλου για θανατηφόρο ατύχημα στο λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου στις 10/12/1968.
- Ανακοίνωση της ΔΕΗ για θανατηφόρο ατύχημα στο Υπουργείο Βιομηχανίας

Επιθεώρηση Μεταλλείων Α Περιφέρειας στις 10/12/1968

- Έκθεση Ένωσης Εργατοτεχνιτών και υπαλλήλων λιγνιτωρυχείων Αλιβερίου 1965
- Πρόσκλησις για νέες θέσεις εργασίας 29 Απριλίου 1961.
- Εγκύκλιος διεύθυνσεως για την απεργία 20 Ιουνίου 1962

Έντυπα- Βιβλία εκδόσεις ΔΕΗ

- Λιγνιτωρυχείο Αλιβερίου, ΔΕΗ, Λιγνιτική εκμετάλλευσις, Αθήνα 1955
- Το βιβλίο του λιγνιτωρύχου, ΔΕΗ 1957
- Ελαιογραφίες και σχέδια Δημήτρη Μεγαλίδη, Αθήνα 1960,
- Εξορύσσοντας το φως... μνήμες και εικόνες από λιγνίτη, Λεύκωμα 60 χρόνια ενέργεια για την Ελλάδα, 1950-2010
- Διεύθυνση Οργάνωσης Τομέας Αρχείων, Αλιβέρι, Καταγραφή Βιομηχανικής Πολιτιστικής Κληρονομιάς, Έκθεση Πρόόδου έργου, Ιούνιος 2004, Καταγραφή Ιστορικού μηχανολογικού εξοπλισμού λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου, Μαρία Μαυροειδή σελ.23-33.
- Φωτογραφικό αρχείο ΔΕΗ

Τοπικά αρχεία περιοχής Αλιβερίου

- Αρχείο Υποθηκοφυλακείου Αλιβερίου
- Αρχείο Α Δημοτικού σχολείου, Γενικός Έλεγχος του εν Αλιβερίω διταξίου δημοσχολείου Αλιβερίου των ετών 1900-1901, 1901-1902 και 1902-1903, εν Αθήναις, εκ του τυπογραφείου των βιβλιοπωλικών καταστημάτων, Αποστολοπούλου.
- Εκλογικός κατάλογος του Δήμου Ταμυναίων της επαρχίας Καρυστίας του Νομού Ευβοίας, καταρτισθείς κατά την εν έτει 1906 γενομένην αναθεώρησιν αυτού, εκ του τυπογραφείου των καταστημάτων Δημητρίου Χρ.Περγάμαλη, εν Χαλκίδι 1907 .
- Αρχείο Δήμου Κύμης-Αλιβερίου Ληξιαρχικές απογραφές των ετών 1930,1940,1950,
- Αρχείο 1ου ΓΕΛ Αλιβερίου, Μαθητολόγιο εξατάξιου Γυμνασίου Αλιβερίου 1964, 1965, 1966 και Μαθητολόγιο Εξατάξιου Γυμνασίου Αλιβερίου, έτους 1969
- Αρχείο Γιώργου Κατσαμάγκου και ανέκδοτη εργασία με τίτλο “Η Μεταλλευτική ιστορία της Εύβοιας”
- Φωτογραφικό αρχείο Κάραλη

Εφημερίδες-Περιοδικά

- Εωσφόρος-Χαλκίδα, 24 Νοεμβρίου του 1929 στο περιοδικό “ Το Ρόπτρο, ” Τεύχος 9^{ον}, Αυλωνάρι, Πάσχα του 2003,
- «Εύριπος» στο φύλλο της 12ης Αυγούστου 1933

-«Εύβοια»

-«Η ΠΑΛΗ ΤΩΝ ΤΑΞΕΩΝ» Σάββατο 12 Αυγούστου 1933 χρόνος γ αριθμ φύλλου 313 με τίτλο « ΤΟ ΜΑΚΕΛΕΙΟ ΤΟΥ ΑΛΙΒΕΡΙΟΥ»

-Άρθρο του γιατρού Μπόνου, 6-12-1933 σε τοπική εφημερίδα

- Περιοδικό Ρόπτρο, τεύχος 44, Μαρτυρία Αντιπροέδρου Ταμείου Μεταλλευτών 1947

-Περιοδικό Ρόπτρο, τεύχος 44, Μιχάλη Ποντίκη, Σύντομο ιστορικό της εξόρυξης λιγνίτη στην περιοχή της Κύμης,

-Εφημερίδα Βήμα της 14.12.1958, ΚΚΕ 8ο Συνέδριο, Κ.Κολιγιάννης, έκθεση της ΚΕ του ΚΚΕ 1961.

- Αντί, τεύχη 24,26-27, Αύγουστος -Σεπτέμβριος 1975.Η συζήτηση για την κρίση εξουσίας στην Ελλάδα πραγματοποιήθηκε το καλοκαίρι του 1975 και πήραν μέρος οι Γ.Βέλτσος, Κ.Βεργόπουλος, Γ,Νοταράς,Ν.Πουλαντζάς, Α.Στάγκος και Κ.Τσουκαλάς.

-Εφημερίδα Ελευθεροτυπία, 21/2/2010 φορείς του Ιού: Τάσος Κωστόπουλος Δημήτρης Τρίμης, Άντα Ψαρρά, Δημήτρης Ψαρράς (Έκθεση της ΟΜΓΥΣ, "Ermittlungen gegen die Deutsche Bank")

-Περιοδικό Αδούλωτη Μάνη, τεύχος 14, Ιανουάριος-Μάρτιος 2013.

-Περιοδικό, ΤΟ ΔΕΝΤΡΟ, έκδοση Λόγου και Τέχνης, Αθήνα Ιούλιος 2000, τεύχος 110

Εφημερίδα της Κυβερνήσεως

-Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, Βασιλικό διάταγμα 232/27/10 1901

-Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, ΟΠ 283

-Εφημερίδα της Κυβερνήσεως του Βασιλείου της Ελλάδος, αρ.φύλλου 270, απόφαση αριθμός 24 Νοεμβρίου 1950

-Εφημερίδα της Κυβερνήσεως του Βασιλείου της Ελλάδος, αρ.φύλλου 138, απόφαση αριθμός 53450, 23 Ιουλίου 1951

-Εφημερίδα της Κυβερνήσεως του Βασιλείου της Ελλάδος,, αριθμός φύλλου 121, 12 Νοεμβρίου 1953

-Νόμος 4229/1929<< *Περί των μέτρων ασφαλείας του κοινωνικού καθεστώτος και προστασίας των ελευθεριών των πολιτών*>>, το λεγόμενο "Ιδιώνυμο"

-Νόμος 551/1915<< *Περί ευθύνης προς αποζημίωσιν των εξ ατυχήματος παθόντων εν τη εργασία εργατών ή υπαλλήλων*>>

ΕΛΣΤΑΤ

-Πληθυσμός της Ελλάδας κατά την απογραφή του 1940,ΕΛΣΤΑΤ

-Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδας, Απογραφή 7/4/1951,Πραγματικός πληθυσμός κατά νόμους, επαρχίας, δήμους, κοινότητες, πόλεις και χωριά

ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ- ΒΙΒΛΙΑ

-Θανάσης Τζάνου, Η Νότια Εύβοια στην Κατοχή, Πασσά Κύμης

-Κωστα Σαπουντζή (Μπετόβεν) , Άταφοι και λησμονημένοι στην Εύβοια

-Προφορική Μαρτυρία Γιάννη Ρήγα, λιγνιτωρύχου στο Αλιβέρι.

Διαδίκτυο

-<http://www.mikrovalto.gr>. Η Ελληνική Μεταλλευτική Ιστορία, το σύγχρονο Ελληνικό κράτος 20ος-21ος αιώνας (αναδημοσίευση από την έκδοση “Ο ελληνικός Ορυκτός πλούτος” του ΣΜΕ). Απόδοση από τον Γ. Συντουκά, μηχανικό μεταλλείων, μεταλλουργό

-<https://theodosiou.wordpress.com/> Νίκου Θεοδοσίου, ΠΕΡΙΣΤΕΡΙ, “Το χρονικό του Κάρβουνου” (Τα Λιγνιτωρυχεία Περιστερίου 1933-1956)

-<http://www.enet.gr/άρθρο> της Μαρίας Μαυροειδή, βιομηχανικής αρχαιολόγου, “Ο εξηλεκτρισμός της χώρας-ενέργεια, Διασώζοντας τη μνήμη μιας δημόσιας εταιρείας” 28 Απριλίου 2013

-<http://diasporic.org/2010/11/alekos-aggelidis/> Αναφορά της επιτροπής επιθεώρησης στην Αγγλία του 1842-3. Αλέκος Ν. Αγγελίδης

-<http://halastor.blogspot.gr/2014/10/rage-against-machine.html>, η προλεταριακή ανταρσία στη βιομηχανική επανάσταση.

-www.orgktosploutos.net. Πέτρος Τζαφέρης, δρ. Μεταλλείων και Προϊστάμενος της Διεύθυνσης Πολιτικής Ορυκτών Πρώτων Υλών ΥΠΕΚΑ.

-<http://dim-ag-ioann.eyv.sch.gr/lignitis%20fos.htm>.

<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL106/282/2015,6863/LeinWeissensteiner,> Zeitbilder. Geschichte und Sozialkunde 7 [=Εικόνες Εποχών. Ιστορία και Κοινωνιολογία 7], Βιέννη 1988.

-<http://www.enet.gr/?i=issue.el.home&date=2010-08-04&s=planhths-gh>. Επιμέλεια: Κατερίνα Τζαβάρα javara@enet.gr “Η παιδική δουλειά στη βάση της Βιομηχανικής Επανάστασης”

-www.ellisland.org, Αρχεία Ellis island, μετανάστες από το Αλιβέρι στις ΗΠΑ

ΕΛΙΑ

-Αρχείο Κουτσουμάρη, φακ.46, μπλόκο Καλογρέζας

Λογοτεχνικές μαρτυρίες

- Νικόλαος Αντωνίου, λαϊκός ποιητής, ποίημα για την απεργία του 1933
- Αντώνη Σαμαράκης, διήγημα η "Μάνα" για τους λιγνιτωρύχους Καλογρέζας
- Αισχύλου, Πέρσες, στίχος 238, εκδόσεις Πάπυρος
- Ε.Ζολά, Germinal, εκδόσεις Ζαχαρόπουλος.